

Crna Gora
UPRAVA ZA KADROVE

pukovnik docent dr Mehmedin Tahirović
kontraadmiral Renato Petrič, Slovenačka vojska

INTEGRACIJA CRNE GORE U NATO

priručnik

Podgorica, 2015.

INTEGRACIJA CRNE GORE U NATO

Izdavač

Uprava za kadrove

Komunikacioni tim Savjeta za članstvo Crne Gore u NATO

Urednik

Svetlana Vuković

Autori

pukovnik docent dr Mehmedin Tahirović

kontraadmiral Slovenačke vojske Renato Petrič

Recezent

Nacionalni koordinator za NATO, ambasador Vesko Garčević

Lektor

Nikola Radunović

Dizajn i priprema za štampu

“KNB Production” DOO, Podgorica

Lidija Savković

Štampa

HKS “SPEKTAR”

Tiraž

500 primjeraka

SADRŽAJ

RIJEČ RECENZENTA	6
AUTORI PRIRUČNIKA	8
UVOD	10
1. SJEVERNOATLANTSKI SAVEZ – NATO	15
1.1 Šta je NATO	16
1.2 Širenje NATO tokom Hladnog rata	16
1.3 Širenje NATO u posthladnoratovskom periodu	19
2. ORGANIZACIJA, FUNKCIONISANJE I TRANSFORMACIJA NATO	25
2.1 Organizacija NATO	26
2.1.1 Civilna struktura NATO	27
2.1.2 Vojna struktura NATO	29
2.1.3 Agencije i organizacije NATO	34
2.1.4 Parlamentarna skupština NATO	35
2.2 Funkcionisanje NATO	36
2.2.1 Odlučivanje u NATO	36
2.2.2 Finansiranje članstva u NATO	40
2.3 Transformacija NATO	45
2.3.1 Savremeni izazovi, rizici i prijetnje u međunarodnom okruženju	45
2.3.2 Proces transformacije NATO	53
2.4 Međunarodne misije i operacije predvođene od strane NATO	55
3. PROGRAMI SARADNJE NATO I PARTNERA	61
3.1 Euroatlantski partnerski savjet	63
3.2 Partnerstvo za mir	65
3.2.1 Dokumenta, sporazumi i radna tijela za funkcionisanje PzM	66

3.2.2	Mehanizmi i programi saradnje u Partnerstvu za mir	72
3.3	Regionalna i globalna saradnja NATO i partnera	82
3.3.1	Mediteranski dijalog – MD	82
3.3.2	Istanbulska inicijativa za saradnju – ICI	83
3.3.3	Inicijativa za Jugoistočnu Evropu – SEEI	83
3.3.4	Odnosi globalnog partnerstva	85
3.3.5	Saradnja NATO i Rusije	85
3.3.6	Odnosi NATO i Ukrajine	88
3.3.7	Odnosi NATO i UN	90
3.3.8	Odnosi NATO i EU	93
3.3.9	Odnosi NATO i OEBS	97
3.3.10	Efikasnija i fleksibilnija politika partnerstva	98
3.4	Akcionni plan za članstvo – MAP	100
3.5	Poziv za članstvo i pregovori o pristupanju	102
4.	CRNA GORA I NATO	105
4.1	Učešće Crne Gore u Partnerstvu za mir	107
4.1.1	Sporazumi Crne Gore sa NATO-om	108
4.1.2	Strateška dokumenta i zakoni Crne Gore u PzM	113
4.1.3	Mehanizmi Partnerstva za mir i Crna Gora	122
4.1.3.1	Individualni program za partnerstvo i saradnju – IPCP	123
4.1.3.2	Proces planiranja i pregleda – PARP	125
4.1.3.3	Individualni partnerski akcionni plan – IPAP	139
4.1.3.4	Intenzivirani dijalog – ID	140
4.1.4	Aktivnosti Crne Gore u PzM	141
4.1.4.1	Obrazovanje i osposobljavanje kadrova	141
4.1.4.2	Zajedničke vojne vježbe	146
4.1.4.3	Zaštita vazdušnog prostora Crne Gore	147
4.1.4.4	Zaštita morskog pojasa Crne Gore	149
4.1.4.5	Učešće VCG u međunarodnim misijama i operacijama	152
4.1.4.6	Međunarodna saradnja i regionalne inicijative	159
4.1.4.7	Rodna pitanja u sistemu odbrane Crne Gore	165
4.1.4.8	NATO program Nauka za mir i bezbjednost – SPS	170
4.2	Akcionni plan za članstvo - MAP i Crna Gora	173

5. PREDNOSTI ČLANSTVA CRNE GORE U NATO	181
5.1 Iskustva Republike Slovenije	182
5.2 Iskustva Republike Hrvatske	186
5.3 Prednosti članstva Crne Gore u NATO	188
 ZAKLJUČAK	 195
PRILOZI	197
LITERATURA	207

Autorski rad pukovnika docenta dr Mehmedina Tahirovića i kontraadmirala Renata Petriča, posvećen je veoma važnoj i aktuelnoj temi „Integracija Crne Gore u NATO”. Rad predstavlja značajan doprinos edukaciji državnih i lokalnih službenika i vrlo koristan priručnik široj zainteresovanoj javnosti u Crnoj Gori. Rad je koncipiran u pet tematskih cjelina i predstavlja vrlo važan izvor informacija o svim pojedinačnim aspektima teme.

U prvom dijelu predstavljene se osnove nastanka NATO-a, nakon čega slijede jasna i precizna objašnjenja razvoja i širenja NATO tokom Hladnog rata i u novom svjetskom poretku. Autori na vrlo jasan način, u drugom dijelu, predstavljaju organizaciju, funkcionisanje i transformaciju NATO-a, imajući pritom u vidu adekvatno predstavljanje savremenih izazova i prijetnji i proces adaptacije NATO-a u traženju najefikasnijih rješenja. U trećem dijelu autori predstavljaju programe saradnje NATO i partnera u svim oblicima savremenog zajedničkog angažovanja, sa posebnim osvrtom na značaj širenja partnerstva u savremenim uslovima. Četvrti dio je posvećen učešću Crne Gore u NATO programu Partnerstvo za mir, gdje je dat presjek aktivnosti Crne Gore u ovom programu, što daje jasnu sliku izvršenih reformskih zahvata u sistemu nacionalne bezbjednosti Crne Gore. U nastavku su opisane aktivnost Crne Gore u PzM i Akcionom planu za članstvo-MAP, kojima se daje pregled postignutih rezultata Crne Gore, na putu do punopravnog članstva u NATO. Istovremeno dat je presjek međunarodnih aktivnosti i regionalnih inicijativa saradnje kao važne pretpostavke za ukupnu stabilizaciju mira i bezbjednosti u regionu. U petoj cjelini rada predstavljene su prednosti članstva Crne Gore u NATO.

Na taj način, rukopis je uspio da obezbijedi cjelovitu sliku na ukupni tok i karakteristike interaktivnog odnosa Crne Gore i NATO u procesu dostizanja željenih sposobnosti i zahtijevanog stepena interoperabilnosti institucija, snaga i sredstava Crne Gore sa ostalim članicama Saveza.

Potrebno je istaći da rukopis, pored edukativnog značaja, ima i istaknutu informativnu ulogu, budući da je u njemu sadržan niz korisnih informacija o stanju u sistemu bezbjednosti, s posebnim osvrtom na sistem odbrane i Vojsku Crne Gore, finansijski okvir članstva i mogućnosti koje se otvaraju za nove članice. Takođe, kroz presjek literature i internet adresa, daje se mogućnost za dalja istraživanja o procesu i karakteru euroatlantskih integracija, kao i o načinu daljih napora i priprema državnih struktura na obezbjeđenju optimalnih uslova za uključenje Crne Gore u NATO i njeno djelovanje u njegovim okvirima.

Uvjeran sam da objavljivanje ovog rukopisa znači veliki doprinos kvalitetnijem razumijevanju NATO-a i potrebe pridruživanja Crne Gore zapadnoj Alijansi. Sa zadovoljstvom preporučujem ovaj rukopis za štampanje, uvjeren da će svojim kvalitetom i pristupačnošću materije izazvati očekivano interesovanje kod državnih i lokalnih službenika i šire javnosti Crne Gore.

*Nacionalni koordinator za NATO
Ambasador Vesko Garčević*

Pukovnik docent dr Mehmedin Tahirović,

diplomirao je na Vojnoj akademiji kopnene vojske u Beogradu 1981. godine, nakon čega je u činu potporučnika započeo vojnu karijeru u Petrovcu na mlavi. U periodu od 1984 do 1995. godine obavljao je dužnosti komandira, predavača i naučnog istraživača u Vojnoj akademiji kopnene vojske i Institutu za strategijska istraživanja u Beogradu. Od 1996 do 2007. godine, bio je angažovan na različitim dužnostima u Ministarstvu unutrašnjih poslova Crne Gore i Policijskoj akademiji u Danilovgradu. Početkom 2006. godine završio je visoke studije bezbjednosti u Maršal Centru u Njemačkoj. Kao stipendista Maršal Centra, u sklopu izrade doktorske disertacije, u prvom kvartalu 2007. godine izradio je naučno istraživački projekat “Crna Gora i NATO program Partnerstvo za mir”, nakon čega je započeo rad u Ministarstvu odbrane Crne Gore, gdje je i sada radno angažovan na dužnosti načelnika Službe za odnose sa javnošću i protokol. Kao predavač u Upravi za kadrove Crne Gore iz oblasti evropskih i euroatlantskih integracija Crne Gore, angažovan je od 2008. godine. Doktorirao je na temu “Crna Gora i euroatlantske bezbjednosne integracije”, na Filozofskom fakultetu u Mostaru 2011. godine. Od 2012. godine, kao saradnik u nastavi, angažovan je na fakultetu Humanističkih studija, Univerziteta Donja Gorica u Podgorici, a od 2014. godine i na Policijskoj akademiji u Danilovgradu. Do sada je objavio nekoliko knjiga i naučnih radova iz oblasti međunarodne i nacionalne bezbjednosti.

Kontraadmiral Renato Petrič, diplomirao je na Mornaričkoj vojnoj akademiji u Splitu 1981. godine. Nakon toga, devet godina je radio na graničnim brodovima u Kumboru u Boki Kotorskoj. U junu 1991. godine pridružio se Teritorialnoj odbrani Slovenije, a nakon rata u Sloveniji, počeo je raditi u Republičkom štabu Teritorialne odbrane. Obavljao je različite dužnosti, među kojima je i šef Odjeljenja za mornaricu u Generalštabu Slovenačke vojske, različitih štabnih dužnosti, komandant 2. Operativnog zapovjedništva u Postojni, komandant snaga Slovenačke vojske, četiri godine bio je vojni predstavnik Slovenačke vojske u sjedištu NATO i EU u Briselu, bio je zamjenik načelnika Generalštaba i odbrambeni savjetnik u Ministarstvu odbrane Crne Gore. Godinu dana je bio i savjetnik za odbranu u kabinetu predsjednika Republike Slovenije. Kontraadmiral Petrič, pored generalštabne škole u Sloveniji, završio je i Rojal Koledž za bezbjednostne studije u Londonu. U čin kontraadmirala unaprijeđen je 2010 godine.

UVOD

Obzirom na promijenjenu geostrategijsku, geopolitičku i geoeкономsku sliku Evrope, koja je dijelom bila rezultat velikih oružanih operacija tokom Drugog svjetskog rata a dijelom političko – diplomatskih dogovora i ukupnosti američkih spoljno-političkih interesa na evropskom prostoru, razlozi nastanka Sjevernoatlantskog saveza – NATO (*North Atlantic Treaty Organization*), mogu se tražiti u ekonomskoj, političkoj i bezbjednosnoj sferi, pri čemu je bezbjednosni faktor imao dominantnu ulogu u čijoj su funkciji stavljeni i svi ostali.

Ravnoteža snaga kojom je održavana relativna stabilnost i bezbjedenost Evrope, u čijoj su realizaciji Velika Britanija i Francuska imale dominantnu ulogu, srušena je nakon završetka Drugog svjetskog rata. Svjesne takvog faktičkog stanja u novonastalim okolnostima, ove dvije države obavezale su se na zajedničku odbranu potpisivanjem Sporazuma o međusobnoj saradnji i pomoći, 04. aprila 1947. godine. Kao rezultat shvatanja da to nije dovoljno za efikasnu odbranu od SSSR-a (*Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika*), već naredne 1948. godine, 17. marta, ministri spoljnih poslova pet zapadnoevropskih zemalja – Belgije, Francuske, Holandije, Luksenburga i Velike Britanije – potpisali su *Briselski sporazum*. Njime je stvoren multilateralni regionalni bezbjednosni savez sklopljen na 50 godina. U cilju čvršćeg povezivanja i pružanja efikasnog odbrambenog odgovora, na zasijedanju Vojnog odbora pet zapadnoevropskih zemalja u septembru 1948. godine u Parizu, formirana je vojna struktura Zapadne unije, koja je nazvana *Odbrambena organizacija Zapadne unije – WUDO* (*Western Union Defence Organization*).

Za razliku od istočnog dijela Evrope, koji je imao svoj centar okupljanja – SSSR sa velikim vojnim potencijalima, nijedna zapadnoevropska sila nije bila sposobna da samostalno, ili u koaliciji sa ostalima, okupi sve kapitalističke evropske snage. Tako da neki novi tip evropske ravnoteže snaga, u čijoj bi realizaciji učestvovala isključivo evropske zemlje, nije bilo moguće izvesti. Zapadnoevropski saveznici jasno su dali do znanja da, nakon izvojevanje velike pobjede u borbi protiv nacizma i fašizma, u kojoj su važnu ulogu odigrale i američke vojne snage, u bezbjednosnom smislu i dalje računaju na SAD. Evropski saveznici jednostavno nije su bili dovoljno jaki da se na vojnom planu samostalno, bez angažovanja SAD, suprotstave mogućem napadu suprotnog bloka, predvođenog SSSR-om.

Suočeni sa neposrednom vojnom opasnošću od SSSR-a, Evropljani su bili svjesni da im je, pored vojne pomoći, od strane SAD bila neophodna i ekonomska pomoć za obnovu ratom uništene privrede. U cilju pružanja neophodne finansijske podrške za zemlje Zapadne Evrope, SAD su *Maršalovim planom* pružile pomoć od 13,5 milijardi dolara povoljnih američkih kredita, koji je istovremeno doprinio jačanju međusobnog povjerenja i čvršćem povezivanju američke i evropske privrede.¹

Razvoj zategnutih odnosa u Evropi, kao i zalaganje političkih vođa pet zemalja Briselskog dogovora doveli su do toga da je 22. marta 1948. godine u Vašingtonu pokrenuta serija razgovora o mogućnostima vojne saradnje između zemalja Zapadne unije i SAD. Razgovori koji su vođeni na visokom diplomatskom i vojnom nivou, započeli su predstavnici SAD, Velike Britanije i Kanade. Smatralo se da Britanija govori u ime pet zemalja Briselskog sporazuma, dok su SAD i Kanada bile zemlje koje su željele pomoći stvaranje organizacije koja bi osigurala odbranu Sjevernog Atlantika.

Zagovornicima brže transatlantske integracije išla je u prilog i međunarodna situacija jer su Sovjeti početkom 1949. godine objavili da su proizveli atomsku bombu, čime je bio ugrožen američki nuklearni monopol, a komunističke snage u Kini znatno su ojačale. Time je, makar psihološki, bila ugrožena američka dominacija u međunarodnim odnosima.

Razgovori zvaničnika SAD sa zapadnoevropskim saveznicima nastavljani su u junu 1948. godine u Vašingtonu. U njima su tada učestvovali predstavnici svih pet zemalja članica Zapadne unije, SAD i Kanada. Pitanje zemalja koje će biti pozvane da se uključe u novi savez izazvalo je dosta različitih mišljenja. Prva zemlja koja je pozvana bila je Norveška i to zbog svog strateškog značaja, ali isto tako i političkih pritisaka koje

1 Na osnovu plana američkog državnog sekretara Gerge S. Marshall, usvojen je Program za evropski oporavak na Ekonomskoj konferenciji u Parizu 1947. godine. Program su finansirale SAD-e po zakonu o Economic Cooperation administration (ECA). Pomoć u novcu, sirovinama i drugoj robi u periodu od 3. aprila 1948. do 30. juna 1951. godine, iznosila je 13,5 milijardi dolara. Korisnici pomoći u Evropi bili su: Austrija, Belgija, Danska, Francuska, Grčka, Holandija, Irska, Island, Italija, Luksenburg, Portugalija, Turska, Norveška, Švedska, Velika Britanija i SR Njemačka. Švajcarska je pristupila Marshallovom planu ali nije tražila nikakvu pomoć. R. Vukadinović, V. Mileta, *Evropa iza ugla*, Zagreb, 1990. str. 335

je na nju vršila sovjetska politika. Francuska je zagovarala ulazak Italije navodeći političke i vojne razloge. Po mišljenju vojnih eksperata, čitava koncepcija povezivanja Evrope i SAD, bila je nezamisliva bez Azurskih ostrva koje je kontrolisala Portugalija. Imajući u vidu, prije svega, vojne strateške razloge iz tog vremena, na kraju su pozvane Norveška, Island, Danska, Italija i Portugalija, da učestvuju u poslednjoj fazi pregovora u Vašingtonu. Imajući na umu američku ulogu u pregovorima kao i činjenicu da se diplomatski proces odvijao u Vašingtonu, odlučeno je da potpisivanje svečanog akta bude obavljeno u američkoj prijestonici.

Tradicionalna kulturološka, ekonomska i bezbjednosna povezanost sjevernoameričkog i evropskog kontinenta i formalno je verifikovana potpisivanjem *Sjevernoatlantskog sporazuma u Vašingtonu, 04. aprila 1949. godine*, koji je predstavljao odbrambeni savez deset zapadnoevropskih država (Belgija, Danska, Francuska, Holandija, Island, Italija, Luksemburg, Norveška, Portugalija, Velika Britanija) SAD i Kanade. Suština Sporazuma od 14 tačaka bila je orjentisana na udruživanje država i naroda radi formiranja euroatlantske bezbjednosne zajednice koja će biti garancija njihove stabilnosti i prosperiteta.²

Padom *Berlinskog zida* u novembru 1989. godine i formalno je obilježen kraj Hladnoga rata. Velike promjene koje su se dogodile u Srednjoj i Istočnoj Evropi u vrlo kratkom periodu, primorale su NATO da se suoči sa novim i sasvim drugačijim bezbjednosnim izazovima. To su prije svega, nove prijetnje međunarodnoj bezbjednosti, poput: međunarodnog terorizma, proliferacije oružja za masovno uništavanje, masovnih migracija, etničkih, vjerskih i nacionalnih sukoba, nepoštovanja ljudskih i humanitarnih prava, prirodnih katastrofa, ekoloških problema, sve većeg jaza između razvijenih i nerazvijenih zemalja, sajber opasnosti itd.

Članice Sjevernoatlantskog saveza bile su prinuđene na prilagođavanje novonastalim okolnostima. Istovremeno, sve bivše socijalističke države koje su uz SSSR bile grupisane u Varšavski ugovor, pristupile su NATO programu Partnerstvo za mir, a potom i u punopravno članstvo Sjevernoatlantskog saveza. Tako je NATO postao bezbjednosna organizacija sa transformisanim i sasvim novim ciljevima angažovanja u međunarodnoj zajednici, prilagođenim savremenim uslovima. Uvidjevši potrebu za povećanjem stepena efektivnosti i racionalizacije snaga, NATO je prilagodio svoju organizacijsku strukturu modernom bezbjednosnom okruženju.

2 *Sjevernoatlantski sporazum*, Vašington, SAD, 1949.

Sukobi i nestabilnosti na Balkanu tokom devedesetih godina prošlog vijeka predstavljali su direktnu prijetnju bezbjednosnim interesima zemalja članica NATO i široj evropskoj bezbjednosti i stabilnosti. Tako su događanja na prostoru bivše SFRJ bila pogodno tle za primjenu novog modela angažovanja NATO u kriznim situacijama na uspostavljanju i očuvanju mira.

U periodu funkcionisanja Državne zajednice Srbije i Crne Gore – SCG, 08. juna 2005. godine, Skupština Republike Crne Gore je definisala buduće spoljopolitičke prioritete usvajanjem *Deklaracije o Evropskim integracijama Crne Gore*. U drugoj tački Deklaracije “...izražava se spremnost da, u cilju ostvarenja pune i trajne stabilnosti i regionalne bezbjednosti, kroz program Partnerstvo za mir pristupi NATO i drugim evropskim i evro-atlantskim bezbjednosnim strukturama”.³

Nakon *obnove državnosti u maju 2006. godine, Crna Gora je otvorila novu stranicu angažovanja u međunarodnoj zajednici*. Imajući u vidu izraženu potrebu države da se intenziviraju integracijski procesi, već 3. juna 2006. godine, Skupština je usvojila *Deklaraciju o nezavisnosti Republike Crne Gore*, u kojoj je istaknuto strateško opredjeljenje Crne Gore „da pristupi evropskim i evroatlantskim – NATO bezbjednosnim strukturama i da nastavi da doprinosi učvršćivanju regionalne stabilnosti i bezbjednosti”⁴.

Učešćem Crne Gore u NATO programu Partnerstvo za mir – PfP (*Partnership for Peace*) i Akcionom planu za članstvo – MAP (*Membership Action Plan*) ostvaruju su neophodni reformski zahtjevi za članstvo u NATO. Imajući u vidu savremene bezbjednosne izazove i prijetnje, proces integracije u kolektivni sistem bezbjednosti kakav je NATO za Crnu Goru predstavlja suštinski oblik rješavanja nacionalne bezbjednosti i postizanja uslova za trajnu stabilnost i prosperitet države.

3 Deklaracija o pridruživanju Evropskoj uniji, **Sl. list RCG, br. 36/05 od 16.06.2005.** godine.

4 Deklaracija o nezavisnosti Crne Gore, Skupština RCG, 03.06.2006. godine

SJEVERNOATLANTSKI SAVEZ – NATO

1

1 SJEVERNOATLANTSKI SAVEZ – NATO

1.1 Šta je NATO

Organizacija Sjevernoatlantskog saveza – NATO predstavlja savez 28 država iz Evrope i Sjeverne Amerike (*Albanija, Belgija, Bugarska, Danska, Estonija, Grčka, Francuska, Holandija, Hrvatska, Češka, Island, Italija, Kanada, Letonija, Litvanija, Luksemburg, Mađarska, Njemačka, Norveška, Poljska, Portugalija, Rumunija, Sjedinjene Američke Države, Slovačka, Slovenija, Turska, Velika Britanija i Španija*), koje su se obavezale da će ispunjavati odredbe Sjevernoatlantskog sporazuma. ***U skladu sa Sporazumom, osnovna uloga NATO-a je očuvanje mira i bezbjednosti političkim i vojnim putem zemljama članicama Saveza.***⁵

Sjevernoatlantski sporazum utvrđuje obavezu međusobne solidarnosti u slučaju agresije na jednu ili više članica, istovremeno uvažavajući autonomiju donošenja odluke o upotrebi vojnih snaga svake od njih.⁶ Sporazum utvrđuje i obavezu država članica da će, u skladu sa Poveljom Ujedinjenih nacija (UN), rješavati sve međunarodne sporove miroljubivim sredstvima⁷ i doprinositi razvoju miroljubivih i prijateljskih međunarodnih odnosa.⁸

NATO je suštinski posvećen očuvanju zajedničkih vrijednosti članica – demokratije, slobode pojedinca, vladavine prava i mirnog rješavanja sukoba. Odnosi između evropskih i sjevernoameričkih članica su temelj NATO-a. Ove zemlje dijele iste osnovne vrijednosti i interese i predane su očuvanju demokratskih načela, čineći sigurnost Evrope i Sjeverne Amerike nedjeljivom. Sjevernoatlantsku zajednicu država karakteriše kompatibilnost vrijednosti između članica, uzajamna solidarnost i sposobnost zajedničke saradnje kako bi se odgovorilo na izazove u međunarodnim odnosima.

1.2 Širenje NATO tokom Hladnog rata

Kao vojno-politička organizacija zapadnih država u periodu Hladnog rata, NATO je imao dvije komponente mogućeg djelovanja – političku i vojnu. Ali, s obzirom na vrijeme kada je nastao, međunarodnu

5 Uprava za javnu diplomatiju NATO, *Handbook/Priručnik, Brisel*, 2006., str. 15

6 *Sjevernoatlantski sporazum*, Vašington, SAD, 1949., Član 5.

7 Ibid, Član 1.

8 Ibid, Član 2.

situaciju i odnose unutar NATO, politička strana odnosa je gotovo u čitavom periodu Hladnog rata bila prilično zapostavljena i podređena zadacima vojnog upravljanja.

Proces širenja NATO započeo je pedesetih godina prošlog vijeka. Pored deset evropskih i dvije sjevernoameričke države, ***prve nove članice NATO-a nakon formiranja ove međunarodne organizacije, postale su Grčka i Turska 1952. godine.*** Na raskrsnici tri kontinenata ove dvije države je trebalo da posluže kao svojevrсни mostobran NATO-u prema području Bliskog Istoka i dalje prema Aziji, ali i kao zaštitni štit prema SSSR-u. Iz Grčke se mogla kontrolisati situacija u unutrašnjosti Balkana, dok je Turska, koja je tada raspolagala jednom od najvećih kopnenih armija u Evropi, trebalo da zadrži dio sovjetskih oružanih snaga na svojim granicama. Po svom društveno-političkom razvoju nijedna od te dvije zemlje ne može se smatrati „atlantskom“. Različite religije, pravoslavna u Grčkoj i islamska u Turskoj, naglašavaju potpuno drugačiji pogled na život od atlantskog svijeta, ali je prevladala potreba Saveza za njihovim članstvom zbog izuzetno važnog geostrategijskog položaja ove dvije države.

Drugi važan razlog za prijem Grčke i Turske u NATO, bile su neriješene teritorijalne pretenzije te dvije države na ostrva u Egejskom moru i svakako pitanje Kipra. U slučaju njihovog sukoba postojala je realna mogućnost da se umiješa SSSR i preuzme strateške pozicije i uticaj u ovom važnom području. Članstvom u NATO preventivno je spriječen negativni razvoj događaja u ovom regionu.

Istovremeno, u tom poslijeratnom periodu *Federativna Narodna Republika Jugoslavija* (FNRJ), zbog zaokreta od sovjetskog socijalističkog modela, bila je izložena neposrednoj vojnoj opasnosti i intervenciji sovjetskih trupa. Nakon *Rezolucije Informbiroa 1948. godine*, Jugoslavija se našla u diplomatskoj, vojnoj i ekonomskoj blokadi sa Istoka. Kao i u slučaju Grčke i Turske, saradnja sa SAD i ostalim članicama NATO-a, kao jedinim realnim izborom u tom periodu, otpočela je 1949. godine.⁹

U cilju realizacije čvršće vojne saradnje intenzivirani su sastanci vojnih komandanata tri balkanske države FNRJ, Grčke i Turske krajem 1952. godine na tripartitnoj osnovi, uz učešće predstavnika SAD. Prvi tripartitni razgovori između Jugoslavije, Grčke i Turske vođeni su u Ankari od 17. do 20. februara 1953. godine. Konferencija je imala za cilj us-

9 Dragan Bogetić, *Jugoslavija i Zapad 1952-1955. i Jugoslovensko približavanje NATO*, Beograd, 2005., str.14

postavljanje vojne saradnje između tri zemlje. Tokom konferencije potpisan je Memorandum u kome je konstatovano da agresija protiv jedne od tri države ugrožava odbranu ostalih i da su vitalne i osjetljive tačke odbrane moreuzi te da ih treba braniti po svaku cijenu. Samo osam dana kasnije, 28. februara 1953. godine, potpisan je Ankarski sporazum poznat kao **Balkanski pakt**,¹⁰ koji je po obliku i sadržaju predstavljao široku osnovu za razvoj i jačanje saradnje na političkom, vojnom, kulturnom i ekonomskom polju.

Ono što je za SAD i Zapadnoevropske države bilo najvažnije jeste model povezivanja Balkanskog pakta sa NATO. Na sastanku Sjeveroatlantskog savjeta NATO, početkom maja 1953. godine, većina članica smatralo je da će Jugoslavija pristupiti Atlantskom savezu i da je Tripartitni sporazum samo posredan put.

Nakon Staljinove smrti (samo 5 dana nakon potpisivanja Ankarskog ugovora 05. marta 1953. godine), Jugoslavija je normalizovala odnose sa SSSR-om i 1955. godine organizovala sastanak između generalnog sekretara Komunističke partije SSSR-a, Hruščova i predsjednika Jugoslavije, Tita.¹¹ Dalje Jugoslovensko angažovanje u jačanju Balkanskog saveza je postepeno slabilo što je vremenom dovelo do potpunog odustajanja od ovakvog modela saradnje na Balkanu.

Zbog neiskrenog prilaza Jugoslavije, ili bolje reći jugoslovenskog komunističkog vođstva, saradnji sa Zapadom, od kojeg je tokom krize sa SSSR-om izdjejtvovala značajnu ekonomsku i vojnu pomoć, propao je pokušaj njenog uključenja u NATO i čvršćeg povezivanja balkanskih država.

Kao slijed zbivanja 50-tih godina prošlog vijeka, Jugoslaviji je tokom devedesetih uslijedio krvavi raspad, dok Grčka i Turska kao članice NATO još uvijek svoja neslaganja oko Kipra rješavaju na miran način, jer im je sukob oružanim putem onemogućen odredbama Čl.5 Sjevernoatlantskog sporazuma.

Imajući u vidu dug period stabilnog funkcionisanja euroatlantskog savezništva i pozitivna iskustva, prije svega, u odnosima između Grčke i Turske kao članica NATO i načinu rješavanja ključnih bezbjednosnih izazova karakterističnih za balkanski region, kao što su teritorijalni, etnički i religijski problemi, koji su još uvijek prisutni u odnosima između

10 Mihajlo Basara, *Balkanski pakt*, Zbornik dokumenata, Vojnoistorijski institut, Beograd 2005., str. 39

11 Ibid, str. 113

ove dvije države, sa sigurnošću se može ustvrditi da ***rata na prostoru bivše SFRJ ne bi bilo, da je Jugoslavija postala članica NATO pedesetih godina prošlog vijeka.***

U razmatranju strateških pretpostavki ratovanja na evropskom kontinentu, jačanjem prve linije odbrane, koju je trebalo da sprovede Njemačka sa svojim snagama, po mišljenju NATO stratega umanjila bi se početna prednost SSSR-a koji bi sa svojim konvencionalnim snagama postigao znatnu početnu prednost. Bez Njemačke, odbrana Evrope bila bi koncentrisana na obale Atlantika, a s Njemačkom u srcu Evrope, može se pružiti znatan otpor agresiji s Istoka. Kako je tada cijenio američki predsjednik Truman “pogled na bilo koju geografsku kartu će potvrditi, a malo aritmetike dokazaće u kojoj mjeri Njemačka sa svojim ljudstvom može doprinijeti ukupnoj snazi zajedničke evropske odbrane”.¹²

Uključenjem SR Njemačke u NATO 1955. godine, započeta je nova faza transatlantskih političkih i vojnih odnosa. SSSR je najoštrije reagovao zbog ulaska Njemačke u Sjeveroatlantski savez, naglašavajući da takav čin ima ofanzivni karakter i da je direktno usmjeren protiv socijalističkih država.

Ulazak SR Njemačke u NATO, SSSR-u je bio povod za institucionalizovanje vojno-političkih odnosa socijalističkog svijeta. Kao protivteža Sjevernoatlantskom sporazumu, potpisan je ***Sporazum o prijateljstvu, saradnji i međusobnoj pomoći, između SSSR-a i njegovih socijalističkih saveznika u Varšavi 14. maja 1955. godine, poznat kao Varšavski ugovor – vojni savez socijalističkih zemalja.***

Nakon Frankove smrti 1975. godine i okončanja njegovog dugogodišnjeg režima, Španija je postala članica NATO 1982. godine, čime je okončan period hladnoratovskog širenja NATO.

1.3 Širenje NATO u posthladnoratovskom periodu

Kraj 80-ih i početak 90-ih godina 20. vijeka obilježen je promjenama na evropskom kontinentu koje su se na političkim, ekonomskim i strateškim nivou odrazile i na cijelu međunarodnu zajednicu. Rušenje Berlinskog zida 09. novembra 1989. godine, kao simbola hladnoratovske konfrontacije, označilo je početak stvaranja drugačijih odnosa u međunarodnoj zajednici koji su prema brojnim autorima označeni kao

12 H. S. Truman, *The Memoirs, Vol 11: Years of Trial and Hope*, New York, 1956. page 253.

novi svjetski poredak¹³. S obzirom da je završetak Hladnog rata najavio krucijalne promjene, manifestovane nestankom bipolarne podjele svijeta i urušavanjem sistema kolektivne odbrane Varšavskog ugovora (01. jula 1991.godine) na istoku, a nedugo potom i vodeće države ovog istočnog bloka Sovjetskog Saveza (20. decembra.1991. godine), nastala je potreba za redefinisanjem međunarodnih odnosa i stvaranjem novih odnosa snaga i mehanizama za odgovor na izazove posthladnoratovske međunarodne bezbjednosti.

Od prvih rasprava o širenju NATO-a nakon završetka bipolarne faze međunarodnih odnosa do danas, ideja o širenju Saveza stalno je izazivala burne kontradiktorne reakcije, ne samo unutar Alijanse, već i u široj međunarodnoj zajednici. U rasponu od zagovaranja krutih gledišta kako NATO treba da zatvori svoja vrata i sačuva svojevrzni elitizam, sve do insistiranja na ideji o nužnosti što većeg otvaranja NATO-a, vodile su se rasprave o budućim odnosima Saveza s novonastalim državama formiranim nakon pada socijalizma u Evropi, ali i zemljama novog susjedstva NATO (šire područje Mediterana, Kavkaza i Bliskog istoka).

Kako bi uspostavio narušenu ravnotežu odnosa u novonastaloj situaciji, osigurao kontinuitet u komunikaciji sa bivšim socijalističkim državama i uspostavio pravila i uslove budućeg proširenja, NATO je na Samitu u Rimu, decembra 1991.godine, ustanovio *Savjet za sjevernoatlantsku saradnju* (NACC–North Atlantic Cooperation Council), potom na Samitu u Briselu 1994. godine program *Partenerstvo za mir – PZM* (PfP – Partnership for Peace) i *Studiju o proširenju* (Study on NATO Enlargement) 1995. godine¹⁴, kojom je predloženo zašto, kako i na kojim principima se predviđa proširenje NATO-a. *Propisi za proširenje NATO-a određeni su članom 10 Sjevernoatlantskog sporazuma*.¹⁵ To je ujedno i temelj NATO politike “otvorenih vrata” u odnosu na pristupanja novih zemalja članica. Odluke o proširenju i pozive potencijalnim zemljama članicama za početak pregovora zajednički donose sve aktuelne članice NATO-a.¹⁶

Na osnovu Studije o proširenju, proces donošenja odluka o novoj članici mora biti u skladu sa Čl.10 Sjevernoatlantskog ugovora kojim je

13 Novi svjetski poredak je sintagma koja se u istorijskim događanjima koristila u opisu novog sistema odnosa snaga na vrhu svjetske politike, koji se dogovarao na konferencijama velikih sila nakon većih oružanih sukoba. Radovan Vukadinović, *Od hladnog rata do globalnog poretka*, Zagreb, 2001. str.285

14 NATO Handbook 2006, *Study on NATO Enlargement*, str. 193.

15 *Sjevernoatlantski sporazum*, Washington D.C.,1949, Čl. 10.

16 Radovan Vukadinović, „Drugo posthladnoratovsko širenje NATO-a”, *Međunarodne studije*, god 2. br. 3, Zagreb, 2002, str. 2–17.

precizirano da „*članice mogu, jednoglasnom odlukom, pozvati bilo koju drugu evropsku državu, koja je u mogućnosti da promoviše načela Sporazuma i doprinosi sigurnosti sjevernoatlantskog područja, da pristupi Sporazumu*“. Pri tom, ***najvažniji uslov za odluku o pozivu jedne države u članstvo je njena sposobnost da stvarno ispunjava ugovorne obaveze***, odnosno načela, politike i procese kojih se pridržavaju članice NATO. Studija o proširenju definiše slijedeće kriterijume koje svaka od zemalja budućih članica treba da zadovolji prilikom ulaska u Savez:

- » *konsolidovanje demokratije* – demokratski institucionalni okvir, individualne slobode, vladavina zakona, poštivanje prava etničkih, vjerskih i drugih manjina – na osnovu normi i principa koje zahtijeva OEBS;
- » *funkcionisanje tržišne ekonomije* – države kandidatkinje moraju biti dovoljno razvijene da mogu doprinositi članstvu u Savez;
- » *dobrosusjedski odnosi* – riješeni sukobi sa susjednim državama i unaprjeđenje odnosa sa državama u regionu, posebno sa članicama PzM;
- » *podrška članstva* – učešće u međunarodnim operacijama čuvanja mira i projektima PzM kao programa koji omogućuje razvoj vojnih odnosa nečlanica s članicama Saveza;
- » *demokratska kontrola i nadzor nad oružanim snagama*;
- » *vojne reforme i troškovi* – oružane snage zemlje kandidatkinje trebalo bi da dijele ulogu, rizike, odgovornosti i koristi zajedničke bezbjednosti i obrane.¹⁷ Takođe, očekuje se da države za potrebe kolektivne odbrane izdvajaju – 2% BDP-a za oružane snage, budu spremne da dopuste ulazak savezničkih snaga u slučaju krize ili rata kao i djelovanja na njihovoj teritoriji u svrhu efektivne zajedničke odbrane i doprinose razvoju i implementaciji NATO-ovih strategija.

Nakon procjene saveznika o ispunjavanju kriterijuma za članstvo, zemlja kandidat od Saveza dobija pozivnicu za otvaranje pristupnih pregovora, koji predstavljaju niz sastanaka između NATO eksperata i

17 *Kolektivna odbrana*: Od novih članica očekuje se ne samo da koriste prednosti NATO-a, već i da doprinose njegovoj kolektivnoj odbrani i drugim misijama. Ključni elementi su kolektivno planiranje snaga, zajedničko operacijsko planiranje, multinacionalne formacije, stacioniranje snaga izvan teritorije, gdje je moguće i na zajedničkoj osnovi, upravljanje krizama, procedure za konsultacije, zajednički standardi i procedure opremanja, obuke i logistike, zajedničke i kombinovane vježbe, te saradnja na području infrastrukture, oružja i logistike. NATO Handbook, *North Atlantic Treaty Organization Enlargement*, 2006.

pozvane države. Na njima se raspravlja i formalno potvrđuje njen interes, volja i sposobnost ostvarivanja političkih, pravnih i vojnih obveza članstva, što uključuje i doprinos budžetima NATO-a. Osim formalnih obveza koje proizlaze iz članstva, raspravlja se i o posebnim pitanjima i reformama čiji će se napredak očekivati prije ili poslije pristupanja. Kao konačni rezultat spomenutog procesa objavljuje se vremenski okvir ostvarivanja reformi. Ministar vanjskih poslova pozvane države zatim šalje NATO-u pismo namjere potvrđujući državni interes, želju i sposobnost pristupanja Savezu, te prilaže vremenski okvir za dovršavanje reformi. U dogledno vrijeme NATO priprema pristupni protokol Sjevernoatlantskom ugovoru, koji predstavlja njegov amandman i koji će nakon potpisivanja i ratifikovanja od saveznika omogućiti pozvanoj zemlji da postane njegova članica. Nakon potpisivanja protokola članice NATO-a ga ratifikuju i prihvataju u skladu sa njihovim nacionalnim zahtjevima i procedurama. Završetkom ratifikacijskog procesa Generalni sekretar NATO-a poziva državu da postane članica Sjevernoatlantskog ugovora. O tome kako će država donijeti odluku o članstvu u NATO, isključivo je u nadležnosti kandidatkinje za članstvo, u skladu sa nacionalnim zakonskim okvirom. Na kraju, nakon sprovođenja nacionalnih procedura, pozvana država deponuje instrumente pristupanja u SAD i formalno postaje članica NATO.

Na osnovu Studije o proširenju, NATO je 1996. godine odlučio da pokrene *intenzivirani dijalog* sa svim bivšim socijalističkim zemljama koje su izrazile interesovanje za pristupanje Savezu. Intenzivirani dijalozi su prvo bili održani početkom 1997. godine sa Češkom, Mađarskom i Poljskom, kao priprema za prvi talas proširenja NATO-a nakon Hladnog rata. U martu 1999. godine, ove tri zemlje su pristupile Sporazumu i time postale članice NATO-a, što je svečano promovisano na 50-godišnjici postojanja NATO-a na Samitu u Vašingtonu 23–25. aprila iste godine. Iskustva sa tri novoprimljene članice NATO-a, Češkom, Mađarskom i Poljskom, ubrzo su pokazala da su te zemlje ipak relativno nespremlne ušle u Savez, što je rezultiralo problemima pri prilagođavanju njihovih nacionalnih oružanih snaga, ali i teškoćama koje su ispoljene prilikom preuzimanja i izvršavanja obaveza koje proizlaze iz članstva.

Imajući to u vidu, čelnici NATO-a su smatrali da drugom posthladnoratovskom širenju Saveza treba pristupiti mnogo obazrivije. U tom cilju, na Samitu NATO-a u Vašingtonu 1999. godine, donijet je i Akcioni plan za članstvo – MAP (*Membership Action plan*)¹⁸, kojim je NATO preciznije i pažljivije definisao uslove za članstvo.

DATUM PRISTUPANJA	ČLANICE
4. april 1949.	Belgija, Kanada, Danska, Francuska, Island, Italija, Luksemburg, Holandija, Norveška, Portugal, Velika Britanija, SAD.
18. februar 1952.	Grčka, Turska
9. maj 1955.	Njemačka
30. maj 1982.	Španija
12. mart 1999.	Češka, Mađarska, Poljska
29. mart 2004	Bugarska, Estonija, Letonija, Litvanija, Rumunija, Slovačka, Slovenija
1. april 2009.	Albanija, Hrvatska

18 NATO Handbook 2006, *Membership Action plan – MAP*, str. 197.

ORGANOZACIJA, FUNKCIONISANJE I TRANSFORMACIJA NATO

2

2 ORGANOZACIJA, FUNKCIONISANJE I TRANSFORMACIJA NATO

NATO je organizovan kao međudržavna organizacija unutar koje svaka zemlja članica zadržava pravo na svoju samostalnost. Sve odluke u NATO donose se zajednički, konsenzusom. Najvažnije tijelo za donošenje odluka NATO-a je Sjevernoatlantski savjet - NAC (*North Atlantic Council*), u kojem su zastupljeni predstavnici svih članica Saveza na nivou ambasadora, ministara i šefova država i vlada. Svaka zemlja članica učestvuje ravnopravno u procesu odlučivanja, bez obzira na veličinu, politički, vojni ili ekonomski značaj.

2.1 Organizacija NATO

NATO je organizacija u koju je do sada pristupilo 28 država. Zajednički, to predstavlja preko 900.000.000 građana, a države skupa ostvaruju preko 32.000 milijardi dolara GDP. Za odbranu potroše preko 1032 milijardi dolara godišnje, a mogu obezbijediti preko 9 miliona vojnika.¹⁹ Tako velika organizacija, svakako mora biti dobro organizovana, kako bi bila efikasna i sposobna da obezbijedi izvođenje svoje misije.

Način organizovanja i funkcionisanja NATO-a regulisan je članovima 1, 4 i 9 Sjevernoatlantskog ugovora. U čl. 1 zahtijeva se, da sve članice NATO-a svoje sporove rješavaju prije svega kroz OUN na miroljubljiv način a u čl. 4 da svaka od članica može na Sjevernoatlantskom savjetu zahtijevati otvaranje debate o bezbjednosnim pitanjima koja su tiču njene nacionalne bezbjednosti (ili bezbjednosti organizacije). Članom 9 precizira se formiranje Sjevernoatlantskog savjeta kao najvišeg tijela za odlučivanje u organizaciji.

NATO je organizovan u tri djela:²⁰

- » političko - vojni dio (NATO štab)
- » vojna struktura i
- » agencije i organizacije.

19 http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2012_04/20120413_PR_CP_2012_047_rev1.pdf

20 Takva podjela ne znači, da u vojnom dijelu rade samo vojna lica a u civilnom samo civili. Kadrovski sastav je u sva tri djela pomiješan, s tim što u civilnom djelu prevladuju civili a u vojnom vojna lica

2.1.1 Političko vojni dio (NATO štab)

Političko i vojno sjedište NATO-a nalazi se u Briselu, Belgija (Shema. 1). To je stalno mjesto zasjedanja Sjevernoatlantskog savjeta i ostalih odbora i komiteta Saveza. U njemu su smještene stalne delegacije država članica, kao i kancelarije za vezu ili diplomatske misije zemalja partnera, generalni sekretar NATO, međunarodni sekretarijat, međunarodni vojni sekretarijat, kao i nekoliko agencija NATO-a.

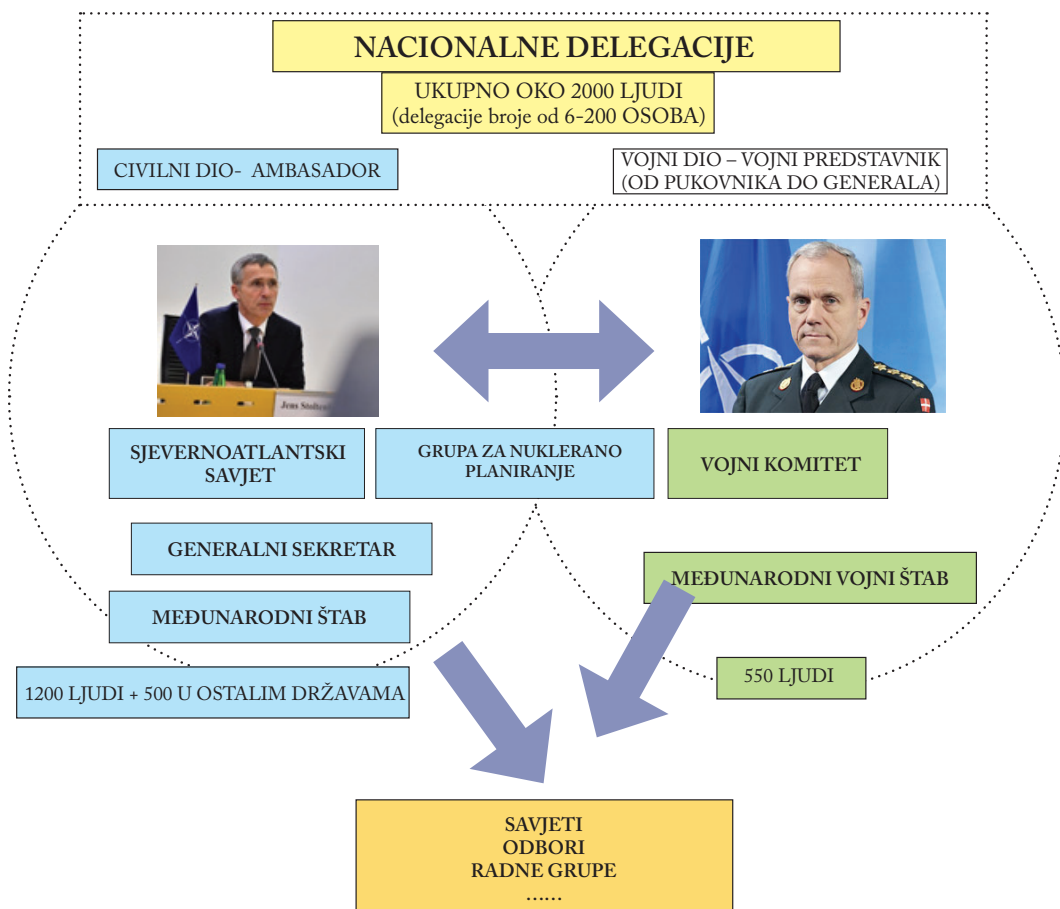

Sjediste NATO u Briselu (sada)

Novo sjediste NATO u Briselu

Shema1: NATO Štab u Briselu

Sjevernoatlantski savjet - NAC (*North Atlantic Council*) je glavno političko tijelo koje u okviru NATO donosi odluke. Savjet okuplja predstavnike svih zemalja članica kako bi se raspravljalo o pitanjima od zajedničkog interesa ili pitanjima koja zahtijevaju donošenje odluka. Savjet se okuplja na različitim nivoima, na nivou ambasadora, kao stalnih predstavnika država članica u NAC-u, ministara inostranih poslova, ministara odbrane i na samitima NATO na nivou predsjednika država i vlada.

Grupa za nuklearno planiranje – NPG (*Nuclear Planning Group*) okuplja ministre odbrane država članica NATO i odgovorna je za razmatranje pitanja iz okvira nuklearne politike Saveza, u širokom rasponu- od kontrole nuklearnog naoružanja, komunikacionih i informatičkih sistema, do pitanja raspoređivanja nuklearnog naoružanja.

Generalni sekretar NATO-a – SC (*Secretary General*) je najvažniji zvaničnik koji govori i nastupa u ime Saveza. On je i predsjedavajući Sjevernoatlantskog savjeta i Grupe za nuklearno planiranje, kao i drugih najvažnijih komiteta i savjeta NATO. Generalnog sekretara biraju vlade članica na period od četiri godine. Kao međunarodni državnik s ministarskim iskustvom u vladi neke od zemalja članica, on olakšava donošenje odluka, predvodi i vodi postupak donošenja odluka konsenzusom unutar Saveza. On može predložiti teme za raspravu i ovlašten je da upotrijebi svoje posredničke usluge u slučaju nesuglasica između zemalja članica. Generalnom sekretaru pomaže zamjenik koji ga mijenja u odsutnosti. Zamjenik Generalnog sekretara je predsjedavajući određenog broja viših odbora i radnih grupa.

Nacionalne delegacije (*National Delegation*) čine predstavnici svih država članica Saveza koje imaju stalne delegacije u sjedištu NATO, u Briselu. Na čelu stalne delegacije nalazi se stalni civilni predstavnik (na nivou ambasadora). Pored njega, u stalnoj delegaciji nalazi se i vojni predstavnik (*Military Representative - MILREP*). Svako od njih ima podršku osoblja, civilnih i vojnih savjetnika, koji zastupaju svoje zemlje u različitim savjetima, odborima i komitetima NATO. Stalni predstavnici i stalne delegacije država članica smješteni su u istoj zgradi, što omogućava formalne i neformalne kontakte među njima, ali i sa međunarodnim službenicima NATO koji su angažovani u civilnim i vojnim međunarodnim štabovima. Diplomatske misije i kancelarije za vezu zemalja partnera, takođe su smještene u istom krugu kao i članice Saveza, gdje učestvuju u raznim partnerskim tijelima preko kojih ostvaruju direktnu saradnju sa NATO.

Međunarodni štab – IS (*IS-International Staff*) je savjetodavno i administrativno tijelo koje pruža podršku radu predstavnika država članica, u sjedištu NATO, na odgovarajućim nivoima rada komiteta. Po ugledu na generalnog sekretara koji rukovodi radom najvažnijih komiteta, na najvišem nivou, službenici Međunarodnog štaba su odgovorni za odvijanje aktivnosti komiteta na nižim nivoima. Čine ga službenici iz država članica, direktno zaposleni u NATO ili detaširani od strane svojih vlada. Članovi Međunarodnog štaba odgovorni su generalnom sekretaru NATO.

Vojni komitet – MC (*MC-Military Committee*) je najviše vojno tijelo u NATO. Vojni komitet djeluje pod nadzorom Sjevernoatlantskog savjeta i Grupe za nuklearno planiranje i služi prvenstveno kao izvor savjeta o vojnim pitanjima pomenutim tijelima. Komitet daje preporuke političkim tijelima NATO o mjerama koje smatra potrebnim za zajedničku odbranu i odgovoran je za primjenu odluka koje je doneo Sjevernoatlantski savjet. On je spona između tijela u kojima se donose najvažnije odluke vezane za Alijansu i integrisane komandne strukture NATO, s jedne strane, ali istovremeno i sa generalštabovima država članica. Vojni komitet daje smjernice komandantima strategijskih komandi, koji su u svom djelokrugu odgovorni Komitetu, za sprovođenje vojnih aktivnosti Saveza. Uloga Vojnog komiteta je posebno značajna u vođenju vojnih operacija Saveza i njegove transformacije. Vojni komitet, u stalnom zasijedanju, čine vojni predstavnici država članica, koji zastupaju svoje načelnike generalštabova.

Međunarodni vojni štab – IMS (*IMS-International Military Staff*) je izvršno tijelo koje podržava rad Vojnog komiteta. Njim rukovodi direktor Međunarodnog vojnog štaba. Njega bira Vojni komitet, između kandidata predloženih od strane država članica. Pod njegovom kontrolom, Međunarodni vojni štab pravi procjene, studije i izveštaje na kojima se zasniva diskusija i proces donošenja odluka u Vojnom komitetu.

2.1.2 Vojna struktura NATO

S obzirom na to da je NATO, prije svega, organizacija čija je osnovna odrednica bezbjednost njenih članica, najveći dio njegove strukture čine vojne snage. **Vojna struktura NATO** sastoji se od: *komandne strukture i strukture snaga*. Snage se dalje dijele na:

- » snage u određeneom stepenu spremnosti od kojih manji dio su
 - * spremne snage (*»in place«*, one koje mogu odmah biti aktivirane) i
 - * razmjestive snage (*deployable forces*)
- » snage sa dužem vremenom formiranja (*long term built up forces*) koje predstavljaju svi nacionalni potencijali naoružanih formacija, koji nijesu obuhvaćeni u prethodnoj kategoriji.

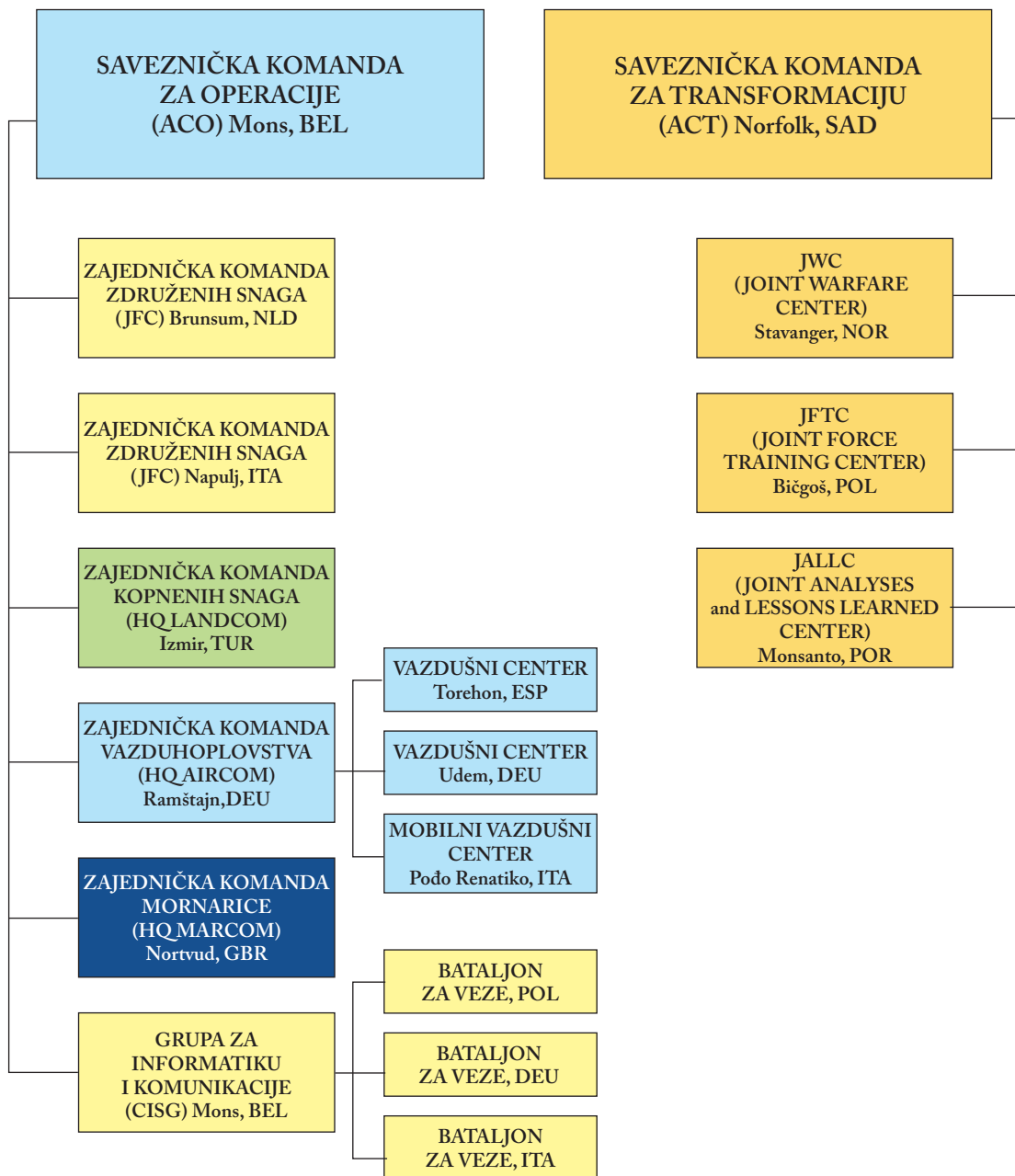
Komandna struktura NATO-a je integrisana komandna struktura članica Saveza, koja broji nešto iznad 8000 ljudi (Shema. 2). Ljudstvo obezbjeđuju države članice po utvrđenom razrezu. Razrez se određuje u odnosu na veličinu i brojno stanje vojske pojedine članice i sve ga države moraju prihvatiti i potvrditi. Tako, na primjer, Slovenija ima obavezu da popunjavanja 17 mjesta u komandnoj strukturi NATO, a kroz pregovore se određuje koja mjesta i gdje se moraju popuniti.

Glavne komande NATO-a su: *Saveznička komanda za operacije* - ACO (*Allied Command Operations*) u Monsu, Belgija, koja broji oko 950 ljudi i koja se često naziva strateška komanda i *Saveznička komanda za transformaciju* - ACT (*Allied Command Transforamtion*) u Norfolku u SAD (645 ljudi).

Saveznička komanda za operacije je odgovorna za sve operacije NATO-a, planiranje i realizaciju vježbi, spremnost jedinica i slično. Komandant ACO je uvijek američki general. ACO komanduje sa dvije združene komande - JFC (*Joint Force Command*), koje su glavni izvođači operacija, zajedničkom komandom kopnenih snaga, mornaričkom i vazduhopolvnom komandom te grupom za infomatiku i komunikacije. Tri združena operativna centra vazduhoplovstva – CAOC (*Combined Air Operational Center*), brinu se za kontrolu vazdušnog prostora i novođenje aviona NATO-a, a tri bataljona veze obezbeđuju da u ratu i miru neprekidno funkcioniše sistem komandovanja u NATO.

Saveznička komanda za transformaciju je nadležna za obuku, reorganizaciju, nove doktrine, analize, obradu podataka o naučenim lekcijama, rukovodi radom raznih trening centara, instituta i sličnih organizacija, tj. da NATO prati savremene potrebe i ostane najefikasnija i najpouzdanija bezbjednosna orgnaizacija. Glavnokomandujući ACT je uvijek francuski general.

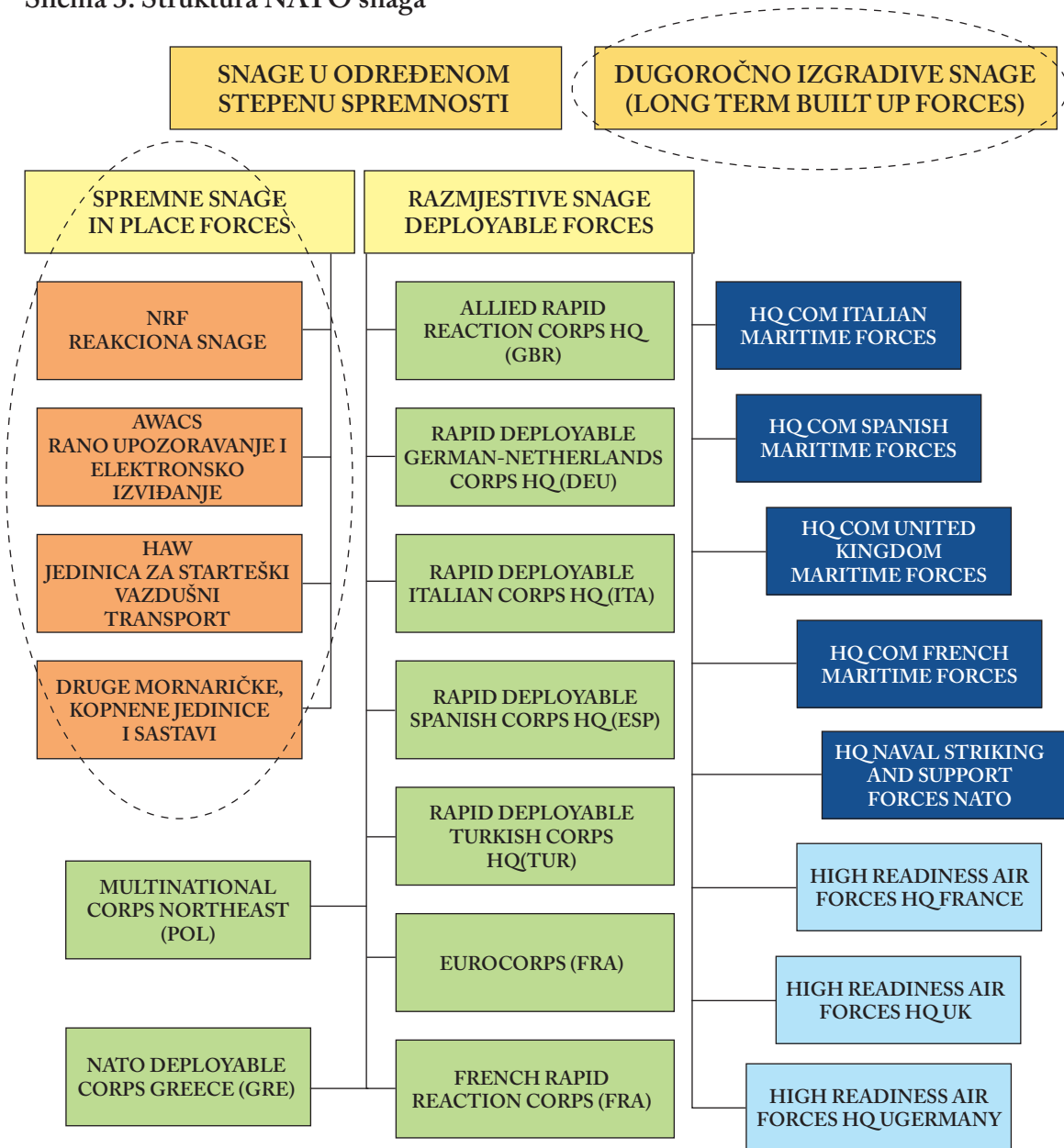
Shema 2: Komandna struktura NATO

Pored komandi, postoje i NATO snage sa kojima se izvode **Ope-racije odazivanja na krizu – CRO** (*CRO-Crises Response Operations*) sa snagama koje su u određenom stepenu spremnosti (Shema. 3). Neke od tih snaga mogu djelovati svaki dan (*spremne snage*) i možemo ih tretirati kao »*zajedničke snage*« NATO-a. Neke od njih formirane su zajedničkim finansiranjem pojedinih država članica i partnera, kao što je, na primjer, jedinica Vazduhoplovnih sistema za upozoravanje i kontrolu – *AWACS (Airborne Warning and Control System)* aviona u Njemačkoj ili Jedinica za starteški transport – *HAW (Heavy Air Wing)*, koja je stacionirana u Mađarskoj. Druga vrsta jedinica, su one, koje su u određenom stepenu spremnosti za određeno vrijeme. To su NATO reakcijske snage *NRF (NATO Reaction Force)* koje broje oko 13000 vojnika i koje su u stalnoj spremnosti. U *NRF* moraju učestvovati sve zemlje sa određenim brojem vojnika. Na primjer, za Sloveniju taj broj iznosi oko 80 vojnika godišnje. Upotrebu *NRF* određuje *NAC* svojom odlukom. Te snage su namijenjene intervenciji bilo gdje u svijetu u korist članica. U vremenu spremnosti za djelovanje, one su stacionirane u svojim državama i odlaze na zadatak po naređenju *ACO*.

Kod *razmjestivih snaga (deployable forces)* postoje devet komandi u različitim državama. Prema planovima tačno se zna koje jedinice iz koje države su pod kojom komandom, ali su one sve do aktiviranja pod nacionalnim kontrolom. Na primjer, Slovenija ima borbenu grupu jačine oko 1200 vojnika pod komandom jedne divizije koja je u sastavu Italijanskog korpusu, koji ima komandu u Milanu. Odluka da se uđe u taj korpus bila je stručna i politička. U Milanu Slovenija ima dva oficira koja stalno rade u komandi korpusa. Bobrena grupa se obučava u Sloveniji i oni su pod slovenčkim komandom sve dok *NAC* ne donese određenu odluku i ne stigne naređenje za aktiviranje borbene grupe i stavljanje pod komandu korpusa (divizije). S vremena na vrijeme održava se zajednička obuka, inspekcijski pregledi i slično, kako bi i komanda korpusa znala u kakvom stanju je slovenačka borbena grupa. Upotreba slovenačke borbene grupe je u nadležnosti Slovenije osim u slučaju aktiviranja člana 5 – kolektivne odbrane. Mornaričke i vazduhopolne komande su nacionalne komande država članica, ali se stavljaju na raspolaganje NATO-u, ako se za to istakne potreba.

Shema 3: Struktura NATO snaga

2.1.3 Agencije i organizacije NATO

Agencije i organizacije (*Agency and Organization*) nijesu pod direktnim upravljanjem sjedišta NATO-a u Briselu. Agencije i Organizacije podržavaju djelovanje NATO-a u različitim oblastima (Shema. 4). Bave se istraživanjima, vodenjem projekata, obezbeđuju usluge i podršku iz civilnih struktura i predstavljaju vezu između NATO i civilnih kompanija i institucija. Rade na komercijalnom principu. Izuzetak je NATO Kancelarija za standardizaciju (*NATO Standardization Office*) koju vodi general i koja djeluje u sjedištu NATO-a i nadležna je za definisanje i usvajanje jedinstvenih NATO standarda. U toku 2014. godine započeo je proces reorganizacije predhodne agencije u NATO Kancelariju za standardizaciju.

Shema 4: NATO Agencije i Organizacije

Parlamentarna skupština NATO

Parlamentarna skupština NATO - (*NATO Parliamentary Assembly*) je interparlamentarni forum zemalja članica, koji okuplja evropske i sjevernoameričke zakonodavce kako bi diskutovali o pitanjima od zajedničkog interesa. Iako je primarna uloga Skupštine unaprjeđenje uzajamnog razumijevanja među parlamentarcima Saveza, njene rasprave takođe doprinose razvijanju konsenzusa među zemljama članicama, koji je temelj postupka donošenja odluka u Savezu.

Posebni ciljevi NATO Parlamentarne skupštine obuhvataju:

- » njegovanje dijaloga među parlamentarcima o glavnim bezbjednosnim pitanjima;
- » razvijanje parlamentarne svijesti i razumijevanje ključnih bezbjednosnih pitanja
- » i politike Saveza;
- » pružanje NATO i vladama članicama naznake zajedničkih parlamentarnih
- » stavova;
- » pružanje veće transparentnosti u politici NATO-a i zajedničke odgovornosti;
- » jačanje transatlantskih odnosa.

Od 1989. godine Skupština ima i sljedeće dopunske ciljeve:

- » doprinos razvoju parlamentarne demokratije širom euroatlantskog područja uvođenjem parlamentaraca iz zemalja nečlanica u rad Skupštine;
- » direktna pomoć parlamentima onih zemalja koje traže članstvo u NATO;
- » jačanje saradnje sa zemljama koje traže saradnju a ne članstvo u NATO-u, poput onih iz kavkaskog i mediteranskog regiona;
- » doprinos razvoju parlamentarnih mehanizama, prakse i znanja nužnih za djelotvoran demokratski nadzor nad oružanim snagama.

Ispunjenjem ovih ciljeva Skupština pruža glavni izvor informacija i mjesto kontakta za članove zakonodavnih tijela i njihovih nacionalnih parlamenata. Njene aktivnosti takođe doprinose da je način rada i politike Saveza transparentniji i razumljiviji nacionalnim parlamentima i njihovoj publici. Parlamentarna skupština NATO-a je potpuno nezavi-

sna od NATO-a, ali takođe izgrađuje jasnu vezu između Saveza i nacionalnih parlamenata. Istovremeno, diskusije u Parlamentarnoj skupštini NATO-a predstavljaju svojevrstan podsticaj nacionalnim parlamentima da, prilikom uobličavanja nacionalnog zakonodavstva, uzimaju u obzir i pitanja vezana za Savez.

2.2 Funkcionisanje NATO

Proces funkcionisanja NATO odvija se kroz ustanovljene procedure donošenja i realizacije odluka NATO civilnih tijela i vojnih komandi. Svaka država članica, pa i partnerske države, imaju u sjedištu NATO-a svoje nacionalno predstavništvo koje se sastoji iz političkog, odbrambenog i vojnog dijela. Cijelo predstavništvo vodi ambasador, kome su podređeni civilni diplomatski predstavnici i osoblje, te vojni predstavnik, koji je kod manjih zemalja pukovnik (Luksemburg) a kod većih general-potpukovnik, sa svojim osobljem. Najmanja delegacija broji 6 članova a najveća (SAD) oko 200 ljudi. Island nema vojnih predstavnika, pošto nema vojske, a u vojnom odboru angažovan je civilni diplomata.

2.2.1 Odlučivanje u NATO

U okviru NATO, političke *konsultacije su vitalni dio procesa donošenja odluka*. NATO nije nadnacionalna organizacija, već savez suverenih država koje su odlučile da dobrovoljno sarađuju, u cilju odbrane zajedničkih interesa. Značaj konsultacija istaknut je u članu 4. Sjevernoatlantskog ugovora. Stoga se države članice NATO-a redovno međusobno konsultuju o bezbjednosnim pitanjima od zajedničkog interesa. Važno je istaći da, u okviru NATO, zvanično ne postoji način da neka od zemalja članica nameće svoj stav ili mišljenje drugima. Posljedica ovih temeljnih principa djelovanja NATO je da u radu svih tijela Saveza učestvuju predstavnici država članica, čija je uloga da ostalim saveznicima predstavljaju stavove svoje države i da izvijeste sopstvene vlade o stavovima drugih saveznika. Naravno, moguće je da razlike u gledištima i stavovima ne mogu da se usklade. U tom slučaju, pojedina država članica je slobodna da nastavi sa svojim izabranim pravcem djelovanja. *Nijedna država nije primorana da preduzme akcije ili da donese odluke protiv svoje volje*. Međutim, duh kompromisa i osećaj za zajednički interes i ciljeve obezbjeđuju da uprkos razlikama u mišljenju, postoji do-

voljan zajednički osnov da se dođe do saglasnosti. Jednom donijeta odluka Saveza predstavlja zajednički stav svih država članica. Konsultacije mogu da se odvijaju u različitom obliku: mogu biti jednostavna razmjena informacija i mišljenja; podnošenje inicijative ili saopštavanje odluka koje je određena vlada donijela; zauzimanje stava koji je od interesa za saveznike; obavješćavanje unaprijed o vladinim akcijama ili odlukama, o kojima druge države članice mogu da iznesu mišljenje; ili diskusija sa ciljem da se postigne konsenzus o djelovanju i postupcima koje bi trebalo preduzeti. Konsultacije između saveznika mogu da budu održane na zahtjev bilo koga od njih ili na inicijativu Generalnog sekretara NATO, u veoma kratkom vremenu. Mehanizam za konsultacije, u okviru NATO, obezbjeđuje postojanje stalnog dijaloga i niz mogućnosti da se rasprave i razjasne sva pitanja. Svi ovi principi važe za države članice Saveza, ali ista načela dobrovoljne saradnje, poštovanja nacionalne nezavisnosti i odlučivanja konsenzusom, karakteristika su bilateralne i multilateralne saradnje NATO-a i sa drugim državama koje na bilo koji način sarađuju sa Alijansom.

Ambasadori članica Saveza se okupljaju u najvišem tijelu NATO-a Sjevernoatlantskom savjetu najmanje jedan put sedmično. Znatno rjeđe se okupljaju u Grupi za nuklearno planiranje, koja se bavi nuklearnim potencijalima savezništva. Tri puta godišnje umjesto ambasadora na zasijedanju NAC-a dolaze ministri odbrane, a dva puta godišnje ministri vanjskih poslova. Najviši oblik djelovanja i odlučivanja NAC-a je samit, kada se susrijeću šefovi država i vlada. Bez obzira na kom nivou su donijete, odluke imaju jednak autoritet i važnost i odražavaju stanovište svake pojedinačne države. Savjet se sastaje radi razmatranja političkih i bezbjednosnih pitanja od zajedničkog interesa ili onih koja zahtijevaju donošenje zajedničke odluke. NAC vodi generalni sekretar (Jens Stoltenberg, bivši premijer Norveške) sa svojim pomoćnicima. Generalnog sekretara biraju sve članice svake 4 godine. Da bi NAC mogao funkcionisati, na raspolagnju mu je Međunarodni štab koji je sastavljen od 1200 civila i vojnih lica, koji su organizovani u sektore, odjeljenja i grupe.

Za savjet oko vojnih pitanja NAC upotrebljava Vojni komitet, kojeg čine vojni predstavnici svake države članice a vodi ga predsjedavajući, (general Knut Bartels) sa svojim zamjenikom. Predsjedavajućeg Vojnim komitetom, koji, po pravilu, ima čin generala, i dolazi iz neke evropske države, prostom većinom biraju načelnici generalštabova država članica, a formalno postavlja Sjevernoatlantski savjet. On rukovodi svakodnevnim aktivnostima Komiteta, ali i nastupa u njegovo ime. Predsjedavajući Vojnim komitetom ne može biti iz Amerike, zbog čega je zapovjednik

ACO u Monsu uvijek američki general. Vojni komitet daje savjete (*military advice*) po vojnim pitanjima NAC-u, koji može (a ne mora) te savjete uvažavati. Uobičajeno je da se Vojni komitet sastaje jednom nedjeljno, ali se po potrebi može okupiti i češće. Tri puta godišnje, umjesto vojnih predstavnika, u radu Vojnog komiteta učestvuju načelnici generalštabova država članica, kada se pozivaju i oba komandanta strateških komandi. Vojnom komitetu u radu i pripremi savjeta pomaže Međunarodni vojni štab.

U okviru programa Partnerstvo za mir, Vojni komitet se redovno sastaje sa državama partnerima da bi raspravljao o pitanjima vojne saradnje, na nivou nacionalnih vojnih predstavnika (jednom mjesečno) i načelnika generalštabova (dva puta godišnje).

Za posebna stručna pitanja, za praćenje pojedinih projekata i važnih aktivnosti NAC-a i MC, formiraju se odbori, savjeti, radne grupe itd, koje su sastavljene iz predstavnika pojedinih država, predstavnika vojnog i civilnog štaba i drugih stručnjaka. Te grupe, čiji je broj veći od 100, sastaju se po potrebi i dostavljaju izvještaje NAC-u ili Vojnom komitetu.

Sve odluke, Sjevernoatlantski savjet i Vojni komitet donose *konsenzusom*, (Shema. 5) što označi da nema glasanja, nego se rasprava vodi onoliko vremena dok se ne postigne za sve prihvatljiva odluka. Da bi se za sve predstavnike država pronašlo što jednostavnije rješenje, poslije svakog kruga rasprave, zaključci i dokumenti se stavljaju u *tihu proceduru* (*silent procedure*) na tačno određeno vrijeme. Ako u zadatom vremenu niko ne odreaguje sa drugačijim predlogom, smatra se da je odluka donijeta. Ako se procedura prekine na propisan način onda slijedi ponovni krug rasprave, kako bi se razlozi za prekid donošenja odluke raspravili i usaglasili. *Ključna vrijednost ovakvog načina odlučivanja je u jednakosti i ravnopravnosti članica u procesu donošenja odluka, bez obzira na njihovu veličinu i moć. Istovremeno, ovakav odnos među državama, prvi put u istoriji stavlja male države u jednakopravnu poziciju sa velikim državama, bez obzira na to o kome i o čemu se odlučuje.*

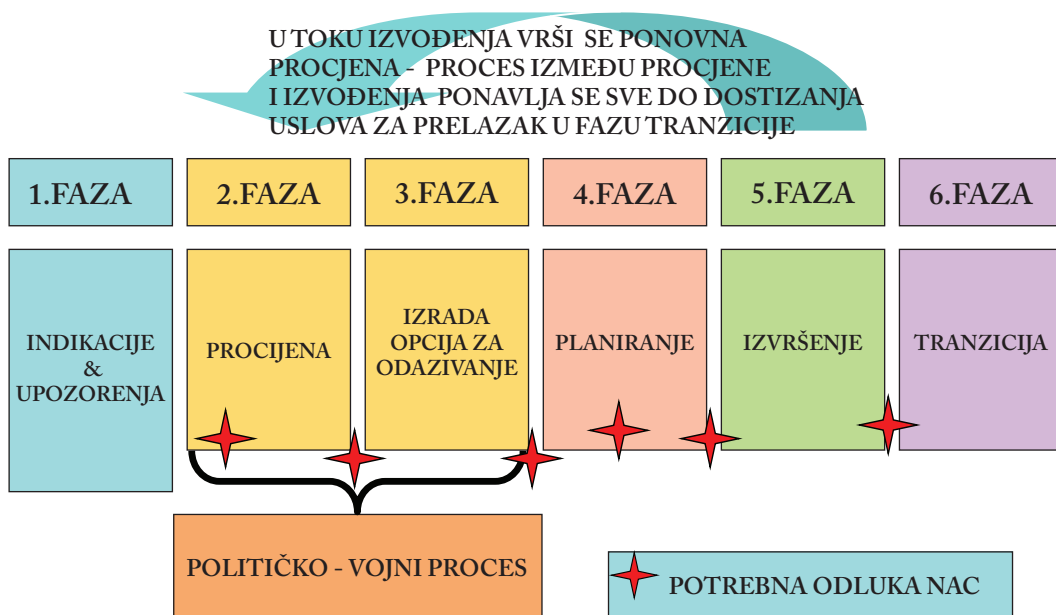
Shema 5: Odlučivanje u NATO

Kada NAC odlučuje o preduzimanju određene operacije ili misije u međunarodnom okruženju, onda pored samog sistema odlučivanja sa tihom procedurom, koji je pojašnjen u prethodnom dijelu, odlučivanje ima šest faza, koje se ne mogu zaobići (Shema. 6).

Realizacija 1. faze dešava se kada NAC primi određene indikacije ili upozorenja, da će možda biti potrebno odreagovati na neku pojavu nestabilnosti ili rizika, koji će imati uticaj na Savez ili pojedinu članicu saveza. Takve indikacije dolaze kroz raspravu u NAC-u na zahtjev pojedine države ili organizacije, na primjer UN ili EU. Na sastanku NAC – a, izvrši se procjena (Faza 2) prijetnje. U toku te faze NAC odlučuje bar dva puta, kako bi prijetnje bila jasno identifikovana. U sledećoj fazi (Faza 3) , NAC traži najbolji odgovor na prijetnju. U Fazi 2 i 3 veliku ulogu ima Vojni odbor i Komanda ACO za operacije, koji prijetnju i moguće odgovore u vojnom dijelu razrade u više varijanti. NAC u Fazi 4 ocjenjuje sve opcije i vrši odabir najbolje opcije za koju se pravi plan za izvođenje. NAC ponovno odlučuje o planovima, odobrava ih i kreće se u izvođenje (Faza 5). U toku izvođenja, ako nastupe nove okolnosti, nove potrebe, bolja rješenja i slično, cjeli postupak od faze 2-procjena do faze 5-izvođenje, ponavlja se, kako bi rješenja bila optimalna. Faza 6-tranzicija, nastupa kada je u odgovarajućem stepenu osiguran mir, pa se može početi sa promjenama, koje su neophodne da se dostigne konačni cilj- trajni mir i stabilnost. U toj fazi, vojska više nema odlučujuću ulogu. Ona samo obezbjeđuje uslove za druge stručnjake, koji pomažu u tranziciji. Kada NAC donese neku odluku, ona je obavezujuća za sve države članice. Ako se odluka odnosi na vojna pitanja, onda se dokumenta šalju u Komandu NATO-a za operacije u Mons, koja politička dokumenta pretvara u vojna naređenja.

Shema 6: NATO Proces odlučivanja prilikom odazivanja na krizu

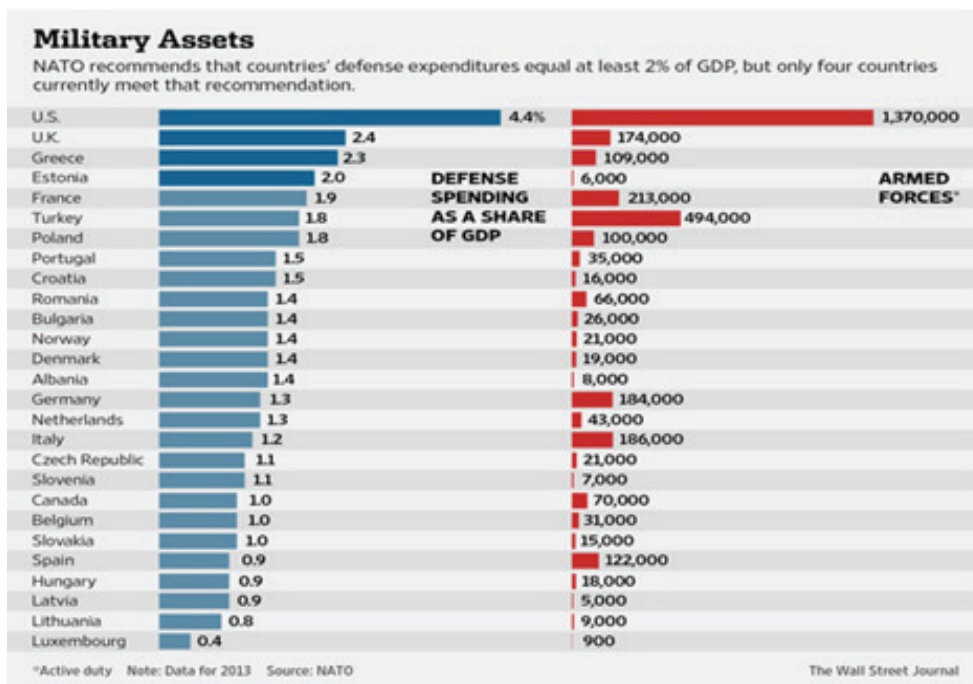

2.2.2 Finansiranje članstva u NATO

NATO je međuvladina organizacija, kojoj države članice uplaćuju sredstva za obavljanje redovnih aktivnosti i obezbjeđivanje neophodnih uslova za konsultacije, donošenje odluka i dalje sprovođenje utvrđenih odluka i aktivnosti. Ta sredstva države članice direktno uplaćuju u zajednički budžet, prema dogovorenoj formuli za raspodjelu troškova, određenoj prema ekonomskoj moći svake od članica. Budući da NATO ima mali broj stalnih komandi i štabova, veći dio finansijskog doprinosa svake države članice ostvaruje se indirektno, kroz vojne troškove za sopstvene oružane snage, posebno kroz troškove kojima se razvija interoperabilnost sa oružanim snagama drugih država članica. Važan izuzetak je sistem AWACS, koji zajednički posjeduje, kontroliše i upotrebljava NATO. Takođe, države članice snose troškove svojih snaga angažovanih u okviru NATO operacija.

Svako članstvo u nekoj organizaciji, pa i u NATO, znači određeni trošak za svaku članicu. Troškovi pojedine države su obuhvaćeni od-

brambenim proračunom i, u principu, ne uvećavaju sumu koja se izdvaja za odbrambene potrebe države. Osnovni princip finansiranja NATO-a **je udruživanja nacionalnih kapaciteta**, što znači da članice u korist svih udružuju svoje potencijale kad se radi o vojnicima, tehnici, oružju pa i finansiranju. Na osnovu toga principa možemo ustvrditi, da na području finansiranja svaka država članica ima **direktne i indirektne troškove**. **Indirektni troškovi** su oni, koje svaka država ulaže u svoju vojsku (plate, obuka, funkcionisanje itd.) i finansiranje učešća vlastitih vojnika u operacijama, koje izvodi NATO. Potrebno je istaći, da su ti troškovi zahvaćeni regularnim budžetom za odbranu. Svaka država odlučuje o visini odbrambenog budžeta, mada sve članice imaju dogovor, da će težiti ka dostizanju 2,0% GDP za odbranu. Međutim, trenutno samo 4 države dostižu tu brojku (*SAD, Estonija, Grčka i Velika Britanija*) a 20 država ima odvajanje 1,5 % ili manje.²¹

21 http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_topics/20140224_140224-PR2014-028-Defence-exp.pdf

U svakom slučaju, svaka država sama odlučuje sa čime i u kakvom opsegu će učestvovati u međunarodnim misijama i operacijama NATO-a, pa se tako trošak na tom području može kontrolisati.

Direktni trošak u NATO obuhvata **zajedničko finansiranje** (*common funding*) i **udruženo finansiranje** (*joint funding*). **Zajedničko finansiranje**, podrazumijeva obezbjeđivanje nesmetanog djelovanja i funkcionisanja svog predstavništva, NATO tijela i zajedničkih aktivnosti. Zbog toga sve članice NATO-a svake godine uplaćuju određenu sumu koja se djeli na tri nivoa:

- » civilni budžet (*civil budget*)
- » vojni budžet (*military budget*)
- » NATO bezbjednosni razvojni program - NSIP
(*NSIP-NATO Security Investment Programme*)

O visini sva tri budžeta odlučuje Sjevernoatlantski savjet. Kod vojnog budžeta i NSIP, finansiraju se one aktivnosti koje su nadnacionalne (*»over and above« principe*) i koje su u zajedničkom interesu svih, kao što su zajedničke komande, komunikacije, sistem komandovanja, operacije, vježbe i slično.

Civilni budžet, između ostalog, obezbjeđuje plate, socijalne transfere, operativne troškove Međunarodnog osoblja, pomoćnih službi Sjevernoatlantskog savjeta i komiteta, civilne programe i aktivnosti i troškove održavanja sjedišta NATO-a. Civilni budžet za 2013 godinu iznosio je 215.473.000 €.

Vojni budžet obezbjeđuje tekuće troškove i troškove održavanja integrisane vojne strukture NATO, uključujući Vojni komitet, Međunarodni vojni štab i povezane agencije, komande, operativne troškove komandne strukture, operacije upravljanja krizama, razvoj i nabavke, AWACS, vojne viježbe itd. U tom budžetu »sadržano« je oko 50 manjih budžeta koji su namijenjeni pojedinim potrošačima. Finansiranje u vojnom budžetu se ne odnosi na plate zaposlenih, jer su sve komande (isto važi i za vojnike u operacijama) sastavljene iz vojnih lica pojedinih država, koje obezbjeđuju platu i druge troškove svog osoblja. Vojni budžet je najveći i za 2013. godinu iznosio je 1.448.799.776€.

NATO bezbjednosnim razvojnim programima – NSIP se finansiraju infrastruktura i komandni sistemi, koji su neophodni NATO stratezijskim komandama u pojedinim državama članicama, pored onih koji u tim državama već postoje. Na primjer, komunikacioni i informatički

sistemi, radari, vojne komande, aerodromi, cjevovodi za gorivo, skladišta, luke i navigaciona sredstva. Svaka država može predložiti zanimljive projekte, koji se onda cijene da li zaista imaju značaj za NATO. To prvo radi Saveznička komanda za operacije u Monsu, a onda potvrđuje NAC. To znači da za svaki projekat mora biti potvrđena vojna vrijednost projekta i sve članice moraju se saglasiti za svaki pojedinačni projekat. Kao primjer može poslužiti investicija u vojni aerodrom Slovenačke vojske u Cerkljama, gdje NATO finansira izgradnju infrastrukture, navigacijskih uređaja, produženje staze itd., u iznosu od 38 miliona € od ukupne vrijednosti od 70 miliona € koliko čitav projekat košta. Na taj način Slovenačka vojska dobija savremeni vojni aerodrom, kojeg mogu koristiti i civilni vazduhoplovi, ali i avioni članica NATO-a u slučaju potrebe, kao što je npr: kolektivna odbrana, vježbe bilo koja druga svrha. Naravno, ukoliko u mirnodopskim uslovima avion želi da leti iznad Slovenije i upotrijebi aerodrom u Cerkljama, mora imati dozvolu slovenačkih vlasti. Kroz NSIP, na predlog ACO, finansiraju se i projekti koji su značajni za uspješno izvođenje NATO operacija i misija.

NSIP budžet za svaku godinu ima određenu gornju granicu potrošnje, a od odabranih, tj. prihvaćenih projekata zavisi koliko će se finansijskih sredstava i potrošiti. Za 2013. godinu gornja granica NSIP budžeta bila je 700.000.000 €. Kada se saberu iznosi, civilnog (215.473.000 €.), vojnog (1.448.799.776€) i NSIP budžeta (700.000.000€), ukupni budžet NATO-a za 2013. godinu iznosio je oko 2,4 milijarde €.

Potrebno je istaknuti da u NATO-u postoji niz tjela, odbora, savjeta, koji brinu oko finansiranja i kontrolišu potrošnju. Glavnu riječ na kraju ima NAC koji odobrava visinu budžeta za svaku godinu i kroz izvještaje vrši kontrolu njegovog utroška.

Pored zajedničkog finansiranja, postoji i **udruženo finansiranje**. Taj način finansiranja primenjuje se za projekte po principu dobrovoljnosti i nacionalnih interesa. Znači, svi koji su zainteresovani za pojedini projekat (mogu ga pokrenuti ili pristupiti), učestvuju u finansiranju. To znači da svaka država odlučuje, shodno sopstvenim interesima i mogućnostima, u koje projekte će ući, a u koje neće. Primjer takvog finansiranja zajedničkih sposobnosti predstavlja projekat obezbjeđivanja kapaciteta za strateški vazdušni transport SAC (*Strategic Airlift Capability*), gdje je 10 članica NATO-a i 2 partnerske zemlje (Finska i Švedska) zajedno kupilo 3 aviona C17, koje svih 12 zemalja sada koristi za vlastite potrebe. Pojedinačnoj državi iz tog projekta bilo bi nemoguće, zbog velikih

troškova, da sama kupuje i upravlja takvim avionima, ali zajedno je to bilo izvodljivo. Potrebno je takođe napomenuti i da su najveći dio troškova podnijele SAD, koje su na taj način pomogle ostalim državama u nabavci aviona. Pravo na upotrebu tih aviona je regulisano srazmjerno sa učešćem pojedine države u projektu. Udruženo finansiranje nije obavezujuće za države članice Saveza.

Pored navedenih oblika učešća u finansiranju članstva u NATO, važno je znati i kako se vrši **raspodjela visine troškova** članica Saveza. Od 2005. godine važi jedinstven način izračunavanja procenata učešća svake države u zajedničkom finansiranju. Za proračun se uzima prosjek Bruto nacionalnog dohotka – BND države (*GNI – Gross National Income*), koji se koriguje u odnosu na ukupnu kupovnu moć po stanovniku – BND pkm (*Bruto nacionalni dohodak po stanovniku na osnovu pariteta kupovne moći*) (*GNI ppp – Gross National Income per capita based on purchasing power parity*) i sa obzirom na tekuće cijene – BND tc (*Bruto nacionalni dohodak po stanovniku po tekućim cijenama*) (*GNI cp – Gross National Income at current prices*). Bruto nacionalni dohodak – BND je nešto širi nego Bruto domaći proizvod – BDP (*GDP – Gross Domestic Product*) jer obuhvata i dobit od investiranja u inostranstvu kao i uplata dijaspore iz inostranstva u zemlju, te se i te činjenice uzimaju u obzir.

Procenat uplate se koriguje (izračunava) svake dvije godine. Podaci za obračun dolaze iz Svjetske banke i pošto su obračuni tih podataka veoma kompleksni, uvijek kasne za 4 godine. Tako npr. se za proračun procenata učešća u finansiranju budžeta NATO za 2014/15 godinu, za njegove članice, uzimaju se podaci GNI ppp od 2010/11 godinu. Na osnovu tih podataka, obračun vrši NATO-va kancelarija za resurse (*NATO Office of Resources*) i onda se po proceduri potvrđuje na raznim tijelima i odborima sve do Sjevernoatlantskog savjeta, koji usvaja godišnji budžet za svaku državu pojedinačno.

Proračun izdvajanja u procentima za 2014. godinu, može se vidjeti kroz sljedećih nekoliko primjera učešća država u finansiranju budžeta NATO: SAD 22,2 %, Njemačka 14,88%, Slovenija 0,232 %, Luksemburg 0,139% itd.

Kada se na osnovu tih procenata izračuna uplata, na primjer Slovenije za 2014 godinu, to iznosi oko 440.000€ za civilni budžet, oko 2.400.000 € za vojni budžet i oko 200.000 € za NATO bezbjednosni razvojni program, što ukupno iznosi oko 3,1 miliona €.

2.3 Transformacija NATO

Završetak Hladnog rata, raspuštanje Varšavskog pakta i raspad Sovjetskog saveza, otklonio je suštinsku vojnu prijetnju Zapadnoj Evropi. Mnogi su povjerovali da će nestankom tradicionalnih protivnika prestati i potreba za postojanjem NATO. Izbijanjem niza regionalnih sukoba u Evropi krajem prošlog vijeka, podstaknutih etničkim ili vjerskim razlozima, postalo je jasno da obaveza kolektivne odbrane i saradnje, postignute u Savezu, i dalje predstavlja najbolju garanciju za vlastitu bezbjednost. Iako je mogućnost oružane agresije na bilo koju od država članica skoro zanemarljiva, novi oblici političke i vojne saradnje pojavili su se kao odgovor na nove izazove i prijetnje u međunarodnoj zajednici. Na taj način, *NATO je krenuo u proces transformacije od čvrsto povezanog saveza odgovornog za kolektivnu odbranu, u organizaciju kolektivne i kooperativne bezbjednosti*, kako bi ustanovio adekvatne odgovore na savremene izazove i prijetnje.

2.3.1 Savremeni izazovi, rizici i prijetnje u međunarodnom okruženju

U analizi savremenih modela međunarodne i nacionalne bezbjednosti svakako je jedno od najvažnijih pitanja definisanje rizika i prijetnji. Do devedesetih godina prošlog vijeka vojne prijetnje su bile jedan od dominantnih oblika ugrožavanja država i vojska je imala ključnu ulogu u odbrani zemlje. Prijetnje koje su tada bile istaknute mogle su se veoma tačno precizirati: ko prijeti, čime prijeti, kakav potencijal ima za ostvarenje prijetnje itd. Na osnovu takve procjene, doktrine i staregije o upotrebi vojske bile su usmjerene ka odbrambenim misijama i zadacima od konvencionalnih prijetnji.

Već početkom 90-tih godina prošlog vijeka bilo je sve jasnije da prijetnje više nije jednostavno definisati i da će se budući sukobi voditi na raznolik, asimetrični način, bez poštovanja tradicionalno uspostavljenih međunarodnih pravila (npr. Ženevske konvencije), sa upotrebom oružja i sredstava koja do tada nijesu tretirana kao oružje. Primjera radi, širenje terorizma u različitim djelovima svijeta ubijanjem civila kroz upotrebu terorista samoubica kao modela za nanošenje gubitaka, uzimanje taoca i slično, zahtijevalo je ozbiljno razmatranje odbrane od takvih prijetnji. S obzirom na to da se radi o atipičnim nekonvencionalnim oblicima

sukobljavanja, u međunarodnoj zajednici za njih se počeo upotrebljavati naziv „asimetrične prijetnje”. Odgovor na njih je tražio kroz „asimetričko ratovanje”, što je značilo da samo vojska sa oružjem više nije bila dovoljna snaga za pružanje adekvatnog bezbjednosnog rješenja.

Nakon terorističkih napada na Svjetski trgovinski centar u Njujorku 11. septembra 2001. godine, sve se promijenilo. Scenarij ugrožavanja, koji je dominirao u vrijeme Hladnog rata, preko noći je izgubio prioritet. Napad u Njujorku pokazao je da granice više nijesu prepreka, da iza napada koji ima velike posljedice

za državu ne stoji ni jedna druga država. Upotreba civilnih aviona kao oružja pokazala je da je mogućnost pretvaranja miroljubljivih sredsotva u efikasno oružje- jednostavna. Odjednom stare doktrine odbrane više nijesu mogle odgovoriti na pitanje: kako u takvim okolnostima efikasno braniti državu i građane?

Evropska unija je 2003. godine u svojoj *Bezbjednostnoj strategiji*²² definisala prijetnje koje mogu ugroziti njene interese i bezbjednost. U decembru 2008. godine izvršena je analiza Bezbjednostne strategije EU i sačinjen je *Izveštaj* o njenoj realizaciji.²³ U martu 2010. godine EU je donijela *Strategiju unutrašnje bezbjednosti EU*²⁴ u kojoj pokušava da definiše i bezbjednosne prijetnje građanima EU. U svim ovim dokumentima definisani su izazovi i prijetnje koji su karakteristični za savremene uslove života i koji ugrožavaju bezbjednost država i građana na regionalnom i globalnom nivou od kojih se posebno ističu: terorizam;

- » širenje oružja za masovno uništenje;
- » ilegalne migracije;
- » prirodne katastrofe;
- » kibernetički napadi;
- » piratstvo;
- » organizovani kriminal;
- » regionalni konflikti;
- » energetska sigurnost;

22 Evropska bezbjednostna strategija, Brisel, 12. decembar 2003.

23 Izveštaj o realizaciji bezbjednostne strategije, Evropska komisija, Brisel, 2009.

24 Strategija unutrašnje bezbjednosti za Evropsku uniju, mart 2010

Kao i u slučaju EU, i Sjevernoatlantski savez je razmatrao savremena bezbjednosna pitanja u međunarodnom okruženju, kroz donošenje **Strategijskih koncepata** 1991., 1999., i 2010. godine kojima se definišu osnovni pravci djelovanja organizacije u periodu od deset godina. NATO još uvijek na prvo mjestu postavlja odbranu članica, pošto je to jedan od stubova funkcionisanja i razlog za postojanje ove organizacije. U posljednjem strateškom konceptu od 2010. godine²⁵ NATO je definisao prijetnje na koje će u narednim godinama i decenijama tražiti prave odgovore. Potrebno je naglasiti da NATO shvata da same vojske ne mogu biti dovoljan odgovor na prijetnje, nego je potreban cjelovit pristup (*comprehensive approach*)²⁶, gdje je potrebno iskoristiti sve resurse za što efikasniju odbranu od svih potencijalnih prijetnji.

U savremenim uslovima NATO još uvijek prepoznaje klasični sukob oružjem kao moguć, mada u ovom trenutku ne kao posebno vjerovatan. Međutim, događaji u Ukrajini i Gruziji pokazuju da ne tako daleko od Evrope može doći do kriza, koje mogu veoma lako uvući u sukob EU i NATO pa i pojedine zemlje koje nijesu članice tih organizacija. Pored toga, ne smije se zaboraviti, da ni stanje u BiH, Kosovu, Makedoniji, Moldaviji, Kipru itd. nije riješeno na zadovoljstvo svih unutrašnjih i spoljnih aktera.

U modernom dobu **teroristički napadi** izvode se zbog različitih ciljeva i ubjeđenja, koja ne moraju uvijek da nose religijski predznak. Samo u Ruskoj Federaciji u 2013. godini bilo je izvedeno više od 30 terorističkih napada, koji su uglavnom povezani sa težnjom određenih djelova Rusije za samostalnošću. Ako je Osama bin Laden bio sinonim i prototip za teroristu na globalnom nivou, poslije 2011. godine mu u Evropi, ili bar u Norveškoj, uz bok može stati i Anders Brejvik, koji je ubio 69 mladih ljudi zbog svojih radikalnih stavova o društvu i politici. Znači, terorizam je moguć svugdje i zbog različitih razloga. Napadi u Njujorku 2001. (3000 mrtvih), Madridu 2004. (191 mrtvih, 1800 povrijeđenih), Londonu 2005. (52 mrtva, 700 povrijeđenih), Mumbaiu, Indija 2008. (160 mrtvih 300 povrijeđenih), Burgasu, Bugarska (7 mrtvih), Volgogradu, Ruska Federacija 2013 (najmanje 15 mrtvih), Parizu 2015 (17 mrtvih) ukazuju, da nijedna država ili područje na svijetu ne može u

25 Strategic Concept For the Defence and Security of The Members of the North Atlantic Treaty Organisation, »Active Engagement, Modern Defence«, Lisabon, 2010

26 U Novom strateškom konceptu, posebno se podvlači značaj cjelovitog pristupa, gde se u odazivanje na krizu moraju upotrijebiti politička, ekonomska i vojna sredstva da bi rezultat bio uspješan.

potpuno eliminisati tu prijetnju. Prema američkom istraživanju, samo u 2012. godini bilo je izvedeno 6.771 napada u kojima je stradalo 11.098 ljudi, povrijeđeno 21.652, a kidnapovane su 1.283 osobe.²⁷

Širenje oružja za masovno uništenje, kao moderna opasnost, u zadnjih 5 godina, prema mišljenju zapadnih eksperata, porasla je, prije svega, zbog težnji nekih država, primjera radi Sjeverne Koreje, Irana, Sirije, organizacija i pojedinaca, kako bi došli u posjed novih tehnologija koje se mogu iskoristiti i u vojne svrhe. Biološko, hemijsko i nuklearno naoružanje u posjedu država, koje imaju autoritarne režime ili radikalne regionalne ciljeve, ne isključuje i njegovu primjenu. Takođe, u rukama terorista, koji su spremni za svoje ciljeve da i sami ginu, značajna su prijetnja, posebno zbog toga, jer je u današnje vrijeme vrlo razvijenih komunikacionih tehnologija i otvorenosti granica na globalnom nivou, olakšana dostupnost tim oružjima.

Procjene su da **ilegalne migracije** u savremenim uslovima znatno utiču na stabilnost i funkcionisanje država. U SAD-u ima registrovanih oko 11,5 miliona a u EU oko 3 miliona ilegalnih migranata. Prema podacima EU agencije Fronteks, u Evropi je u 2012. godini ušlo oko 72.000 migranata. Najviše ih je ušlo preko Grčke- oko 37.000,²⁸ a potom morskim putevima u Italiju- oko 13 200. Najviše emigranata dolazi iz Avganistana i Podsaharske Afrike.

Ilegalni migranti mogu u nekim slučajevima postati i bezbjednostni problem, koji se ne može rješavati samo angažovanjem policijskih snaga i drugih civilnih institucija. Primjer su zbivanja tokom 2013. godine na Mediteranu, gde je u spašavanju bjegunaca koji

su željeli u Italiju i EU, morala da se uključi i Italijanska ratna mornarica, jer je pritisak za policiju, graničnu policiju, obalsku stražu itd. jednostavno bio prevelik. Sa ilegalnom migracijom povećavaju se rizici pojavljivanja siromaštva, različitih epidemija bolesti, međusobnog obra-

27 <http://www.state.gov/documents/organization/210288.pdf>

28 <http://www.debatingeurope.eu/2013/11/19/is-there-solidarity-in-europe-immigration/#.Uxhh884UREI>

čunavanja, traženja političkih azila, pojava prostitucije i bijelog roblja, posebno u određenim oblastima koja su naročito pogođena prilivom migranata (Lampedusa, Sicilija, Španska Ceuta u Maroku itd.). Pored toga, velika koncentracija migranata na jednom mjestu može postati ne samo ekonomskim problemom, nego se time jača otpor lokalnih stanovnika, osjećaj straha, što može dovesti do funkcionisanja sistema bezbjednosti na nacionalnom i međunarodnom nivou.

Svjedoci smo da se okolina oko nas sve brže i radikalnije mijenja i da su **prirodne katastrofe** postale sve češća pojava. Jedan od osnovnih uzroka učestalosti prirodnih katastrofa su klimatske promjene koje predstavljaju jedan od najvećih prirodnih problema današnjice. Istovremeno, glavnim uzročnikom velikih klimatskih promjena smatra se globalno zagrijavanje, čiji se efekti reflektuju svugdje u svijetu. Na Samitu 120 lidera iz cijelog svijeta na zasijedanju Generalne skupštine UN u Njujorku u septembru 2014. godine sve države su pozvane da, do novog samita posvećenog ovom pitanju, koji će biti održan u Parizu 2015. godine, ratifikuju *Akcion plan za smanjenje emisije gasova za stvaranje staklenika* za period 2011. do 2023. godine.²⁹ U izvještaju Komisije EU 2008. godine, komesari su naveli da klimatske promjene, prije svega zagrijavanje atmosfere i povećanje ozonske rupe, utiču na obim prirodnih nesreća i degradaciju okoline, što vodi i u trku za kontrolu nad vodom i drugim prirodnim resursima, a u krajnjem slučaju i u oružane sukobe. Oko 10 % kopna predstavljaju glečeri na Sjevernom polu, u kojima se nalazi 70% svjetskih rezervi pitke vode. Sa gubitkom glečera, koji se sve brže otapaju, podiže se i nivo mora (procjene kažu da se nivo mora podiže oko 3,1 mm godišnje), što već dovodi u pitanje postojanje država na arhipelagu Vanuatu i Tuvalu (južni Tihi okean). Istovremeno, ruši se i balans saliniteta morske vode i temperature mora, što sve utiče i na morske struje koje mijenjaju pravac i destabilizuju opstanak podvodnog svijeta. Sa otapanjem glečera otvaraju se mogućnosti novih pomorskih puteva i iskorišćavanja prirodnih bogastava koji su do sada bili skriveni ledom. Sve to otvara i nove mogućnosti za prosperitet ali i za nerazumjevanje, svađe i sukobe oko prava pojedinih zemalja na korišćenje tih dobara, otvorenost komunikacija, mogućnosti za slobodan transport i tranzit, što je uslov za ekonomski razvoj. Ta prijetnja se odnosi na pojavu

29 Tokom samita Generalni sekretar UN Ban Ki Moon pozvao je vlade da uplate 100 milijardi dolara godišnje u Zeleni fond za klimu, uspostavljen u Kopenhagenu 2009. godine. Generalna skupština OUN, Njujork, septembar, 2014. godine

piratsva, pa i na nove mogućnosti i ograničavanje upotrebe sjevernog prolaza.³⁰

U posljednjih nekoliko godina svijet su pogodile velike prirodne katastrofe. Istina je da, po statistici, to nijesu najveće i najtragičnije prirodne nesreće, ali učestalost pojave i intenzivnost svakako zabrinjavaju. Zemljotres na Haitiju 2010. odnio je između 100 i 150.000 života a preko 250.000 zgrada je uništeno; Urugan Katrin koji je 2005. godine pogodio države zaliva i prije svega Luizijanu (SAD), usmrtio je u SAD preko 1.800 ljudi a šteta je procijenjena na 81,2 milijarde dolara. Cunami u Indoneziji 2004. godine pogodio je 11 zemalja, usmrtio oko 150.000 ljudi i proizveo oko 10 milijardi dolara štete. Sa takvim primjerima mogla bi se napisati cijela knjiga. U Evropi nije bilo prirodnih katastrofa takvih dimenzija, ali 2012. godine je zbog hladnog talasa u januaru i februaru skoro 600 ljudi izgubilo život. Evropska agencija za okolinu koja je statistički obradila podatke za period 1998 – 2009 za Evropu utvrdila je da se broj prirodnih katastrofa uvećava. U tom periodu oko 100.000 Evropljana izgubilo je život, a šteta je procijenjena na oko 150 milijardi eura.³¹

Kibernetički napadi (*Cyber Attacks*) su postali realnost modernog načina života.³² Sa pojavom informacijske tehnologije, interneta i novih mogućnosti na području telekomunikacija i sve većom zavisnosti funkcioniranja svake države od tih tehnologija, otvoreno je novo područje mogućnosti za nanošenje štete. Kibernetičke napade može izvesti pojedinac, organizacija ili država. Tu nema granica, relativno lako je sakriti identitet napadača, a šteta koja se može nanijeti može biti ogromna. Do sada su izvođači kibernetičkih napada bili pojedinci i pojedine organizacije koje najčešće napadaju banke radi krađe novca, a napadnute su bile i čitave države. Tokom 2007. godine poslije, pokušaja selidbe ruskog groblja iz Talina i sklanjanja bronzanog kipa vojnika, nepoznati napadač³³ izveo je napad na Estoniju. Napad je bio usmjeren na parlament, banke,

30 Sjeverni prolaz je nova mogućnost koja u pomorskom saobraćaju skraćuje put između dalekog istoka i Atlantika. Tako bi put od Roterdama do Jokohame (Japan) bio kraći za oko 8000km, do Šangaja (Kina) za oko 5000km i do Vankuvera (Kanada) za oko 4000km.

31 <http://www.eea.europa.eu/highlights/natural-hazards-and-technological-accidents>

32 Mehmet Niyazi Tanilir, Mehmedin Tahirovic, Članak: „Međunarodna bezbjednost i sajber opasnosti”, MONET 34 SE, edicija BEZBJEDNOST, Volume 4, Zbornik radova, Institut za strategijske studije i prognoze (ISSP) i Centar za evropsko obrazovanje i studije (CE²S), UDG, Podgorica, 2013., str. 8 – 26.

Link:<http://issp.me/wp-content/uploads/2012/10/monet34se.pdf>

33 Najčešće se je pominjala Ruska federacija kao napadač, mada nikada nije bilo dokazano ko stoji iza samog napada. Godinu dana kasnije je bio uhvaćen jedan Estonac ruskog porijekla, koji je osuđen na novčanu kaznu zbog učešća u napadu.

ministarstva, televiziju, radio itd. Samo godinu dana kasnije, nekoliko dana prije početka ruske intervencije u Gruziji, napadnuta su neka ministarstva, vlada Gruzije, novine i drugo, što je ometalo komunikaciju sa javnošću pa i samo funkcionisanje pojedinih resora državnog aparata. Koliko dugo postoji plovidba po moru, tako dugo postoji i *piratsvo*. U današnje vrijeme napadaju se sve vrste brodova koji se, za razliku od srijednjeg vijeka, ne potapaju, nego se za njih traži otkupnina. Pošto je svjetska trgovina zavisna od slobodnih morskih puteva i pošto na brodovima rade mornari svih nacionalnosti, sve države zainteresovane su da se piratsvo sprječava i obzebijedi sigurnost plovibe. Područja sa najviše napada su tri oblasti: more oko Indonezije, Somalijski bazen i Gvinejski zaliv. Statistika ukazuje da je u devet mjeseci 2012. godine bilo 233 napada na brodove, a u istom periodu 2013. godine 188 napada. Razlog smanjenja je, prije svega, u većem broju ratnih brodova koji štite trgovačke, timova naoružanih pratilaca na trgovačkim brodovima, plovidba u konvojima kroz opasne vode i slično. No, ipak je u pomenutom periodu 2013. bilo oteto 10 brodova, pucalo se na njih 17 puta a pirati su se popeli na krov čak 140 brodova. U tom periodu 266 mornara se našlo u ulozi taoca a 34 od njih su oteti radi otkupnine³⁴. Analize za 2012. godinu kažu, da je je piratsvo pouzrukovalo od 5,7 do 6,1 milijarde dolara štete.³⁵

Organizovani kriminal je termin koji označava međunarodno, nacionalno ili lokalno organizovanje ili grupisanje u organizacije koje se bavi ilegalnim poslovima najčešće zbog zarade. Postoje nekoliko velikih kriminalnih organizacija kao što je npr. italijanska mafija (koja nije više samo italijanska jer postoji i u drugim zemljama), karteli u Južnoj i Srednjoj Americi kojima je glavni biznis droga ili dosta tajanstvene trijade, koje potiču iz Kine. Prema statistici OUN³⁶ najčešće se organizovani kriminal povezuje sa proizvodnjom, distribucijom i krijumčarenjem droge, ljudi i oružja, pranjem novca i korupcijom. Danas organizovani kriminal kontroliše oko 1,5 % svjetskog GDP ili oko 850 milijardi dolara godišnje. Na prvom mjestu je kriminal povezan sa drogom koji godišnje ima oko 320 milijardi dolara prometa, trgovina ljudskim robljem 32 milijardi, a krijumčarenje ljudi oko 7 milijardi dolara godišnje³⁷. Same

34 <http://www.icc-ccs.org/news/873-piracy-at-sea-falls-to-lowest-level-in-seven-years-reports-imb>

35 http://oceansbeyondpiracy.org/sites/default/files/attachments/View%20Full%20Report_1.pdf

36 UNODC – United Nations Office on Drugs and Crime

37 <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=42480&Cr=Drugs&Cr1#.UxmOos4UREI>

brojke nam govore o veličini i značaju organizovanog kriminala i broju ljudi koji su obuhvaćeni. Tako je npr. u Rusiji 2010. godine djelovalo bar 450 grupa organizovanih kriminalaca sa oko 12.000 pripadnika, a po cijelom svijetu ruske kriminalne organizovane grupe brojale su oko 300.000 članova.³⁸

Regionalni konflikti predstavljaju realnu opasnost za destabilizaciju pojedinih područja u svijetu, prije svega u regionima Afrike, Bliskog istoka, Korejskog poluostrva i Kašmira. Posebno do tih sukoba dolazi zbog nefunkcionalnih država koje su ozbiljna prijetnja miru i stabilnosti. Uglavnom se to odnosi na neke afričke i istočne države kao što su Somalija, Centralno- Afrička Republika, Mali, Sudan, Afganistan itd. Danas se procjenjuje da se u kategoriju takozvanih »palih država« (*failed states*) može svrstati oko 40 do 60 država u svijetu.

Energetska sigurnost, je prepoznata kao specifična prijetnja jer može ozbiljno da utiče na stanje u državama, posebno u EU. Procjene kažu da će Evropa ovakvim tempom razvoja do 2030. godine morati da uvozi do 75% energenata. U procesu zamjene tradicionalnih energetske izvora dolazi do pojave konkurencije između najvećih svjetskih kompanija i država, što može dovesti do velikih ekonomskih poremećaja, kriza i sukoba.

Kroz kratak osvrt na neke od najznačajnijih prijetnji i rizika savremenog doba, pokušalo se ukazati, kako su danas ljudi i države mnogo više ugroženi od nekonvencionalnih prijetnji nego od direktnog oružanog sukoba. Svakako, ratovanje je najradikalniji oblik narušavanja bezbjednosti sa najvećim posljedicama, ali danas u Evropi i razvijenom demokratskom svijetu, asimetrične prijetnje o kojima je bilo riječi, učestalije su i znatno izvjesnije. Svakako, vojska nije jedina snaga koja može, ili koja je sposobna da se suprotstavi tim prijetnjama. Naprotiv, različitost prijetnji upućuje na to, da moraju svi subjekti sa područja bezbjednosti u državi raditi na odvrćanju i sprječavanju prijetnji i to koordinirano i kontinuirano. Samo kroz upotrebu svih mehanizama i subjekata unutar države i povezivanjem sa drugima na međunarodnom nivou, možemo se nositi sa prijetnjama u svjetu u kojem živimo.

38 <http://www.havocscope.com/worldwide-membership-of-russian-gangs/>

2.3.2 Proces transformacije NATO

U savremenim uslovima, kada je proces razvoja različitih oblika ugrožavanja ljudi, materijalnih dobara i cjelokupne društvene infrastrukture vrlo dinamičan i teško predvidiv, potrebna su sveobuhvtna, efikasana i brza reagovanja, što zahtijeva sasvim novi pristup na nacionalnom i međunarodnom nivou. Kao jedina međunarodna organizacija koja ima snage i sredstva da se cjelovito suprotstavi savremenim izazovima, NATO je početkom 90-tih godina prošlog vijeka krenuo u proces transformacije i prilagođavanja savremenim bezbjednosnim izazovima. Ako bi pokušali u jednoj rečenici da istaknemo šta je transformacija, onda bi rekli da je transformacija NATO proaktivni i inovativni proces razvoja i integracije koncepata, doktrina, sposobnosti i struktura sa ciljem racionalizacije, uvećanja interoperabilnosti i efikasnosti savezništva.

Transformacija NATO-a otpočela je odmah nakon završetka Hladnog rata, usvajanjem prvog Strateškog koncepta 1991. godine, koji opisuje svrhu i zadatke Saveza, razmatra strateške perspektive u svijetlu izmijenjenog međunarodnog okruženja i postavlja temelje novom pristupu bezbjednosti na početku 21. vijeka. Nova verzija Strateškog koncepta usvojena je 1999. godine, čijom realizacijom je pokrenuta korjenita transformacija komandne strukture i snaga Saveza.

Na Samitu NATO-a u Pragu 2002. godine sve članice su prihvatile obaveze povodom izgradnje novih sposobnosti (*Prague Capability Commitment*). Novi zadaci su tražili i nove sposobnosti, što je potvrđeno na tom Samitu. Sve do Samita u Lisabonu, NATO se razvijao u pravcu izgradnje fleksibilnih, efikasnih i razmjestivih snaga, koja će moći da odgovore na nove izazove. To je potvrđeno u novom **Strateškom konceptu u Lisabonu 2010.** godine³⁹, koji daje smjernice razvoja organizacije do 2020. godine. Sam koncept bio je i osnova za donošenje odluke o uspostavljanju projekta »*Smart Defence*« ili »pametne odbrane« na Samitu u Čikagu 2012 godine. Strateškim konceptom definisane su ključne smjernice:

- » **kolektivna odbrana:** Sjevernoatlantski ugovor, član 5 i dalje ostaje kamen temeljac organizacije;
- » **krizni menadžment:** NATO će i dalje održavati i poboljšavati sposobnosti odaziva na krizu kako sa političkim tako i vojnim potencijalima kroz sveobuhvatni pristup (*comprehensive approach*);

39 Strategic Concept For the Defence and Security of The Members of the North Atlantic Treaty Organisation, »Active Engagement, Modern Defence«, Lisbona 2010

- » **zajednička bezbjednost:** NATO je samo jedna od organizacija, koja se bavi bezbjednošću. NATO ne može i ne želi sam da rješava međunarodne krize, nego zajedno sa drugim akterima, organizacijama i državama sa kojima može postići najbolji rezultat.

Staretiški koncept definiše savremene prijetnje i rizike, načine izvođenja odbrane i odvracanja i nabraja nekoliko područja, gdje će saveznici usmjeriti težište napora ka izgradnji ili održavanju sposobnosti (npr. nuklearni potencijal, sposobnosti razmjestivih snaga, sposobnosti za nuklearnu, biološku i hemijsku odbranu itd.). Posebno poglavlje namenjeno je kontroli naoružanja i sprječavanju širenja oružja za masovno uništavanje, politički "otvorenih vrata" i partnerstvu. U Konceptu se posebno ističe da je saradnja između svih aktera na području bezbjednosti od presudne važnosti za obezbjeđenje mira i stabilnosti u svijetu.

Na Samitu NATO-a u Čikagu 2012 godine, lansiran je koncept (projekat) »**Pametna odbrana**« (*Smart Defence*), prije svega kao odgovor na finansijsku i ekonomsku krizu koja je zahvatila svijet i posljedično umanjila izdvajanja sredstava u članicama NATO-a za odbranu. »*Pametnu odbranu*« čine tri bitna sadržaja:

- » **prioritizacija** (*Prioritization*), u NATO-u služi prije svega kao forum za dogovor među državama o njihovim nacionalnim prioritetima izgradnje sposobnosti, kako bi se ti prioriteti što više koordinisali između njih, pa bi NATO kao cjelina imao balansiranu izgradnju sposobnosti i snaga;
- » **specijalizacija** (*Specialization*), koja nekim državama omogućava razvijanje kapaciteta na područjima gdje posebno posjeduju „sposobnosti” i imaju iskustvo, znanje i opremu. Na taj način stvorile bi, što se tiče nacionalnih potreba, više sposobnosti nego što im treba, ali bi to za Savez značilo da ostale članice ne moraju u tim oblastima raditi to isto. U krajnjem, za Savez bi to značilo onoliko koliko treba uz istovremenu uštedu velikih sredstava zbog izbjegavanja dupliranja.
- » **saradnja** (*Cooperation*), je ključ za uspjeh koncepta "Smart defence" bez koje se ne može realizovati. Od stepena saradnje zavisi i stepen funkcionalne upotrebe zajedničkih resursa i stepen njihove efikasnosti u određenoj oblasti. Saradnja je prije svega orjentisana u regionalne okvire.

Sjevernoatlantski savez svojom politikom ohrabruje povezivanje članica u regionima i izgradnju zajedničkih sposobnosti po principu objedinjavanja kapaciteta i iznalaženju zajedničkih odgovora na nailazeće prijetnje. Na takav način mogli bi se sniziti troškovi pa i spriječiti gomilanje viškova oružja i tehnike. Naravno, to podrazumijeva, da se mora produbiti saradnja i povjerenje. Primjer takve saradnje je kontrola vazdušnog prostora Slovenije, gdje italijanski, a od 2014. godine i mađarski avioni besplatno kontrolišu vazdušni prostor. Sloveniji zbog toga ne trebaju avioni, što bi bilo za malu zemlju velik izazov prije svega na području finansija. Slovenija se polako odriče i tenkova i još nekih drugih sposobnosti a zbog toga jača sposobnosti u planinskom ratovanju, biološkoj, hemijskoj i nuklearnoj odbrani i razminiranju na kopnu i moru.

2.4 Međunarodne misije i operacije predvođene od strane NATO

Međunarodne operacije i misije (MOM) započele su kao odaziv najvećih i najuticajnijih zemalja na pojavljivanje ugrožavanja prije svega njihovih interesa, a i njihove bezbjednosti. U XIX vijeku bilo je nekoliko intervencija međunarodnih trupa sa ciljem sprječavanja širenja konflikata. NATO, kao vojno-politički savez, je stvoren zbog osiguranja bezbjednosti svojim članicama i stoga je na području bezbjednosti daleko najsnažnija i najuticajnija organizacija na svijetu, koja može da upotrijebi sve oblike obezbjeđivanja mira i stabilnosti u međunarodnom okruženju.

Nakon završetka Hladnog rata, angažovanje NATO na međunarodnom planu vezano je za krizni menedžment čiji je ključni sadržaj angažovanja u izvođenju **Operacija odazivanja na krizu – CRO** (*CRO – Crises Response Operations*). Zbog člana 5 Sjevernoatlantskog ugovora, koji potencira kolektivnu bezbjednost koja je srž i temeljac organizacije, NATO izdvaja krize koje su prijetnja kolektivnoj bezbjednosoti pa ih tertira pod nazivom „**Član 5 operacije**“, a ostale operacije kao „**ne član 5 operacije**“. Bitna razlika je u tome, da kod prvih, sve zemlje članice su dužne u skladu sa ugovorom učestvovati u zajedničkoj operaciji, a kod drugog sve članice moraju biti saglasne sa operacijom, a nemaju (osim moralnu) obavezu učestvovanja.

Od formiranja 1949. godine pa sve do završetka hladnog rata i raspada Sovjetskog saveza, NATO je imao zadatak odvratanja potencijalne agresije Istočnog bloka. Sve do 1990. taj zadatak uspješno je obavljao bez angažovanja vojnika u vojnim aktivnostima. U periodu od 1990. godine pa sve do angažovanja u BiH 1992 /1995, NATO je izveo 4 operacije, koje su bile prije svega usmjerena ka obezbjeđivanju i podršci njenih članica ili UN. Tako je dva puta preventivno stacionirao vazdušne snage za rano upozorenje (avioni AWACS) u Turskoj zbog prvog Zalivskog rata, na zahtjev Turske 1991. godine, potom vazdušne transporte nakon kolapsa Sovjetskog saveza radi pomoći Rusiji 1992. godine i obezbjeđivanje vazdušnog prostora, na zahtjev UN radi realizacije embarga Libiji 1992. godine.

Prva operacija odaziva na krize (CRO) koja je vođena kao „Član 5 operacija“ započela je 2001. godine nakon terorističkog napada na SAD, kada su SAD zatražile pomoć NATO-a za obezbjeđivanje vazdušnog prostora, na što je NATO pozitivno odgovorio angažovanjem aviona za osmatranje i rano upozoravanje.

Jedinica za rano upozoravanje i elektronsko izviđanje (Nato E-3 Component), sa avionima AWACS, bila je prva upotrebljena u Nato operaciji u okviru člana 5 Sjevernoatlantskog ugovora

<http://www.aco.nato.int/page272203947.aspx>

Prva NATO operacija CRO koja je realizovana na osnovu rezolucije UN, a nije bila u okviru člana 5 Ugovora, bila je operacija u Bosni i Hercegovini. Tokom 1992. godine NATO je pozvan od strane UN da obezbijedi realizaciju embarga na oružje za države bivše Jugoslavije na moru i osigura zonu bez letjenja (*no fly zone*) nad BiH. Nakon toga, 1995. godine NATO je kao predvodnik snaga IFOR ušao u BiH kako bi osigurao sprovođenje Dejtonskog sporazuma o uspostavljanju mira u BiH.

U periodu od kraja Hladnog rata, NATO je izveo više od 35 operacija, različitog intenziteta i sa različitim rezultatima. Od onih najmanjih i najjednostavnijih, kao što je podrška Afričkoj uniji sa vazdušnim transportom za prevoz trupa, ili prevoz humanitarne pomoći prilikom uragana Katrin u SAD, pa do najsloženijih i najvećih, kao što je operacija u Avganistanu.

Od najznačajnijih operacija pod vodstvom NATO koje su imale vrlo visok nivo uticaja, izdvajaju se sljedeće:

Kolacijski i avganistanski vojnici na zajedničkom zadatku, Avganistan

<http://www.khaama.com/afghan-and-nato-troops-seize-explosives-laden-vehicle-646>

- » Operacija *ISAF* - *International Security Assistance Force*, u Avganistanu koju je NATO preuzeo 2003. godine, je najveća operacija koju je NATO izveo do sada. U nekim periodima bilo je više od 150.000 vojnika NATO-a i partnerskih država. Čak 49 zemalja učestvovalo je u operaciji. Cilj operacije je bio stvoriti stabilne uslove za djelovanje države, formirati i obučiti Avganistanske bezbjednostne snage (vojska i policija), koje će moći same da obezbijede sigurnost i mir u državi, i spriječiti islamskim radikalcima ponovno pružimanje vlasti. U toj operaciji do 2015. godine život je izgubilo oko 3500 pripadnika koalicijskih snaga iz 30 država. Od 01. januara 2015. godine, NATO je angažovanje u Avganistanu nastavio kroz misiju *Resolute Support* (odlučna podrška), pružanjem pomoći i asistencije Avganistanskim bezbjednosnim snagama na dostizanju sposobnosti da u budućnosti samostalno rješavaju sopstvene bezbjednosne izazove.

- » Operacija „*Active Endeavour*“, koja se izvodi na prostoru Mediterana sa brodovima NATO i partnerskih zemalja, sa ciljem sprječavanja krijumčarenja oružja i ljudi povezanih sa terorizmom. Od 2003. do sada više od 115.000 trgovačkih brodova je indetifikovano a preko 160 je prekontrolisano.
- » Operacija u borbi protiv pirata „*Ocean Shield*“, gdje NATO zajedno sa EU, Rusijom, Kinom, Indijom itd., obezbjeđuje slobodne pomorske puteve u Adenskom zalivu i uz rog Afrike od 2008. godine. U tim vodama stalno su prisutna bar 3 broda pod NATO zastavom.

NATO brodovi u operaciji Ocean Shield uz Somalijsku obalu

<http://navaltoday.com/2012/02/06/uk-nato-operation-ocean-shield-sees-successful-start-to-2012/>

- » Operacija „*zaštite velikog događaja*“ koju je NATO izvodio za vrijeme ljetnjih olimpijskih igara u Grčkoj 2004. godine na molbu i poziv Grčke, kada je, prije svega, NATO angažovao stručnjake sa područja protivterorizma i obezbjeđenja vazdušnog prostora.
- » Oktobra 2005. godine, 3 dana nakon katastrofalnog zemljotresa u Pakistanu koji je odnio oko 53000 života a povijedio preko 75000 ljudi, NATO je na molbu Pakistana aktivirao svoje snage (*NRF-Nato Reaction Force*) i u naredna 3 mjeseca angažovao na tlu Pakistana 1200 pripadnika. NATO je prevezao preko 3500 tona materijala, vrsio gradnju i popravku puteva, formirao bolnicu sa preko 200 članova medicinskog osoblja. Istovremeno članice NATO-a su prema sopstveniom opredjeljenju obezbijedile i materijalu pomoć.
- » Operacija *Unified Protector* 2011. godine bila je izvedena na osnovu rezolucije UN i sa ciljem zaštite civilnog stanovništva te podrške trupama, koje su se borile protiv Gadafijevega režima u Libiji. NATO je izvodio vazdušnu operaciju, gdje je izvedeno preko 9700 borbenih letova i operaciju pomorskog embarga i prekontrolisano više od 3100 brodova.

Nakon uspostavljanja političkog dijaloga i potpisivanja Tehničkog sporazuma između Srbije i Kosova uz posredovanje EU krajem 2013. godine, stižu se uslovi za smanjenje trupa i završetak operacije KFOR (*Kosovo Force*), u bliskoj budućnosti. Operacije borbe protiv pirata *Ocean Shield* i protiteroristička operacija *Active Endeavour* u Mediteranu će se nastaviti, dok je pomoć Afričkoj Uniji dugoročni zadatak kako za NATO tako i za EU i UN.

Dok se za EU može utvrditi da je organizacija koja izvodi operacije uz upotrebu „meke sile“ (*soft power*), za NATO se često upotrebljava naziv „tvrde sile“ (*hard power*). To znači, da NATO može upotrijebiti veliku silu i ima kapacitete da odgovori na svaku potencijalnu prijetnju. To normalno ne znači da NATO upotrebljava samo vojsku i oružje. Naprotiv, poslije usvajanja novog Starteškog koncepta u Lisabonu 2010. godine i iskustava iz Avganistana, NATO je puno uradio na poboljšanju, prije svega na sticanju sposobnosti za izvođenje zadataka na području rekonstrukcije države (tranzicije). Međunarodna zajednica, pa i NATO, shvataju da se samo uz upotrebu vojne sile ne može postići krajni cilj – stabilna država, koja će biti dio međunarodne zajednice. Dešavanja u Iraku i Avganistanu poslije pobjede oružjem, tražila su nove odluke i nove metode. Zbog toga NATO u operacijama sve više angažuje civilne stručnjake – CFS (*CFS-Civil Functional Specialist*), koji su pripremljeni da rade u kriznoj sredini i koji posjeduju znanja, koja vojnici nemaju. Pored toga, NATO se i organizacijski prilagođava novim situacijama, na primjer, sa formiranjem rekonstrukcijskih timova (*PRT – Provincial Reconstruction Team*), gdje su većinski angažovani civili, kojim sigurnost garantiraju koalicijske trupe.⁴⁰ Bez obzira što NATO posjeduje izuzetnu moć, bez partnerstva i saradnje ne bi mogao biti tako efikasan. Zbog toga je uvijek otvoren za sve, koji žele da učestvuju u operacijama koje NATO predvodi sa ciljem boljeg i bezbjednijeg svijeta.

40 U Afganistanu su značajnu ulogu odigrali PRT – Provincial Reconstruction Team, koji su pomagali lokalnim vlastima na svim područjima: školstvo, razvoj, infrastruktura, administracija itd.

PROGRAMI SARADNJE NATO I PARTNERA

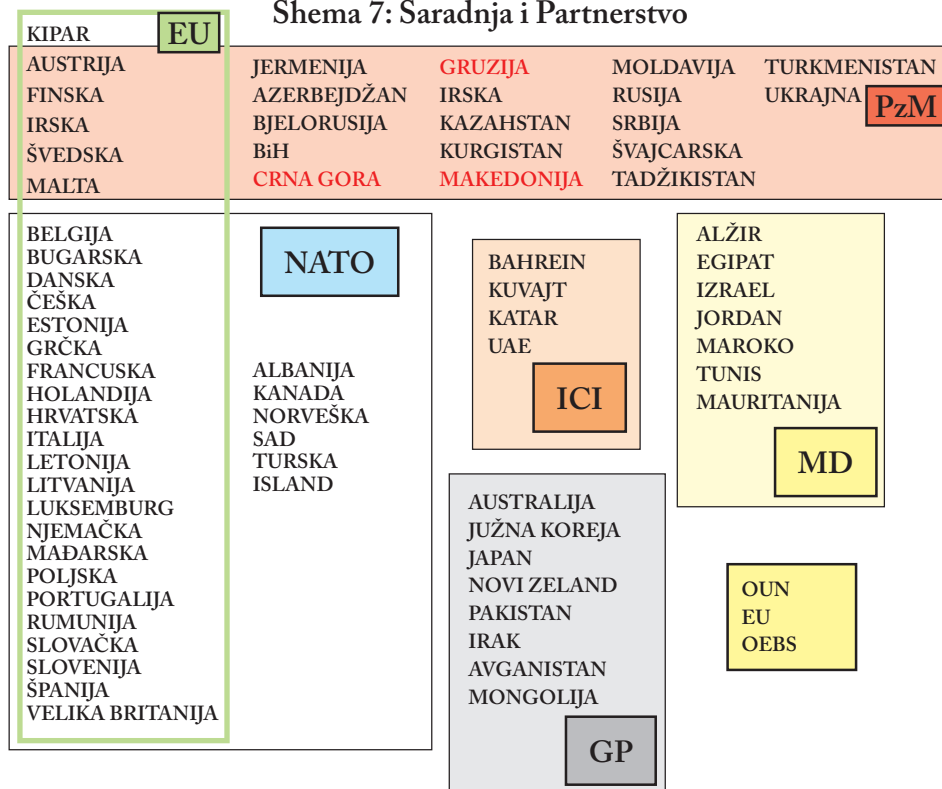
3

3 PROGRAMI SARADNJE NATO I PARTNERA

Politiku partnerstva, dijaloga i saradnje sa nečlanicama Saveza, NATO je intenzivirao odmah po završetku Hladnog rata. *Euroatlantski partnerski savjet - EAPC* (*EAPC - Euro-Atlantic Partnership Council*), *Partnerstvo za mir - PzM* (*Partnership for peace - PfP*), *Mediterranski dijalog - MD* (*MD - Mediterranean Dialogue*), *Istanbulska inicijativa za saradnju - ICI* (*ICI - Istanbul Cooperation Initiative*), *Inicijativa za Južnoistočnu Evropu - SEEI* (*SEEI- South East Europe Initiative*) i *Odnosi globalnog partnerstva* (*Global Partnership*), najznačajnije su inicijative NATO, ali i konkretno razrađeni programi najrazličitijih oblika i mogućnosti saradnje pojedine zemlje ili grupe zemalja sa članicama NATO-a. Pojedinačano, kroz poseban oblik, NATO je razvio specifične programe saradnje sa *Rusijom i Ukrajinom*. Pored toga. Takođe, NATO je razvio intenzivnu saradnju sa međunarodnim organizacijama: *Ujedinjenim Nacijama - UN*, *Evropskom Unijom - EU* i *OEBS-om* (Shema 7). Poseban oblik saradnje i unaprjeđenja odnosa partnera sa NATO, predstavlja *Akcion plan za članstvo - MAP* (*MAP - Membership Action plan*).

Shema 7: Saradnja i Partnerstvo

3.1 Euroatlantski partnerski savjet

Na Samitu NATO-a u Londonu 1990. godine, iniciran je predlog o novoj međusobnoj saradnji sa svim bivšim socijalističkim zemljama Srednje i Istočne Evrope. Uslijedio je brzi niz događaja i već u novembru 1991. godine na Samitu NATO-a u Rimu, predstavljen je prvi službeni institucionalni program nove saradnje - Sjeveroatlantski savjet za saradnju (*NACC - North Atlantic Cooperation Council*), koji je predstavljao forum za približavanje NATO-a i njegovih novih zemalja partnera, s ciljem raspravljanja o pitanjima od zajedničkog interesa.⁴¹ Tom prilikom, duboka promjena u pristupu NATO-a međunarodnoj bezbjednosti odrazila se i na usvajanje i, prvi put, objavljivanje Strateškog koncepta NATO-a. Taj Strateški koncept zamijenio je prevaziđenu NATO strategiju „*fleksibilnog odgovora*”, iz perioda Hladnog rata, definisao novu prirodu prijetnji kao višekomponentnu i svestranu i istakao tri osnovna bezbjednosna zadatka: dijalog i saradnja, kolektivna odbrana i očuvanje strateškog balansa u Evropi. U početku, konsultacije u NACC-u bile su usredsređene prije svega na bezbjednosne probleme preostale iz Hladnog rata, poput mirnog povlačenja ruskih trupa iz baltičkih država, prekidu sukoba u južnom Kavkazu, postizanju mirnih i kompromisnih rješenja sporova između Poljske i Litvanije, kao i Mađarske i Rumunije. Politička saradnja takođe je bila započeta na nizu pitanja vezanih za bezbjednost i odbranu. NACC je otvorio novi put saradnje podržavanjem reforme i izgradnjom transparentnosti i povjerenja u okviru euroatlantskog područja.

Nova uloga NATO na svjetskoj sceni i nova priroda međunarodnih operacija, na kraju 20. vijeka, ukazivala je na potrebu angažovanja multinacionalnih snaga, većinom iz država članica Saveza ali i partnerskih država, u misijama van tradicionalnog okvira djelovanja NATO. Operacije odgovora na krize zahtijevale su drugačije vještine od onih za

41 Na prvom sastanku NACC-a koji se desio istog dana kada je Sovjetski Savez prestao postojati, 20. decembra 1991. godine, pored tadašnjih 16 članica NATO, učestvovala su 5 država Centralne i Istočne Evrope (Bugarska, Čehoslovačka, Mađarska, Poljska i Rumunija) i tri novonastale Baltičke države (Estonija, Letonija i Litvanija). Od marta 1992. godine Savjetu je pristupilo još 11 država bivšeg SSSR-a i Albanija, kojima je ponuđena podrška u realizovanju svojih ambicija o cjelovitom učestvovanju u rješavanju multinacionalnih pitanja, regionalno i u širem međunarodnom kontekstu. Nešto ranije 1. jula 1991. godine službeno je raspušten Varšavski ugovor. Pogledati: Radovan Vukadinović, Lidija Čehulić Vukadinović, Davor Božinović, *NATO Euroatlantska integracija*, Zagreb, 2007. str.190.

vođenje konvencionalnog ili nuklearnog rata širokih razmjera. Sa druge strane, na političkom nivou, odluka da se Savjet za sjevernoatlantsku saradnju u maju 1997. godine u Sintri, Portugalija, zamijeni naziv u ***Euroatlantski partnerski savjet – EAPC*** (*EAPC – Euro-Atlantic Partnership Council*), odražavala je želju NATO da se unaprijede dostignuća Savjeta za sjevernoatlantsku saradnju i, umjesto njega, formira novi bezbjednosni forum za unaprijeđeno i operativnije partnerstvo, koji uključuje sve članice NATO i države učesnice u Partnerstvu za mir. EAPC okuplja ukupno 50 zemalja – 28 članica NATO i 22 zemlje partnera,⁴² - u multilateralni forum koji osigurava redovan dijalog i konsultacije o političkim i bezbjednosnim pitanjima.

Na ovaj način, *Euroatlantski partnerski savjet* uključio je i četiri države koje su učestvovala u programu *Partnerstvo za mir* (Austrija, Finska, Švedska i Švajcarska) a koje nijesu bile članice *Savjeta za sjevernoatlantsku saradnju*. Time je otvoren put ka razvoju šireg i efikasnijeg euroatlantskog partnerstva. Tako je euroatlantsko partnerstvo uspostavljeno na dva stuba – programu *Partnerstvo za mir*, sa pretežno vojnom prirodom aktivnosti i *Euroatlantskim partnerskim savjetom*, koji počiva na redovnom dijalogu i konsultacijama o političkim i bezbjednosnim temama.

Euroatlantski partnerski savjet formiran je na osnovu ***Osnovnog dokumenta Euroatlantskog partnerskog savjeta*** (*Basic Document of the Euro-Atlantic Partnership Council*) kojim je *Euroatlantski partnerski savjet* postao nadkriljujuće političko tijelo programa Partnerstvo za mir. Osnovni dokument definiše mogućnosti fleksibilnog formata zasijedanja *Euroatlantskog partnerskog savjeta*, od plenarnog (NATO + svi partneri) do pojedinačnog (NATO + 1 partner), otvorivši mogućnost primjene ovakvih formata u radu mnogih NATO komiteta. Osnovni dokument predviđa oblasti u kojima se NATO i partneri mogu konsultovati, uključujući, ali ne i ograničavajući se na politička i bezbjednosna pitanja, upravljanje krizama, regionalna pitanja, kontrolu naoružanja i širenja oružja za masovno uništenje, planiranja i finansiranja sistema odbrane, politike i strategije odbrane, ekonomije, itd.

42 Malta se pridružila programu PzM u aprilu 1995.godine, ali je otkazala učešće oktobra 1996. godine. Na Samitu NATO-a u Bukureštu u aprilu 2008., Malta je iskazala interesovanje za povratak u PzM što je pozdravljeno od čelnika Saveza. Vidjeti: Summit NATO in Bucharest 2008. NATO Publications, <http://www.nato.int/docu/pub-form.htm>

Euroatlantski partnerski savjet, najviše je političko tijelo vezano za program Partnerstvo za mir. Savjet nadgleda razvoj dijaloga, konsultacija i saradnje između NATO i država partnera, a stvara i osnovu za praktičnu saradnju i konsultacije između svake države partnera i NATO-a. Rad Savjeta redovno podržava Politički komitet i povremeno Političko-vojni nadzorni komitet Partnerstva za mir, kao i niz drugih komiteta u zavisnosti od aktuelnih tema za konsultacije. Aktivnosti Euroatlantskog partnerskog savjeta zasnovane su na dvogodišnjem akcionom planu, usredsređenom na konsultacije i saradnju o pitanjima iz širokog spektra političkih i bezbjednosnih tema, kao što su:

- » regionalna pitanja,
- » kontrola naoružanja,
- » međunarodni terorizam,
- » međunarodne operacije,
- » pitanja odbrambene ekonomije,
- » planiranje civilne odbrane, i
- » naučna i ekološka pitanja.

Savjet se sastaje jednom mjesečno, na nivou ambasadora (stalnih predstavnika pri NATO), barem jednom godišnje na nivou ministara spoljnih poslova i ministara odbrane, a povremeno na nivou šefova država i vlada. Savjet koji funkcioniše u skladu sa svojim godišnjim *Akcionim planom*, umnogome, predstavlja sveobuhvatni politički okvir za Radni program partnerstva (*PWP - Partnership Working Programme*). Stoga su, prema odlukama NATO Samita u Istambul, Radni program partnerstva i Akcioni plan Savjeta kombinovani u jedan vodeći mehanizam Partnerstva za mir, nazvan *Radni plan euroatlantskog partnerstva* (*EAPWP - Euro-Atlantic Partnership Work Plan*).

3.2 Partnerstvo za mir

Na Samitu NATO-a u Briselu, od 10. do 11. januara 1994. godine, formiran je NATO program *Partnerstvo za mir - PzM* (*PfP - Partnership for peace*). Partnerstvo za mir je glavni program za praktičnu bilateralnu saradnju između NATO-a i pojedinačnih zemalja partnera. Pored toga, Partnerstvo za mir predstavlja okvir za institucionalnu i vojnu pripremu evropskih država, koje su ispoljile jasne težnje za punopravnim članstvom u NATO.

3.2.1 Dokumenta, sporazumi i radna tijela za funkcionisanje Partnerstva za mir

Prvi u nizu **dokumenata** Partnerstva za mir, kojim se regulišu uslovi za učešće država u njemu, je **Pozivni dokument PzM** (*PfP Invitation Document*). Dokument iznosi osnovne ciljeve Partnerstva, definiše uslove za uspostavljanje *Odjeljenja za koordinaciju partnerstva* (*Partnership Coordination Cell*), u Monsu, Belgija, i poziva sve države partnere da formiraju svoje misije pri NATO i učestvuju u radu tijela Saveza, koja se bave pitanjima Partnerstva za mir. Dokument jasno ukazuje da će obim i tempo saradnje sa NATO svaka država posebno odrediti, na osnovu svojih mogućnosti i potreba. Takođe, dokument potvrđuje da NATO ostaje otvoren za članstvo i drugih evropskih država, u skladu sa članom 10. Vašingtonskog ugovora.

Dokument koji operacionalizuje odredbe iznijete u Pozivnom dokumentu, nazvan je **Okvirni dokument Partnerstva za mir** (*PfP Framework Document*). Okvirni dokument je po svom sadržaju svojevrsni bilateralni sporazum između NATO i države koja pristupa programu Partnerstvo za mir, čijim potpisivanjem i formalno postaje učesnica u ovom programu. Okvirni dokument definiše sljedeće ciljeve Partnerstva za mir:

- » transparentnost u procesu planiranja i finansiranja sistema odbrane,
- » učvršćivanje demokratske kontrole oružanih snaga,
- » održavanje sposobnosti i spremnosti za doprinos operacijama pod okriljem UN ili OEBS,
- » razvoj kooperativnih vojnih odnosa u cilju zajedničkog planiranja, obuke i vježbi,
- » dugoročni razvoj snaga osposobljenih za zajedničko delovanje sa snagama država članica NATO.

U svrhu ostvarivanja ovih ciljeva, dokument uspostavlja svojevrsne međusobne obaveze i ovlašćenja između NATO i države partnera, uključujući i obavezu NATO da se konsultuje sa aktivnom učesnicom u programu Partnerstvo za mir, ukoliko ova procijeni da postoji prijetnja njenoj bezbjednosti.

Nakon potpisivanja Okvirnog dokumenta u Briselu, tokom godina u Partnerstvo za mir uključilo se 34 zemlje: Albanija, Austrija, Azerbejdžan, Bosna i Hercegovina, Makedonija, Bjelorusija, Bugarska, Crna

Gora, Češka, Estonija, Finska, Gruzija, Hrvatska, Irska, Kazahstan, Kirgistan, Jermenija, Letonija, Litvanija, Malta, Mađarska, Moldavija, Poljska, Rumunija, Rusija, Slovačka, Slovenija, Srbija, Švedska, Švajcarska, Tadžikistan, Turkmenistan, Ukrajina i Uzbekistan. U međuvremenu, njih 12 su postale članice NATO i danas u PzM učestvuje 22 države, dok su dvije aspirantice za članstvo: Kipar i Kosovo. Obije države zbog neriješenih određenih političkih pitanja u neposrednom susjedstvu za sada su u fazi čekanja poziva.⁴³

Potpisivanjem Okvirnog dokumenta (prema njegovoj tački 4.) partner preuzima obavezu da izradi **Prezentacioni dokument** (*Presentation Document*) i dostavi ga nadležnim organima NATO. Načelo prema kome se svaka država partner opredjeljuje za karakter saradnje sa Savezom u okviru programa Partnerstva za mir, našlo je punu primjenu upravo u ovom dokumentu. Naime, svaka država partner samostalno izrađuje Prezentacioni dokument i u njemu predstavlja političke ciljeve svog učešća u Partnerstvu za mir, korake koje će preduzimati u cilju ostvarenja tih ciljeva, resurse i sredstva koje namjerava da stavi na raspolaganje za aktivnosti programa. Ovaj dokument predstavlja svojevrsnu „ličnu kartu” države pristupnice Partnerstvu za mir i njen individualni političko-vojni okvir za obim, intenzitet i sadržaj saradnje sa NATO. Osim toga, ovo je jedini dokument koji partner samostalno izrađuje, dok su svi ostali rezultat bilateralnih i multilateranih usaglašavanja i dogovora.

Na Samitu NATO u Vašingtonu, 1999. godine, usvojen je dokument **Prema partnerstvu za 21. vijek – Unaprijeđeno i operativnije partnerstvo** (*Towards a Partnership for the 21st Century – The Enhanced and more Operational Partnership*) koji predviđa niz konkretnih mjera za unaprjeđenje postojećih i stvaranje novih mehanizama daljeg razvoja Partnerstva za mir. Ovaj dokument je usredsređen na mirnodopsku vojnu efektivnost i interoperabilnost, omogućavajući NATO-u da planira angažovanje multinacionalnih snaga, zajedno sa partnerima, u slučaju kriza. Dokument preporučuje jačanje političkog dijaloga NATO sa državama partnerima i njihovo veće učešće u procesu planiranja, sprovođenja i analize aktivnosti, u kojima daju svoj doprinos. Sastavni dio dokumenta čini sljedećih pet aneksa:

43 Nova Kiparska vlada (2013) najavila je da će uskoro uložiti molbu za članstvo u PzM. Do sada zbog prisutnosti turskih trupa na njegovoj teritoriji i neriješenih odnosa na sjeveru ostrva sa populacijom turskog dijela stanovništva, Kipar je od strane Turske blokiran da učestvuje u PzM. Kosovo kao novu državu ne priznaju članice NATO i EU: Španija, Grčka, Rumunija i Slovačka, koje bi vjerovatno blokirale ulazak Kosova u PzM.

- a) *Političko-vojni okvir za operacije Partnerstva za mir pod vođstvom NATO (Political-Military Framework for NATO -led PfP Operations)* – stvara novi mehanizam saradnje, uspostavljaajući načela, modalitete i uputstva za uključenje država partnera u proces političkih konsultacija, donošenja odluka, operativnog planiranja i komandovanja za sve operacije NATO koje ne proizilaze iz člana 5. Sjevernoatlantskog sporazuma a u kojima partner učestvuje;
- b) *Proširen i adaptiran PARP-Proces planiranja i pregleda (Expanded and Adapted PARP)* – PARP je ovim još više prilagođen procesu planiranja odbrane u samom NATO. Vremenski zahvat planiranja proširen je na šest godina i uvedeni su novi elementi u ovaj proces (Ministarsko uputstvo i Ciljevi partnerstva);
- c) *Saradnja u oblasti odbrane i vojna saradnja (Defence-Related and Military Cooperation)* – predviđa angažovanje većeg broja NATO komiteta i njihovih podređenih struktura, za podršku saradnji u oblasti odbrane sa partnerima, kao i veće angažovanje Međunarodnog vojnog sekretarijata NATO i njegove komandne strukture, za praktične oblike vojne saradnje;
- d) *Koncept operativnih sposobnosti za operacije Partnerstva za mir pod vođstvom NATO (Operational Capabilities Concept for NATO -led PfP Operations)* – stvara novi mehanizam saradnje za unaprjeđenje interoperabilnosti, kroz koji se povećava prilagodljivost i predvidivost budućih zajedničkih angažmana u operacijama, prema Konceptu kombinovanih združenih namjenskih snaga (*Combined Joint Task Force, CJTF*).
- e) *Poboljšanje obuke i obrazovanja u Partnerstvu za mir (Improving Training and Education in Partnership for Peace)* – uspostavlja novi mehanizam saradnje za optimizaciju i unaprjeđenje obuke i obrazovanja, u cilju dostizanja trenutnih i budućih zahtjeva interoperabilnosti i operativnijeg Partnerstva.

Pored navedenih dokumenata, postoje i **tri osnovna sporazuma** koja u međunarodno-pravnom smislu stvaraju uslove državi partneru za aktivnu ulogu i nesmetano sprovođenje širokog spektra aktivnosti Partnerstva za mir:

- » *Sporazum između država NATO i drugih država članica Partnerstva za mir o statusu njihovih snaga – PfP SOFA* (omogućava sprovođenje zajedničkih vojnih vježbi i obuke);

- » *Sporazum o bezbjednosti informacija* (bezbjednosni sporazum, koji omogućava razmjenu povjerljivih informacija, u skladu sa propisanim minimalnim standardima zaštite) i
- » *Sporazum o statusu misija i predstavnika trećih država pri NATO* (daje privilegije i imunitete predstavnicima država Partnerstva za mir, u Belgiji, državi domaćinu sedišta NATO).

Države aspiranti za članstvo u NATO, učestvovanjem u PzM, nastoje da putem uvođenja NATO standarda u svoj sistem bezbjednosti i druge institucije države koje su vezane za njegovo funkcionisanje, dostignu adekvatan nivo interoperabilnosti snaga i sredstava, radi učestvovanja sa NATO snagama i ostalim partnerima u zajedničkim operacijama uspostavljanja i održavanja mira na regionalnom i globalnom planu. Drugim riječima, učestvovanjem u PzM obezbjeđuje se neposredna priprema države za dobijanje statusa kandidata za punopravno članstvo u NATO.⁴⁴

Za nesmetan i funkcionalan rad članica Partnerstva za mir brinu se **nadležna tijela i radne grupe** u programu koja koordiniraju i nadziru sprovođenje planiranih aktivnosti.⁴⁵

Političko-vojni nadzorni komitet Partnerstva za mir (*PMSC/PfP-Political-Military Steering Committee of PfP*). Prema organizacionoj strukturi komiteta NATO-a, ovo je savjetodavno tijelo Sjevernoatlantskog savjeta koje je zaduženo za sprovođenje partnerske politike NATO, kao i za konsultacije i nadzor svih aspekata djelovanja Partnerstva za mir, uključujući i Proces planiranja i pregleda (PARP). Sastaje se kao radni forum, u različitom sastavu (samo države članice NATO ili zajedno sa državama partnerima). Njime predsjedava predstavnik Međunarodnog sekretarijata NATO, koji se određuje u zavisnosti od teme o kojoj se raspravlja, kao i od nivoa predstavljanja država učesnica. Takođe, Političko-vojni nadzorni komitet daje smjernice vojnim tijelima NATO, za razvoj političko-vojnih aspekata partnerske saradnje. Glavne odgovornosti Političko-vojnog nadzornog komiteta su:

- » podrška radu Sjevernoatlantskog savjeta o pitanjima vezanim za Partnerstvo za mir;
- » odgovornost za koordinaciju Radnog plana euroatlantskog partnerstva (EAPWP);

44 Anja H. Ebnoether, Ernst M. Felberbauer, Mladen Stanić, *Security Sector Reform in South East Europe—from a Necessary Remedy to a Global Concept*, Vienna and Geneva, January 2007., Vidjeti: Chris Morffew, *Partnership for Peace and Security Sector Reform*, str.11-21

45 *Vodič kroz Partnerstvo za mir*, drugo dopunjeno izdanje, ISAC Fund, Beograd, 2008., str. 27-84.

- » razvoj političko-vojnih smjernica za vojna tijela NATO, u vezi sa njihovim doprinosom vježbama i aktivnostima EAPWP;
- » usaglašavanje *individualnih programa partnerstva* (IPP) sa svakom od država članica Partnerstva za mir,
- » razvoj sadržaja i koordinacija aktivnosti u vezi sa Procesom planiranja i pregleda (PARP).

Vojni komitet euroatlantskog partnerstva (EAPMC-Euro-Atlantic Partnership Military Committee), najviše je vojno tijelo za multilateral-ni dijalog NATO i država partnera, o svim aspektima vojne saradnje u okviru programa Partnerstvo za mir. Ovo tijelo zasijeda u prosjeku jednom mjesečno na nivou vojnih predstavnika iz državnih misija pri NATO, koji predstavljaju načelnike generalštabova svojih država. Takođe, ovo tijelo zasijeda dva puta godišnje na nivou samih načelnika generalštabova.

Radna grupa Vojnog komiteta za saradnju (MCWG-COOP-Military Committee Working Group on Co-operation) je vojni radni forum Partnerstva za mir, koji obavlja funkciju savjetodavnog tijela Vojnog komiteta NATO. Ova radna grupa sastaje se, poput Političko-vojnog nadzornog komiteta, ili samo sa članicama NATO, ili sa članicama NATO i državama partnerima zajedno, jednom nedjeljno na nivou vojnih savjetnika iz državnih misija pri NATO. U zajedničkom formatu sa državama partnerima, ovo tijelo priprema sastanke Vojnog komiteta euroatlantskog partnerstva.

Odjeljenje za koordinaciju partnerstva (PCC Partnership Coordination Cell), smješteno je pri *Savezničkoj komandi za operacije*, u Monsu. Ovo odjeljenje djeluje pod nadzorom Sjevernoatlantskog savjeta i odgovorno je za koordinaciju zajedničkih vojnih aktivnosti u okviru Partnerstva za mir, izvršavanje neophodnog vojnog planiranja za primjenu vojnih aspekata Radnog plana euroatlantskog partnerstva, kao i procjenu i ocjenjivanje svih izvedenih aktivnosti. Odjeljenje za koordinaciju partnerstva odgovorno je za:

- » održavanje veze između NATO i pojedinačnih država partnera i koordinaciju vojnih aktivnosti Partnerstva za mir,
- » podršku vojnim tijelima NATO i državama partnerima, u sprovođenju aktivnosti iz okvira Partnerstva za mir.

Države partneri, koje imaju stalne oficire za vezu pri Odjeljenju za koordinaciju partnerstva, dobijaju pomoć u vojnom planiranju neophodnom za primjenu svojih partnerskih programa. Aktivnosti ovog Odjeljenja osmišljene su tako da podstaknu dostizanje zadovoljavajuće mjere interoperabilnosti za operacije država partnera sa snagama NATO-a, u okviru komandne strukture NATO.

Političko-vojni nadzorni komitet / Ad Hoc grupa za saradnju u mirovnim operacijama (*PMSC/AHG-Political-Military Steering Committee/Ad Hoc Group on Cooperation in Peacekeeping*) djeluje u okviru Euroatlantskog partnerskog savjeta i služi kao glavni forum za konsultacije o političkim i konceptualnim pitanjima vezanim za međunarodne operacije i razmjenu odgovarajućih iskustava. Povremeno, Ad Hoc grupa izvještava na sastancima Euroatlantskog partnerskog savjeta ministre spoljnih poslova i odbrane o pitanjima koja spadaju u njenu nadležnost. Sastancima ove Grupe uvijek prisustvuju i predstavnici država partnera. Grupa održava kontakte i konsultacije sa UN, OEBS i ostalim relevantnim organizacijama. U skladu sa tim, predstavnik predsjedavajućeg OEBS, redovno prisustvuje ovim sastancima, dok predstavnik UN učestvuje povremeno. Do sada, ova Grupa izradila je nekoliko zapaženih studija, u kojima su predstavljena dragocjena iskustva iz mirovnih i humanitarnih operacija.

Štabni elementi Partnerstva za mir (*PSEs-PfP Staff Elements*) uspostavljeni su 1997. godine u integrisanoj vojnoj strukturi NATO, na strategijskom i operativnom nivou. Svaki štabni element sastoji se od oficira iz država članica NATO i država partnera, koji zajedno rade na planiranju vježbi i drugih oblika saradnje. Do danas, osnovano je deset Štabnih elemenata, a njihovo dalje brojanje i funkcionalno proširenje zavisi od operativnih potreba NATO i mogućnosti država partnera.

Euroatlantski koordinacioni centar za reagovanje na katastrofe (*EA-DRCC-Euro-Atlantic Disaster Response Coordination Centre*) uspostavljen je pri sjedištu NATO u Briselu, u maju 1998. godine, na inicijativu Rusije. Ovo tijelo, u bliskoj saradnji sa Kancelarijom UN za koordinaciju u mirnodopskom vremenu, odgovorno je za usklađivanje mjera i postupaka u reagovanju na vanredne situacije, koje bi se mogle dogoditi u državama članicama Partnerstva za mir. Njime rukovodi direktor Direktorata za planiranje civilne odbrane (*CEP-Civil Emergency Planning*) uz podršku osoblja ovog Direktorata i drugih tijela NATO,

oficira za vezu UN, kao i predstavnika država partnera. Posebna pažnja usmjerena je na situacije kao što su:

- » lavine,
- » hemijske nesreće,
- » zemljotresi,
- » poplave,
- » nuklearne nesreće i
- » transport opasnih materija.

U slučaju nesreće, Koordinacioni centar, u konsultaciji sa državama partnerima, može da formira Euroatlantsku jedinicu za reagovanje na katastrofe (*EADRU-Euro-Atlantic Disaster Response Unit*). Ova jedinica sastavlja se od ljudstva i opreme koje države članice NATO i partneri stavljaju na raspolaganje za reagovanje na nesreću koja može zadesiti neku od njih. Euroatlantski koordinacioni centar za reagovanje na katastrofe pomogao je prilikom poplava u Češkoj, 2002. godine, nakon uragana *Katrin* u SAD, 2005. godine, u borbi protiv požara u Bugarskoj, 2007. godine, kao i u nizu sličnih situacija u drugim državama.

3.2.2 Mehanizmi i programi saradnje u Partnerstvu za mir

Za realizaciju procesa usvajanja neophodnih standarda i dostizanja zahtijevanog nivoa interoperabilnosti snaga i sredstava i ispunjavanja preuzetih obaveza u PzM u svim državnim strukturama, a posebno u sektoru bezbjednosti i odbrane, primjenjuju se različiti mehanizmi, programi, instrumenti i planovi.⁴⁶ Koje će sve mehanizme saradnje partnerska država uspostaviti sa NATO u Partnerstvu za mir, zavisi od ambicija uključenja u program. Evropske države koje se opredijele za punopravno članstvo u NATO, nastoje da učestvuju u sve oblike saradnje sa NATO, koji će joj omogućiti uspješno dostizanje sposobnosti i adekvatan nivo interoperabilnosti sa članicama NATO radi uključenja u Savez. Države koje se nijesu odlučile za punopravno članstvo ili nijesu iz Evrope, primjenjivaće mehanizme saradnje koji im omogućavaju pomoć u reformi sistema bezbjednosti i odbrane, radi realizacije saradnje sa NATO-om, na poljima koja su od obostranog interesa.

46 Tahirović Mehmedin, *Montenegro and the NATO Partnership for Peace Program*, Connections, The quarterly journal, Spring 2008., page 22-29.

Radni plan euroatlantskog partnerstva (*EAPWP-Euro-Atlantic Partnership Work Plan*) je, u skladu sa odlukama sa NATO Samita u Istanbulu 2004. godine, objedinio *Radni program partnerstva* (*PWP-Partnership Work Programme*) i *Akcionni plan Euroatlantskog partnerskog savjeta* (*EAPC Action Plan*) i predstavlja detaljnu mapu cjelokupnog polja Partnerstva za mir. Radni plan sastoji se iz *Sveobuhvatnog uputstva* koje uspostavlja opšte prioritete i ciljeve saradnje i, u skladu sa tim, definiše listu oblasti saradnje sa posebnim ciljevima (prioritetima) za svaku od njih, kojih ima preko 30 i *Kataloga* koji sadži oko 2.000 precizno određenih aktivnosti, tj. konkretnih oblika saradnje (vježbe, obuke, konferencije/seminari/radionice, razmjena iskustava, itd.) razvrstanih prema navedenim oblastima saradnje sa pregledom odgovornih subjekata i organa podrške. Katalog aktivnosti izrađuje NATO i usaglašava sa partnerima na dvogodišnjem nivou. Iz njega, partneri biraju one aktivnosti primjerene njihovim potrebama i zahtjevima. Konačna lista za svaku posebnu državu partnera rezultat je njenog bilateralnog dogovora sa NATO i predstavlja sadržaj Individualnog programa partnerstva te države partnera.

Individualni program za partnerstvo i saradnju – IPCP, (*IPCP-Individual Partnership and Cooperation Programme*) je program koji se do 01. januara 2012. godine nazivao Individualni program partnerstva (*IPP-Individual Partnership Programme*). To je program individualne saradnje između pojedinačne države partnera i NATO. Postoji onoliko individualnih programa za partnerstvo i saradnju koliko i samih članica Partnerstva za mir. IPCP je jednogodišnji bilateralni program između zemlje partnera i NATO. Država ga izrađuje na osnovu potrebe za implementacijom partnerskih ciljeva kao i preporučenih aktivnosti od strane NATO, kroz dokumente „*Roadmaps – RM*” i „*Country Specific Plan-CSP*”. Prilikom odabira, a kasnije i odobravanja IPCP aktivnosti od strane NATO, vodi se računa da su predložene aktivnosti usaglašene sa prioriternim oblastima saradnje utvrđenim između države partnera i NATO. Dok su se IPP aktivnosti birale iz Euroatlantskog partnerskog radnog plana -EAPWP, IPCP aktivnosti se biraju iz Menija za saradnju sa partnerima - PCM. Kroz IPCP se u najvećoj mjeri ostvaruju ciljevi osposobljavanja ljudstva i dostizanja zahtijevanih sposobnosti u odabranim i usaglasenim oblastima.

Proces planiranja i pregleda – PARP (*PARP-Planning and Review Process*) predstavlja ključni mehanizam programa Partnerstvo za mir.

Ovaj mehanizam predstavlja odraz procesa planiranja snaga, koji se neprestano sprovodi unutar samog NATO-a i državama partnerima. PARP omogućava partnerima da razviju ostvarive i održive sposobnosti, kako za svoje bezbjednosne potrebe, tako i za doprinos operacijama NATO. Učešćem u Procesu planiranja i pregleda partneri sebi postavljaju zahtjeve u razvoju sopstvenih sposobnosti, u vidu ***Partnerskih ciljeva*** (*PGs-Partnership Goals*) koje žele da dostignu. Partnerski ciljevi tj. ciljevi planiranja, predstavljaju centralni oslonac mehanizma PARP-a i podrazumijevaju širok proces standardizacije, pregleda i mjerenja napretka. Za učešće u procesu PARP-a, države partneri se opredjeljuju na osnovu slobodnog izbora, koji počiva ili na izjavi unijetoj u Prezentacioni dokument (prilikom pristupanja Partnerstvu za mir) ili na osnovu naknadno donijete političke odluke. Istovremeno, u toku procesa, partneri sami određuju obim i tempo svog angažovanja u njemu. Osnovni ciljevi procesa PARP se mogu svesti na:

- » Identifikaciju snaga za međunarodne operacije predvođene NATO;
- » Unaprjeđenje sposobnosti i interoperabilnosti;
- » Pomoć u reformi sistema odbrane i
- » Unaprjeđenje transparentnosti.

Zbog djelotvornosti dosadašnjeg rada i stalnog unaprjeđenja mogućnosti, Proces planiranja i pregleda pokazao se od velike važnosti za izgradnju sposobnosti sistema odbrane partnerskih država, bez obzira na to da li one žele da pristupe NATO ili ne. U svojoj suštini, to je cikličan (dvogodišnji) proces, koji se sastoji iz četiri faze:

1. faza, tokom jeseni svake parne godine (npr. oktobar-decembar 2006.) - popunjavanje *PARP Upitnika*;
2. faza, tokom proljeća svake neparne godine (npr. januar-maj 2007.) - izrada *Procjene PARP i Konsolidovanog izveštaja*;
3. faza, tokom jeseni neparne godine (npr. oktobar-decembar 2007.) - izrada paketa *Partnerskih ciljeva* i dostavljanje partnerima i
4. faza, tokom proljeća svake parne godine (npr. januar-maj 2008.) - bilateralno usaglašavanje *Partnerskih ciljeva* i izrada *Zbirnog izveštaja* o ciljevima partnerstva.

Proces PARP sadrži bilateralne i multilateralne elemente. *Bilateralni elementi* ogledaju se u tome da svaka država partner (u intervalu od dvije godine) dostavlja NATO-u podatke o svojoj politici odbrane, razvo-

ju događaja na planu demokratske kontrole oružanih snaga, državnoj politici prema saradnji, u okviru Partnerstva za mir, odgovarajućim planovima finansiranja, planovima za učešće u međunarodnim misijama i operacijama i mnogim drugim pitanjima. Navedeni podaci dostavljaju se kroz popunjavanje *Upitnika PARP*, koji skoro u potpunosti odražava *Upitnik za planiranje odbrane NATO (DPQ-NATO Defence Planning Questionnaire)*. Zatim, NATO i država partner zajednički odobravaju Procjene planiranja i pregleda sa težištem na uočenim slabostima koje je potrebno unaprijediti.

Multilateralni elementi se ogledaju u tome što NATO i sve države koje učestvuju u PARP usvajaju *Konsolidovani izveštaj*, koji objedinjuje sažetke svih bilateralno postignutih dogovora oko Procjene planiranja i pregleda. Paralelno sa izradom Konsolidovanog izveštaja, a na osnovu svih identifikovanih problema, izrađuje se *Ministarsko uputstvo PARP (PARP Ministerial Guidance)* koje se zatim i usvaja, zajedno sa Konsolidovanim izveštajem, na zasijedanju Savjeta euroatlantskog partnerstva, na nivou ministara odbrane u junu neparne godine. Na osnovu Ministarskog uputstva, NATO izrađuje integralnu listu Partnerskih ciljeva iz koje se usaglašava konkretan spisak ciljeva za svaku državu partnera, na bilateralnom nivou. ***Partnerski ciljevi su jasni zadaci/ciljevi koje partner prihvata da ispuni u naredne dvije godine.*** Oni ciljevi koji se odnose na unaprjeđenje interoperabilnosti, uključuju i odgovarajuće *Vojne zadatke interoperabilnosti (MTIs-Military Tasks of Interoperability)*, sporazume o standardizaciji (*STANAGs-Standardization Agreements*) i savezničke publikacije (*Aps-Allied Publications*). Na bazi cjelokupnog paketa usaglašenih Partnerskih ciljeva izrađuje se *Zbirni izvještaj*. Ovaj izvještaj se usvaja na zasijedanju *Euroatlantskog partnerskog savjeta*, na nivou ministara odbrane, u junu parne godine. Važno je imati u vidu da je lista Partnerskih ciljeva (sa neophodnom dokumentacijom) klasifikovana stepenom tajnosti u NATO. Konačno, prolazeći kroz PARP, mnogi partneri uvidjeli su da njihovi ciklusi planiranja i finansiranja nijesu usklađeni sa standardima koji važe za države članice NATO, niti su ostvarivi i održivi u odnosu na raspoložive resurse. Neosporna je činjenica da je aktivno i posvećeno učešće u procesu PARP od velikog značaja za one države partnere koje razvijaju svoj *Strategijski pregled odbrane* i *Dugoročni plan razvoja*, jer direktno podržava njihove napore u sprovođenju ovakvog zahtjevnog procesa prilikom transformacije i modernizacije sistema odbrane.

Individualni akcioni plan partnerstva – IPAP (*IPAP-Individual Partnership Action Plan*), pokrenut je na Samutu NATO u Pragu 2002. godine. **IPAP mehanizam predstavlja intenzivniji oblik institucionalne saradnje sa NATO**, sa ciljem pomoći zainteresovanim partnerima u reformi i modernizaciji njihovih struktura bezbjednosti i odbrane. IPAP omogućava takvim državama da, zajedno sa NATO, uspostave okvir ciljeva reforme, u čijem ostvarivanju NATO pruža savjet i pomoć. Na ovaj način, IPAP ide dalje od IPP, omogućavajući usredsređene aktivne konsultacije, namijenjene državama koje imaju političku volju i mogućnost da unaprijede svoju saradnju sa NATO. Za razliku od većine drugih mehanizama, IPAP je potpuno prilagodljiv individualnim potrebama države partnera - ne bazira se na standardizovanoj listi oblasti, već na konkretnim problemima koji mogu biti predloženi jednako od strane države partnera ili NATO. Stoga, ovaj mehanizam predviđa izradu posebnog *Prezentacionog dokumenta*, na početku učešća neke države partnera u IPAP. Matrica ovog mehanizma proteže se od opštih demokratskih reformi i ljudskih prava, preko normativnopravnih pitanja, ekonomije, borbe protiv korupcije, do pitanja reforme sistema odbrane. IPAP je uobličen na osnovu iskustava iz posebnog programa saradnje između NATO i Ukrajine (*NUAP- NATO Ukraine Action Plan*). IPAP je prvenstveno namijenjen državama južnog Kavkaza i Centralne Azije. Tako je Gruzija bila prva država koja je podnijela *Prezentacioni dokument IPAP* NATO-u, u martu 2004. godine, a pratile su je Azerbejdžan, Jermenija, Kazahstan i Moldavija. Takođe, u junu 2008. godine, Crna Gora je predstavila svoj IPAP. Poglavlje IPAP o pitanjima odbrane i bezbjednosti, skoro se u potpunosti sprovodi kroz PARP.

Intenzivirani dijalog (*Intensified Dialogue*) može upotpuniti i unaprediti Individualni akcioni plan partnerstva. Njime je obuhvaćen širok opseg političkih, vojnih, finansijskih i bezbjednosnih pitanja, koja se odnose na moguće članstvo određene države u Alijansi. U suštini, kroz Intenzivirani dijalog razmatraju se standardi neophodni za dostizanje uslova za članstvo u NATO, kao i oblik i sadržina reformi kojima se do tih standarda dolazi. Konsultacije, u okviru Intenziviranog dijaloga, mogu se odvijati na različitim nivoima.

Koncept operativnih sposobnosti – OCC (*OCC-Operational Capabilities Concept*) je mehanizam Partnerstva za mir koji **omogućava državama partnerima i NATO da ocjenjuju kvalitet operativnih sposobnosti**

onih jedinica koje odredi država partner. Pokrenut je na NATO Samitu u Vašingtonu, 1999. godine, sa dva konkretna cilja:

- » da se unaprijede sposobnosti snaga država partnera za zajedničko djelovanje u operacijama Partnerstva za mir pod vodstvom NATO,
- » da se obezbijedi povećanje fleksibilnosti i sposobnosti za zajedničko angažovanje „paketa” vojnih snaga u budućim operacijama.

Iako su sve vojne snage i sposobnosti partnera, prijavljene kroz PARP, potencijalno raspoložive za operacije pod vodstvom NATO, ovim konceptom se omogućava povećanje kvaliteta i verifikacija spremnosti snaga koje su na raspolaganju. Na ovaj način dopunjavaju se procjene u okviru procesa PARP i direktno se unaprjeđuju vojne sposobnosti države partnera. Da OCC predstavlja dodatnu vrijednost procesu PARP, dokazuje i činjenica da OCC predstavlja sponu između aktivnosti Partnerstva za mir i procesa generisanja snaga u NATO, koji se aktivira u slučaju krize. Koncept OCC je u osnovi četvorogodišnji proces koji se sastoji od četiri komponente: 1) obuka, 2) obrazovanje, 3) vježbe i 4) ocjenjivanje. Za uspješno sprovođenje Koncepta operativnih sposobnosti potrebno je određivanje adekvatnih jedinica koje će biti ocjenjivane, ali i obuka potrebnog broja ocjenjivača, u skladu sa zahtjevima interoperabilnosti. S obzirom na to da NATO i partneri donose odluke o učešću u konkretnim operacijama od slučaja do slučaja, OCC je saobrazan ostalim inicijativama NATO, kao što su primjena NATO koncepta *Kombinovanih združenih namjenskih snaga* (eng. Combined Joint Task Force, CJTF)¹⁷ u *Partnerstvu za mir*, planiranje operacija upravljanja krizama i primjena *Akcionog plana za članstvo*. OCC je svoju primjenu našao i u određenom broju regionalnih inicijativa, kao što su *Baltički bataljon* (BALTBAT) i *Brigada jugoistočne Evrope* (SEEBRIG).

Političko-vojni okvir za operacije Partnerstva za mir pod vodstvom NATO (*Political-Military Framework for NATO-led PfP Operations*) usvojen je na NATO Samitu u Vašingtonu 1999. godine, u okviru inicijative *Prema partnerstvu za 21. vijek – Unaprijeđeno i operativnije partnerstvo*. Taj dokument definiše operacije Partnerstva za mir, pod vodstvom NATO, kao operacije odgovora na krize koje nijesu predviđene članom 5. Vašingtonskog sporazuma, u kojima se angažuju vojne strukture NATO i u kojima doprinos daju države članice Partnerstva za mir. Za razliku od operacija kolektivne odbrane, u operacijama reagovanja na krize ne postoji „automatsko” angažovanje snaga i u njima

se, pored snaga država članica NATO, mogu angažovati i snage država partnera, kao i ostalih država koje nijesu članice NATO. Da bi snage države partnera bile prihvaćene kao snage koje mogu pružiti doprinos, one bi trebalo da, između ostalog, dostignu interoperabilnost sa snagama NATO, na operativnom, materijalnom i administrativnom polju. To znači da bi snage trebalo da budu uvježbane, opremljene i snabdijevane za zajedničko sprovođenje operacija. Operacije Partnerstva za mir pod vođstvom NATO izvede se primjenom koncepta *Kombinovanih združenih namjenskih snaga* (CJTF). Te snage predstavljaju element *snaga za reagovanje* i formiraju se u cilju angažovanja u određenim kriznim situacijama na konkretnom prostoru, u konkretnom vremenu i sa tačno definisanim ciljem i zadacima.

Političko-vojni okvir za operacije Partnerstva za mir pod vođstvom NATO omogućava partnerima da učestvuju u planiranju i realizaciji tih operacija, ukoliko ih *Sjevernoatlantski savjet* prihvati kao partnere koji mogu pružiti doprinos konkretnoj operaciji. Političko-vojni okvir za operacije Partnerstva za mir pod vođstvom NATO predviđa tri faze u kojima se angažuje država partner: (1) *faza konsultacija*; (2) *faza planiranja i konsultacija* i (3) *izvršna faza*.

- » *Faza konsultacija* obično proističe postepeno iz redovnih konsultacija o bezbjednosnoj situaciji i procjenama, gdje su zastupljene sve države partneri u okviru *Euroatlantskog partnerskog savjeta*. Ova faza se završava odlukom *Sjevernoatlantskog savjeta* da otpočne vojno planiranje potencijalne operacije.
- » U *fazi planiranja i konsultacija* nastavljaju se opšte konsultacije sa svim partnerima u okviru *Euroatlantskog partnerskog savjeta*. Istovremeno, onim državama partnerima koje bi mogle da pruže doprinos operaciji, pruža se mogućnost da se uključe u sve bitne aspekte planiranja i druge pripremne aktivnosti na višem stepenu nego ostali.
- » Tokom *izvršne faze* operacije, neposredni oblik učešća države partnera odvija se u okviru koncepta *Kombinovanih združenih namjenskih snaga* i podrazumijeva doprinos u vojnim kapacitetima i učešće u liniji komandovanja, uz aktivno političko vođenje i nadzor takvog doprinosa.

Obim operacija odgovora na krize, koje nijesu predviđene članom 5. Vašingtonskog sporazuma obuhvata čitav spektar vojnih operacija i srodnih aktivnosti: (1) operacije podrške miru (2) humanitarne operacije (3) operacije pružanja pomoći prilikom katastrofa (4) operacije

traganja i spašavanja (5) operacije evakuacije civila (6) operacije izvlačenja (7) operacije pružanja vojne pomoći/podrške civilnim vlastima i (8) operacije podrške sprovođenju sankcija i embarga.

Program unaprjeđenja obrazovanja i obuke - TEEP (*TEEP-Training and Education Enhancement Programme*) pokrenut je 1999. godine, zajedno sa *Konceptom operativnih sposobnosti*, i *Političko-vojnim okvirom za operacije Partnerstva za mir pod vođstvom NATO*, u okviru dokumenta *Partnerstvo za 21. vijek*. Ovaj mehanizam ima za cilj povećanje kapaciteta obrazovanja i obuke, za aktuelne i buduće zahtjeve operativnijeg partnerstva, sa težištem na dostizanju interoperabilnosti u ovoj oblasti. Svrha TEEP je da poboljša, usaglasi i poveća transparentnost aktivnosti obrazovanja i obuke u državama članicama NATO, kao i državama partnerima i poveća kvalitet procesa saradnje u Partnerstvu za mir. U okviru NATO, za sprovođenje TEEP odgovorna je Saveznička komanda za transformaciju i to kroz angažovanje velikog dijela svojih kapaciteta za pomoć partnerima u ovoj oblasti. U tom kontekstu, Sistem naprednog učenja na daljinu (*ADL-Advanced Distributed Learning*) i simulacione mreže Partnerstva za mir (*SIMNET-PfP Simulation Network*) razvijeni su upotrebom informacione tehnologije za učenje na daljinu (slično npr. kursovima na Internetu) i razvojem softverskih paketa za obuku kadrova na operativnom i taktičkom nivou angažovanja (npr. za proces donošenja odluka u kombinovanim združenim operacijama). Naravno, navedeni sistemi predstavljaju dodatak, a ne zamjenu, za realne interaktivne kurseve i stvarne vojne vežbe. Ideja TEEP je da se identifikuju i udruže aktuelne inicijative u sferi obrazovanja i obuke unutar Partnerstva za mir, sa ciljem stvaranja koherentnog paketa mjera za jačanje operativnih sposobnosti Partnerstva za mir, kao što su:

- » centri za obuku Partnerstva za mir i NATO škole,⁴⁷
- » simulacione mreže Partnerstva za mir i

47 Austrijski centar za pripremu operacija (Austrija); Finski odbrambeni međunarodni centar za podršku mirovnim operacijama (Finska); Multinacionalni centar za obuku podrške mirovnim operacijama (Grčka); Regionalni PzM Centar za upravljanje odbrambenim resursima (Rumunija); Državna odbrambena akademija (Slovačka); PzM Centar za učenje jezika (Slovenija); Međunarodni centar švedskih oružanih snaga za PzM obuku (Švedska); Ženevski centar za bezbjednosnu politiku (Švajcarska); Centar za obuku PzM (Turska); Javorov PzM centar za obuku (Ukrajina); Centar za obuku za mirovne operacije – PSOTC, Sarajevo (BiH); Regionalni trening centar za komunikacije, Skoplje, (Makedonija); NATO Škole: Mornarička škola za poslijediplomske studije (SAD). NATO odbrambeni koledž (NDC- Rim, Italija); NATO Škola za komunikacione i informacione sisteme (NCISS) - Latina, Italija; NATO Škola (NS) - Oberammergau, Njemačka. Vidjeti Tahirović Mehmedin, *Montenegro and the NATO Partnership for Peace Program*, Connections, The quarterly journal, Spring 20008., page 29. <https://pfpcconsortium.org/journal-article/montenegro-and-nato-partnership-peace-program>

- » konzorcijum vojnih akademija i instituta za bezbjednosne studije Partnerstva za mir,

Čak i dalje od toga, TEEP državama partnerima pomaže u boljoj upotrebi resursa u svojim programima. Korišćenje potencijala partnera i koordinisanje takvih potencijala sa postojećim programima i inicijativama Partnerstva za mir, omogućava partnerima da igraju značajniju i međunarodno vidljiviju ulogu. TEEP se sprovodi kroz sljedećih šest komponenti:

- » povezivanje i saradnja među institucijama NATO i partnerskih država za obrazovanje i obuku (Konferencija komandanata);
- » komentari i ocjene (informacioni sistem Partnerstva za mir - *ePRIME*, Združeni centar za analize i iskustva, u Portugaliji);
- » alati interoperabilnosti (jezik, *Lista zadataka* NATO, postavljenja na privremene dužnosti);
- » alati i metodi planiranja vježbi (Program vojnih obuka i vježbi);
- » savjetodavna uloga NATO u oblasti obuke i obrazovanja (*METT-Mobilni timovi za obuku*);
- » sistemi za učenje na daljinu i simulacije (*Advanced Distributed Learning & Simulation*).

Obrazovanje i obuka za reformu sistema odbrane (*EfR-Education for Defence Reform*) je trenutno najmlađi mehanizam *Partnerstva za mir*, nastao 2006. godine, sa ciljem nadogradnje obrazovanja i obuke u odnosu na sadržaj mehanizma *Program za unaprjeđenje obrazovanja i obuke* (TEEP). Naime, TEEP se u svojoj primjeni težišno usmjerio na obrazovanje i obuku sa aspekta interoperabilnosti i standardizacije, dok je aspekt reforme sistema odbrane, kao podjednako bitan u jezgru aktivnosti Partnerstva za mir, ostao, u velikoj mjeri, nepokriven. Ujedno, pokretanje *Akcionog plana za izgradnju institucija odbrane* (PAP-DIB) 2004. godine, odražava saglasnost NATO i država partnera o temeljnim načelima reforme sistema odbrane i obezbjeđuje konceptualnu platformu za bilateralnu i multilateralnu saradnju u ovoj oblasti. U skladu sa tim, mehanizam EfR ima za cilj da ponudi državama partnerima odgovarajuće mogućnosti za obrazovanje, unaprjeđujući sposobnost partnera da razviju i održe efikasne i demokratski odgovorne institucije sistema odbrane. EfR se sprovodi kroz:

- » Konzorcijum vojnih akademija i instituta za bezbjednosne studije Partnerstva za mir (Radna grupa za razvoj nastavnih planova i programa, Radna grupa za sistem učenja na daljinu, Centri Partnerstva za mir za obuku, itd.),
- » NATO koledž u Rimu i NATO škola u Oberamergau,
- » Informacioni sistem Partnerstva za mir (ePRIME).

NATO program nauka za mir i bezbjednost – SPS (NATO SPS–Science for Peace and Security Programme), osnovan je 1958. godine pod nazivom *Naučni program NATO*. Program podržava saradnju između naučnika i eksperata iz NATO-a i partnerskih zemalja koji su povezani kroz *Euroatlantski partnerski savjet (EAPC)*, *Mediterranski dijalog (MD)*, *Istanbulsku inicijativu za saradnju (ICI)*, *Komisiju NATO – Ukrajina i Savjet NATO – Rusija*. Ovaj program okuplja 65 država članica NATO i partnera. Osnovni cilj programa je unaprjeđenje saradnje i dijaloga sa svim partnerima na osnovama naučnih istraživanja, inovacija i razmjene znanja. SPS program bezbjeduje finansiranje, stručne savjete i podržava relevantne bezbjednosne aktivnosti koje zajednički razvijaju partneri i NATO. Program doprinosi temeljnim ciljevima Saveza i podstiče regionalnu saradnju kroz naučne projekte i aktivnosti. Tokom svoje duge istorije, SPS program se kontinuirano prilagođavao zahtjevima vremena. SPS program sada podstiče projekte civilne bezbjednosti, stavljajući u prvi plan savremene bezbjednosne izazove, uključujući:

- » terorizam,
- » odbranu od hemijskih, bioloških, radioloških i nuklearnih agenasa,
- » sajber odbranu,
- » energetske sigurnost,
- » zaštiti životne sredine,
- » ljudske i društvene aspekte sigurnosti, kao što su sprovođenje Rezolucije Savjeta bezbjednosti UN-a 1325 o ženama, miru i bezbjednosti (UNSCR 1325).
- » Unaprjeđenje podrške NATO-vođenim operacijama i misijama,
- » Povećanje svijesti o bezbjednosnim izazovima, uključujući i rano upozoravanje, u cilju sprječavanja kriza.

3.3 Regionalna i globalna saradnja NATO i partnera

3.3.1 *Mediterranski dijalog – MD* (*MD-Mediterranean Dialogue*)

S obzirom na to da se nekoliko država Južne Evrope na Sredozemlju graniči sa nekoliko afričkih država i da je bezbjednost cijele Evrope usko povezana sa sigurnošću i stabilnošću na mediteranskom području, NATO je 1994. godine započeo *Mediterranski dijalog – MD* sa pet država u južnom dijelu Sredozemlja, prvo sa: Egiptom, Izraelom, Mauritanijom, Marokom i Tunisom, a potom i sa Jordanom 1995. godine. Kasnije 2000. godine i Alžir se priključio dijalogu. Ciljevi Mediteranskog dijaloga su: doprinos stabilnosti i bezbjednosti na Mediteranu, postizanje boljeg međusobnog razumijevanja i ublažavanje predrasuda o NATO koje postoje u državama Mediteranskog dijaloga. Na NATO Samitu u Istanbulu 2004. godine, načinjen je korak naprijed u razvoju Mediteranskog dijaloga, sa namjerom da se on unaprijedi partnerstvo. Od tada, pažnja se usmjerava na praktičnu dimenziju saradnje, po ugledu na program Partnerstvo za mir. Posebni ciljevi su unaprijeđenje političkog dijaloga, dostizanje interoperabilnosti između oružanih snaga država Mediteranskog dijaloga i NATO, podrška borbi protiv terorizma i saradnja na polju reforme sistema odbrane. Politički dijalog odvija se na bilateralnoj osnovi („NATO + 1”), mada su mogući i multilateralni sastanci NATO sa svim državama Mediteranskog dijaloga, u obliku „NATO+7”. Sastanci se održavaju na nivou ambasadora, kao i na radnom nivou. Predstavnici država Mediteranskog dijaloga redovno se pozivaju da prisustvuju vojnim vježbama NATO i Partnerstva za mir, kao i da pohađaju kurseve u NATO školi, u Oberamergau, i NATO koledžu, u Rimu. Konsultacije između vojnih predstavnika NATO i sedam država Mediteranskog dijaloga, održavaju se dva puta godišnje. Egipat, Jordan i Maroko aktivno su učestvovali u mirovnim operacijama IFOR/SFOR i KFOR, pod vođstvom NATO. Mediteranski dijalog nadopunjuje postojeće inicijative Evropske unije (Barselonski proces) i OEBS-a (Mediteranska inicijativa).⁴⁸

48 Lidija Čehulić, „*Euroatlantske integracije i Mediteran*“, Međunarodne studije, god.V., br.1., 2005., str. 59-71.

3.3.2 *Istanbulska inicijativa za saradnju – ICI* (*ICI-Istanbul Cooperation Initiative*)

Istanbulska inicijativa za saradnju – ICI pokrenuta je na NATO Samitu u Istanbulu 2004. godine, kao posebna, ali komplementarna inicijativa u odnosu na Mediteranski dijalog, s ciljem da doprinese dugoročnoj stabilnosti u širem regionu Bliskog Istoka. Poziv za saradnju u okviru Istanbulske inicijative,⁴⁹ upućen je prije svega državama iz Zalivskog savjeta za saradnju koji čine: Katar, Bahrein, Kuvajt, Oman, Saudijska Arabija i Ujedinjeni Arapski Emirati. Do 2010. godine, u Istanbulsku inicijativu za saradnju su se uključili Bahrein, Katar, Kuvajt i Ujedinjeni Arapski Emirati. Istanbulska inicijativa nudi širok izbor oblasti za bilateralnu saradnju, među kojima su i:

- » pomoć u reformi sistema odbrane i civilno-vojnih odnosa,
- » pomoć u planiranju i budžetiranju odbrane,
- » obrazovanje i trening, u cilju unaprjeđenja interoperabilnosti,
- » borba protiv terorizma, kroz razmjenu informacija i pomorsku saradnju,
- » sprječavanje širenja oružja za masovno uništenje i
- » borba protiv trgovine ljudima, drogom i oružjem.

3.3.3 *Inicijativa za Jugoistočnu Evropu – SEEI* (*SEEI-South-East Europe Initiative*)

Inicijativa za Jugoistočnu Evropu – SEEI, pokrenuta je na Samitu NATO-a u Vašingtonu 1999. godine, s ciljem promocije regionalne saradnje i dugotrajne bezbjednosti i stabilnosti u regionu. Od tog vremena, NATO doprinos izgradnji bezbjednosti i stabilnosti u Jugoistočnoj Evropi od mirovne operacije proširio u realizaciju bezbjednosne saradnje u regionu.⁵⁰ Inicijativa se temelji na četiri stuba: *Konsultativni forum* za bezbjednosna pitanja Jugoistočne Europe; otvorena *Ad Hoc* Radna grupa (*AHWG-Ad Hoc Working Group*), za regionalnu suradnju u Jugoistočnoj Evropi pod nadležnošću Euroatlantskog partnerskog savjeta; radni mehanizmi Partnerstva za mir (PfP); i ciljani programi bezbjednosne

49 Summit NATO in Istanbul, *NATO after Istanbul*, NATO Public Diplomacy Division, 2004., page 6. http://www.nato.int/docu/nato_after_istanbul/nato_after_istanbul_ser.pdf

50 Lidija Čehulić Vukadinović, *Približavanje jugoistočne Evrope Sjevernoatlantskom savezu*, Međunarodne studije, god. 9, br.1, Zagreb, 2009., str. 5-19

saradnje za zemlje regiona.⁵¹ *Nadzorna grupa za bezbjednosnu saradnju u Jugoistočnoj Evropi – SEEGROUP (SEEGROUP-South-East Europe Security Cooperation Steering Group)* uspostavljena je oktobra 2000. godine, u svrhu koordinacije i podsticanja projekata koji doprinose bezbjednosti i stabilnosti u regionu. Pored država Jugoistočne Evrope, u radu *Nadzorne grupe* učestvuju i SAD, Italija, Švajcarska, Velika Britanija, Austrija i Švedska. *Nadzorna grupa* se okuplja redovno, u sjedištu NATO, i njom predsjedava jedna od država učesnica, na rotirajućoj osnovi.⁵²

Jedan od vrlo važnih dokumenata za unaprjeđenje saradnje u okviru *Nadzorne grupe* je izrada *Okvirnih smjernica (Framework Guidelines)* kojima se razvija i unaprjeđuje bezbjednost granica, u cilju koordinacije zajedničkih napora u borbi protiv organizovanog kriminala, terorizma, trgovine ljudima, drogom, oružjem i drugim nedozvoljenim robama i materijalima. Glavno dostignuće *Inicijative za Jugoistočnu Evropu* je, svakako, usvajanje *Dokumenta o zajedničkim procjenama regionalnih bezbjednosnih izazova i mogućnosti Jugoistočne Evrope (SEECAP-South-East Europe Common Assessment Paper on Regional Security Challenges and Opportunities)*, 29. maja 2001. godine, u Budimpešti. To je iscrpan i akciono orijentisan pregled bezbjednosnog okruženja u Jugoistočnoj Evropi, koji odražava zajedničko viđenje izazova i prijetnji, kao i mogućnosti za saradnju u suočavanju sa njima. Za NATO, Jugoistočna Evropa predstavlja oblast od posebnog značaja. Angažovan aktivno u ovom regionu, od sredine devedesetih godina, NATO je suštinski zainteresovan za očuvanje bezbjednosti u ovom dijelu sveta, čija nestabilnost, kako je istorija pokazala, direktno ugrožava stabilnost euroatlantskog prostora. Iako je prepustio vođstvo mirovnih operacija Evropskoj uniji u Bosni i Hercegovini i Makedoniji, NATO je i dalje odgovoran za misiju KFOR na Kosovu. Pored toga, NATO aktivno podržava razvoj regionalne saradnje, kao i reformu sistema odbrane u državama regiona kroz pokretanje novih inicijativa, kao što su:

- » *Inicijativa za saradnju u jugoistočnoj Evropi – SECI (SECI-South-East Europe Co-operation Initiative)* u okviru koje funkcioniše Regionalni centar za borbu protiv prekograničnog kriminala – SECI centar (*SECI-Regional Center for the Combating of Transbordering*

51 Anja H. Ebnoether, Ernst M. Felberbauer, Mladen Stanić, *Security Sector Reform in South East Europe-from a Necessary Remedy to a Global Concept*, Vienna and Geneva, January 2007., Vidjeti: Matthew Rhodes, *National Strategy and Security Sector Reform in Southeast Europe*, str.37-43

52 Anton Grizolg, *Security and cooperation in Southeastern Europe*, Security Studies Collection, Faculty of Social Sciences, Ljubljana, 2003., vidjeti: Radovan Vukadinović, *Security Issues in Southeastern Europe*, str. 49-69.

Crime od 1999) koji se od 2009. godine transformisao u SELEC centar (*SELEC-Southeast European Law Enforcement Center*);

- » *Sastanci ministara odbrane Jugoistočne Evrope - SEDM (SEDM-South-East European Defence Ministerial)*, u čijem okviru je formirana *Brigada država jugoistočne Evrope - SEEBRIG (SEEBRIG-South-East European Brigade)*, a u okviru kojeg od 2007. godine funkcionišu *Centar za bezbjednosnu saradnju - Center for Security Cooperation - RACVLAC*, koji se, kada je osnovan 2000. godine zvao se Regionalni centar za verifikaciju i implementaciju kontrole naoružanja (*RACVLAC-Regional Arms Control Verification and Implementation Assistance Centre*) i Inicijativa za pomoć zemljama jugoistočne Evrope - SEEC (*SEEC-Southeast Europe Clearinghouse*) koja je od 2011. promijenila naziv u *Forum za odbrambenu saradnju na Zapadnom Balkanu*.

3.3.4 Odnosi globalnog partnerstva

Pored institucionalizovane saradnje sa zemljama euroatlantskog regiona, NATO razvija i Globalno partnerstvo sa zemljama izvan euroatlantske zone djelovanja, poput saradnje sa Australijom, Japanom, Južnom Korejom, Novim Zelandom, Pakistanom, Irakom, Avganistanom i Mongolijom. Neke od njih, poput Australije i Novog Zelanda su učestvovala u operacijama uspostavljanja i očuvanja mira pod vođstvom NATO-a na Balkanu i ISAF misiji u Avganistanu.⁵³

3.3.5 Saradnja NATO i Rusije

Saradnja Rusije i NATO formalno je počela još 20. decembra 1991. godine, na prvom sastanku Savjeta za sjevernoatlantsku saradnju. Naime, tokom trajanja tog sastanka, Sovjetski Savez je prestao da postoji. Nekoliko godina kasnije, 1994. godine, Rusija se uključila u program Partnerstvo za mir, a već 1996. godine ruski vojnici bili su angažovani u Bosni i Hercegovini, uz vojnike NATO, u operaciji IFOR, pod vođstvom NATO. Sljedeći značajan korak ka uspostavljanju prisnije saradnje NATO sa Rusijom, napravljen je u Parizu, 27. maja 1997. godine, kada je potpisan *Osnivački akt o uzajamnim odnosima, saradnji i*

53 Radovan Vukadinović, Lidija Čehulić Vukadinović, Davor Božinović, *NATO Euroatlantska integracija*, Zagreb, 2007. str.290.

bezbjednosti između NATO i Ruske Federacije (NATO–Russia Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security). Osnivački akt odražava promjenu bezbjednosnog okruženja u Evropi i predstavlja opredjeljenje NATO i Rusije da zajedno grade trajni mir u euroatlantskom regionu. U skladu sa postignutim sporazumom o načelima strateškog partnerstva NATO–Rusija i utvrđivanjem oblasti daljeg razvoja političke i vojne saradnje, uspostavljen je i novi forum *Stalni zajednički savjet NATO–Rusija (PJC–Permanent Joint Council)*. Ovaj Savjet uspostavio je okvir za saradnju, izgradnju međusobnog povjerenja i konsultacije o bezbjednosnim pitanjima od obostranog interesa, između NATO i Rusije. Savjet se redovno sastajao na nivou ambasadora, kao i ministara spoljnih poslova i odbrane, a po potrebi i na nivou šefova država ili vlada. Između ostalog, u okviru *Stalnog zajedničkog savjeta*, NATO i Rusija razvili su saradnju u sljedećim oblastima:

- » sprječavanje širenja oružja za masovno uništenje;
- » razmjena informacija o politici bezbjednosti i odbrane,
- » razmjena informacija o oružanim snagama;
- » konverzija odbrambene industrije;
- » pitanja odbrane i životne sredine;
- » pripremljenost za reagovanje na vanredne situacije u civilnom sektoru, kao i
- » moguće zajedničke akcije, uključujući misije očuvanja mira.

Uspješna saradnja NATO i Rusije, naročito je došla do izražaja u primjeni Dejtonskog mirovnog sporazuma i stabilizaciji prilika u Bosni i Hercegovini. Međutim, različiti stavovi NATO i Rusije o načinu rješavanja krize na Kosovu i Metohiji 1999. godine i protivljenje Moskve bombardovanju Savezne republike Jugoslavije, doveli su do povlačenja Rusije iz rada Stalnog zajedničkog savjeta, uzrokujući time zamrzavanje rada ovog tijela. Osim toga, Rusija se povukla i iz rada Euroatlantskog partnerskog savjeta. Ipak, nastavljeno je sa nekoliko zajedničkih aktivnosti, uključujući i učestvovanje ruskih trupa u očuvanju mira u Bosni i Hercegovini. Najzad, Rusija je nakon aktivne diplomatske uloge u okončavanju kosovske krize, učestvovala sa svojim jedinicama i u formiranju snaga KFOR (*Kosovo Force*) juna 1999. godine.

Nakon tih događaja, iznova se razvija saradnja NATO i Rusije, čemu je doprinijelo nekoliko značajnih događaja. Na primjer, istog dana kada se desila nesreća na ruskoj podmornici *Kursk*, 12. avgusta 2000. godine,

NATO je ponudio pomoć u spašavanju posade. S druge strane, posijle terorističkih napada na SAD, 11. septembra 2001. godine, Rusija je otvorila svoj vazdušni prostor za potrebe vojnih operacija protiv Talibana u Avganistanu, stavljajući na raspolaganje, pri tom, obavještajne podatke kao podršku borbi protiv terorizma. Osim toga, Ruska misija pri NATO uspostavljena je u martu 1998. godine, a u februaru 2001. godine, NATO je otvorio svoju Kancelariju za informacije u Moskvi, čija je svrha da unaprjeđuje međusobno povjerenje i razumijevanje, obavještavajući rusku javnost o aktivnostima NATO i saradnji NATO i Rusije. U skladu sa pozitivnim razvojem međusobnih odnosa, došlo je do stvaranja **Savjeta NATO-Rusija** (*NATO-Russia Council, NRC*) tokom samita NATO-Rusija, u Rimu, maja 2002. godine.

Danas, Savjet NATO-Rusija okuplja 28 država članica NATO i Rusiju, u okviru foruma koji je proširio mogućnosti za zajedničko dogovaranje i djelovanje u oblastima od obostranog značaja. Najvažnija osobenost Savjeta NATO-Rusija je ta da se međusobna saradnja zasniva na principu jednakosti i konsenzusa između svih dvadeset devet država. Savjet NATO-Rusija sastaje se na raznim nivoima: jednom mjesečno na nivou ambasadora, dva puta godišnje na ministarskom nivou i, kada je potrebno, na nivou šefova država i vlada. Takođe, sastanci se održavaju jednom mjesečno, na nivou vojnih predstavnika i dva puta godišnje na nivou načelnika generalštabova. Sastancima Savjeta NATO-Rusija predsjedava generalni sekretar NATO. U okviru Savjeta NATO-Rusija naročito je intenzivirana saradnja u oblastima:

- » borba protiv terorizma,
- » upravljanje krizama,
- » sprječavanje širenja oružja za masovno uništenje,
- » kontrola naoružanja,
- » protivraketna zaštita zone operacije,
- » logistika,
- » reforma sistema odbrane.
- » civilna zaštita i
- » naučna saradnja.

Skoro istovremeno sa osnivanjem Savjeta NATO-Rusija, u Moskvi je otvorena NATO vojna kancelarija za vezu, kao spona između Vojnog komiteta NATO i Ministarstva odbrane Rusije. Takođe, 2003. godine uspostavljena je i direktna specijalna telefonska linija između kancelarija

generalnog sekretara NATO i ministra odbrane Rusije. Tokom posjete generalnog sekretara NATO, Jap de Hop Shefera Moskvi, aprila 2004. godine, potpisani su sporazumi o uspostavljanju ruskih vojnih kancelarija za vezu, pri obije NATO strategijske komande. Takođe, Rusija se, 2006. godine, sa jednom raketnom fregatom, aktivno pridružila pomorskoj antiterorističkoj operaciji NATO u Mediteranu, "*Aktivno nastojanje*" (*Active Endavour*).

Tokom 2007. godine, ruska Duma je ratifikovala Sporazum o statusu snaga u okviru programa Partnerstvo za mir (*PfP SOFA*), a još jedna ruska fregata, uključena je u operaciju "Aktivno nastojanje". Pored toga, Rusija i NATO potpisali su, u aprilu 2008. godine, dokument kojim se omogućava kopneni transport opreme, za potrebe misije ISAF, preko ruske teritorije. Međutim, kao posljedica sukoba u Gruziji, avgusta 2008. godine došlo je do zastoja u vojnoj saradnji Rusije i NATO. Taman kada su donekle odnosi izgladeni, došlo je do nove krize između NATO i Rusije, kada je polovinom 2014. godine Rusija pripojila Krim, ukrajinski dio teritorije većinski naseljen građanima ruske nacionalnosti. Sukob je dalje nastavljen miješanjem Rusije, koja nastoji da po istom krimskom principu, destabilizuje Ukrajinu, podsticanjem i vojnim pomaganjem ruskog stanovništva koje se pobunilo na istoku Ukrajine, zbog čega su odnosi NATO i Rusije zamrznuti.

3.3.6 Odnosi NATO i Ukrajine

Kao i u slučaju Rusije, saradnja NATO i Ukrajine započela je 1991. godine, kada se Ukrajina pridružila Euroatlantskom partnerskom savjetu, odmah po sticanju nezavisnosti, nakon raspada Sovjetskog Saveza. Ukrajina je prva od država iz Zajednice nezavisnih država – ZND, koja se pridružila programu Partnerstvo za mir 1994. godine. Opredjeljenje Ukrajine da doprinese euroatlantskoj bezbjednosti, iskazano je, tokom devedesetih, aktivnim doprinosom mirovnim operacijama na Balkanu, koje je predvodio NATO. *Povelju o posebnom partnerstvu između NATO i Ukrajine* (*Charter on a Distinctive Partnership between the NATO and Ukraine*) potpisali su ukrajinski predsjednik Leonid Kučma i šefovi država i vlada članica NATO, u Madridu, jula 1997. godine. Ona predstavlja formalni temelj za dalji razvoj odnosa NATO i Ukrajine. Povelja se zasniva na principima koje su zajedno usvojili NATO i Ukrajina, u cilju daljeg jačanja saradnje i stvaranja efikasnog međusobnog partner-

stva. U skladu sa poveljom, uspostavljena je **Komisija NATO-Ukrajina** (*NUK-NATO-Ukraine Commision*), zadužena za razvoj ovog partnerstva i usmjeravanje zajedničkih aktivnosti. Komisija je i forum za konsultacije o bezbjednosnim pitanjima od zajedničkog interesa, a bavi se i nadzorom pravilne primjene odredbi Povelje. Sastaje se redovno na nivou ambasadora i vojnih predstavnika, a povremeno, na nivou ministara spoljnih poslova i odbrane, kao i na nivou šefova država i vlada.

Ukrajina je otvorila svoju diplomatsku misiju pri NATO 1997. godine, čiji je vojni dio počeo sa radom 1998. godine. S druge strane, NATO je otvorio svoj *Informativni i dokumentacioni centar* u Kijevu maja 1997. godine, čija je uloga da obavještava ukrajinsku javnost o aktivnostima NATO, podstiče debatu o euroatlantskoj integraciji i promoviše sveobuhvatnu saradnju NATO sa Ukrajinom. Takođe, u Kijevu je aprila 1999. godine, otvorena i NATO kancelarija za vezu, čija je svrha da pruža pomoć u reformi sektora bezbjednosti, učešću ukrajinskih snaga u zajedničkoj obuci, vježbama i mirovnim misijama, kao i da olakšava kontakte između NATO i ukrajinskih zvaničnika.

U maju 2002. godine predsjednik Ukrajine, Leonid Kučma, najavio je namjeru Ukrajine da postane članica NATO. Nedugo za tim, novembra 2002. godine, u Pragu, na sastanku Komisije NATO-Ukrajina, usvojen je *Akcioni plan NATO -Ukrajina*, koji jasno izražava strateške ciljeve i prioritete Ukrajine na putu ka potpunoj integraciji u euroatlantske bezbjednosne strukture i daje okvir za buduću saradnju. Nakon poznate *Narandžaste revolucije* (zima 2004–2005. godine) NATO i Ukrajina su pokrenuli *Intenzivirani dijalog*, na sastanku Komisije u Viljnusu (Litvanija) 21. aprila 2005. godine, kao dodatni doprinos težnjama Ukrajine da postane članica Alijanse. Pored učešća u operaciji IFOR/SFOR, u Bosni i Hercegovini, Ukrajina je dala i doprinos tokom raspoređivanja trupa KFOR na Kosovu i Metohiji, angažovanjem eskadrile helikoptera i nastavlja da učestvuje u ovoj operaciji, u okviru zajedničkog poljsko-ukrajinskog bataljona. Ukrajina je, takođe, otvorila svoj vazdušni prostor za prelet aviona angažovanih u okviru operacije ISAF u Avganistanu. Još 2005. godine, Ukrajina je ponudila svoju podršku NATO antiterorističkoj operaciji u Mediteranu, "Aktivno nastojanje", a prvi brod koji je poslala kao podršku ovoj operaciji bila je fregata Ternopil, u junu 2007. godine. Već u jesen 2007. godine, Ukrajina je u "Aktivno nastojanje" uključila jednu korvetu, a u ljeto 2008. godine još jednu fregatu. Tokom Samita u Bukureštu, aprila 2008. godine, šefovi država i vlada članica

Alijanse, saglasili su se u vezi budućeg članstva Ukrajine u NATO.

Ukrajina i NATO blisko sarađuju na reformi sistema odbrane, prevažodno kroz Združenu radnu grupu (*Joint Working Group on Defence Reform*). Kroz savjete i praktičnu pomoć, NATO u cjelini i države članice pojedinačno podržavaju napore Ukrajine da uspješno sprovede postavljene zadatke u reformi sistema odbrane. Na ovom polju, saradnja NATO i Ukrajine usmjerena je na:

- » jačanje demokratske i civilne kontrole nad oružanim snagama,
- » poboljšanje interoperabilnosti sa NATO snagama i
- » pomoć Ukrajini da svoje glomazne, neadekvatno opremljene i na regrutnom sastavu zasnovane oružane snage preobrazi u manju, modernu i efikasniju vojsku, koja je sposobna da odgovori bezbjednosnim potrebama Ukrajine, kao i da aktivno doprinese euroatlantskoj bezbjednosti.

Uprkos dosadašnjim jasno iskazanim opredjeljenjima ukrajinskih zvaničnika za integraciju države u NATO, to pitanje i dalje ostaje veliki izazov za političke snage u Ukrajini, ali i za veoma podijeljenu ukrajinsku javnost u cjelini. Na podršku javnosti daljem približavanju Ukrajine NATO, u velikoj mjeri će zavisiti od raspleta događaja na istoku Ukrajine (samoproglašene republike Donjeck i Luganjsk, u kojima se vode borbe između ukrajinskih snaga i proruskih pobunjenika) i razvoja odnosa na relaciji Ukrajina – Rusija. U cilju preduzimanja praktičnih koraka za pridruženje NATO, ukrajinski Parlament je u decembru 2014. godine donio rezoluciju o ukidanju statusa vojne neutralnosti Ukrajine.

3.3.7 Odnosi NATO i UN

Organizacija Ujedinjenih nacija – OUN (*United Nations Organisation*) u središtu je šireg institucionalnog okvira u sklopu kojeg djeluje Savez. To je načelo ugrađeno u sporazum kojim je ustanovljen NATO. Priznanje direktnog odnosa Sjevernoatlantskog sporazuma i Povelje Ujedinjenih nacija osnovno je načelo Saveza. Povelja UN-a, potpisana od strane pedeset država u San Francisku 26. juna 1945. godine, pruža pravnu osnovu za stvaranje NATO-a i uspostavlja sveukupnu odgovornost Savjeta bezbjednosti UN-a za međunarodnu bezbjednost i mir. Ova su dva osnovna načela ugrađena u NATO Sjevernoatlantskom

sporazumu, potpisanom u Vašingtonu 4. aprila 1949. godine.⁵⁴

Preambulom u Vašingtonskom sporazumu jasno se daje na znanje da je Povelja UN-a okvir unutar kojeg djeluje Savez. U svojim su uvodnim rečenicama potpisnici Vašingtonskog sporazuma iznova potvrdili svoju vjeru u načela i smisao Povelje UN-a. U članu 1. obavezuju se na mirno rješavanje međunarodnih sporova i suzdržavanje od prijetnji ili uporabe sile u bilo kojem obliku koji nije u skladu s Poveljom UN-a. Član 5. Vašingtonskog sporazuma direktno se poziva na član 51. Povelje UN-a u smislu preuzimanja prava Saveznika da individualno ili kolektivno preduzmu onakvu akciju kakvu smatraju nužnom za samoobranu. Spomenuto uključuje i upotrebu oružanih snaga. Dalja pozivanja na Povelju UN-a mogu se naći u članu 7. Sjevernoatlantskog sporazuma, u kojem stoji da Sporazum ne utiče, niti će u bilo kojem pogledu biti interpretiran kao takav, na prava i obaveze saveznika pod Poveljom UN-a, te potvrđuje primarnu odgovornost Savjeta bezbjednosti UN-a za održavanje međunarodnog mira i bezbjednosti. Na kraju, stavka u članu 12. Sjevernoatlantskog sporazuma omogućuje reviziju Sporazuma nakon deset godina u slučaju da jedna od strana to zatraži. Navodi se kako bi se revizija mogla dogoditi u svijetlu novih promjena koje utiču na mir i bezbjednost sjevernoatlantskog područja, uključujući i razvoj svjetskih i regionalnih dogovora pod Poveljom UN-a.

Iako je od osnivanja Saveza 1949. godine, formalni odnos između dvije organizacije ostao solidno povezan njihovim bazičnim dokumentima, odnosi na praktičnom nivou između institucija UN i NATO, ostali su uglavnom ograničeni. Stanje se izmijenilo 1992. godine, kada su, u kontekstu rastućeg sukoba na Zapadnom Balkanu, njihove uloge u upravljanju kriznim situacijama dovele do jačanja praktične saradnje između dvaju organizacija. U julu 1992. godine, NATO brodovi su u sastavu savezničkih Stalnih pomorskih snaga za Sredozemlje (*Standing Naval Force Mediterranean*), potpomognuti NATO pomorskim vazduhoplovnim snagama, započeli praćenje operacija na Jadranu kao znak podrške UN embargu na oružje za sve republike bivše Jugoslavije. Nekoliko mjeseci kasnije, NATO i Zapadnoevropska unija (WEU) započeli su sa sprovođenjem operacija, kao oblika podrške rezoluciji Savjeta bezbjednosti UN-a o sprječavanju eskalacije sukoba. U decembru 1992. go-

54 *Sjevernoatlantski sporazum, NATO Handbook – Dokumentation*, „The North Atlantic Treaty“ (Treaty of Washington), NATO Office for Information and Press, 2006. str. 389-391.

dine, ministri spoljnih poslova NATO službeno su potvrdili spremnost Saveza na pružanje podrške mirovnim operacijama pod smjernicama Savjeta bezbjednosti UN-a. Mjere koje su već bile preduzete od strane zemalja članica NATO-a, individualno i u sklopu Saveza, bile su revidirane i Savez je pokazao da je spreman da pozitivno odgovori na buduće inicijative koje bi mogle doći od strane Generalnog sekretara UN-a u traženju podrške Saveza. Uslijedio je cijeli niz mjera poput zajedničkih pomorskih operacija pod vođstvom Savjeta NATO-a i WEU-a; NATO vazdušnih operacija; bliske vazdušne podrške Zaštitnim snagama Ujedinjenih nacija (*United Nations Protection Force, UNPROFOR*); vazdušnih napada radi zaštite UN „bezbjednosnih zona“; i rezervnih planova za ostale korake koje bi Ujedinjene nacije mogle da preduzmu.

Nakon potpisivanja Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini (Dejtonski sporazum) 14. decembra 1995. godine, Ujedinjene nacije su na osnovu Rezolucije 1031 Savjeta bezbjednosti UN-a, dodijelile mandat NATO-u za sprovođenje vojnih aspekata mirovnog dogovora. To je ujedno bila i prva NATO-ova mirovna operacija. U sklopu novog mandata, Snage za sprovođenje mirovnog sporazuma (*Implementation Forces, IFOR*) su pod vođstvom NATO-a započele s operacijama u Bosni i Hercegovini 16. decembra 1995. godine. Godinu dana kasnije zamijenjene su Stabilizacijskim snagama (*Stabilisation Force, SFOR*) takođe pod vođstvom NATO-a.

Od početka sukoba na Kosovu 1998. godine, kao i tokom trajanja krize, održavani su uski odnosi između generalnih sekretara NATO-a i UN-a. Savez je preduzimao niz akcija u znak podrške Savjetu bezbjednosti UN-a za vrijeme i nakon sukoba. Na osnovu rezolucije 1244 Savjeta bezbjednosti UN-a 12. decembra 1999. godine, raspoređene su Snage za Kosovo (*Kosovo Force - KFOR*) kako bi se osigurala međunarodna bezbjednost kao preduslov za mirnu obnovu Kosova. Ujedinjene nacije i NATO su u 2000. i 2001. godini takođe ostvarili uspješnu saradnju u zaustavljanju etničkog sukoba i rasplamsavanja građanskog rata u Republici Makedoniji.

Saradnja između NATO-a i UN-a odigrala je ključnu ulogu i u Afganistanu. Od 11. avgusta 2003. godine, Savez je službeno preuzeo Međunarodne snage s mandatom UN-a *International Security Assistance Force - ISAF*. U Iraku, pod uslovima Rezolucije 1546 Savjeta bezbjednosti UN-a, a na zahtjev iračke privremene Vlade, NATO je pružio podršku u obuci i opremanju iračkih snaga bezbjednosti. U junu 2005.

godine, nakon zahtjeva Afričke unije, te u uskoj saradnji s Ujedinjenim nacijama i Evropskom unijom, NATO je pristao da pruži podršku Afričkoj uniji u širenju njene misije za prekid nasilja u regiji Darfur (Sudan).

Generalni sekretar NATO redovno šalje izvještaje Generalnom sekretaru UN o napretku postignutom u NATO operacijama, kao i o ostalim ključnim odlukama Sjevernoatlantskog savjeta za područja upravljanja kriznim situacijama i o borbi protiv terorizma. Sastanci na nivou osoblja postali su učestaliji, a svake godine održavaju se brojne posjete na visokom nivou između UN i NATO-a.

3.3.8 Odnosi NATO i EU

Kraj Hladnog rata doveo je do preispitivanja transatlantskih odnosa i, u tom smislu, odnosa NATO i Evropske unije. Kao odgovor na izmijenjene strateške okolnosti i izazove, NATO je primio nove članice i počeo da raspoređuje snage, čak i u udaljene djelove svijeta, van svog tradicionalno geografskog okvira angažovanja. U međuvremenu, EU je razvila svoju bezbjednosnu i odbrambenu politiku i angažovala se u raznim civilnim i vojnim misijama. Izgradnjom odbrambenih sposobnosti EU, NATO je prestajao da bude neprikosnoveni i isključivi činilac odgovoran za evropsku bezbjednost. Samim tim, javljale su se strepnje da bi dalji, značajniji razvoj EU, kao odbrambenog aktera, mogao da naruši jedinstvo i ukupnu sposobnost Alijanse.⁵⁵

Ugovorom o Evropskoj Uniji, kojim je stvorena EU, potpisanim u Mastrihtu (Holandija) februara 1992. godine, definisana je Zajednička spoljna i bezbjednosna politika (*Common Foreign and Security Policy - CFSP*) u okviru koje se krajem devedesetih godina prošlog vijeka, stvara i Evropska bezbjednosna i odbrambena politika (*European Security and Defence Policy - ESDP*). Nastanak i razvoj Evropske bezbjednosne i odbrambene politike posljedica je značajnije uloge EU na globalnoj sceni i spremnosti da preuzme na sebe veću odgovornost za zajedničku odbranu i bezbjednost.

Na Samitu NATO-a, u Briselu januara 1994. godine, šefovi država i vlada članica NATO izrazili su spremnost da se zajednički kapaciteti NATO-a stave na raspolaganje Zapadnevropskoj uniji, za operacije u

55 Vlasta Zekulić, Promijenjena uloga NATO i EU u održavanju mira, Međunarodne studije, god. 8, br. 2, Zagreb, 2008., str. 71-96

kojima bi se mogla angažovati ova organizacija. Štaviše, sastanak ministara odbrane država NATO u Berlinu 1996. godine, potvrdio je potrebu izgradnje Evropskog bezbjednosnog i odbrambenog identiteta (*European Security and Defence Identity - ESDI*) unutar NATO, kao načina preraspodjele uloga i odgovornosti između Evrope i Sjeverne Amerike. Time je ESDI postao važan dio unutrašnje transformacije Alijanse.

Između NATO i EU postoji velika podudarnost u članstvu. U ovom trenutku, 22 od 28 država EU istovremeno su i članice NATO: Belgija, Bugarska, Češka, Danska, , Estonija, Grčka, Holandija, Hrvatska, Francuska, Italija, Letonija, Litvanija, Luksemburg, Mađarska, Njemačka, Poljska, Portugalija, Rumunija, Slovenija, Slovačka, Španija i Velika Britanija. Članice EU koje nijesu u NATO su: Austrija, Finska, Irska, Kipar, Malta i Švedska, koje su neutralne države. Od 28 članica NATO-a nijesu članice EU: SAD, Kanada, Island, Norveška, Turska i Albanija.⁵⁶

Odlučnost Alijanse da ojača svoj evropski stub, zasnovana je na razvoju ESDI koji bi mogao da odgovori na potrebe Evropljana i, u isto vrijeme, doprinese bezbjednosti samog NATO. Preuzimajući veću odgovornost za sopstvenu bezbjednost, države članice EU težile su stvaranju jačih i uravnoteženijih transatlantskih odnosa, čime se ističe i jačanje NATO-a, u cjelini.⁵⁷ Stvaranje Evropske bezbjednosne i odbrambene politike - ESDP (European Security and Defense Policy) kao okosnice razvoja vojne sposobnosti EU, istaklo je potrebu za jasnim definisanjem odnosa između NATO i EU.⁵⁸

U tom cilju na Samitu NATO-a u Vašingtonu 1999. godine postavljani su osnovni *principi* budućeg razvoja ESDP:⁵⁹

- » NATO i EU moraju da obezbijede razvoj funkcionalnih zajedničkih konsultacija, saradnje i transparentnosti, nadograđujući postojeće mehanizme za saradnju;
- » Lideri NATO-a čestitaju zemljama EU i drugim evropskim saveznicima na odlučnosti da preuzmu neophodne korake za jačanje svojih odbrambenih kapaciteta, naročito onih za nove misije, izbjegavajući nepotrebna dupliranja;

56 L. Čehulić „Croatia on the Path to European Union“, u Yearbook Šipan 2005., (ed.), Politička kultura, Zagreb, 2006., str. 46-52.

57 Anton Grizold, Lidija Čehulić, *Međunarodna sigurnost i NATO u novom svjetskom poretku*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2006., str. 45-46

58 Radovan Vukadinović, Lidija Čehulić, *Politika evropskih integracija*, Topical, Zagreb, 2005., str. 256

59 Meeting of the North Atlantic Council, Washington D.C., 24-25 April, 1999, NATO Handbook, Documentation, NATO Office of Information and Press, str. 430-432.

- » NATO priznaje riješenost EU da razvije sopstvene kapacitete za zasebno djelovanje, tako da može da donosi odluke i odobrava vojne akcije u kojima nije angažovan NATO u cjelini;
- » Ističe se da bi odluke, donijete u Berlinu 1996. godine, uključujući koncept korišćenja „odvojivih ali ne i odvojenih“ efektivna i kapaciteta NATO za operacije EU, trebalo dalje razvijati;
- » Velika važnost se pridaje obezbjeđivanju punog učešća evropskih saveznika koji nijesu članovi EU, u operacijama odgovora na krize, pod vođstvom EU, na osnovu konsultacija u okviru EU. Priznat je i interes Kanade za učestvovanje u takvim operacijama u odgovarajućem svojstvu.

Važan korak u unaprjeđenju odnosa NATO i EU predstavlja i usvajanje *Deklaracije EU-NATO o ESDP*, iz decembra 2002. godine, koja postavlja osnovne principe dalje saradnje i zajedničkog djelovanja EU i Alijanse, kao i korišćenja NATO kapaciteta za potrebe EU operacija. Skup aranžmana-dogovora kojima se jasno preciziraju uslovi i modaliteti pristupa EU zajedničkim kapacitetima NATO, za operacije pod vođstvom EU, usvojeni su 17. marta 2003. godine, pod nazivom **Berlin plus aranžmani**.⁶⁰ Između ostalog, njima se predviđa i potpisivanje Sporazuma o bezbjednosti informacija, između EU i Alijanse, da bi se omogućila razmena povjerljivih podataka i dokumenata. Glavni elementi aranžmana „Berlin Plus“ su:

- » obezbijeden pristup EU operativnom planiranju NATO;
- » pretpostavka raspoloživosti unaprijed određenih NATO sposobnosti i zajedničkih sredstava za operacije predvođene EU;
- » raspoloživost Vrhovne komande savezničkih snaga u Evropi (SHAPE) za upravljanje krizama pod vođstvom EU. Ovaj element takođe definiše da se zamjenik komandanta vrhovnih snaga u Evropi (DSACEUR) može staviti na raspolaganje EU, kao glavni komandant neke operacije EU, koja se izvodi u okviru Berlin plus aranžmana. (DASCEUR je uvijek Evropljanin);
- » dalje prilagođavanje NATO sistema odbrambenog planiranja, s ciljem što sveobuhvatnijeg uključenja vojnih snaga u operacije predvođene EU;

60 Ovi dogovori, utemeljeni u martu 2003. godine i nazivaju se «Berlin Plus» jer su proizašli iz odluka donesenih na Samitu NATO u Berlinu 1996. godine, u kontekstu saradnje NATO-WEU. Pored ostalog postignut je i sporazum o otvaranju ćelije EU pri Vrhovnom štabu savezničkih snaga Evrope u Monsu (Belgija). Vidjeti: Radovan Vukadinović, Lidija Čehulić Vukadinović, Davor Božinović, *NATO Euroatlantska integracija*, Topical, Zagreb, 2007., str. 258-268

- » NATO-EU dogovor koji pokriva razmjenu povjerljivih informacija pod međusobnim pravilima bezbjednosne zaštite;
- » postupci za izdavanje, praćenje, povraćaj i opoziv NATO sredstava i sposobnosti;
- » NATO-EU aranžmani konsultacija u kontekstu upotrebe NATO sredstava i sposobnosti u EU operacijama upravljanja krizama.

Aranžmani *Berlin plus* prvi put su primijenjeni u operaciji Konkordija (*Concordia*), koju je EU pokrenula 31. marta 2003. godine, u Makedoniji (okončana 15. decembra 2003. godine). Tokom te operacije prvi put došla je do izražaja praktična vojna saradnja između EU i NATO. Tekuća EU operacija u Bosni i Hercegovini, *EUFOR-Althea*, pokrenuta 2. decembra 2004. godine, takođe se odvija na osnovu *Berlin plus* aranžmana. Na planu razvoja sposobnosti, važna je činjenica da su *NATO snage za reagovanje* sačinjene prvenstveno od trupa iz evropskih država članica, koje su uglavnom i članice EU. S obzirom na to da je EU, u međuvremenu, razvila sopstveni koncept borbenih grupa za brzo reagovanje na krize, jasno se uočava da obje ove inicijative imaju samo jedan izvor snaga kojima se od vojnika iz evropskih država popunjavaju i *NATO snage za reagovanje* i *Borbenne grupe EU*. Zbog toga je, u maju 2003. godine, počela sa radom *NATO-EU grupa za sposobnosti*, u cilju obezbjeđivanja postojanosti, transparentnosti i međusobnog podsticanja razvoja zajedničkih sposobnosti kako NATO, tako i EU.

Konsultacije između NATO i EU prvenstveno se odvijaju kroz redovne zajedničke sastanke na ambadorskom nivou Sjevernoatlantskog savjeta i Političko-bezbjednosnog komiteta EU (tijela odgovornog za političku kontrolu i strateško usmjeravanje EU operacija), najmanje tri puta tokom polugodišta. Od 2001. godine do danas, nekoliko puta su se sastali i ministri spoljnih poslova NATO i EU. Pored toga, redovno se održavaju i sastanci Visokog predstavnika EU za Spoljnu i bezbjednosnu politiku i generalnog sekretara NATO, kao i službenika sekretarijata Savjeta EU i međunarodnog sekretarijata NATO. Vojni komiteti NATO i EU sastaju se četiri puta godišnje. Takođe, u međuvremenu je uspostavljena i EU ćelija za planiranje, u okviru NATO Savezničke komande za operacije, kao i NATO tim za vezu, u okviru Vojnog štaba EU. Posebni odnosi između NATO i EU regulisani su Lisabonskim ugovorom EU, gdje se u čl. 42., tački 7 ističe: „*U slučaju da neka država članica bude predmet oružane agresije na svojoj teritoriji, ostale države*

članice moraju da joj pruže svu raspoloživu pomoć i podršku svim sredstvima koja su u njihovoj mogućnosti, u skladu sa odredbama člana 51. Povelje UN. Angažovanje i saradnja u toj oblasti u skladu su sa angažovanjem utvrđenim u okviru Organizacije Severnoatlantskog saveza, koji ostaje, za njegove države članice, osnova njihove kolektivne odbrane i instanca za njeno sprovođenje“.⁶¹ Na osnovu ovog člana može se zaključiti da NATO i u budućnosti za njegove članice koje su ujedno i članice EU (njih 22), ostaje glavni oslonac i okvir njihove bezbjednosti.

3.3.9 Odnosi NATO i OEBS

Aktivnosti NATO i Organizacije za evropsku bezbjednost i saradnju – OEBS (*Organisation for Security and Cooperation in Europe, OSCE*) dopunjuju se, u velikoj mjeri, kada je riječ o izgradnji mira i stabilnosti u evroatlantskom prostoru, posebno na polju sprječavanja sukoba, upravljanja krizama i borbe protiv terorizma. Saradnja NATO i OEBS odvija se i na političkom i na operativnom nivou. Još od okončanja Hladnog rata, devedesetih godina, obje organizacije redovno se konsultuju o nizu pitanja od zajedničkog interesa. Kao i u slučaju saradnje sa drugim međunarodnim organizacijama, NATO je razvio saradnju sa OEBS, kao izraz opredjeljenja za uspostavljanjem kooperativnog okvira za unaprjeđenje stabilnosti, u promjenjenim bezbjednosnim okolnostima, na početku 21. veka. U vezi sa tim, politički odnosi između ove dvije organizacije podstaknuti su *Platformom za kooperativnu bezbjednost* pokrenutom na Samitu OEBS u Istanbulu 1999. godine. Osim toga, na NATO Samitu u Pragu novembra 2002. godine, šefovi država i vlada država članica izrazili su želju za proširenjem saradnje sa OEBS, u sprečavanju sukoba i upravljanju krizama.

U geografskom smislu, obje organizacije stavljaju težište svojih aktivnosti na stabilnost Zapadnog Balkana, Južnog Kavkaza i Srednje Azije. Takođe, svaka od ove dvije organizacije razvila je komplementarne inicijative za saradnju sa državama mediteranskog područja. U funkcionalnom smislu, aktivnosti NATO na polju kontrole naoružanja, uklanjanja mina i zaliha eksploziva, u skladu su sa nastojanjima OEBS u pogledu sprječavanja sukoba i jačanja povjerenja. Saradnja između NATO i OEBS ostvaruje se u nekoliko oblika i na raznim nivoima.

61 *Lisabonski ugovor*, Lisabon, 2010., čl.42

Tako se, na primjer, održavaju sastanci između generalnog sekretara NATO i predsjedavajućeg OEBS. Takođe, generalni sekretar NATO se, na poziv, obraća Stalnom savjetu OEBS. S druge strane, Sjevernoatlantski savjet može pozvati predsjedavajućeg OEBS da se obrati tom tijelu NATO. Osim toga, na nivou sekretarijata dolazi do redovnih susreta i konsultacija o nizu pitanja od zajedničkog interesa. Saradnja i konsultacije između NATO i OEBS posebno su došle do izražaja u operacijama očuvanja mira na Balkanu.

3.3.10 Efikasnija i fleksibilnija politika partnerstva

Aktivni angažman u kooperativnoj bezbjednosti – efikasnija i fleksibilnija politika partnerstva, dokument koji je usvojen na sastanku ministara vanjskih poslova NATO-a u Berlinu, aprila 2011. godine, definiše nove oblike u odnosima između partnera i NATO.

U skladu sa Novim Strateškim Konceptom i zaključicima sa Lisabonskog Samita, izrađen je dokument “*Aktivni angažman u kooperativnoj bezbjednosti – efikasnija i fleksibilnija politika partnerstva*”, koji predstavlja novu politiku na kojoj se zasnijavu NATO partnerstva. Cilj ovog dokumenta je da produbi i proširi NATO partnerstva, unaprijedi njihovu efikasnost i fleksibilnost, u cilju doprinosa Evroatlantskoj i međunarodnoj bezbjednosti u 21. vijeku. Nova politika treba da obezbijedi potpuniju ulogu partnera u razvoju i implementaciji sveobuhvatnih aktivnosti.

Strateški ciljevi kojima se teži su: Unaprijeđenje regionalne, međunarodne bezbjednosti, mira i stabilnosti; promovisanje demokratskih vrijednosti; priprema kandidata za članstvo u NATO; saradnja u oblastima od obostranog interesa, naročito u pogledu novih izazova; bolje razumijevanje i podrška za NATO-vođene misije.

Kao ***prioritetne oblasti za dijalog, konsultacije i saradnju*** su prepoznati: bezbjednosna pitanja iz globalne i regionalne perspektive, zajedničko učešće u misijama, reforma sistema odbrane, izgradnja kapacitet i obuka, borba protiv terorizma i proliferacije, sajber kriminal, pomorska bezbjednost, interoperabilnost, planiranje u slučaju kriznih situacija. Saradnja je moguća i u svim ostalim oblastima, koje su od obostranog interesa.

Unaprijeđena partnerstva uzimaju u obzir postojeće okvire za saradnju (Partnerstvo za Mir, Mediteranski dijalog, Istambulska inicijativa) koji će se unaprjeđivati, zadržavajući svoje osobenosti. Svima će biti

ponuđen šira politička i praktična saradnja, uzimajući u obzir potrebe, okolnosti i aspiracije zemlje. Saradnja će obuhvatati:

unaprijeđene političke konsultacije o bezbjednosnim pitanjima od zajedničkog interesa;

- » jaču praktičnu saradnju i
- » podršku u obrazovanju, obuci i izgradnji kapaciteta u oblasti odbrane, uključujući transformaciju sistema odbrane i umrežavanje institucija.

Operativnija partnerstva su novi Političko-vojni okvir za učešće partnera u operacijama - PMF, kojim se partnerima omogućava veće učešće u izradi strategije i formiranju odluka o operacijama u kojima učestvuju. Takođe će se obavljati i konsultacije o periodu prije i poslije krizne situacije. Prethodni PMF je regulisao samo učešće zemalja Partnerstva za mir u operacijama, dok se sada odnosi na sve NATO partnere.

Težiće se bližoj saradnji sa **međunarodnim organizacijama** u periodu prije, tokom i nakon kriznih situacija u cilju zajedničkog planiranja, koordinacije i implementacije aktivnosti. Fokus će biti na inteziviranju saradnje sa EU i UN.

Šira saradnja predstavlja mogućnost započinjanja političkog dijaloga i saradnje sa bilo kojom državom širom svijeta u cilju promovisanja međunarodne bezbjednosti.

Uvodi se **Fleksibilni format** „28+n“ koji predstavlja mehanizam za konsultacije i saradnju van postojećih okvira. Sastanci u ovom formatu će se zakazivati po potrebi radi raspravljanja o aktuelnim bezbjednosnim pitanjima. Prvi ovakav sastanak na nivou ambasadora je održan 30. marta 2011. g. kada je partnerima predstavljen početak angažmana NATO u operaciji u Libiji.

Usklađivanje i racionalizaciju partnerskih instrumenata i programa, takozvani „**paket usluga**“ (*Toolbox*) je takođe dio nove politike i pristupa partnerstvima. Najvažnije je objedinjavanje svih partnerskih radnih programa (EAPWP, MDWP, ICI, TCP) u jedinstveni Meni za saradnju sa partnerima (*Partnership Cooperation Menu PCM*). To podrazumijeva otvaranje svih aktivnosti, koje su do sada bile rezervisane za članice Partnerstva za mir, za članice MD i ICI i ostale partnere širom svijeta. Takođe se mehanizmi PARP i IPAP otvaraju za zemlje van PzM, a individualne programe za saradnju koji su nosili različite nazive (IPP,

ICP, TCP) će zamijeniti **Individualni program za partnerstvo i saradnju – IPCP** (*IPCP-Individual Partnership and Cooperation Programme*). U skladu sa novim programom, vrše se i izmjene e-PRIME sistema, kako bi se već od 2012.g. mogao primjenjivati novi koncept.

Zbog **ograničenosti NATO sredstava za realizaciju partnerskih ciljeva**, dodjeljivanje sredstava će se vršiti na osnovu određenih **kriterijuma**, koji obuhvataju:

- » Zainteresovanost države da postane član NATO;
- » Podrška NATO operacijama na vojnom, političkom ili finansijskom planu;
- » Da li država dijeli NATO vrijednosti;
- » Strateški značaj relevantne države za NATO;
- » Postojanje već uspostavljenje saradnje sa NATO i sposobnost države da sama finansira aktivnosti u okviru ove saradnje;
- » Usaglašenost odabranih aktivnosti sa prioritarnim oblastima saradnje utvrđenim između relevantne države i NATO.

Revizija i pregled dodijeljenih sredstava će se vršiti konstantno, u cilju najefikasnijeg korišćenja resursa.

3.4 Akcioni plan za članstvo – MAP (*MAP- Membership Action Plan*)

Akcioni Plan za Članstvo – MAP je NATO program savjeta, pomoći i praktične podrške prilagođen individualnim potrebama zemalja koje žele da se priključe NATO-u. Prijem u MAP ujedno znači da je država stavljena u status neposrednog kandidata za članstvo od strane NATO. MAP je nastao kao nužna potreba proširenja NATO-a na bivše komunističke zemlje, na osnovu člana 10. Vašingtonskog sporazuma, 1999. godine.⁶² Akcioni plan za članstvo omogućava da se u pretpristupnom procesu integrišu sve djelatnosti država članica i kandidata za prijem u NATO, te da taj proces bude usmjeren od strane NATO, kao i od strane zemlje kandidata. U procesu prijema Češke, Mađarske i Poljske, koje nijesu učestvovala u MAP-u, pokazalo se da je reforma sektora

62 *Membership Action Plan (MAP), approved by the Heads of State and Government Participating in the Meeting of the North Atlantic Council, Washington D. C., 23-24 April, 1999, NATO Handbook, Documentation, NATO Office of Information and Press*

bezbjednosti veoma složen i zamršen proces, kada se ima u vidu da su djelatnosti široko raspršene, te se kroz Akcioni plan za članstvo želje- lo ići na striktno usmjerene aktivnosti. Na početku primjene MAP-a 1999. godine 10 država se priključilo se ovom mehanizmu NATO-a, od kojih je pomogao 9 država da postanu članice NATO-a: 2004.godine 5 država: Bugarska, Estonija, Letonija, Litvanija, Rumunija, Slovačka i Slovenija i 2009.godine 2 države: Albanija i Hrvatska (MAP od 2002. godine). Makedonija je i dalje članica MAP-a (od 1999.), a stav NA- TO-a je da će pozvati Makedoniju da bude članica, nakon što riješi problem imena sa Grčkom.

Ukrajina je 2005, a Gruzija 2006. pozvana da otpočne Intenzivira- ni dijalog (ID) sa NATO. Na Samitu NATO-a u Rigi 29. novembra 2006. godine iznešen je stav NATO da će ove dvije države biti pozvane u MAP kada ispune odgovarajuće uslove. Iako nijesu pozvane u MAP, Ukrajina i Gruzija sprovode svoje godišnje nacionalne programe – ANP (*ANP-Annual National Program*) koje su izradile u saradnji sa NATO komisijama u njihovim državama. Na sastanku ministara inostranih po- slova NATO-a u Briselu, 04.12.2009. godine, Ukrajina i Gruzija su po- hvaljene na završetku izrade svog prvog ANP-a i na početku realizacije prvog ANP-a. Osim Crne Gore, u posljednjih 7 godina, nijedna država nije pozvana u MAP (zadnji poziv je bio 2002.). BiH je 23.04.2010. pozvana u MAP uslovno, ali još uvijek nije otpočela izradu Godišnjih nacionalnih programa (ANP), zbog zastoja u reformi sektora bezbjed- nosti.

Akcioni plan za članstvo predstavlja svojevrstan katalog u kom se opisuju poželjni profil i karakteristike aspiranata za članstvo u NATO. MAP se realizuje u više godišnjih ciklusa kroz Godišnje nacionalne programe - ANP (*ANP-Annual National Program*), koji su orjentisani na sadržaje iz pet područja:

- 1) politička i društvena;
- 2) odbrambena i vojna;
- 3) finansijska;
- 4) bezbjednosna i
- 5) pravna pitanja.

Godišnji Nacionalni Program je dokument u kom je navedeno tre- nutno stanje u državi i konkretne aktivnosti koje će država realizovati u narednih godinu dana. Članstvo u MAP prodrazumjeva izradu ANP i izvještaja o realizaciji ANP. Po svim poglavljima zemlja kandidat pripre-

ma svoj ANP, koji predstavlja NATO-u. Predstavljanje je posebna procedura, kada se unaprijed upućeni ANP za sljedeću godinu obrazlaže pred predstavnicima svih 28 članica NATO-a koji daju svoje formalne primjedbe, sugestije i postavljaju pitanja. ANP se obično prezentira na jesen, a NAC ocjenjuje ostvarene rezultate u junu/julu. Izrada ANP-a, njegova prezentacija i implementacija koja se završava ocjenom NAC-a o kvalitetu ostvarenog predstavlja jedan ciklus MAP-a. U načelu se obrazlažu koraci koji se namjeravaju preduzeti u cilju postizanja interoperabilnosti po navedenim poglavljima, a prezentuju ih pomoćnici ministra odbrane i ministra inostranih poslova, nadležni za te resore. MAP se realizuje u više godišnjih ciklusa. Poslije svakog godišnjeg ciklusa ministri odbrane i inostranih poslova prezentuju rezultate reformskog programa i buduće aktivnosti pred Sjeveroatlantskim savjetom NATO-a koji zatim procjenjuje individualni napredak u pripremi za članstvo.⁶³

3.5 Poziv za članstvo i pregovori o pristupanju

Nakon pozitivne procjene od strane NATO, o dostizanju zahtijevanog nivo reformi u državi kandidatu za članstvo, slijedi donošenje odluke o pozivu države za članstvo u Savez. O pozivu odlučuju sve članice NATO-a konsenzusom. U dosadašnjoj praksi, odluke o pozivu određene države u članstvo donošene su na samitima NATO. Ta praksa bi mogla biti prekinuta po prvi put od osnivanja Saveza 1949. godine u slučaju Crne Gore. Naime, kako je odlučeno na Samitu NATO u Kardifu, Vels, u septembru 2014. godine, odluku o pozivu Crne Gore u članstvo mogu u toku 2015. godine donijeti ministri vanjskih poslova članica Saveza na ministarskom sastanku Sjevernoatlantskog saveza, ako Crna Gora ostvari postavljene zahtjeve u toku godine.⁶⁴ Nakon poziva za članstvo slijede pregovori o pristupanju, koji u praksi uglavnom traju jednu godinu.

Pregovori o pristupanju, u suštini, predstavljaju niz sastanaka u sjedištu NATO u Briselu između tima eksperata NATO i predstavnika svake pozvane države pojedinačno, na kojima se razmatra i formalno potvrđuje interes, volja i sposobnost države da ispuni političke, pravne i vojne obaveze članstva u NATO, odnosno Vašingtonskog ugovora i Studije o NATO proširenju iz 1995. godine. Pregovori se odvijaju u

63 Radovan Vukadinović, Lidija Čehulić, Drago Lovrić, *NATO u međunarodnim odnosima*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb 2006. str 138

64 Wales Summit Declaration, 5 September 2014.

dvije sesije: prvoj, u kojoj se razmatraju politička i vojna pitanja, i drugoj, u kojoj se razgovara o tehničkim, pravnim i finansijskim temama.

Pregovori sa Estonijom, Letonijom, Litvanijom, Rumunijom, Bugarskom, Slovačkom i Slovenijom, kojima je poziv o pristupanju upućen na NATO Samitu u Pragu 2002. godine, otpočeli su odmah nakon Samita. Takođe, Hrvatska i Albanija počele su pregovore o pristupanju, nakon što su dobile poziv za članstvo, na NATO Samitu u Bukureštu, aprila 2008. godine.

Protokoli o pristupanju su formalni, pravni dokumenti koji omogućavaju određenoj pozvanoj državi da pristupi Sjevernoatlantskom ugovoru, onda kada ih ona potpiše zajedno sa svim državama članicama NATO, a nakon ratifikacije, u skladu sa domaćim zakonodavstvom i procedurama, u svim državama članicama NATO. Procedura ratifikacije u vezi sa procesom pristupanja takođe mora biti sprovedena i u pozvanoj državi, u skladu sa različitim domaćim ustavnim i zakonskim odredbama. Nakon što sve države članice obavijeste Vladu SAD-a, depozitara Ugovora, o prihvatanju Protokola na Sjevernoatlantski ugovor o prijemu potencijalne nove članice, generalni sekretar NATO upućuje poziv toj državi da pristupi Ugovoru. Po izvršenju deponovanja pristupnih instrumenata kod SAD Stejt Departmenta, pozvana država i formalno postaje država članica.

CRNA GORA I NATO

4

4 CRNA GORA I NATO

Nakon 21. maja 2006. godine, kada je na referendumu stekla nezavisnost, Crna Gora je otvorila novu stranicu u svojoj istoriji. Iako se period od 1992. godine, kada je sa Srbijom formirana Savezna Republika Jugoslavija – SRJ a potom Državna Zajednica SCG 2003. godine, može smatrati potrošenim vremenom, kada su u pitanju evropske i evroatlantske integracije, ipak, taj period je bitna specifičnost Crne Gore u odnosu na ostale republike bivše SFRJ.

Imajući u vidu nacionalističke politike republičkih rukovodstava, koje su bile dominantne smjernice u procesu raspada SFRJ, nacionalnu strukturu Crne Gore i njene kapacitete da se odupre velikosrpskim ambicijama režima Slobodana Miloševića, pouzdano se može ustvrditi da je Crna Gora izabrala jedino moguće rješenje. Dok su druge republike SFRJ došle do nezavisnosti putem rata, osim Makedonije, koja je bila na rubu unutrašnjih sukoba, koji su spriječeni prije svega zahvaljujući NATO-u i EU, Crna Gora se odlučila da na demokratski način, svojstven savremenim zapadnim državama, povrati svoju nezavisnost. Primjenom novih standarda za održavanje referenduma, koji do tada nijesu bili poznati u praksi EU (da se na referendumu o nezavisnosti mora izjasniti preko 55% od ukupne izlaznosti građana) i vršenjem neposrednog uticaja i pritiska, preko svog visokog predstavnika za definisanje referendumskih uslova, Miroslava Lajčaka, EU je obezbijedila prihvatljive uslove vlasti i opoziciji u Crnoj Gori za usvajanje Zakona o referendumskom izjašnjavanju građana o samostalnosti.⁶⁵ Ovo je još jedna bitna specifičnost i pozitivno iskustvo u međunarodnoj zajednici, a prevashodno za EU, da se preventivnim djelovanjem mogu uspješno rješavati politička i bezbjednosna pitanja i na Balkanu. Način na koji je Crna Gora došla do nezavisnosti, na demokratskom referendumu građana 21. maja 2006. godine, bio je osnovni razlog što je u veoma kratkom roku priznata od većine zemalja i primljena u UN i OEBS, kao i mnoge druge međunarodne organizacije.

Imajući u vidu izraženu potrebu države da se intenziviraju integracijski procesi, već 3. juna 2006. godine Skupština je usvojila ***Deklaraciju o nezavisnosti Republike Crne Gore***, u kojoj je istaknuto strateško opredjeljenje Crne Gore „***da pristupi evropskim i evroatlantskim – NATO bezbjednosnim strukturama i da nastavi da doprinosi učvršćivanju regionalne stabilnosti i bezbjednosti***”⁶⁶.

65 Zakon o referendumu u Crnoj Gori, Skupština Crne Gore, 01. 03. 2006. godine.

66 Deklaracija o nezavisnosti Crne Gore, Skupština RCG, 03.06.2006.
<http://www.skupstina.cg.yu/index1.php?module=3&sub=2>

Formiranjem prve Vlade u nezavisnoj Crnoj Gori, u novembru 2006. godine,⁶⁷ započet je novi proces izgradnje crnogorskog društva, koji kroz integracije vodi ka NATO-u i EU. Za premijera je izabran Željko Šturanović, koji je u prethodnom sastavu Vlade bio ministar pravde. Na osnovu ekspozea⁶⁸ koji je iznio pred poslanicima u Skupštini i Programa Vlade RCG za 2007. godinu,⁶⁹ moglo se zaključiti da će težište angažovanja Vlade Crne Gore u narednom periodu biti usmjereno na evropske i evroatlantske integracije. U kontekstu reforme sektora bezbjednosti, Vlada se obavezala da će posebnu pažnju u narednom periodu posvetiti bezbjednosnoj i odbrambenoj politici EU, razvijanju političke i vojne saradnje s NATO, bilateralnoj saradnji s članicama NATO-a i državama regiona, kao i saradnji s globalnim i regionalnim organizacijama, prvenstveno sa UN i OEBS.

4.1 Učešće Crne Gore u Partnerstvu za mir

Na Samitu NATO u Rigi, 29. novembra 2006. godine, Crnoj Gori je uručen poziv da pristupi NATO programu Partnerstvo za mir. Vrlo brzo nakon toga, tačnije 14. decembra 2006. godine, predsjednik Crne Gore, Filip Vujanović, u sjedištu NATO-a u Briselu, potpisao je **Okvirni dokument Partnerstva za mir**.⁷⁰ Potpisivanjem Okvirnog dokumenta, Crna Gora je postala članica Partnerstva za mir, čime je praktično preuzela obaveze predviđene ovim dokumentom.

Imajući u vidu obaveze proistekle potpisivanjem Okvirnog dokumenta Partnerstva za mir, odmah se pristupilo pripremi za izradu **Prezentacionog dokumenta Crne Gore** o učestvovanju u Partnerstvu za mir, kako je to i precizirano u tački 4 Okvirnog dokumenta: „Druge države potpisnice će podnijeti nadležnim organima NATO-a prezentacione dokumente, navodeći korake koje će preduzeti radi postizanja političkih ciljeva Partnerstva, kao i vojne i druge resurse, koji bi se mogli koristiti za aktivnosti Partnerstva. NATO će predložiti program vojnih vježbi Partnerstva i drugih aktivnosti u skladu sa ciljevima Partnerstva. Na

67 Uredba o izmjenama i dopunama Uredbe o organizaciji i načinu rada državne uprave, Službeni list Republike Crne Gore, br. 38/03.2006.

68 Ekspozee mandataru za sastav Vlade Crne Gore Željka Šturanovića, Skupština Crne Gore, 10.11.2007.

69 Program rada Vlade RCG za 2007. godinu, Službeni list Republike Crne Gore, br. 45/01.2007, www.vlada.cg.yu/biblioteka.php

70 Okvirni dokument Partnerstva za mir, Crna Gora – NATO, Brisel, 14. decembar 2006.

osnovu ovog Programa i svog Prezentacionog dokumenta, svaka država potpisnica će razviti sa NATO individualne programe partnerstva.“

Prezentacioni dokument Crne Gore predat je NATO-u, 25. aprila 2007. godine.⁷¹ U euroatlantskim integracijama, bio je to prvi uspješno položen test za institucionalni sistema Crne Gore, jer učestvovanje u PzM-u nije pitanje samo jedne institucije u državi, već cijelog sistema. U prezentacionom dokumentu Crne Gore istaknuti su principi na kojima se bazira saradnja sa Alijansom, ciljevi učešća u Partnerstvu za mir, prioritetna područja saradnje, aktivnosti u PzM i finansiranje učestvovanja u Programu.

U svrhu efikasnije implementacije i praćenja ovih ciljeva, Vlada Republike Crne Gore je, 28. decembra 2006. godine, uspostavila *Interresornu Vladinu Komisiju (IRK) za aktivnosti Crne Gore u Partnerstvu za mir*, a nedugo zatim, 24. januara 2007. godine, donijela je odluku o formiranju *Savjeta za Partnerstvo za mir*, kojem predsjedava predsjednik Vlade. Ministarstvo inostranih poslova i Ministarstvo odbrane uspostavili su interne organizacione strukture za pitanja u vezi sa Partnerstvom za mir i NATO-om.

U cilju unaprjeđenja i intenziviranja aktivnosti u PzM, Savjet za Partnerstvo za mir je 7. marta 2013. godine preimenovan u *Savjet za članstvo u NATO*, kojim rukovodi predsjednik Vlade. Imenovan je i *Nacionalni koordinator za NATO*, savjetnik predsjednika Vlade za vanjsku politiku Nebojša Kaluđerović. On rukovodi *Koordinacionim timom* koji čine kopredsjedavajući IRK (pomoćnici ministra MVP i EI i MO), menadžer kampanje za partijska pitanja, medijski ekspert, predstavnici kabineta predsjednika Skupštine i kabineta predsjednika Crne Gore.

4.1.1 Sporazumi Crne Gore sa NATO

Sporazum o bezbjednosti informacija sa NATO je bilateralni sporazum, koji međusobno garantuje minimum neophodnih standarda zaštite razmijenjenih podataka i omogućava pristup državnih organa Crne Gore podacima označenim određenim stepenom tajnosti. Sporazum između Crne Gore i NATO o bezbjednosti informacija potpisan je u Briselu, 25. aprila 2007. godine.⁷² Sporazum su potpisali ministar

71 *Prezentacioni dokument Crne Gore*, NATO, Brisel, 25. april 2007.

72 *Sporazum o bezbjednosti informacija sa NATO*, Vlada Crne Gore, Podgorica, 05.04.2007. Vidjeti: Tihomir Mijović, „Na raspolaganju tajni podaci NATO”, *Mjesečnik o evroatlantskim integracijama, odbrani i vojsci – Partner*, br. 9, novembar 2008, str. 9–10.

odbrane, mr Boro Vučinić i zamjenik generalnog sekretara NATO-a, Alesandro Minuto-Rico, istovremeno kada je predstavnicima NATO-a predat i Prezantacioni dokument.

Sporazum o bezbjednosti informacija predviđa da će svaka potpisnica štititi i čuvati informacije i materijal koji pripadaju drugoj strani. Odredbama Sporazuma Crna Gora i NATO su se obavezali da će učiniti sve što je potrebno da obezbijede da informacije i materijal zadrže isti stepen povjerljivosti koji je odredila ona strana od koje te informacije i materijal potiču, kao i da će čuvati takve informacije i materijal, u skladu sa dogovorenim zajedničkim standardima. Obaveza je i da se razmijenjene informacije i materijal neće koristiti u druge svrhe, osim navedenih u okvirima pojedinačnih programa, kao i odluka koje se na te programe odnose i da ih neće otkrivati trećoj strani bez saglasnosti strane od koje one potiču. Potpisivanjem Sporazuma, Crna Gora je prihvatila obavezu da svi njeni državljani, koji u toku obavljanja službenih dužnosti zahtijevaju ili mogu imati pristup informacijama ili materijalu razmijenjenom u okviru aktivnosti saradnje odobrenih od NATO-a, budu podvrgnuti odgovarajućoj bezbjednosnoj provjeri, prije nego što im se odobri pristup takvim dokumentima.

Kancelarija NATO-a za bezbjednost – NOS (*NATO Office of Security*), u ime generalnog sekretara i predsjedavajućeg Vojnim komitetom NATO-a, postupajući po ovlašćenju Sjevernoatlantskog savjeta i Vojnog komiteta NATO-a, odgovorna je za bezbjednosne sporazume o zaštiti povjerljivih informacija razmijenjenih u okviru aktivnosti saradnje koje odobri Sjevernoatlantski savjet. Izrađeni su posebni administrativni aranžmani koji će obuhvatati standarde recipročne bezbjednosne zaštite informacija koje će se razmijenjivati, kao i načine ostvarivanja veze između tijela za bezbjednost u Crnoj Gori i NOS-a. Crna Gora se obavezala da obavijesti NOS o tome koja bezbjednosna instanca u zemlji ima slična ovlašćenja.

U cilju realizacije ovog sporazuma, u Skupštini Crne Gore je 8. marta 2008. godine, usvojen *Zakon o tajnosti podataka*,⁷³ a 18. aprila 2008. godine Uredbom o organizaciji organa državne uprave, Vlada Crne Gore je formirala *Direkciju za zaštitu tajnih podataka*. Kao dio Direkcije za zaštitu tajnih podataka, formiran je *Centralni registar za prihvatanje i čuvanje tajnih informacija*.

73 Zakon o tajnosti podataka, Sl. list Crne Gore, br. 14/08 od 29.02.2008.

Direkcija je zadužena za obavljanje poslova koji se odnose na obezbjeđenje zaštite tajnih podataka koji su povjereni Crnoj Gori od strane drugih država i međunarodnih organizacija, da postupa po zahtjevima za izdavanje dozvola za pristup tajnim podacima, vodi evidenciju o izdatim dozvolama za pristup tajnim podacima. U nadležnosti Direkcije je i da izrađuje i vodi Centralni registar tajnih podataka Crne Gore i tajnih podataka strane države ili međunarodne organizacije. Direkcija će izdavati dozvole za pristup tajnim podacima pravnim i fizičkim licima stepena tajnosti „strogo tajno“, „tajno“ i „povjerljivo“. Predviđeno je da Vlada Crne Gore imenuje i razrješava direktora Direkcije, na predlog ministra nadležnog za poslove odbrane.

Crnu Goru je početkom novembra 2008. godine posjetio ekspertski tim NATO-a, iz Kancelarije za bezbjednost (NOS), koji je izvršio procjenu ispunjenja uslova za sertifikaciju Sporazuma o bezbjednosti informacija sa NATO, te poslao informaciju generalnom sekretaru o dostignutom stepenu traženih uslova. Crna Gora je obaviještena 17. novembra od NOS-a da je sertifikacija izvršena i da će razmjena podataka uslijediti odmah sa najvišim nivoom tajnosti „*Tajno*“.

Svim službama i pojedincima koji će imati pristup povjerljivim podacima NATO-a, nakon sertifikacije Sporazuma, NATO određuje „bezbjednosnu dozvolu“ (*security clearance*). Svaka informacija mora da nosi posebnu oznaku u zavisnosti od stepena povjerljivosti. Sve osjetljive informacije koje se razmjenjuju među članicama saveza imaju pet nivoa tajnosti: *NATO cosmic top secret (CTS)*, *focal top secret (FTS)*, *NATO secret (NS)*, *NATO confidential (NC)* i *NATO restricted (NR)*.

Značaj zaključenja i sertifikacije Sporazuma o bezbjednosti informacija (*Agreement on Security of Information*), tzv. Bezbjednosnog sporazuma, između Crne Gore i NATO-a je višestruk i predstavlja neophodan korak na putu euroatlantskih integracija. Time su stvoreni uslovi za aktivnu ulogu Crne Gore u Partnerstvu za mir i pristup dokumentima NATO-a, neophodnim u sprovođenju praktične saradnje, kao što su:

- » upućivanje pripadnika snaga bezbjednosti i državnih službenika Crne Gore u komande i ustanove NATO-a;
- » povećana mogućnost za školovanje predstavnika iz Vladinih resora Crne Gore u školama, koledžima, institutima i centrima za obuku NATO-a;
- » razvoj naučne i vojno-tehničke saradnje;
- » sprovođenje zajedničkih vojnih vježbi i dr.

Vrsta i kvalitet informacija, koje zaključenje i sertifikacija ovog sporazuma čini dostupnim, predstavljaju značajnu podršku efikasnosti procesa reforme sistema odbrane Crne Gore. Sporazum o bezbjednosti informacija je tipski ugovor, koji je do sada sa NATO zaključilo preko 90 država i međunarodnih organizacija. Među njima su: UN, EU, OEBS, Ruska Federacija, Ukrajina, države članice programa Partnerstva za mir, države Mediteranskog dijaloga, Globalnog partnerstva itd.

U cilju nesmetane zaštite tajnih podataka i njihove razmjene sa NATO i između institucija u Crnoj Gori, Dirakcija za zaštitu tajnih podataka Crne Gore oformila je **Centralni registar za zaštitu tajnih podataka**. Pored nejga, formirana su još četiri registra: Ministarstvu odbrane, Agenciji za nacionalnu bezbjednost, Ministarstvu inostranih poslova i Ministarstvu unutrašnjih poslova Crne Gore. Takođe, u Misiji Crne Gore pri NATO-u, u Briselu, i MCD-u, u Monsu, u Belgiji, formirana su dva podregistra za zaštitu tajnih podataka.

Pored Sporazuma o bezbjednosti informacija sa NATO, 12. decembra 2008. godine, tadašnji crnogorski ambasador u SAD, Miodrag Vlahović, na ceremoniji održanoj u Stejt Departmentu, potpisao je **NATO Partnerstvo za mir (PzM) Sporazum o statusu oružanih snaga (SOFA)**.⁷⁴ Ovim sporazumom se pruža odgovarajuća zaštita crnogorskim oružanim snagama u ostalim državama NATO-a i PzM-a, a obaveza Crne Gore je da istu zaštitu pruži i pripadnicima oružanih snaga država NATO-a i PzM-a na svojoj teritoriji. Pored ostalog, ovaj Sporazum omogućava sprovođenje zajedničkih vojnih vježbi i obuke, za šta se Crna Gora intenzivno priprema. Potpisivanjem ovog Sporazuma, Crna Gora je napravila veliki pomak u procesu dobijanja statusa kandidata za članstvo.

Zakon o potvrđivanju sporazuma između država ugovornica Sjevernoatlanskog ugovora i drugih država učesnica Partnerstva za mir u vezi sa statusom njihovih snaga, Dopunskog protokola i Dodatnog dopunskog protokola sporazuma između država ugovornica Sjevernoatlanskog ugovora i ostalih država učesnica Partnerstva za mir o statusu njihovih snaga, potpisan 19. juna 1995. godine od strane država članica PzM. Ovaj Zakon, Skupština Crne Gore donijela je na dva odvojena zasijedanja:

» **Zakon o potvrđivanju Dopunskog protokola Sporazuma između država ugovornica Sjevernoatlanskog ugovora i drugih država učes-**

74 *NATO-PfP SOFA sporazum*, Ministarstvo inostranih poslova Crne Gore, br. 08/3–392/3. od 17.12.2008. godine.

nica Partnerstva za mir u vezi sa statusom njihovih snaga, 13. oktobra 2009. godine,⁷⁵

- » *Zakon o potvrđivanju **Dodatnog dopunskog protokola Sporazuma između država ugovornica Sjeveroatlantskog ugovora i drugih država članica PzM u vezi sa statusom njihovih snaga***, 16. jula 2014. godine.⁷⁶

Dodatnim dopunskim protokolom uređuje se pravni položaj NATO vojnih štabova i njihovog osoblja na teritorijama država koje učestvuju u Partnerstvu za mir s ciljem olakšavanja odnosa s oružanim snagama pojedinih država koje učestvuju u Partnerstvu za mir, a prihvaćajući potrebu obezbjeđenja prikladnog pravnog položaja za pripadnike oružanih snaga partnerskih država koji su pridodani ili združeni vojnim štabovima NATO-a.

Kao i većina država članica PzM-a, Crna Gora je potpisala dva sporazuma radi obezbjeđivanja nesmetanih uslova za prelaz vojnih snaga NATO-a preko svoje teritorije: *Sporazum tranzitnim aranžmanima za podršku mirovnim operacijama sa NATO (KFOR)*, u cilju pružanja podrške mirovnim operacijama (ovim je nastavljena primjena prethodno potpisanih sporazuma u Državnoj zajednici SCG, prije proglašenja nezavisnosti Crne Gore)⁷⁷ i *Sporazum o prelasku snaga Evropske unije (EUFOR)* preko teritorije Crne Gore⁷⁸.

U vezi sa obezbjeđenjem podrške zemlje domaćina za izvršenje vježbi i operacija NATO-a na teritoriji Crne Gore, Vlada Crne Gore je, 29. juna 2009. godine, prihvatila *Memorandum o razumjevanju sa NATO*⁷⁹, koji je potpisan 13. oktobra 2009. godine.

75 *Zakon o potvrđivanju, Dopunskog protokola Sporazuma između država ugovornica Sjeveroatlantskog ugovora i drugih država učesnica Partnerstva za mir u vezi sa statusom njihovih snaga*, Sl.list CG br. 04/09, 2009. godine.

76 *Zakon o potvrđivanju Dodatnog dopunskog protokola Sporazuma između država ugovornica Sjeveroatlantskog ugovora i drugih država članica PzM u vezi sa statusom njihovih snaga*, Skupština Crne Gore, 16.07.2014. godine

77 Sporazum o prelasku snaga NATO-a između Crne Gore i NATO-a potpisan je 26.11.2007. između zamjenika komandanta Združene komande savezničkih snaga u Napulju, general-potpukovnika Petera Peersona i ministra odbrane Crne Gore, mr Bora Vučinića. Prije toga, u Beogradu je 18.06.2005. godine potpisan sporazum između Srbije i Crne Gore i NATO-a o tranzitnim aranžmanima za podršku mirovnim operacijama. Vidjeti: Magazin *Bezbjednost*, „Koridor za NATO”, Podgorica, 27.11.2007, str. 5.

78 Sporazum o prelasku snaga EUFOR-a potpisan je 07.05.2007. između komandanta EUFOR-a kontra-admirala Hansa-Johena Vittauera i ministra inostranih poslova Milana Ročena.

79 Potpisivanje ovog sporazuma je omogućilo izvođenje 3 vježbe NATO-a u Crnoj Gori, tokom 2010. godine: *Cooperative MARLIN*, *Cooperative MAKO* i *MEDCEUR*. Vidjeti: Zaključak Vlade Crne Gore broj 03–8643 od 29.06.2009. godine.

Memorandum o razumijevanju o razmjeni podataka u vazdušnom prostoru između Ministarstva odbrane Crne Gore, Ministarstva odbrane Republike Hrvatske, i Vrhovnog savezničkog zapovjedništva snaga za Evropu (Supreme Headquarters Allied Powers Europe – SHAPE), potpisan 27. februara 2014. godine. U sklopu ovog Memoranduma, u decembru 2014. godine potpisan je i Ugovor između Ministarstva odbrane Crne Gore i NATO Agencije za komunikacije i informacije (NCLA) o licenciranju programskih paketa za MASE konzolu.

4.1.2 Strateška dokumenta i zakoni Crne Gore u PzM

Budući da je Crna Gora, nakon sticanja nezavisnosti, uglavnom naslijedila pravno-normativna akta iz zajedničkih država u koje je bila uključena posljednjih 90 godina, a pošto su ta akta za savremene procese evropskih i evroatlantskih integracija, faktički uglavnom bila neupotrebljiva, to se u većini slučajeva moralo raditi ispočetka, što je isprva bio jedan od najvećih izazova za crnogorsku administraciju. Prvo su usvojeni najvažniji strateški dokumenti i zakoni, a potom niz pravno-normativnih akata koji su omogućili realizaciju preuzetih obaveza Crne Gore u PzM.

Nakon formiranja Ministarstva odbrane, kao težišne civilne institucije u procesu evroatlantskih integracija Crne Gore, krenulo se u stvaranje normativnih pretpostavki za reformu sistema odbrane. Budući da je u momentu ulaska Crne Gore u PzM, u službenoj upotrebi bio stari Ustav Crne Gore iz 1992. godine, koji nije odgovarao novonastalim okolnostima u kojima se država našla, trebalo ga je promijeniti. Međutim, zbog nametnutih zahtjeva i standarda Savjeta Evrope, koje je bilo neophodno ugraditi u novi tekst Ustava, trebalo je vremena za ispunjenje tih uslova. S druge strane, stari Ustav je predviđao da je za promjenu Ustava Crne Gore potrebna dvotrećinska podrška poslanika u Parlamentu. Dio opozicije je blokirao njegovo usvajanje sve do oktobra 2007. godine, kada je konačno usvojen novi *Ustav Crne Gore*.⁸⁰

Ustavom Crne Gore regulisane su nadležnosti državnih organa u oblasti odbrane i bezbjednosti:

- » *Skupština Crne Gore* (Čl. 82 Ustava): proglašava ratno i vanredno stanje; donosi Strategiju nacionalne bezbjednosti i Strategiju odbrane; odlučuje o upotrebi VCG u međunarodnim snagama; vrši nadzor nad Vojskom i bezbjednosnim službama.

80 *Ustav Crne Gore*, Službeni list Crne Gore, Broj 1 Godina LXIII Podgorica, 25. oktobar 2007.

- » **Predsjednik Crne Gore**, (Čl.95 Ustava): komanduje Vojskom na osnovu odluka Savjeta za odbranu i bezbjednost; postavlja i opoziva ambasadore i šefove drugih diplomatskih predstavništava u inostranstvu, na predlog Vlade i uz mišljenje odbora Skupštine nadležnog za međunarodne odnose.
- » **Vlada Crne Gore**, (Čl. 100 Ustava): vodi unutrašnju i vanjsku politiku Crne Gore; izvršava zakone, druge propise i opšte akte; donosi uredbе, odluke i druge akte za izvršavanje zakona; zaključuje međunarodne ugovore; predlaže Strategiju nacionalne bezbjednosti i Strategiju odbrane; predlaže ambasadore i šefove drugih diplomatskih predstavništava Crne Gore u inostranstvu.
- » **Savjet za odbranu i bezbjednost**, (Čl. 130 Ustava): donosi odluke o komandovanju Vojskom Crne Gore; analizira i ocjenjuje bezbjednosnu situaciju u Crnoj Gori i donosi odluke za preduzimanje odgovarajućih mjera; postavlja, unapređuje i razrješava oficire Vojске; imenuje i razrješava vojno diplomatske predstavnike; predlaže Skupštini proglašenje ratnog i vanrednog stanja; predlaže upotrebu Vojске u međunarodnim snagama;

Savjet za odbranu i bezbjednost Crne Gore čine: predsjednik Crne Gore, predsjednik Skupštine i predsjednik Vlade. Predsjednik Crne Gore je predsjednik Savjeta za odbranu i bezbjednost.

Na osnovu Ustava Crne Gore (Čl. 129), Vojska brani nezavisnost, suverenitet i državnu teritoriju Crne Gore, u skladu sa principima međunarodnog prava o upotrebi sile. Vojska je pod demokratskom i civilnom kontrolom. Pripadnici Vojске mogu biti u sastavu međunarodnih snaga.

Pored toga, da bi država mogla da funkcioniše u PzМ-u, za vrlo kratko vrijeme, Vlada Crne Gopre donijela je Strategiju nacionalne bezbjednosti (u junu 2006. godine) i Strategija odbrane (u julu 2007. godine), kao i Zakon o odbrani i Zakon o vojsci. Međutim, kao jedna od težišnih aktivnosti u 2008. godini, nametnula se potreba za usklađivanjem strateških dokumenata i zakona sa novim Ustavom Crne Gore.

Kao najvažnije i krovne strateške dokumente sistema bezbjednosti i odbrane, krajem 2008. godine, Skupština Crne Gore donijela je novu ***Strategiju nacionalne bezbjednosti***⁸¹ i ***Strategiju odbrane***⁸².

81 Strategija nacionalne bezbjednosti, Sl. list Crne Gore, br. 75/08 od 08.12.2008. Prva Strategija nacionalne bezbjednosti Crne Gore usvojena je u junu 2006. godine, odmah nakon sticanja nezavisnosti, zbog potreba uključenja Crne Gore u euroatlantske integracije, ali je nakon usvajanja novog ustava 2007. godine usvojena nova zbog potrebe usaglašavanja sa novim ustavnim odredbama.

82 *Strategija odbrane Crne Gore*, Sl. list Crne Gore, br. 79/08 od 23.12.2008.

Strategija nacionalne bezbjednosti Crne Gore predstavlja strateški dokument kojim se definišu razvoj i funkcionisanje sistema nacionalne bezbjednosti Crne Gore i izraz je njenog opredjeljenja da bude dio regionalnih i međunarodnih (UN, NATO, EU i OEBS) sistema bezbjednosti. Strategijom se, na osnovu utvrđenih nacionalnih interesa, bezbjednosnih izazova, rizika i prijetnji određuju bezbjednosni ciljevi, moguće reagovanje države Crne Gore, sistem nacionalne bezbjednosti i potrebni resursi. Strategijom se potvrđuje državno opredjeljenje Crne Gore da preduzme sve neophodne aktivnosti kako bi ispunila uslove za njenu integraciju u evropske, evroatlantske i druge međunarodne bezbjednosne strukture. U tom kontekstu, **strateški cilj Crne Gore je da, u najkraćem mogućem roku, postane punopravni član NATO i EU.** Strategija predstavlja osnovu za suštinsku reformu sektora nacionalne bezbjednosti, kao i za normativno prilagođavanje i dalji razvoj sistema nacionalne bezbjednosti. Strategija je dokument koji služi kao osnova reforme sektora bezbjednosti i odbrane u Crnoj Gori i može se mijenjati i prilagođavati u mjeri inoviranja u skladu sa savremenim potrebama i zahtjevima.

Strategija odbrane Crne Gore je dokument koji pruža odgovore na najvažnija pitanja u oblasti funkcionisanja i razvoja sistema odbrane. Ovaj dokument proizilazi iz Ustava Crne Gore, Strategije nacionalne bezbjednosti, Prezentionog dokumenta Crne Gore za Partnerstvo za mir i njenog strateškog opredjeljenja za evropske i evroatlantske integracije. Strategija daje viziju kako će Crna Gora realizovati osnovnu odbrambenu funkciju - očuvanje nezavisnosti, teritorijalnog integriteta i suvereniteta. Strategija u odnosu na identifikovane izazove, rizike i prijetnje po nacionalnu bezbjednost: definiše strateške odbrambene ciljeve; utvrđuje strateški koncept odbrane; projektuje sistem odbrane, misije i zadatke Vojske Crne Gore; daje viziju razvoja, načela organizacije i organizacionu strukturu Vojske Crne Gore; resurse i finansiranje odbrane. Strategija daje strateške smjernice za razvoj sistema odbrane Crne Gore do 2015. godine i namijenjena je svim nosiocima organizacije, pripreme i realizacije odbrane Crne Gore za koje predstavlja konceptualni okvir i izvor obaveza.

Kao prateći oblik ovih dokumenata i izražene potrebe prilagođavanja integracijskim procesima, Skupština Crne Gore nekoliko puta je

donosila izmjene i dopune *Zakona o odbrani*⁸³ i *Zakona o Vojsci Crne Gore*.⁸⁴

Zakonom o odbrani uređuje se organizacija i funkcionisanje jedinstvenog sistema odbrane Crne Gore, prava i dužnosti nosilaca odbrambenih priprema i druga pitanja od interesa za odbranu Crne Gore. Odbrambeni interesi ostvaruju se:

- 1) izvršavanjem poslova od interesa za odbranu;
- 2) saradnjom sa međunarodnim organizacijama i institucijama, drugim subjektima i saveznicima;
- 3) izgradnjom povjerenja, bezbjednosti i stabilnosti u regionu;
- 4) sprovođenjem aktivnosti u procesu integracije u NATO i EU.

Odbrambeni interesi se ostvaruju u skladu sa nacionalnim i međunarodnim pravom.

Prema Zakonu o odbrani, Ministarstvo odbrane, kao nosioc odbrambenih poslova, ima sljedeće nadležnosti:

- 1) predlaže Plan odbrane Crne Gore;
- 2) predlaže organizacijsko-formacijsku strukturu i veličinu Vojske;
- 3) utvrđuje: sadržaj i način izrade Plana odbrane Crne Gore; planiranje, programiranje, budžetiranje i izvršenje budžeta; sistem vojne logistike, Doktrinu vojne logistike, kao i kriterijume, vrstu ocjena i postupak ocjenjivanja borbene gotovosti Vojske;
- 4) obezbjeđuje izvršavanje odluka i drugih akata Predsjednika Crne Gore i Vlade koje se odnose na poslove sistema odbrane, u skladu sa zakonom;
- 5) izvršava utvrđenu politiku odbrane;
- 6) organizuje i izvršava međunarodnu saradnju u oblasti odbrane;
- 7) organizuje elektronske komunikacije i zaštitu informacija za potrebe sistema odbrane;
- 8) organizuje i vrši vojno-obavještajne, kontraobavještajne i bezbjednosne poslove, u skladu sa ovim Zakonom.

Izmjenama i dopunama Zakona o odbrani u 2012. godini ostvarene su potrebne pretpostavke, da se pored Agencije za nacionalnu bezbjednost Crne Gore, **obavještajni, kontraobavještajni i bezbjednosni poslovi**,

83 *Zakon o odbrani*, "Sl. list RCG", br. 47/07 od 07.08.2007, "Sl. list Crne Gore", br. 86/09 od 25.12.2009, 88/09 od 31.12.2009, 25/10 od 05.05.2010, 40/11 od 08.08.2011, 14/12 od 07.03.2012).

84 *Zakon o Vojsci Crne Gore*, "Sl. list Crne Gore", br. 88/09 od 31.12.2009, 75/10 od 21.12.2010, 40/11 od 08.08.2011, 32/14 od 30.07.2014.

organizuju i vrše u Ministarstvu odbrane i Vojski Crne Gore. U cilju implementacije novih zakonskih rješenja, u Ministarstvu odbrane formirana je nova organizaciona jedinica – **Odjeljenje za vojno-obavještajne i bezbjednosne poslove.**

Prepoznajući da je standardizacija ključna poluga unutrašnje vojne organizacije, Ministarstvo odbrane je izmjenama Zakona o odbrani 2012. godine, ostvarilo uslove za donošenje **Pravilnika o standardizaciji u oblasti odbrane**, 2013. godine,⁸⁵ i obezbijedilo pravni osnov za standardizaciju u oblasti odbrane. Crna Gora, donošenjem crnogorskih standarda odbrane, i formalno je ispunila još jedan uslov potreban za dostizanje interoperabilnosti sa partnerima, odnosno za članstvo u NATO.

Zakonom o vojsci uređuje se organizacija Vojske Crne Gore, služba u Vojski, prava i obaveze i status lica u Vojski u toku službe i druga pitanja od značaja za Vojsku. Vojska se sastoji od vidova, rodova i službi. Vidovi Vojske su: kopnena vojska, vazduhoplovstvo i mornarica. Vlada Crne Gore propisuje rodove i službe. Vojsku sačinjavaju stalni sastav i rezervni sastav. Stalni sastav Vojske sačinjavaju vojna lica i civilna lica u službi u Vojski. Rezervni sastav Vojske čini aktivna i neaktivna rezerva. Brojna veličina, sastav i način angažovanja aktivne rezerve Vojske utvrđuje se propisom koji donosi Vlada. Vojna lica su profesionalna vojna lica, kadeti, vojnici na obuci i lica u rezervnom sastavu dok su u službi u Vojski. Lica u službi u Vojski su profesionalna vojna lica i civilna lica u službi u Vojski.

Jedan od osnovnih dokumenata odbrane, pored Strategije nacionalne bezbjednosti i Strategije odbrane Crne Gore, jeste i **Plan odbrane Crne Gore**, koji se sastoji od dokumenata u kojima se planiraju pripreme za ostvarivanje ciljeva odbrane u okviru odbrambenog sistema Crne Gore. Vlada Crne Gore je, na sjednici održanoj 29. decembra 2008. godine, donijela Plan odbrane Crne Gore.⁸⁶

Radi pravovremene i nesmetane razmjene informacija sa NATO, u februaru 2008. godine usvojen je **Zakon o tajnosti podataka**, o kojem je ranije bilo riječi.⁸⁷

85 *Pravilnik o standardizaciji u oblasti odbrane*, Broj: 813 – 91/13 Podgorica, 16. maja 2013. godine

86 *Plan odbrane Crne Gore*, Izvještaj o radu Ministarstva odbrane za 2008. godinu, Vlada Crne Gore, februar 2009, str. 10.

87 *Zakon o tajnosti podataka*, Sl. list Crne Gore, br. 14/08 od 29.02.2008.

Odmah potom ukazala se potreba za normativno-pravnim regulisanjem slanja crnogorskih predstavnika u međunarodne misije i operacije, pa je usvojen ***Zakon o upotrebi jedinica vojske Crne Gore u međunarodnim snagama i učešću pripadnika civilne zaštite, policije i zaposlenih u organima državne uprave u mirovnim misijama i drugim aktivnostima u inostranstvu.***⁸⁸

Pod upotrebom jedinica Vojske u međunarodnim snagama i učešćem pripadnika civilne zaštite i zaposlenih u mirovnim misijama i drugim aktivnostima u inostranstvu, smatraju se aktivnosti:

- 1) za postizanje i očuvanje mira;
- 2) u okviru mirovnih snaga i mirovnih misija;
- 3) pružanja humanitarnih pomoći;
- 4) za podsticanje razvoja demokratije, pravne sigurnosti i zaštite ljudskih prava u okviru međunarodnih organizacija i saveza;
- 5) na koje se Crna Gora obavezala međunarodnim ugovorima.

O upotrebi jedinica Vojske u međunarodnim snagama odlučuje Skupština Crne Gore na predlog Savjeta za odbranu i bezbjednost. Savjet odlučuje o učešću pripadnika Vojske u vježbama ili obuci u inostranstvu, u skladu sa prihvaćenim međunarodnim obavezama. Jedinice Vojske popunjavaju se na dobrovoljnoj osnovi.

Pripadnici civilne zaštite, policije i zaposleni, na dobrovoljnoj osnovi, mogu učestvovati u mirovnim misijama i drugim aktivnostima u inostranstvu. Pripadnici civilne zaštite i zaposleni, osim pripadnika policije, vrše poslove, koji ne zahtijevaju nošenje i upotrebu oružja. ***O učešću pripadnika civilne zaštite i zaposlenih u mirovnim misijama i drugim aktivnostima u inostranstvu, odlučuje Vlada Crne Gore, na predlog stariješine organa državne uprave.*** U međunarodne snage, odnosno mirovne misije i druge aktivnosti u inostranstvu upućuju se pripremljene, obučene i opremljene jedinice Vojske i pripadnici civilne zaštite i zaposleni. Pripremu, obuku i opremanje jedinica Vojske, pripadnika civilne zaštite i zaposlenih, praćenje i koordinaciju njihovog angažovanja u međunarodnim snagama, odnosno mirovnim misijama i drugim aktivnostima u inostranstvu, vrše organi državne uprave koji izvršavaju odluke o njihovom upućivanju.

88 *Zakon o upotrebi jedinica vojske Crne Gore u međunarodnim snagama i učešću pripadnika civilne zaštite, policije i zaposlenih u organima državne uprave u mirovnim misijama i drugim aktivnostima u inostranstvu*, Sl. list Crne Gore, br. 61, od 13. oktobra 2008. godine.

Zakonom o parlamentarnom nadzoru u oblasti bezbjednosti i odbrane,⁸⁹ uređuju se parlamentarni nadzor nad radom organa i institucija u oblasti bezbjednosti i odbrane, način vršenja parlamentarnog nadzora, dužnosti organa i institucija koje su predmet parlamentarnog nadzora i druga pitanja od značaja za vršenja parlamentarnog nadzora.

Parlamentarni nadzor vrši Skupština Crne Gore neposredno i preko *Odbora za bezbjednost i odbranu*. Odbor vrši parlamentarni nadzor nad radom: Ministarstva odbrane, Vojske Crne Gore, Agencije za nacionalnu bezbjednost, Uprave policije, Ministarstva unutrašnjih poslova, kao i drugih organa i institucija koje se bave poslovima bezbjednosti i odbrane. Odbor može pokrenuti određena pitanja i vršiti parlamentarni nadzor na predlog Skupštine, predsjednika ili članova Odbora, drugih organa ili institucija. Organi i institucije dužni su da, na zahtjev Odbora ili njegovog člana, dostave podatke i informacije iz djelokruga Odbora, osim one koje, u skladu sa posebnim zakonom, ne mogu dati. *U vršenju parlamentarnog nadzora Odbor razmatra postupanje organa i institucija u primjeni zakonom propisanih ovlašćenja sa aspekta poštovanja Ustavom zagarantovanih sloboda i prava čovjeka i građanina. Vršenje parlamentarnog nadzora obezbjeđuje dostupnost svim informacijama i dokumentima u vezi sa radom organa i institucija, kao i ostvarivanje neposrednog uvida u njihov rad, pod uslovima propisanim Zakonom.* Parlamentarni nadzor obuhvata i konsultativno saslušanje, kontrolno saslušanje i parlamentarnu istragu. Parlamentarno saslušanje pred Odborom organizuje se u cilju dobijanja relevantnih informacija o predmetu parlamentarnog nadzora. U vršenju parlamentarnog nadzora Odbor sarađuje sa organima i institucijama i može koristiti njihove redovne izvještaje ili tražiti obavljanje kontrole i pribavljanje određenih informacija o predmetu parlamentarnog nadzora.

Kako je to predviđeno i Prezentacionim dokumentom u tački 3. stav 7, a u cilju nastavka planske i organizovane reforme sistema odbrane, Ministarstvo odbrane je početkom 2008. godine započelo izradu *Strategijskog pregleda odbrane* (SPO) *Crne Gore*, koji je završen u julu 2010. godine.⁹⁰ S obzirom na to da je proces integracija trebalo intenzivirati,

89 *Zakon o parlamentarnom nadzoru u oblasti bezbjednosti i odbrane*, "Sl. list Crne Gore", br. 80/10 od 31.12.2010, Podgorica, 2010.

90 Mehmedin Tahirović, *Strategijski pregled odbrane – analiza resursa i odgovora*, Mjesečnik o evroatlantskim integracijama, odbrani i vojsci – *Partner*, br. 4, Podgorica, maj 2008, str. 9–11.

a da ovaj prvi nije dao očekivane rezultate, prije svega zbog propusta u sadržaju dokumenta, krenulo se sa novim koji je donijet u julu 2013. godine.⁹¹

Ključne izmjene u **novom SPO predstavljaju redefinisane odbrambenih misija, reorganizacija MO, prelazak sa brigadne na bataljonsku organizaciju Vojske i definisanje nove organizacione strukture**. Prilagođen je nivo razvoja vojnih sposobnosti u skladu sa ekonomskim mogućnostima države i partnerskim ciljevima. Definisani su glavni projekti modernizacije Vojske, koji se odnose prije svega na opremanje deklariranih snaga, rješavanje nadzora vazdušnog prostora, nabavku višenamjenskih helikoptera i rješavanje pitanja pomorske zaštite i kontrole našeg mora. Ovaj dokument predstavlja osnovu za izradu dugoročnog plana razvoja odbrane, čija se izrada očekuje tokom 2015. godine.

Na osnovu Strategijskog pregleda odbrane i njegove implementacije, krajem 2014. godine donijeta je nova **Formacija Vojske Crne Gore**.⁹² Nova Formacija Vojske predviđa, u ovoj fazi, smanjenje brojnog stanja na 1950 pripadnika, a do kraja 2018. godine na 1800 pripadnika (sadašnje brojno stanje Vojske je 2095 pripadnika). Reorganizacijom se žele postići suštinske promjene u organizacionoj strukturi Vojske Crne Gore i u funkcionalnim odnosima njenih organizacionih cjelina. **Prelazak sa brigadnog na bataljonski nivo organizovanja, stvaraju se sastavi efikasnijih operativnih sposobnosti**. Ukidanjem komandi brigada smanjuje se broj personala koji učestvuje u procesu donošenja odluka, čime se skraćuje put od donosioca do krajnjih izvršioca odluka. Prelaskom na bataljonski nivo organizacije obezbijediće se povoljniji uslove za planšku, organizovanu, jedinstvenu, svrsishodnu i uspješnu upotrebu Vojske u vremenu i prostoru. Ovako uspostavljena struktura Vojske usloviće potrebu za modelovanjem i združivanjem snaga u zavisnosti od konkretnog zadatka i izazova. Osnovna jedinica za modelovanje je deklarirana četa koja se obučava i ocjenjuje po NATO standardima.

U skladu sa Zakonom o državnim službenicima i namještenicima Crne Gore, koji je stupio na snagu u januaru 2013. godine, a u cilju smanjivanja rizika od korupcije, Ministarstvo odbrane pristupilo je izradi **Plana integriteta MO**, koji je usvojen početkom oktobra 2014. Na osnovu analizirane situacije u MO, Plan integriteta sadrži mjere koje će MO i VCG realizovati u periodu do kraja 2016. godine. Riječ je o 63 mjere koje podrazumijevaju i izmjene i dopune zakonskih i podzakon-

91 *Strategijski pregled odbrane*, Vlada Crne Gore, jun 2013.

92 *Formacija Vojske Crne Gore*, Vlada Crne Gore, decembar 2014. godine.

skih akata, edukaciju kadrova MO i pripadnika VCG, uvođenje novih procedura, veću transparentnost aktivnosti MO i VCG, bolju saradnju sa privredom, civilnim sektorom i medijima.

Jedan od ključnih zakona kojim se obezbjeđuje nadzor i koordinacija u oblasti obavještajno bezbjednosnih poslova je **Zakon o osnovama obavještajno bezbjednosnog sektora Crne Gore**, koji je donijela Skupština Crne Gore 19. juna 2014. godine.⁹³

Ovim zakonom uređuju se osnove obavještajno-bezbjednosnog sektora Crne Gore i međusobna saradnja, usmjeravanje, koordinacija i usklađivanje rada organa koji čine obavještajno-bezbjednosni sektor. Obavještajno-bezbjednosni sektor je dio sistema nacionalne bezbjednosti Crne Gore kojeg čine: Agencija za nacionalnu bezbjednost Crne Gore kao državni organ, Odjeljenje za vojno-obavještajne i bezbjednosne poslove, kao organizaciona jedinica Ministarstva odbrane, kao i organi državne uprave koji, u okviru propisanih nadležnosti, prikupljaju, obrađuju, koriste, razmjenjuju, čuvaju i štite obavještajno-bezbjednosne podatke. Organi koji čine obavještajno-bezbjednosni sektor dužni su da, u okviru svojih nadležnosti, neposredno sarađuju i međusobno razmjenjuju, odnosno ustupaju obavještajno-bezbjednosne podatke, u skladu sa propisima kojima se uređuje njihov rad, kao i propisima kojima se uređuje tajnost podataka i zaštita podataka o ličnosti.

Usmjeravanje i koordinaciju rada organa koji čine obavještajno-bezbjednosni sektor vrši **Vijeće za nacionalnu bezbjednost**. Vijeće za nacionalnu bezbjednost čine:

- » predsjednik Vlade, koji je predsjednik Vijeća,
- » potpredsjednik Vlade zadužen za politički sistem, unutrašnju i vanjsku politiku,
- » ministar pravde,
- » ministar unutrašnjih poslova,
- » ministar odbrane,
- » ministar finansija,
- » ministar vanjskih poslova i evropskih integracija,
- » direktor Agencije za nacionalnu bezbjednost,
- » predsjednik i zamjenik predsjednika Odbora za bezbjednost i odbranu Skupštine Crne Gore.

Akt o imenovanju predsjednika i članova Vijeća za nacionalnu bezbjednost donosi Vlada. Vijeće za nacionalnu bezbjednost ima sekretara, koga imenuje i razrješava predsjednik Vijeća.

93 *Zakon o osnovama obavještajno bezbjednosnog sektora Crne Gore*, Skupština CG Broj: 31-6/14-1/11, Podgorica, 19.06.2014.

Operativnu koordinaciju i usklađivanje aktivnosti organa koji čine obavještajno-bezbjednosni sektor vrši **Biro za operativnu koordinaciju**. Biro za operativnu koordinaciju čine:

- » direktor Agencije za nacionalnu bezbjednost,
- » načelnik Generalštaba Vojske Crne Gore,
- » direktor Uprave policije,
- » direktor Uprave za sprječavanje pranja novca i finansiranja terorizma,
- » direktor Uprave carina,
- » direktor Poreske uprave,
- » načelnik Odjeljenja za vojno-obavještajne i bezbjednosne poslove Ministarstva odbrane,
- » generalni direktor Direktorata za bezbjednosno zaštitne poslove i nadzor Ministarstva unutrašnjih poslova i
- » sekretar Vijeća za nacionalnu bezbjednost.

Članove Biroa za operativnu koordinaciju imenuje Vlada. Rad Biroa za operativnu koordinaciju koordinira član Vijeća za nacionalnu bezbjednost koga odredi Savjet za odbranu i bezbjednost, na predlog Vijeća za nacionalnu bezbjednost.

U cilju intenziviranja procesa priključenja NATO-u i prilagađavanja savremenom bezbjednosnom okruženju, u narednom periodu planirano je donošenje:

- » nove Strategije nacionalne bezbjednosti, do kraja 2015. godine;
- » novih Strategije odbrane i Zakona o odbrani, kao i Operativnog koncepta Vojske i Dugoročnog plana razvoja sistema odbrane za period 2016. - 2026. godina, do kraja 2016. godine.

4.1.3 Mehanizmi Partnerstva za mir i Crna Gora

Mehanizmi Partnerstva za mir predstavljaju uređeni sistem odnosa između partnera i NATO-a u procesu ostvarenja zajedničkih ciljeva. Svaka država se kroz okvirni dokument, koji potpisuje sa NATO, obavezuje da će po ustanovljenoj proceduri pristupiti realizaciji istih. To takođe, zavisi i od ciljeva i oblasti saradnje za koje se dotična država opredijelila kroz svoj prezentacioni dokument. Od momenta pristupanja Partnerstvu za mir, Crna Gora sa NATO realizuje četiri mehanizma saradnje: Individualni program za partnerstvo i saradnju – IPCP,

Proces planiranja i pregleda – PARP, Individualni partnerski akcioni plan – IPAP i Intenzivirani dijalog – ID.⁹⁴

4.1.3.1 Individualni program za partnerstvo i saradnju – IPCP, (*IPCP-Individual Partnership and Cooperation Programme*)

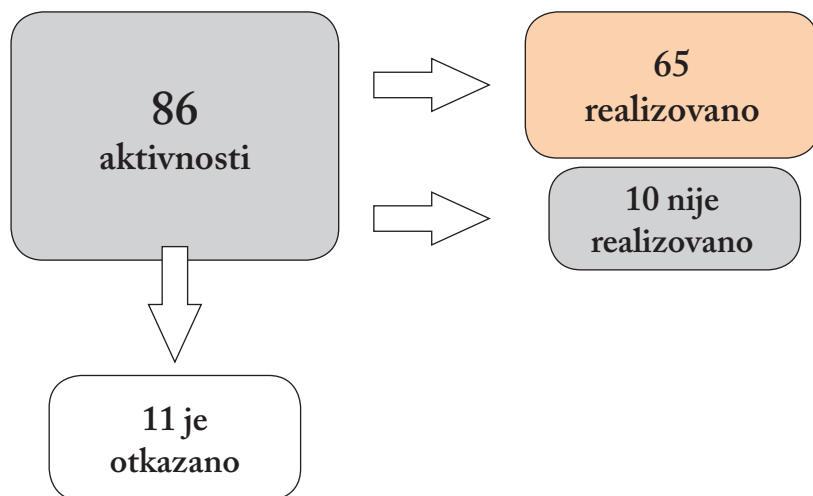
IPCP, kako je ranije rečeno, je program koji se do 01. januara 2012. godine nazivao *Individualni program partnerstva (IPP-Individual Partnership Programme)*. Prvi IPP Crne Gore je izrađen u oktobru 2007. godine i prihvaćen je od strane NATO-a u januaru 2008. godine. Bilo je planirano da Crna Gora tokom 2008. godine učestvuje u 69 aktivnosti, a opredijelila se za sledeće prioritete: izučavanje jezika, medicinska podrška, vojna edukacija, obuka i vojna doktrina. Nakon konsultacija sa NATO, aktivnosti za IPP u 2008. godini revidirane su, tako da je broj ukupnih aktivnosti sveden na 48 u skladu s realnim mogućnostima i kapacitetima Crne Gore.⁹⁵ U januaru 2009. godine izvršena je godišnja analiza realizacije IPP-a za 2008. godinu a stepen realizacije je 71%. Finalni sastanak za usaglašavanje IPP za 2009. godinu održan je u Briselu, 10. decembra 2008. godine, na kome su određene 48 aktivnosti sa 71 učesnikom iz Crne Gore, dok je krajem 2009. godine urađen i IPP za 2010/2011. godinu, kojim je planirano 53 aktivnosti sa 80 učesnika.

Individualni program za partnerstvo i saradnju - IPCP za 2013. godinu predstavljao je šesti IPCP ciklus Crne Gore. Aktivnosti koje su realizovane kroz navedeni program, odabrane su u skladu sa potrebom da se implementiraju dodijeljeni partnerski ciljevi. Takođe, prilikom odabira aktivnosti, uzeti su u obzir predlozi od strane NATO, dostavljeni kroz dokument „Roadmaps“. Kroz IPCP između Crne Gore i NATO za 2013. godinu bilo je planirano učešće na 86 aktivnosti iz Menija za saradnju sa partnerima – PCM, uključujući 32 aktivnosti NATO škole Oberamergau. Od toga, 11 aktivnosti nijesu organizovane od strane NATO ili Crnoj Gori nije upućen poziv za učešće. Od preostalih 75 aktivnosti, crnogorski predstavnici su učestvovali na 65 aktivnosti, dok na 10 nijesu.

Ukoliko se izuzmu otkazane aktivnosti, procenat realizacije IPCP aktivnosti za 2013. godinu iznosio je 86,6 %. Pregled nosilaca IPCP aktivnosti za 2013. godinu i procenat realizacije je dat u tabeli:

94 Mehmedin Tahirović, „Montenegro and Partnership for Peace Program”, *Connections*, The Quarterly Journal, Partnership for Peace Consortium of Defense Academies and Security Studies Institutes, Spring 2008, str. 34–38.

95 Tihomir Mijović, *Revizija IPP aktivnosti – dokaz odgovornosti i zrelosti*, Mjesečnik o evroatlantskim integracijama, odbrani i vojsci – *Partner*, br. 8, Podgorica, oktobar 2008, str. 9–10.

U toku 2014, Crna Gora je sprovodila sedmi IPCP ciklus, koji je sadržao 94 aktivnosti. Planirane aktivnosti su se odvijale sa visokim stepenom realizacije.

Nosilac	br. aktivnosti	realizovano	nerealizovano	%
MO (VCG)	69	62	7	89.8
MVPEI	3	2	1	66.6
MUP (UP)	4	2	2	50

Na taj način, unaprijeđuju se sposobnosti, znanja i vještine pripadnika VCG i usavršava kadar Ministarstva odbrane i ostalih državnih institucija. Crnogorski predstavnici, ravnopravno sa NATO i ostalim partnerskim zemljama, učestvuju na različitim NATO aktivnostima, kao što su kursevi, obuke, vježbe, konferencije, sastanci i radionice. Pored toga, organizuju se posjete Crnoj Gori od strane NATO mobilnih timova za obuku - MTT i NATO ekspertskih savjetodavnih timova, specijalizovanih za konkretna pitanja. Koristeći mehanizam IPCP, Crna Gora je značajno unaprijedila svoje kapacitete za koordinisano praćenje PzM aktivnosti i generalno, saradnju sa NATO. IPCP aktivnosti se održavaju u organizaciji, kako NATO komandi, tako i država NATO članica i NATO/PzM Centara za obuku.

4.1.3.2 Proces planiranja i pregleda – PARP (PARP-Planning and Review Process)

Učešćem u *Procesu planiranja i pregleda – PARP*, partneri sebi postavljaju zahtjeve u razvoju sopstvenih sposobnosti, u vidu **Partnerskih ciljeva – PG** (*PG-Partnership Goals*), koje žele da dostignu.⁹⁶ Države partneri se opredjeljuju na osnovu slobodnog izbora – Prezentionog dokumenta, ili na osnovu naknadno donijete političke odluke o sadržaju PARP-a.

PARP je zapravo svojevrsan oblik standardizacije na operativnom, materijalnom i administrativnom nivou. Nastavlja se sve dok Crna Gora ne postane punopravna članica NATO-a. Partnerski ciljevi su alati koji su u najvećem dijelu namijenjeni za razvoj širokog spektra sposobnosti, kao što su: vojne sposobnosti, reagovanje u vanrednim situacijama, borbi protiv terorizma, dostizanje bezbjednosnih standarda, sigurne razmjene tajnih podataka sa NATO, granična bezbjednost i dr. Većina partnerskih ciljeva podrazumijeva dostizanje potrebnih standarda u dijelu opremanja (kompatibilnost opreme) i usvajanja NATO koncepata, doktrina i procedura. Oni nam zapravo definišu koji je to nivo interoperabilnosti koji Vojska i druge strukture sistema bezbjednosti treba da dostigne u različitim oblastima.

Osnovni ciljevi procesa PARP se mogu svesti na sljedeće:

- » Identifikacija snaga za operacije PzM vođenim od strane NATO,
- » Unaprjeđenje sposobnosti i interoperabilnosti,
- » Pomoć u reformi sistema odbrane,
- » Unaprjeđenje transparentnosti.

Interoperabilnost predstavlja sposobnost zajedničkog (sinergičnog) djelovanja NATO, država partnera i drugih država tokom izvršenja dodijeljenih misija i zadataka. Postiže se primjenom dostignutih standarda u zadatoj oblasti.

Osim MO i Vojske Crne Gore, partnerske ciljeve realizuju MUP (Uprava policije i Direktorat za vanredne situacije), Direkcija za zaštitu tajnih podataka i Ministarstvo vanjskih poslova i evropskih integracija.

U septembru 2007. godine Crna Gora je predala odgovore na prvi upitnik PARP-a, koji je 31.03.2008. godine predstavljen u Briselu, gdje

96 Mehmedin Tahirović, *Proces planiranja i revizije – PARP*, Mjesečnik o evroatlantskim integracijama, odbrani i vojsci – *Partner*, br. 3, Podgorica, april 2008, str. 9–10.

je usvojen **I paket sa 32 partnerska cilja** Crne Gore.⁹⁷ Prioriteti u Partnerskim ciljevima su bili učenje jezika i priprema jedinica za učešće u međunarodnim mirovnim misijama.⁹⁸

U junu 2008. godine Crna Gora je dobila drugi upitnik PARP-a, za koji su izrađeni odgovori i predati NATO-u 29.09.2008. godine. Odgovori na upitnik PARP-a za 2008. godinu, tj. procjena PARP-a, usvojeni su u Briselu 16.02.2009. godine⁹⁹.

Na zajedničkom sastanku predstavnika 28 članica NATO-a i delegacije Crne Gore 01.03.2010. godine u Briselu usvojen je **II paket Partnerskih ciljeva za Crnu Goru koji je sadržao 51 partnerski cilj** (u prethodnom periodu realizovano je 5 partnerskih ciljeva, ostalo je za realizaciju 27 iz prvog paketa i dodata su 24 nova partnerska cilja).

III paket sadržao je 49 Partnerskih ciljeva. Tokom realizacije Partnerskih ciljeva iz ovog paketa, posebno je istaknut napredak u realizaciji sljedećih oblasti: *uspješno izvršeno ocjenjivanje prve deklarisanе čete VCG na nivou SEL-2; uspostavljanje mornaričkog operativnog centra za nadzor mora; zaključno sa 2013. potpuno je opremljena jedna pješadijska četa VCG deklarisanа po Konceptu operativnih sposobnosti – OCC (OCC – Operational Capabilities Concept) sa svim pripadajućim CBRN sredstvima; unaprijeđenje Informaciono komunikacionog sistema MO i VCG; Upravljanje u vanrednim situacijama; značajno je unaprijeđeno znanje engleskog jezika kod pripadnika Vojske Crne Gore; uspostavljen je softver za kodifikaciju BULCOD i NATO MailBox, gdje je kodifikovano 48 predmetnih stavki; Usvojen je Pravilnik o standardizaciji u oblasti odbrane i formirana Komisija za standardizaciju.*

Koncept operativnih sposobnosti (OCC – Operational Capabilities Concept) je mehanizam PzM koji omogućava državama partnerima i NATO da ocjenjuju kvalitet operativnih sposobnosti deklarisanih jedinica koje odredi država partner. Cilj ovog programa je unaprijeđenje nivoa interoperabilnosti i operativnih sposobnosti deklarisanih jedinica radi priprema za učestvovanje u NATO vođenim operacijama. **Koncept**

97 Partnerski ciljevi se određuju na period od 2 godine. U 2008. godini Crna Gora je izabrala 32 partnerska cilja sa NATO-om. Novi paket partnerskih ciljeva će biti usvojen 2010. godine (dio partnerskih ciljeva će biti isti, jer traju duži period ili su trajni – kao učenje jezika, a dio će biti novi).

98 Tihomir Mijović, *NATO usvojio PARP procjenu za Crnu Goru*, Mjesečnik o evroatlantskim integracijama, odbrani i vojsci – *Partner*, br. 3, Podgorica, april 2008, str. 9–10.

99 Radi usaglašavanja odgovora na PARP upitnik (PARP procjene) ekspertski tim NATO-a boravio je u Crnoj Gori 26–29.01.2009. godine.

OCC je u osnovi četvorogodišnji proces koji se sastoji od četiri komponente: obuka, obrazovanje, vježbe i ocjenjivanje. Kada se realizuje potrebna obuka, koja podrazumijeva usvajanje NATO operativnih standarda, onda slijedi ocjenjivanje deklariranih snaga koje su prošle obuku. OCC ima dva nivoa ocjenjivanja: prvi nivo- samoocjenjivanje SEL1 i NATO ocjenjivanje NEL-1 i drugi nivo- SEL-2 i NEL-2. Ocjenjuje se proces donošenja odluka, izdavanje naredjenja, upotrebe jedinica, izvještavanje kao i opremljenost jedinice koja se ocjenjuje.

Prva Pješadijske četa Vojske Crne Gore, deklarirana po Konceptu operativnih sposobnosti - OCC, u potpunosti je ispunila vrlo zahtjevne NATO standarde - ocjena je **NATO ocjenjivačkog tima** nakon završetka vježbe "Odlučan korak 04", koja je održana u Pljevljima 18. septembra 2014. godine. Jedinica je na nivou NEL-2 ocjenjena najvišom ocjenom - **borbeno spremna**. Tako je priveden kraju četvorogodišnji proces u kome su učestvovali svi pripadnici ove jedinice. Izrečena ocjena je potvrda kvaliteta ove jedinice, ali i potvrda kvaliteta opremanja, osposobljavanja i dostignutog nivoa interoperabilnosti Vojske Crne Gore, koja je u ovoj oblasti postigla zahtijevani nivo spremnosti, za ravnopravno učešće u međunarodnim misijama i operacijama predvođenih od strane NATO. Takođe, značajno je napomenuti da je 16 pripadnika Vojske Crne Gore sertifikovano za instruktora (obučeni za ocjenjivanje po NATO standardima) nivo 1 a 10 instruktora za nivo 2. U toku je obuka i druge pješadijske čete po OCC konceptu i tokom 2015. godine biće izvršeno njeno ocjenjivanje na nivou SEL-1.

Opremanje deklariranih snaga po Konceptu operativnih sposobnosti – OCC Vojske Crne Gore je proces dostizanja sposobnosti po NATO standardima radi učešća u međunarodnim operacijama predvođenih od strane NATO. Dostizanje potrebnih sposobnosti nije moguće bez adekvatne opreme. Postojeća oprema u Vojsci Crne Gore pokazala se neadekvatnom za izvršavanje zadataka van Crne Gore a posebno u uslovima vođenja savremenih operacija kao što su na primjer kopnene operacije u noćnim uslovima ili slično. U toku 2014. godine Vojska Crne Gore nastavila je proces opremanja deklariranih snaga u skladu sa potrebama i raspoloživim finansijskim resursima. Težište opremanja dato je na jedinice čije će sposobnosti biti ocjenjivane po Konceptu operativnih sposobnosti (*Operational Capabilities Concept – OCC*) u toku 2015. godine.

Savremena taktika upotrebe jedinica preporučuje da se vojne operacije vode u prostornim i vremenskim uslovima u kojima **vojna oprema** pokazuje superiornost u odnosu na opremu protivnika. Stoga, Vojska Crne Gore je učinila vidan iskorak u razvoju sposobnosti pješadijskih jedinica za vođenje operacija u noćnim uslovima. U cilju opremanja pješadijskih jedinica opremom za noćna dejstva i dejstva u uslovima ograničene vidljivosti u toku 2014. nabavljena je sledeća oprema: dvogledi pasivni sa daljinomjerom LRB12 Knight i Vector IV Nite, dvogledi termalni BTS, ručni laserski daljinomjeri LRB 3000PRO, nišani pasivni za snajpersku pušku DN 463, laserski obilježivači cilja za mitraljeze M-84 DBAL-12, laserski obilježivači cilja za puške i automate H&K DBAL-A3, noćni viziri (binokulari) sa nosačem DIANA, uređaji za osmatranje noću (monokulari) GT14 i NLT-TM14, borbeni ID termalni paneli CEEJAY 910116, infracrvene obilježivače CIDV-21 i IFF-980K, noćni viziri termovizijski (monokulari) DIANA, uređaji za globalno pozicioniranje GPS MAP 62s Garmin.

Monokularni uređaj za osmatranje noću i u uslovima smanjene vidljivosti GT-14, kompanije Envitec, je praktično sredstvo koje se bez posebnog alata može montirati na standardni vojnički šljem i osmatrati u infracrvenom spektru. Automatski podešava osvijetljenost slike za različite uslove osvjjetljenja.

U skladu sa NATO standardom STANAG 2920, inženjerske snage opremljene su sa: zaštitnim prslucima B10-MI, zaštitnim šlemovima BK-RAZ, metal detektorima MIL D-1, minerskim noževima Supertool EOD, pipalicama, uređajima za daljinsko aktiviranje eksplozivnih naprava 1670-5 RFD i teleskopskim rukama NIC Carbon Fibre. Zaštitni prsluk B10-MI kompanije Borovo, mase 5,2 kg, pruža potpunu zaštitu od gelera i toplotnog udara protivpješadijskih mina. Teleskopska ruka Carbon Fibre kompanije NIC omogućuje rad na ostojanju do 3m.

Metal detektor MIL D-1 kompanije CEIA detektuje sve magnetne i anti-magnetne metale na površini i pod zemljom. Ima mogućnost pretraživanja samo određene količine metala.

Uređaj za daljinsko aktiviranje eksplozivnih punjenja 1670-5 RFD, kompanije Rothenbuhler Engineering, je radio uređaj koji omogućuje bezbjedno i precizno daljinsko aktiviranje. Uređaj može da aktivira do 8 ne-električnih i električnih kapisli sa samo jednim kontrolerom.

Opremanje snaga Vojne policije i specijalnih snaga zahtijevalo je nabavku šireg spektra opreme.

Za potrebe zaštite snaga nabavljene su: balističke pokrivke 900x1800 IIIa, štitovi balistički 800x500 IIIa, zaštitne naočare jednodjelne X1000, zaštitne kacige za pomorske diverzante i elektronski antifoni.

Za potrebe rada na prijavnicama i kontrolnim stanicama nabavljena su: ogledala za kontrolu vozila Vialux SP-321, trake za prinudno zaustavljanje vozila UMS 12 i UMS 16 Wrap & Roll i detektori metala ručni MD 6 i Garret Super Scanner V.

Traka za prinudno zaustavljanje vozila proizvođača MagnumSpike, model UMS 16 Wrap & Roll, mase 5,6 kg upakovana je u balističku navlaku. Prostire se na saobraćajnicu u dužini od oko 4,9 metara. Nailaskom vozila na traku u pneumatik

se penetrira dio od 160 pokretnih čeličnih šiljaka dužine 6,35 cm, koji omogućuju brzo i bezbjedno isticanje vazduha iz pneumatika.

Radi efikasnijeg rada snaga Vojne policije i specijalnih snaga u izvršavanju vojno-polijskih zadataka nabavljeni su: mjerači brzine TrueSpeed LTI 20/20, alkometri AlcoQuant 6020, endoskopi CVS-07 W, akumulatorske svjetiljke LED II IVT, palice teleskopske, teizeri X26P, neseseri za vršenje uviđaja B-1000 i D-4000.

Alkometar model AlcoQuant 6020, kompanije Envitec, primarno mjeri nivo alkohola u krvi na osnovu daha ispitanika (u rasponu od 0 do 5.5 ‰ BAC), ali može mjeriti zapreminu izdahnutog vazduha ili temperaturu. Memoriše oko 10.000 mjernih rezultata a preko

računara podaci se mogu distribuirati u elektronskoj formi. Sa masom od samo 275 g, veoma je pogodan za rukovanje.

Ručni mjeri brzine model TrueSpeed LTI 20/20, kompanije Laser Technology, mjeri brzinu (sa tačnošću od ± 2 km/h) i udaljenost do 1200 metara (sa tačnošću od ± 15 cm) u svim vremenskim uslovima. Opcija neprekidnog mjerenja omogućuje da se brzina i udaljenost očitavaju bez prekidanja sve dok se okidač drži pritisnutim. Dodatnu pouzdanost daju zvučni i vizuelni indikatori. Preko računara podaci se mogu distribuirati u elektronskoj formi.

Endoskop model CVS-07, kompanije Clever Intelligence Unity, omogućuje pregled nepristupačnih mjesta u realnom vremenu, fotografisanje i snimanje, te projekciju snimljenog materijala na samom uređaju ili eksternom monitoru (TV prijemniku ili personalnom računaru). Kamera endoskopa, prečnika 5,8 mm sa osvjetljenjem, otporna je na vodu i tečna goriva.

Za zaštitu od eksplozivnih materija, inženjerske snage i snage Vojne policije su opremljene sa detektorima eksploziva Explonix i VHF/GSM skenerima. Detektor eksploziva Explonix, kompanije RS Dynamics, pouzdano, jednostavno i za kratko vrijeme detektuje eksplozive širokog spektra (industrijske, vojne, eksplozive ručne izrade..) i gama zrake. Takođe, detektuje prisustvo eksploziva nakon ispaljenja municije, eksplozive kombinovane sa radioaktivnim materijama, eksplozivne pare. Omogućuje integraciju sa rentgen uređajima, robotima za neutralizaciju eksplozivnih materijai drugim.

U cilju unaprjeđenja obuke pješadijskih jedinica nabavljeni su pojačnici trzaja za oružje H&K G-36V i H&K G-36KV.

Snage HBRN opremljene su sa zaštitnim maskama AVON C50, rukavicama zaštitnim BH-06 i BX-06, zaštitnim izolujućim odijelima OPCH-90, kompletima za dekontaminaciju vozila PD 15, samostalnim mobilnim poluprikolicama za dekontaminaciju ST 2000 DH, hemijskim detektorima GID-3, sistemima za detektovanje radiaktivnosti RDS-100, neagresivnim materijama za dekontaminaciju BX-24 i BX-29, kompletima za obelježavanje kontaminiranog zemljišta, šatorima za dekontaminaciju i pokrivkama za zaštitu od hemijske kontaminacije.

Zaštitna maska model AVON C50 štiti od hemijskih, bioloških, radioloških i nuklearnih agenasa, toksičnih industrijskih hemikalija i toksičnih industrijskih materija. Zahvaljujući panoramskom viziru obezbjeđuje znatno bolju preglednost u odnosu na do sada korišćene zaštitne maske u Vojski Crne Gore.

Poluprikolica za dekontaminaciju model ST 2000 DH kompanije ROTTEST, primarno služi za dekontaminaciju i detoksikaciju lica, borbenih sredstava i zemljišta, mada se može koristiti i za protiv-požarnu zaštitu.

Zaštitino izolujuće odijelo model OPCH-90 kompanije ECOPROTECT, služi za rad u sredini kontaminiranoj hemijskim, biološkim, radiološkim i nuklearnim agenasima, toksičnim industrijskim hemikalijama i toksičnim industrijskim materijama. Odijelo omogućuje da se ispod njega nosi uređaj sa komprimovanim vazduhom čime se unutar odijela stvara nadpritisak (maksimalno do 400 Pa) koji štiti lice od ulaska kontaminanata u unutrašnjost odijela. Time se obezbjeđuje bezbjedan i dugotrajan rad u kontaminiranoj sredini.

Za potrebe medicinskih snaga nabavljeni su kompleti za pružanje medicinske pomoći (lični, za bolničare, za medicinske tehničare i ljekare), plutajuća korita i teleskopska-modularna nosila.

Za potrebe protivmorskog pretraživanja dna (morskog, rječnog ili jezerskog) snage Mornarice Vojske Crne Gore opremljene su sistemom BATS.

Sistem BATS, kompanije NN, je akustični sistem za praćenje cilja i navođenje ronilaca. Cilj se uz pomoć transpondera može pozicionirati sa tačnošću do 5 metara a sa integrisanim kablom omogućuje konekciju sa drugim uređajima (GPS, magnetometrom...). Zahvaljujući brzini i preciznosti pozicioniranja cilja, sistem BATS smanjuje vrijeme pretraživanja, selektuje nevažne ciljeve i čuva resurse ronilaca.

Opremanjem Vojske Crne Gore sa prethodno navedenim sredstvima nivo bezbjednosti ljudstva je podignut na viši nivo, a rad pripadnika Vojske Crne Gore je postao efikasniji, bezbjedniji i pouzdaniji.

Trend opremanja deklariranih snaga nastaviće se i u narednoj 2015. godini. U planu je opremanje novim modelima šlemova sa viziorom za snage Vojne policije, teleskopskim/modularnim merdevinama za ukrcne timove, kontejnerima za prenos neeksplozivnih ubojnih sredstava, ometačima eksplozivnih naprava, individualnom balističkom opremom, optoelektronskim sredstvima, sanitetskim vozilima sa balističkom zaštitom, HBRN vozilima, individualnom zaštitnom opremom i kompleti- ma za dekontaminaciju, i drugim neophodnim sredstvima.

Mornarički operativni centar (MOC), kao organizacijska cjelina u Mornarici Vojske Crne Gore, je od nacionalnog i strateškog značaja za Crnu Goru. Centar je svečano otvoren od strane predsjednika Vlade Crne Gore, Mila Đukanovića, 07. oktobra 2013. godine. MOC neprekidno nadzire i prati situaciju u teritorijalnom moru CG, epikontinentalnom pojasu i cjelokupnoj zoni južnog Jadrana. Zbog blizine Otrantskih vrata ova zona je područje veoma gustog pomorskog saobraćaja koji se odvija prema sjevernim jadranskim lukama. ***Koristeći savremene radarske senzore i software za obradu podataka, ljudstvo na službi u MOC-u u svakom momentu ima sve potrebne podatke i namjere svakog broda koji se nađe u dometu osmatranja ovog sistema.*** Ovi podaci su vrlo bitni, naročito za brodove koji imaju namjeru ili najavu da uplove u neku od luka u Crnoj Gori ili za one koji se nađu namjerno ili slučajno u nekoj vrsti prekršaja što se tiče režima ulaska u teritorijalno more

Crne Gore (morsko prostranstvo širine 12 milja mjereno od obale), koje ima pravni status kao da je teritorija obalne države. Kroz ustanovljene procedure i uvezivanje svih raspoloživih senzora na obali, koje posjeduju Uprava za pomorsku sigurnost i Uprava policije Crne Gore, izvršeno je povezivanje u jedan integrisani i jedinstveni nacionalni sistem za nadzor, kontrolu i zaštitu prava i interesa Crne Gore na moru. Implementacijom i dostizanjem pune operativne funkcije MOC-a, Mornarica VCG je ispunila jedan od pet postojećih partnerskih ciljeva u okviru PARP procesa Crne Gore. Mornarica VCG, koristeći mogućnosti MOC-a, već sada je aktivno uključena u razmjenu podataka sa NATO u vezi odvijanja pomorskog saobraćaja u Južnom Jadranu, kao istaknuta sposobnost za preduzimanje preventivnih mjera u cilju postizanja pune pomorske bezbjednosti i sigurnosti na Jadranskom moru.

Nakon sticanja nezavisnosti i formiranja Ministarstva odbrane, kao nove organizacione jedinice Vlade Crne Gore, u posljednjem tromjesečju 2006. godine, *informaciono-komunikacioni sistem* za razmjenu podataka, nije postojao. Tadašnji telekomunikacioni sistem bio je zastario i imao je mogućnosti da "prenosi" samo glas. Postojeći računari nijesu bili povezani u mrežu već su funkcionisali odvojeno, a konekcija na "INTERNET" je realizovana preko pojedinačnih računara, pri čemu je vršeno plaćanje svake pojedinačne konekcije.

U procesu realizacije ovog Partnerskog cilja, formiran je *DATA centar*, kao jezgro informaciono-komunikacionog sistema. Na taj način, stvoreni su uslovi za kontinuiranu implementaciju opreme koja funkcionise na bazi MLP protokola (*Mobile Location Protocol*), kako bi se mogao obezbijediti prioritet raspodjele propusnog opsega, korišćenje IPv6 protokola (*Internet protokol verzija 6*), ali i istovremeno korišćenje IPv4 protokola (*Internet protokol verzija 4*), kao i integracija sa naslijeđenim mrežama i pristup na zvučnu komunikaciju preko interneta VoIP (*Voice over Internet Protocol*). Pored toga, u potpunosti je izvršeno odvajanje „Interneta“ od „Intraneta“- mrežnog segmenta. Istovremeno, obezbijeđeni su uslovi za nesmetanu komunikaciju sa pripadnicima kontingenta Vojske Crne Gore u misiji ISAF koja se vrši preko internet mreže i satelitskog telefona. Za ove potrebe, u upotrebi su komercijalni Internet linkovi, satelitski i mobilni telefoni. Obezbijeđena je zaštićena komunikacija između komande kontingenta i Operativnog centra u Crnoj Gori, kroz govornu komunikaciju i zaštićeni prenos podataka. Takođe, izvršena je implementacija savremenih telekomunikacionih

centrala, a u toku je implementacija projekta „*Digitalizacija sistema radio-relejnih veza MO i VCG*“. U završnoj fazi su i aktivnosti tehničkog prijema, testiranja i puštanja u rad i upotrebu digitalnih radio-relejnih linkova koji povezuju: zgradu Ministarstva odbrane, Lovćen, kasarnu u Golubovcima, Obostnik, Crni Rt, zgradu Komande Mornarice VCG i kasarnu u Baru. Implementirana je radio-relejna oprema na lokacijama Mavrijan, Danilovgrad i Nikšić, dok je u toku implementacija sistema na lokacijama Sjenica, Ostrog, Tović, Crni Rt, Pljevlja i Tvrdaš. Osim toga, završena je optička kablovska infrastruktura u kasarni Danilovgrad i na aerodromu Golubovci kojom su svi ključni objekti, u kasarnama, uvezani i čime je omogućena kvalitetna razmjena svih vrsta elektronskih informacija u realnom vremenu. U toku je implementacija optičke kablovske infrastrukture u kasarni u Pljevljima.

Tokom realizacije ovog partnerskog cilja, izvršeno je i opremanje dijela jedinica VCG taktičkim komunikacionim sredstvima, kao što je radio uređaj „*Harris*“, namijenjen za deklarisanje jedinice VCG. Izvršeno je i opremanje Mornarice VCG sa radio uređajima za komunikaciju „brod – kopno“. U toku je opremanje profesionalnim (komercijalnim) radio uređajima jedinica KoV, Mornarice i Vazduhoplovstva VCG (komunikacija „zemlja – vazduh – zemlja“). Nastavljene su i ranije započete aktivnosti MO i VCG na realizaciji projekta „*TETRA*“ (*Terrestrial Trunked Radio*) za potrebe funkcionisanja državnih institucija u vanrednim situacijama i za veze komandovanja, obezbjeđenja letenja i plovidbe u mirnodopskim uslovima. Za ove potrebe, u dosadašnjem periodu, je izvršena instalacija priključnih uređaja (korisnička i upravljačka konzola) i antene u zgradi MO, kao i obuka kadra.

U cilju uspostavljanja *mjera informacione bezbjednosti* do sada je realizovano niz aktivnosti:

- » uspostavljene su bezbjednosne zone 1 i 2 u MO i VCG;
- » izvršena je instalacija PKI (*public key infrastructure and one time password*) sistema;
- » urađen je Elaborat za funkcionisanje sistema za razmjenu podataka stepena tajnosti „interno“;
- » u završnoj fazi je usvajanje Uredbe o krypto-zaštiti, na nacionalnom nivou;
- » pokrenuta je inicijativa za uspostavljanje „bijeje liste“ uređaja i sistema za razmjenu elektronskih podataka na nacionalnom nivou;

- » u toku se pripremne aktivnosti na realizaciji Disaster Recovery Site i
- » u toku se pripremne aktivnosti na realizaciji Off-Line BackUp sistema.

U procesu *uspostavljanja standardizovanog mrežnog informaciono-komunikacionog sistema sa NATO*, takođe je napravljen vidan napredak:

- » realizovan je projekat za funkcionisanje sistema za nadzor mora. U toku je realizacija IK linkova za obezbjeđenje samostalnosti u funkcionisanju ovog sistema. U tom kontekstu izgrađeni su antenski tornjevi na Obostniku i Mavrijanu, instalirana je digitalna radio-relejna oprema, a po obezbjeđenju potrebne legislative biće izvršena implementacija opreme na Crnom Rtu, čime će u potpunosti biti zaokružen segment distribucije elektronskih podataka u sistemu MO i VCG;
- » izvršena je isporuka informaciono – komunikacione opreme za program „ASDE“ (air situation defence exchange) za potrebe razmjene podataka u vazdušnom prostoru sa NATO;
- » u toku su pripremne aktivnosti na definisanju modela funkcionisanja jedinstvenog informacionog sistema MO i VCG.

Neposredno nakon obnove nezavisnosti 2006. godine, Vlada Crne Gore donijela je ***Nacionalna strategija za vanredne situacije***. S obzirom na to da je integrativni proces u NATO zahtijevao dostizanje interoperabilnosti sa ostalim članicama Saveza, istaknuta je potreba za izmjenom teksta Strategije. Imajući u vidu savremene opasnosti i potrebu za iznalaženjem adekvatnih odgovora za ***upravljanje u vanrednim situacijama***, Vlada Crne Gore je u oktobru 2014. godine donijela Odluku o obrazovanju *Odbora za smanjenje rizika od katastrofa*. Nakon toga, Odbor je uspostavio nacionalnu platformu za smanjenje rizika od katastrofa, kao *stalni forum* za razmjenu mišljenja, te iznošenje stavova, predloga i dostignuća koji doprinose smanjenju rizika od katastrofa u svim područjima ljudskog djelovanja, sa ciljem da politika smanjenja rizika od katastrofa postane prioritet na nacionalnom i lokalnom nivou, sa snažnom institucionalnom osnovom za njenu primjenu.

Osnove za realizaciju partnerskog cilja *upravljanje u vanrednim situacijama* predstavljaju:

- » Zakon o zaštiti i spašavanju, 13/07 i 32/11
- » Zakon o prevozu opasnih materija, 33/14
- » Zakon o eksplozivnim materijama, 49/08 i 31/14
- » Zakon o zapaljivim tečnostima i gasovima, 20/10

Radi stvaranja neophodnih preduslova za adekvatno reagovanje u vanrednim situacijama, na konferenciji u Rimu 29. septembra 2014. godine, Crna Gora je potpisala Sporazum sa EU o učešću u ***Mehanizmu za civilnu zaštitu EU***. U cilju ostvarivanja preduslova za realizaciju Sporazuma, Vlada Crne Gore je u januaru 2015. godine utvrdila Predlog zakona o potvrđivanju Sporazuma između Crne Gore i Evropske unije o učešću Crne Gore u Mehanizmu za civilnu zaštitu Evropske unije i uputila ga Skupštini na usvajanje.

U toku 2014. godine, ostvarene su realne pretpostavke da u narednom periodu Crna Gora u procesu upravljanja krizama ostvari aktivnu ulogu kroz saradnju sa NATO kroz:

- » učešće na plenarnim sastancima u okviru NATO Komiteta za civilno planiranje u vanrednim situacijama –CEPC;
- » učestvovanje u radu Grupe za civilnu zaštitu (CPG –*Civil Protection Group*) u okviru NATO Komiteta za civilno planiranje u vanrednim situacijama;
- » saradnju sa Euroatlantskim centrom za koordinaciju odgovora na katastrofe (*EAD RCC-Euro-Atlantic Disaster Response Coordination Centre*).

Za kvalitetnu implementaciju partnerskog cilja, kao i podizanje nivoa kvaliteta sistema zaštite i spašavanja u Crnoj Gori, u 2015. godini planirano je:

- » nastavak sa normativnim aktivnostima na usklađivanju pravnih propisa sa evropskim propisima i standardima i donijeti Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti i spašavanju;
- » izrada opštinske i preduzetne planove za sve vrste hazarde;
- » potpuna implementacija projekta stavljanja u funkciju Operativno-komunikacionog centra 112;
- » nabavka standardizovane opreme i sredstava za rad operativnih jedinica za zaštitu i spašavanje.

Učenje stranih jezika, u proteklom periodu, bio je jedan od vrlo bitnih zahtjeva u realizaciji Partnerskih ciljeva, sa posebnim akcentom na engleski jezik, od strane pripadnika Vojske Crne Gore i službenika Ministarstva odbrane. U periodu od 2007. do 2014. godine, 177 pripadnika VCG, 5 civilnih lica na službi u VCG i 9 službenika Ministarstva odbrane završilo je neki od stranih jezika na različitim nivoima znanja. Ovo je veoma bitno, zbog dostizanja neophodnog nivoa interoperabilnosti sa članicama NATO, kako bi se mogle nesmetano realizovati zajedničke aktivnosti u zemlji i inostranstvu.

NATO sistem kodifikacije nastao je zbog potrebe da saveznici međusobno budu interoperabilni, odnosno da i u materijalnoj sferi, sferi logistike, govore jednim istovjetnim i svima razumljivim jezikom. Osnovna ideja kodifikacije je veoma jednostavna, međutim, u pozadini se krije složena organizacija predvođena komitetom AC/135, kroz složen softverski sistem u NATO Agenciji za podršku – NSPA (*NSPA-NATO Support Agency*), gdje se realizuje sistem komunikacije sa različitim komercijalnim softverima iz 55 zemalja svijeta. Kodifikacija crnogorskih proizvoda osigurava mogućnost korišćenja prednosti mnogo većih tržišta.

Komercijalni i državni kodovi – CAGE (*CAGE-Commercial and Government Entity*) dodijeljuju se proizvođačima i prodavcima radi jedinstvene identifikacije proizvođača. Nacionalne CAGE dodijeljuje Nacionalni kodifikacioni biro Crne Gore odnosno Ministarstvo odbrane. U Nacionalnim kodifikacionim brojevima koji označavaju domaću proizvodnju, bročana oznaka je 77. Svi proizvođači i drugi privredni subjekti, kao i organi vlasti i druge institucije predstavljeni su posebnim kodom (*NCAGE - NATO Commercial and Government Entity Code*). Oznake domaćih proizvođača, privrednih subjekata, institucija i državnih organa Crne Gore imaju oznake u kojoj je prvo slovo A, a posljednje W, u format A***W. U elektronskoj pazmjeni podataka, Nacionalni kodifikacioni biro Crne Gore ima oznaku VH. Prva kodifikacija Crne Gore je urađena u decembru 2011. godine uz pomoć instruktora iz Ministarstva odbrane Bugarske, a prilikom stavljanja u funkciju softvera BULCOD i prve obuke za njegovo korišćenje.

Do sada je u Crnoj Gori kodifikovano 76 proizvoda. To su proizvođači kompanija: Tara, Plantaže 13. Juli, Franca-Mesopromet, Suza Water Group, Poliex, Martex, poljoprivredni proizvođač Goran Mijušković, Fabrika vode Lipovo, AD Bjelasica Rada. Pored ovih kompanija, NCA-

GE (*NCAGE - NATO Commercial and Government Entity Code*) dobile su i kompanije Jadransko brodogradilište, Jugobicikl-Promet trgovinsko, Jadroagent Bar, Studio mouse, MB Electronic, Nikšićki mlin, Montenegro Defence Industry, Luka Bar, Luka Kotor, Travel agency, Hipotekarna banka, Interprodukt, Matic MT. Dobijanjem ovog koda sve kompanije su ušle u NATO master katalog, bazu kompanija i organizacija 28 NATO zemalja i 38 zemalja koje nijesu članice NATO, a koje nude svoje proizvode i usluge NATO članicama.

Na osnovu **Pravilnika o standardizaciji u oblasti odbrane**, koje je Ministarstvo odbrane donijelo u maju 2013. godine, i formalno je obezbijeđen pravni osnov za standardizaciju u oblasti odbrane. Na osnovu ovog Pravilnika formirana je i Komisija za standardizaciju kao savjetodavno tijelo ministra odbrane u oblasti standardizacije. Komisija je potom izradila Plan standardizacije, na osnovu kojeg su formirane radne grupe koje rade na izradi standarda odbrane, po proceduri utvrđenoj Pravilnikom o standardizaciji u oblasti odbrane.

U procesu realizacije standardizacije u Ministarstvu odbrane, kao ključne poluge unutrašnje vojne organizacije, ministar odbrane prof dr Milica Pejanović Đurišić, je u maju 2014. godine, potpisala odluku o usvajanju prvog standarda odbrane u Crnoj Gori - **SO STANAG 6001 NIVOI POZNAVANJA JEZIKA** kojim se definišu i objašnjavaju nivoi i međunivoi poznavanja jezika. Standard je usvojen preuzimanjem NATO standarda STANAG 6001 "*Language proficiency levels (Edition 4)*". Ovaj standard odbrane će primjenjivati Ministarstvo odbrane i Vojska Crne Gore, kao i drugi državni organi koji ostvaruju saradnju sa NATO. Ministarstvo odbrane i Vojska Crne Gore već planiraju i organizuju obuku iz engleskog jezika u zemlji i inostranstvu, usklađenu sa kriterijumima predviđenim STANAG-om 6001. Testiranje pripadnika VCG i MO po ovom standardu vrše sertifikovani STANAG 6001 testing timovi.

Prema Planu standardizacije za 2014. godinu, predviđeno je donošenje 90 standarda koji su potrebni za ispunjenje Partnerskih ciljeva, realizaciju Strategijskog pregleda odbrane, modernizaciju opreme i obuku pripadnika Ministarstva odbrane i Vojske Crne Gore. Donošenjem standarda odbrane, Ministarstvo odbrane i formalno ispunjava još jedan od uslova potreban za dostizanje interoperabilnosti sa članicama NATO.

Na primjeru realizacije navedenih PC u III paketu , može se sagledati kako teče PARP proces i kako se ostvaruju postavljeni ciljevi u reformi sistema odbrane Crne Gore kroz ovaj mehanizam Partnerstva za mir.

U proljeće 2014. godine, Crna Gora je dobila, **IV paket koji sadrži ukupno 48 Partnerskih ciljeva**. Nakon toga, od NATO-a je dostavljen PARP upitnik na koji su dostavljeni odgovori NATO-u krajem ljeta 2014. godine. Na osnovu tog odgovora, NATO i Crna Gora će zajednički usaglasiti PARP procjenu za 2015. godinu, na sastanku sa NATO ekspertima u februaruu 2015.godine u Crnoj Gori i na još jednom sastanku u sjedištu NATO u proljeće 2015. godine. Nakon toga, NATO će PARP procjenu dostaviti Crnoj Gori krajem proljeća 2015. godine. Procjena će poslužiti NATO i Crnoj Gori za utvrđivanje progressa Crne Gore u PARP procesu, dostignutom nivou interoperabilnosti i formiranju novog V paketa PC, koji će Crna Gora dobiti u proljeće 2016. godine.

U cilju intenziviranja realizacije Partnerskih ciljeva, značajno je napomenuti da je Vlada Crne Gore, u okviru odbrambenog budžeta za 2014. godinu, odobrila iznos do 6,6 miliona eura, od prodaje municije, vojne opreme i bivše vojne imovine, za modernizaciju Vojske u skladu sa zahtjevima definisanim u partnerskim ciljevima.

Individualni program za partnerstvo i saradnju – IPCP i Proces planiranja i pregleda – PARP, su u međusobnoj zavisnosti. Osposobljavanje stručnih kadrova prema potrebama PARP-a vrši se kroz IPCP, a onda se kroz realizaciju postavljenih Partnerskih ciljeva stručna znanja realizuju u praksi. To je do sada najbolje uspostavljeni odnos između mehanizama Partnerstva za mir u procesu dostizanja zahtijevanog stepena interoperabilnosti i uspostavljanja NATO standarda u sistemima bezbjednosti aspirantica za članstvo u NATO, kakva je Crna Gora.

4.1.3.3 Individualni partnerski akcioni plan – IPAP

(IPAP-Individual Partnership Action Plan) Crne Gore

Shodno jasnom opredjeljenju kroz Prezentacioni dokument, Vlada Crne Gore je, 20.12.2007. godine, usvojila Informaciju o pristupanju Crne Gore Individualnom partnerskom akcionom planu – IPAP, a pola godine nakon toga, 19. juna 2008. godine, IPAP je usvojen na sjednici

Vlade Crne Gore.¹⁰⁰ Dokument je predat NATO-u, 24. juna 2008. godine, prilikom započinjanja Intenziviranog dijaloga Crne Gore i NATO-a.

U IPAP-u Crne Gore sadržana su sva važna i karakteristična pitanja koja bi država trebalo da riješi do punopravnog članstva u NATO. Glavni ciljevi precizirani IPAP-om podijeljeni su u četiri cjeline: 1. *Političko-bezbjednosna pitanja*; 2. *Obrana, bezbjednost i vojni ciljevi*; 3. *Informisanje javnosti, nauka, životna sredina i pitanja vezana za planiranje kriznih situacija* i 4. *Administrativna pitanja i bezbjednost informacija*.¹⁰¹ Od 1. do 3. marta 2010. godine, delegacija NATO-a boravila je u Crnoj Gori sa ciljem izvršenja procjene IPAP-a. Zvanična ocjena od strane NATO-a o realizaciji IPAP-a, dostavljena je Crnoj Gori polovinom marta 2010. godine, kada je konstatovana uspješna realizacija ovog mehanizma, čime je okončan IPAP između NATO-a i Crne Gore.

4.1.3.4 Intenzivirani dijalog – ID **(ID-Intensified Dialogue) Crne Gore i NATO**

Intenzivirani dijalog - ID i IPAP su mehanizmi koji se paralelno realizuju. Za Crnu Goru ID je predstavljao završne pripreme za dobijanje statusa kandidata za članstvo u NATO-u, tj. otpočinjanje Akcionog plana za članstvo – MAP.

100 NATO je odobrio otpočinjanje IPAP-a za Crnu Goru na sjednici Sjevernoatlantskog savjeta od 5. II 2008. Crna Gora je nacrt Prezantacionog dokumenta za IPAP usaglasila sa ekspertima NATO-a i, nakon što je usvojen na sjednici Vlade, 6. III 2008, ministri inostranih poslova i odbrane predstavili su ga na sastanku Visokog političkog komiteta NATO-a u sjedištu NATO-a 11. III 2008. Nakon predaje Prezantacionog dokumenta, izrađen je nacrt Individualnog partnerskog akcionog plana – IPAP-a, koji su članice NATO-a razmotrile 10. VI 2008, a zatim je uslijedilo njegovo usvajanje u Vladi Crne Gore, 19. VI 2008. Dokument je uručen NATO-u 24. VI 2008. u Briselu i 15. jula usvojen na Sjevernoatlantskom savjetu NATO-a. To je prvi zajednički dokument Crne Gore i NATO-a. U Podgorici je 26–29. 1. 2009. boravio ekspertski tim NATO-a i tada je usaglašen prvi Izvještaj o realizaciji IPAP-a. U Briselu je 9. III 2009. održan sastanak Sjevernoatlantskog savjeta s Crnom Gorom, na kojem su pozitivno ocijenjene realizovane aktivnosti u okviru IPAP-a. *Drugi izvještaj za IPAP* Vlada je usvojila u julu 2009. Na sastanku Savjeta za PzM, održanom 21.12.2009. usvojen je *završni Izvještaj o realizaciji IPAP-a za period 2008/2009. godina*, čime je završena njegova realizacija sa ukupnim procentom od 83%. Nakon pozitivne ocjene NATO-a o IPAP-u Crne Gore, uslijedila je izrada prvog ANP u Okviru MAP Crne Gore. Vidjeti: Vesko Garčević, *Iskoristiti zamah administracije*, Nezavisni dnevnik *Vijesti*, 1. februar 2010.

101 IPAP Crne Gore, Vlada Crne Gore, 19. VI 2008. Vidjeti: Mehmedin Tahirović, *Brža kandidatura za članstvo u NATO*, Mjesečnik o evroatlantskim integracijama, odbrani i vojsci – *Partner*, br. 6, Podgorica, jul 2008, str. 9.

Crna Gora je 11.01.2008. godine izrazila zainteresovanost za otpočinjanje procesa ID-a sa NATO, a na Samitu NATO-a u Bukureštu 03.04.2008. godine Crna Gora je zvanično pozvana da otpočne proces ID-a. Već u junu 2008. godine Savjet za PzM usvojio je Inicijalni dokument za diskusiju ID-a. Nakon toga je otpočela primjena dokumeta ID-a, koji se sastoji od niza tematskih sastanaka¹⁰² iz oblasti koje obuhvata ID¹⁰³. Na sastanku Sjevernoatlantskog savjeta NATO – NAC, održanom 9. marta 2009. godine u Briselu, zaključeno je da je NATO zadovoljan načinom i brzinom razvoja odnosa NATO-a i Crne Gore i da je Crna Gora sprovela značajne reforme. Ovim je uspješno okončan ID između NATO i Crne Gore.

4.1.4 Aktivnosti Crne Gore u PzM

4.1.4.1 Obrazovanje i osposobljavanje kadrova

Kadrovske potrebe ili ljudski resursi, jedna je od najvažnijih cjelina društva, koju država mora obezbijediti, da bi se proces euroatlantskih integracija odvijao nesmetano. U momentu sticanja nezavisnosti Crna Gora je iz zajedničke države SCG naslijedila preko 6.000 vojnika. Tom prilikom Vojska Crne Gore se faktički formirala od Podgoričkog korpusa, Korpusa Ratne Mornarice, djelova Vazduhoplovnog korpusa i Korpusa protivvazdušne odbrane i djelova jedinica potčinjenih Generalštabu Vojske SCG, koji su u tom trenutku bili na teritoriji Crne Gore. Odmah nakon referenduma, preciznije 30. avgusta 2006. godine, Odlukom Predsjednika Crne Gore **vojna obaveza je ukinuta** i od tada u sastavu Vojske Crne Gore su samo profesionalna vojna lica na dobrovoljnoj osnovi. Danas Vojska Crne Gore sa službenicima u Ministarstvu

102 Održani su sljedeći sastanci vezani za ID: 24.06.2008. godine – održan je plenarni sastanak za Intenzivirani dijalog predstavnika Crne Gore s predstavnicima NATO-a u sjedištu NATO-a u Briselu; 04.09.2008. godine – održan sastanak ID-a o pitanjima odbrane i bezbjednosti između predstavnika Crne Gore i NATO-a; 20.01.2009. godine – sastanak ID-a o implementaciji Komunikacione strategije o evroatlantskim integracijama; 27.01.2009. godine – dva tematska sastanaka ID-a: o bezbjednosti i zaštiti povjerljivih informacija i o pravnim pitanjima.

103 Dokument Intenziviranog dijaloga (ID) obuhvata sljedećih 6 oblasti: Crna Gora i proširenje NATO-a, politički okvir, spoljna i bezbjednosna politika Crne Gore, odbrambena i vojna pitanja, ekonomija i predstojeći koraci. Vidjeti više u: Mehmedin Tahirović, „Brža kandidatura za članstvo u NATO”, Mjesečnik o evroatlantskim integracijama, odbrani i vojsci – *Partner*, br. 6, Podgorica, jul 2008, str. 10.

odbrane ima 2.095 pripadnika. Važno je napomenuti, da je prilikom razlaza Srbije i Crne Gore, na osnovama Zakona o Vojsci Jugoslavije, data mogućnost profesionalnim vojnim licima da izaberu članicu Državne Zajednice, gdje će u budućnosti nastaviti svoju profesionalnu službu.¹⁰⁴ Od referenduma o nezavisnosti Crne Gore, 21. maja 2006. do početka 2007. godine, iz Crne Gore u Srbiju je prešlo **589 profesionalnih vojnih lica**, od čega **321 oficir**, pretežno mlađi ljudi do čina majora, kao i **268 podoficira**. Iz Srbije u Crnu Goru je prešlo **15 profesionalnih lica**, od čega **7 oficira** i **8 podoficira**.

U tako zatečenoj situaciji, rješenje se tražilo kod partnera, koji su imali adekvatne uslove za pomoć Crnoj Gori po ovim pitanjima. Tako je za rješavanje ovih problema Crna Gora pristupila različitim projektima sa partnerskim državama, od kojih su značajniji sljedeći: **a)** norveški projekat Reforme odbrambenog i bezbjednosnog sektora – DSSR (*Defence and Security Sector Reforms*); **b)** američki program Međunarodne edukacije i obuke – IMET (*International Military Education and Training program*); **c)** Ugovor sa američkom korporacijom MPRI (*Military Professional Resources Incorporation*) o obuci crnogorskog kontigenta za mirovne operacije i **d)** Sporazum sa Univerzitetom Donja Gorica iz Podgorice o edukaciji kadrova Ministarstva odbrane.

a) Norveški projekat Reforme odbrambenog i bezbjednosnog sektora – DSSR (*Defence and Security Sector Reforms*) realizovan je u okviru Sporazuma koji j, 28. septembra 2007. godine, Vlada Crne Gore potpisala sa Vladom Norveške, kao vodećom zemljom u projektu.¹⁰⁵ Inicijalno je bilo predviđeno da početna faza traje 6 mjeseci i njena realizacija je započela 29. oktobra 2007. Nakon toga Projekat je odobren i za naredne 3 godine, a budžet za prvu godinu je iznosio oko 300.000 eura. Menadžer projekta je ppuk Morten Ringhaim, koji je stalno bio smješten u MO CG.

Projekat se sastojao iz 4 oblasti saradnje:
ljudski resursi;

- » procesi definisanja bezbjednosne i odbrambene politike;
- » administrativni procesi, informacione tehnologije i komunikacioni sistemi i
- » procesi planiranja i budžetiranja.¹⁰⁶

104 Zakon o Vojski Jugoslavije, član 158., Službeni list SCG. br. 7/05 i 44/05, 2006. godine.

105 Dugoročni program saradnje između Norveške i Crne Gore, Oslo, 28. septembar 2007. godine.

106 *Izvještaj o radu Ministarstva odbrane u 2008. godini*, Vlada Crne Gore, februar 2009. godine.

b) Među najznačajnijim aktivnostima u oblasti saradnje sa SAD je realizacija kurseva i školovanja po IMET programu (*International Military Education and Training program*), koji u potpunosti finansiraju SAD, i to:

- » BOLC (*Basic Officer Leadership Course*) – osnovni kurs za oficire;
- » IMOC (*International Maritime Officer Course*) – međunarodni kurs za pomorske oficire i
- » školovanje na komandno-štabnom koledžu.

Pored IMET programa, realizovan je program FMSC (*Foreign Military Sales Case*), koji je obuhvatao opremanje laboratorije engleskog jezika za 15 učesnika, uz odgovarajuću informatičku softversku podršku, u Centru za obuku u kasarni „Milovan Šaranović“ u Danilovgradu.

c) U cilju pružanja ekspertskih usluga iz oblasti odbrane i vojske, Vlada Crne Gore je, 21. aprila 2009. godine, potpisala ugovor sa američkom korporacijom MPRI (*Military profesional resources incorporated*). Ugovor je zaključen na godinu dana, a predviđao je pružanje ekspertskih usluga od strane te korporacije Ministarstvu odbrane u razvoju politike odbrane i procedura, planiranju, upravljanju krizom, bezbjednosti obalskih granica, kao i u obuci visokih službenika Ministarstva i pripadnika Vojske Crne Gore. Posebna pažnja bila je posvećena pripremama pripadnika VCG za učešće u ISAF misiji u Avganistanu.¹⁰⁷

d) Potpisivanje Sporazuma o saradnji između Ministarstva odbrane i Univerziteta Donja Gorica iz Podgorice 5. decembra 2008. godine, predstavlja prvi oblik neposredne saradnje jednog univerziteta u Crnoj Gori sa jednim od elemenata sistema bezbjednosti na planu edukacije kadrova. Sporazum predviđa različite oblike edukacije kroz: školovanje kadrova na Humanističkim studijama i Pravnom fakultetu, poslijediplomsko usavršavanje, različite kurseve, seminare, konferencije i radionice. Sporazum podrazumijeva dugoročnu saradnju.

Imajući u vidu brojno stanje Vojske i strateško opredjeljenje Crne Gore da postane članica NATO, nametnulo se rješenje da je znatno

¹⁰⁷ Bivši ministar odbrane Crne Gore, Boro Vučinić, i predsjednik američke korporacije MPRI, general Karl E. Vuono, potpisali su Ugovor o pružanju ekspertskih usluga u oblasti odbrane i vojske. Vidjeti: Mjesečnik o evroatlantskim integracijama, odbrani i vojsci – *Partner*, br. 14, Podgorica, april 2009, str. 22.

racionalnije školovanje kadrova organizovati u postojećim akademijama i centrima za obuku u inostranstvu, kroz korišćenje mehanizama Parterstva za mir, nego izgradnja i formiranje sopstvenih obrazovnih institucija. U cilju realizacije ovakvog opredjeljenja, potpisan je niz pojedinačnih sporazuma u okviru bilateralne saradnje Ministarstva odbrane Crne Gore i ministarstava odbrana partnerskih zemalja i članica NATO-a, na osnovu kojih se realizuje školovanje i ostali oblici osposobljavanja kadrova.

Od sticanja nezavisnosti Crne Gore 2006. godine, Ministarstvo odbrane je prvi put uputilo kadete na obrazovanje u vojne akademije Republike Grčke, u septembru 2007. godine, nakon toga na VA Republike Srbije, SAD itd, gdje je do 2014. godine obrazovanje u inostranim VA završilo **52 kadeta**, od kojih **4 kadetkinje**. Do sada, za potrebe VCG kadeti/kinje su se obrazovali/obrazuju u:

- » Republici Srbiji: Vojnoj akademiji i Vojno-medicinskoj akademiji, na smjerovima: pješadija, avijacija, ABH, finansijska služba, veza, vojno-tehnička služba (29);
- » Republici Grčkoj: Akademiji kopnene vojske, na smjeru pješadija i saobraćajnom smjeru, Vazduhoplovnoj akademiji, na smjerovima za inženjere vazduhoplovstva i pilote i Akademiji Ratne mornarice na smjeru za inženjere pomorstva (9);
- » Saveznoj Republici Njemačkoj: Akademiji kopnene vojske i Pomorskoj akademiji na smjerovima, veza, vojna policija, inženjerija i logistika (6);
- » Republici Makedoniji: Akademiji kopnene vojske „General Mihailo Apostolski“, na smjerovima pješadija, ABHO, PVO, artiljerija i inženjerija (6);
- » SAD: Pomorskoj akademiji u Anapolisu (2);
- » Republika Italija: Pomorskoj vojnoj akademiji u Livornu i
- » Republici Hrvatskoj: Vojnoj akademiji „Petar Zrinski“.

Trenutno se za potrebe Vojske Crne Gore na obrazovanju u inostranim vojnim akademijama nalazi **28 kadeta/kinja** (od kojih **6 kadetkinja**):

- » **1** kadet/kinja na Medicinskom fakultetu Vojno-medicinske akademije u R. Srbiji;
- » **10** kadeta/kinja u Akademiji kopnene vojske, Vazduhoplovnoj akademiji i Akademiji Ratne mornarice u Republici Grčkoj;

- » 12 kadeta/kinja u Akademiji kopnene vojske u Republici Makedoniji;
- » 2 kadeta/kinje u Pomorskoj akademiji u SAD-u;
- » 2 kadeta/kinje u Pomorskoj akademiji u Republici Italiji i
- » 1 kadeta/kinja na Vojnoj akademiji „Petar Zrinski“ u Republici Hrvatskoj.

Ministarstvo odbrane ne snosi troškove školarine za kadete, međutim obezbjeđuje mjesečna novčana primanja u skladu sa Pravilnikom o novčanim i drugim primanjima kadeta. Takođe, Ministarstvo odbrane snosi troškove puta za dolazak na zimski, ljetnji raspust i vjerske praznike, troškove boravišnih dozvola, troškove viza i druge troškove nastale tokom školovanja.

Pored obrazovanja u vojnim akademijama, pripadnici VCG učestvovali su na generalštabnom i komandnoštabnom usavršavanju i specijalizaciji oficirskog i podoficirskog kadra od 2007. godine. Do sada je ova usavršavanja pohađalo 70 pripadnika VCG i to: u Srbiji-6; Hrvatska-22; SAD-24; Njemačka-4; Italija-4; Estonija-2; Grčka-7 i Makedonija-1. Istovremeno, važno je napomenuti da su dva pripadnika VCG završila najviši nivo vojnog školovanja u SAD na *US Army War College*: **pukovnik Rajko Pešić i potpukovnik Ilija Daković** i jedan na *US Navy War College*: **kapetan bojnog broda Darko Vuković**. Za 2015. godinu, planirano je upućivanje još jednog kandidata na *US Army War College* u SAD.

Osim obrazovanja i usavršavanja, do sada je značajan broj pripadnika VCG i službenika Ministarstva odbrane učestvovao na različitim kursovima jezika (191) i ostalim kursovima (853), obukama (590), vježbama (365), seminarima (160) i radionicama (111) u inostranstvu kroz različite mehanizme PzM ili bilateralne i multilateralne oblike saradnje, na kojima su imali mogućnosti da steknu nova i unaprijede postojeća znanja, u cilju dostizanja potrebnog stepena interoperabilnosti sa članicama NATO.

U cilju neprekidnog procesa praćenja stanja i upravljanja ljudskim resursima u Ministarstvu odbrane je u martu 2014. godine donijeta ***Strategija razvoja funkcije menadžmenta ljudskih resursa (HRM) u Ministarstvu odbrane Crne Gore***¹⁰⁸ i ***Akcionni plan za implementaciju Strategije***, u periodu 2014 do 2016. godine.

108 *Strategija razvoja funkcije menadžmenta ljudskih resursa (HRM) u Ministarstvu odbrane Crne Gore*, Ministarstvo odbrane, Podgorica, 2014.

Kada su u pitanju crnogorske visokoškolske obrazovne institucije, osim privatnog Univerziteta Donja Gorica, koji u sklopu Humanističkih studija razvija plan i program studija bezbjednosti, Univerziteta Mediteran, koji ima Odsjek za Bezbjednosni menadžment u Baru i Više stručne škole unutrašnjih poslova u Policijskoj akademiji u Danilovgradu, ostalih obrazovnih institucija sa bezbjednosnim programima u Crnoj Gori nema. To bi, naravno, u budućnosti trebalo promijeniti, jer bez obzira što je jeftinije i isplativije koristiti resurse partnera i NATO-a za obrazovanje, obuku i naučnu djelatnost, ipak neophodno je u određenoj mjeri, vremenom stvarati profil prepoznatljivog crnogorskog kadra, za što je potrebna izgradnja domaćih obrazovnih institucija iz oblasti bezbjednosti.¹⁰⁹

4.1.4.2 Zajedničke vojne vježbe

U procesu reforme sistema bezbjednosti, a posebno sistema odbrane, Crna Gora nastoji da u što kraćem roku dostigne potreban nivo interoperabilnosti snaga i sredstava sa članicama Saveza. To se postiže obukom pripadnika VCG, koja doprinosi povećanju nivoa profesionalnih znanja i vještina i neprekidnom realizacijom operativne, materijalne i administrativne standardizacije snaga. Jedan od najefikasnijih načina dostizanja i provjere nivoa interoperabilnosti jeste učestvovanje u zajedničkim vježbama sa članicama NATO.

U cilju prikaza i unapređenja operativnih sposobnosti jedinica, primjene usvojenih NATO procedura i standarda, kao i unapređenja osposobljenosti komandnog kadra u procesu donošenja vojnih odluka, pripadnici Vojske Crne Gore su, u 2014. godini, učestvovali u izvođenju 23 međunarodne vježbe na poligonima za obuku Njemačke, Švedske, Češke, Sjedinjenih Američkih Država, Turske, Slovenije, Italije, Hrvatske, Grčke, kao i u Crnoj Gori. U pitanju su međunarodne vježbe zema-lja članica NATO i Partnerstva za mir, u kojima je Vojska Crne Gore uzela učešće sa štabnim oficirima i podoficirima i jedinicama ranga odjeljenja. Na vježbama je ukupno učestvovalo dvije stotine pripadnika Vojske Crne Gore, od čega njih 121 na vježbama koje su se izvedene u inostranstvu. Pored usklađivanja procedura i standarda u postupanju i opremanju, na vježbama se razvija povjerenje i saradnja, što ima posebnu važnost.

109 Članak: *Učešće Crne Gore u PzM i MAP-u*, Zbornik škole euroatlantizma I – Sesija, Univerzitet Donja Gorica, Podgorica, 2010., str. 139 – 174.

Pored toga, učešće na vježbama su imala za cilj i primjenu NATO logističkih standarda i procedura u pružanju logističke podrške u NATO vođenim operacijama, razvijanje državnih kapaciteta za odgovor u slučajevima prirodnih katastrofa ali i incidenata izazvanih ljudskim faktorom i reagovanje vojno-medicinskog personala u takvim situacijama i podrška civilnim institucijama, kao i poboljšanje interoperabilnosti i uvježbavanje procedura u planiranju i izvođenju međunarodnih pomorskih operacija, a sve u cilju učvršćivanja bezbjednosti na moru, što je postignuto učešćem na nizu međunarodnih pomorskih vježbi. Odluku o učešću pripadnika VCG na vojnim vježbama u zemlji i inostranstvu donosi Savjet za odbranu i bezbjednost.

4.1.4.3 Zaštita vazdušnog prostora Crne Gore

Vazduhoplovstvo je vid Vojske namijenjen za nadzor i zaštitu vazdušnog prostora Crne Gore u saradnji sa drugim državnim institucijama i kroz saradnju sa zemljama iz regiona, partnerima i saveznicima. Sposobnosti Vazduhoplovstva Vojske Crne Gore za izvršenje dodijeljenih zadataka detaljno su analizirane u novom Strategijskom pregledu odbrane i u skladu sa potrebama, procjenom i mogućnostima data je vizija razvoja vazduhoplovstva i zaštite neba Crne Gore.

Zaštita vazdušnog prostora danas je jedan od najvažnijih i najsloženijih izazova s kojim se suočavaju skoro sve zemlje regiona. Samostalno rješavanje ovog pitanja i za mnogo veće države od Crne Gore je izuzetno skupo i neracionalno rješenje. Zbog toga se Crna Gora opredijelila da ovo važno pitanje rješava kroz proces saradnje na regionalnom nivou i kroz proces integracije u kolektivni sistem bezbjednosti.

Imajući u vidu položaj i veličinu prostora, moguće prijetnje ugrožavanja vazdušnog prostora, kao i održivost i stanje postojećih vazduhoplova, opredijeljeno je da Vojska Crne Gore u svom sastavu neće imati borbene avione, te da će imati helikoptersku jedinicu. Suverenitet nad vazdušnim prostorom obezbjediće se kroz izgradnju održivog sistema kontrole, nadzora i zaštite vazdušnog prostora, zajedno sa zemljama iz regiona, partnerima i saveznicima, što je u potpunosti u skladu sa opredjeljenjem Crne Gore za uključenje u evropske i evroatlantske institucije. U rješavanju konkretnih pitanja u oblasti nadzora i kontrole vazdušnog prostora Crne Gore započeta su dva značajna projekta.

Prvi projekat je ***Regionalni balkanski pristup rješavanju pitanja zaštite vazdušnog prostora – BRAAD*** (*BRAAD–Balkan Regional Approach to Air Defence*). Riječ je o projektu u kojem pored Crne Gore učestvuju Bosna i Hercegovina i Makedonija. Ministri odbrane navedenih zemalja su se dogovorili da NATO Agencija za komunikacije i informatiku – NCIA (*NCLIA-NATO Communication and Information Agency*) izradi zajedničku Predakvizicijsku studiju nadzora vazdušnog prostora, koja će obuhvatiti nacionalni, regionalni i NATO pristup u oblasti nadzora i kontrole vazdušnog prostora. Republika Hrvatska ima ulogu leaderske nacije i zastupa pred NATO interese zemalja uključenih u BRAAD. Cilj BRAAD inicijative je da koordiniše aktivnosti i saradnju u pogledu razvoja i modernizacije sposobnosti zaštite vazdušnog prostora država na Balkanu, da poveća interoperabilnost između država u BRAAD inicijativi sa NATO i pruži značajno smanjenje troškova ovim državama kroz zajedničku nabavku potrebnih sredstava. Takođe, na ovaj način će se izbjeći dupliranje kapaciteta za nadzor i zaštitu vazdušnog prostora zemalja uključenih u BRAAD, time dodatno smanjiti troškovi, što predstavlja osnovu “*Smart defence*” projekata. Izrada kompletne Studije za tri države košta 199.999,98 €, za koju je Ministarstvo odbrane platilo NCIA 66.666,66 €, a jednak iznos plaćaju Bosna i Hercegovina i Republika Makedonija. Studija „BRAAD“ će dati potrebne tehničke inpute i finansijske okolnosti za unaprjeđenje nadzora vazdušnog prostora Crne Gore i razmjene informacija o nadzoru vazdušnog prostora. Tada će se moći preciznije procijeniti svi troškovi realizacije zadatka nadzora i zaštita vazdušnog prostora Crne Gore.

Drugi projekat, “***ASDE***” (*ASDE–NATO Air Situation Data Exchange*), ima za cilj ***razmjenu podataka sa NATO o situaciji u vazdušnom prostoru***. To je početni korak za pristupanje zemlje ostalim NATO programima kojima se vrši i omogućuje poboljšani nadzor vazdušnog prostora određene zemlje. Ministarstvo odbrane Crne Gore je podnijelo zahtjev Komandi NATO za pristup u program “ASDE”.¹¹⁰ NATO je odobrio uključivanje Crne Gore u ovaj program i njegova realizacija je u toku. Za nabavku informaciono – komunikacione opreme za implementaciju projekta „ASDE“, do 2014. godine utrošeno je 102.867,38 €.

¹¹⁰ Zaključkom broj 03-751 Vlada Crne Gore je obrazovala Interresornu radnu grupu za uspostavljanje integrisanog sistema kontrole i nadzora vazdušnog prostora. Grupu čine predstavnici Ministarstva saobraćaja i pomorstva, Ministarstva odbrane i Agencije za civilno vazduhoplovstvo. Vlada Crne Gore, 03. februar 2011. godine

Pored toga, Ministarstvo odbrane je započelo rekonstrukciju **Vazduhoplovnog operativnog centra**, na vojnom aerodromu Golubovci za što je do sada utrošeno oko 100.000,00 €. Cilj je uspostavljanje savremenog Centra, koji će imati sposobnosti neprekidnog praćenja situacije u vazдушnom prostoru kroz prikupljanje podataka iz sopstvenih izvora i njihovu razmjenu sa crnogorskim civilnim vazduhoplovnim subjektima, NATO i susjedima. Ovo podrazumijeva nabavku novog savremenog radara koji će omogućiti integrisanje radarske slike na nacionalnom i regionalnom nivou i razmjenu podataka sa NATO. Vlada Crne Gore je uvažila preporuke koje su proizvod konsultacija sa NATO ekspertima i opredijelila lokaciju Vrsuta, iznad Bara, kao optimalno rješenje za postavljanje vojnog radara za nadzor vazdušnog prostora Crne Gore.

Kroz bilateralnu saradnju sa SAD u toku su aktivnosti na obezbjeđenju sredstava FMF fonda za opremanje operativnog centra Vazduhoplovstva, po istom modelu na koji je opremljen OC Mornarice, a takodje se sagledava mogućnost nabavke adekvatnog radara. U budućem srednjoročnom periodu prioriteta na obezbjeđenju uslova za zaštitu vazdušnog prostora Crne Gore su: opremanje operativnog centra Vazduhoplovstva i njegovo povezivanje sa NATO, nabavka multifunkcionalnih višenamjenskih helikoptera i savremenog radara, modernizacija sredstava protivvazdušne zaštite, kao i rješavanje pitanja "air policing" kroz NATO sistem kolektivne bezbjednosti.

4.1.4.4 Zaštita morskog pojasa Crne Gore

Uspostavljanje adekvatnog modela zaštite teritorijalnih voda za države koje imaju izlaz na more, je jedno od najvažnijih pitanja odbrane teritorijalnog integriteta i cjelovitosti teritorije države. Na osnovu međunarodnih konvencija i ugovora, Crna Gora štiti svoja prava i interese u tri morska pojasa:

- » Teritorijalnom pojasu koji predstavlja dio mora koji se proteže od crnogorske obale do 12 NM (nautička milja-1852metra) gdje država Crna Gora ostvaruje pravo primjene državnih funkcija suverene teritorije, koji uključuje i vazdušni prostor iznad teritorijalnog mora, kao i morsko dno i sva rudna bogatstva ispod morskog dna.
- » Spoljnom pojasu mora koji se proteže od 12 NM do 24 NM u kome Crna Gora ima pravo preventivnog nadzora potrebnog za sprječavanje eventualnog kršenja carinskih, poreskih, imigracionih,

zdravstvenih i ostalih zakona u svom teritorijalnom pojasu, kao i pravo kažnjavanja za kršenje gorenavedenih zakona, ako je prekršaj napravljen u našem teritorijalnom pojasu.

- » Epikontinentalnom pojasu, odnosno morskoj oblasti koji se proteže do sredine Jadrana u kojoj Crna Gora ima ekskluzivno pravo istraživanja i iskorišćavanja prirodnih bogatstava morskog dna i podzemlja.

U odnosu na svoja ovlašćenja i ingerencije državni organi sprovode zakone i propise Crne Gore na moru u potrebnoj mjeri.

Vojska Crne Gore i Mornarica Vojske Crne Gore, kao vid Vojske, je Ustavom Crne Gore prepoznata kao glavni nosilac odbrane državnog suvereniteta, integriteta i cjelovitosti i u svom domenu sarađuje sa ostalim državnim organima i pruža im pomoć i asistenciju u sprovođenju zakona na moru.

Odlukom Vlade Crne Gore iz decembra 2012. godine prepoznata je potreba da se Mornarica Vojske Crne Gore determiniše kao nosilac aktivnosti u sprovođenju prava na moru u spoljnom i epikontinentalnom pojasu.

Uzimajući u obzir veličinu mora nad kojim Crna Gora ima jurisdikciju kao i materijalna ograničenja, Mornarica Vojske Crne Gore se odlučila za razvoj kombinovanog sistema nadzora i zaštite mora. Ovaj sistem se sastoji od kvalitetnog sistema osmatranja koji omogućava da se posjeduje realna slika na moru u realnom vremenu (*RMP- Recognize Maritime Picture*), kao i dovoljnog broja brodova i plovniha sredstava za izvršavanje zadataka na moru. Na ovaj način nije ugrožena suverenost i teritorijani integritet, a u isto vrijeme se ostvaruju manji troškovi u sistemu odbrane.

Prvi korak u uspostavljanju kombinovanog modela je bio otvaranje *Nacionalnog mornaričkog operativnog centra* (NMOC) u 2013. godini u kojim se prikupljaju podaci sa savremenih osmatračkih senzora i u kome se vrši obrada i procesuiranje podataka, kao i razmjena podataka na moru na nacionalnom nivou, sa susjednim zemljama i šire.

Drugi korak je uspješan završetak remontovanja glavnih vitalnih sistema pogona patrolnog broda Mornarice klase „Kotor“, P-33 tokom 2014. godine. Brod je nakon više godina tehnički osposobljen da realizuje zadatke na moru, kojih je samo u drugoj polovini 2014. godine bilo 7 sa ukupno prevaljenih 614NM. Na ovaj način Mornarica je zna-

čajno unaprijedila realizaciju zadatka i prisustva na moru - „*Maritime Presence*“. Ovaj zadatak, odnosno unaprjeđenje sopstvenih kapaciteta i sposobnosti posada brodova, Mornarica razvija sa zemljama regiona u okviru regionalne bezbjednosne inicijative ADRIION. Na ovaj način se pored razvoja regionalnih kapaciteta, unaprjeđuje i naša interoperabilnost i napredovanje u procesima integracija.

Slijedeći smjernice iz Strategijskog pregleda odbrane, na osnovu kojeg se izrađuju srednjoročni i dugoročni planovi razvoja Mornarice Vojske Crne Gore, planiran je nastavak razvoja NMOC, u cilju ostvarivanja razmjene podataka sa mornaričkim operativnim centrima zemljama regiona, NATO-a i EU, kao i povećanju sopstvenih kapaciteta prijema podataka sa novih senzora.

Trenutno se sprovodi dokovanje i remontni radovi na patrolnim brodovima P-33 i P-34, a započelo se sa pripremnim radovima i prvim dokovanjem radi konverzije brodova bivših raketnih topovnjača, klase „Končar“ (RTOP 405 i 406) u manje patrolne brodove u Jadranskom brodogradilištu Bijela. Studiju za konverziju RTOP u patrolne brodove uradila je najrenomiranija insitucija u regionu- Brodarski institut iz Zagreba. Na ovaj način tražimo nove mogućnosti da se u narednom periodu potreban broj plovih sredstava nalazi na moru.

Ovaj segment bezbjednosti će postati još aktuelniji i sigurno sve interesantniji državi Crnoj Gori sa početkom istraživanja nalazišta nafte i gasa u našem podmorju, gdje će Mornarica sigurno imati svoju ulogu u obezbjeđenju sigurnog ambijenta za ove radove i preventivnog djelovanja na eventualne probleme zagađenja mora.

Inteziviranom regionalnom saradnjom planirano je da se u određenim segmentima izgrade kapaciteti regiona za odgovor na pojedine izazove, kao što su ekologija i zaštita mora od zagađenja i snage za humanitarno razminiranje neeksplozivnih eksplozivnih sredstava u moru i slično. Takođe, veoma važna činjenica je da se Crna Gora na moru graniči sa tri NATO države, te je potpuno jasno da će se integracijama u kolektivni sistem bezbjednosti značajno unaprijediti pomorska bezbjednost Crne Gore.

4.1.4.5 Učešće Vojske Crne Gore u međunarodnim misijama i operacijama

Predstavnici Crne Gore su prvi put u mirovnu misiju otišli u januaru 1897. godine, kada su upućeni na Krit sa zadatkom da razdvajaju zaraćene grčke i turske snage. Odluka nije slučajno pala na crnogorsku vojsku. Evropa je znala za njihovo ratničko iskustvo, junaštvo, ali je cijevala i tradicionalno poštenje Crnogoraca. Upravo takva vojska je mogla održavati mir na Kritu, gdje su Turci i Grci vodili borbe za prevlast na tom sredozemnom ostrvu. Predlog za slanje Crnogoraca u mirovnu misiju prvo je knjazu Nikoli izložio engleski ambasador na Cetinju, Robert Kenedi. Iako je stanje u tadašnjem okruženju Crne Gore bilo rovito, sa mogućnošću da se poremeti mir, Knjaz je državnički shvatio da se pozicija Crne Gore, na Balkanu i u Evropi, ne može graditi samo ratovima. Trebalo se dokazivati i takvim međunarodnim akcijama, kao što je učesće u mirovnoj misiji. Knjaz je, dakle, bio sasvim uvjeren da nacionalni interesi Crne Gore nijesu samo u ratovima, nego i u njenoj kooperativnosti sa drugim zemljama, konkretno, u očuvanju mira i bezbjednosti.¹¹¹ I nakon proteklih 112 godina, interes Crne Gore za participacijom u mirovnim misijama i međunarodnim aktivnostima ponovo je aktiviran 2009. godine. U XXI vijeku Crna Gora je svjesna značaja kolektivne bezbjednosti. U skladu sa sopstvenim mogućnostima, nastoji da globalnoj bezbjednosti doprinese slanjem svojih pripadnika u međunarodne misije i operacije.

Veoma je važno imati pravnu osnovu za učestvovanje u misijama za podršku mira. Tim korakom država pokazuje svoju posvećenost članstvu u Savezu i dokazuje da je spremna da djeluje i pruža pomoć.¹¹² Pravni osnov leži u *Zakonu o učesću pripadnika Vojske Crne Gore, civilne zaštite, policije i zaposlenih u organima državne uprave u mirovnim misijama i drugim aktivnostima u inostranstvu*, kojeg je Skupština Crne Gore donijela 8. oktobra 2008. godine, kao i odluci Skupštine Crne Gore o slanju pripadnika VCG u misiji UN u Avganistanu, shodno Rezoluciji Savjeta bezbjednosti 1833. Važno je napomenuti da za svaku pojedinačnu misiju ili operaciju Skupština Crne Gore donosi posebnu odluku o angažovanju.

111 Branko Babić. Kritski Odred - „Međunarodna mirovna misija Crnogoraca na Kritu 1897-1899“, CID, Podgorica, 2006., str.42

112 Gordana Djurović, Lidija Čebulić, Mehmedin Tahirović, Danijela Jaćimović, Nikola Milović, "Crna Gora u 21. stoljeću u eri kompetitivnosti - Integracija u evropske i evroatlantske strukture", *Crnogorska akademija nauka i umjetnosti 73/4, Podgorica, 2010. str. 223-237*

Vojska Crne Gore trenutno ima angažovane svoje pripadnike u četiri međunarodne misije/operacije:

- » **Međunarodne bezbjednosne snage za podršku – ISAF** (*ISAF- International Security Assistance Force*) u Avganistanu do 31.12.2014. godine, a od 01.01.2015. godine **Odlučna podrška** (*Resolute Support*);
- » **Pomorske snage Evropske Unije – EU NAVFOR ATALANTA** (*EU NAVFOR- European Union Naval Force ATALANTA*) u vodama Adenskog zaliva kod obale Somalije,
- » **Misija Evropske Unije za obuku – EUTM u Maliju** (*EUTM-European Training Mission in Mali*) i
- » **Misija Ujedinjenih Nacija u Liberiji – UNMIL** (*UNMIL-United Nations Mission in Liberia*).

Skupština Crne Gore je 28. jula 2009. godine donijela sljedeće odluke (“Službeni list Crne Gore” broj 51/09):

- » Odluku o upućivanju pripadnika Vojske Crne Gore u mirovnu misiju Ujedinjenih nacija “INTERNATIONAL SECURITY ASSISTANCE FORCE (ISAF)” u Avganistanu, kojom se upućuje do 40 pripadnika Vojske Crne Gore uz mogućnost rotacije,
- » Odluku o učešću pripadnika Vojske Crne Gore u mirovnoj misiji Ujedinjenih nacija “UNITED NATION MISSION IN LIBERIA (UNMIL)” u Liberiji, kojom se upućuju do 2 pripadnika Vojske Crne Gore uz mogućnost rotacije,
- » Odluku o učešću pripadnika Vojske Crne Gore u mirovnoj operaciji Evropske Unije “EU NAVFOR - ATALANTA”, kojom se upućuju do 3 pripadnika Vojske Crne Gore uz mogućnost rotacije;

Skupština Crne Gore, je na sjednici 5. jula 2011. godine, donijela novu Odluku o upućivanju pripadnika Vojske Crne Gore u mirovnu misiju UN ISAF u Avganistanu. Ovom odlukom omogućeno je angažovanje do 45 pripadnika Vojske Crne Gore, umjesto dotadašnjih 40 vojnika.

Skupština Crne Gore je 25. aprila 2014. godine donijela Odluku o upućivanju pripadnika Vojske Crne Gore u mirovnu misiju Evropske Unije “EUROPEAN UNION TRAINING MISSION MALI (EUTM)” u Maliju (“Službeni list Crne Gore” broj 21/14)

Međunarodne snage za podršku bezbjednosti – ISAF (*ISAF-International Security Assistance Forces*) su u Avganistanu prisutne od decembra

2001. godine kad su dogovorene Bonskim sporazumom od 6. decembra 2001. godine. Predstavljaju prvu i najveću misiju NATO van evropskog kontinenta. Operacija ISAF uspostavljena je u skladu sa Rezolucijama Savjeta bezbjednosti UN (1386, 1413, 1444, 1510, 1563, 1623, 1659 i 1707)¹¹³. Misija ISAF najprije je bila ograničena na Kabul, ali je Savjet bezbjednosti UN u oktobru 2003. godine dao dozvolu da se operacija proširi i na ostale dijelove države. U početku su na čelu ISAF-a bili Ujedinjeno Kraljevstvo i Turska. Njemačka i Holandija su združeno preuzele vođenje ISAF-a u februaru 2003. godine i istovremeno zatražile NATO podršku. U avgustu 2003. godine, sam Savez je preuzeo odgovornost nad ISAF-om, čime je prevladan problem izbora novih zemalja, voljnih i sposobnih da preuzmu rukovođenje misijom, svakih šest mjeseci¹¹⁴. Odlukom Sjevernoatlantskog savjeta od 23. februara 2010. godine, Crna Gora je priznata kao 44. zemlja nečlanica kontributor u NATO vođenoj operaciji ISAF¹¹⁵.

Vojska Crne Gore je u ISAF misiji angažovana od februara 2010. godine i do sada je 9 kontingenata uspješno završilo svoje angažovanje. Trenutno je u misiji angažovan deseti contingent sa ukupno 15 pripadnika, sastava: komandant kontingenta, jedan štabni oficir u TAAC-N (Komanda za obuku, savjetovanje i pomoć – Sjever), jedan štabi oficir u komandi čete i 12 pripadnika u sastavu snaga za zaštitu.

Struktura, zadaci i brojno stanje crnogorskog kontingenta su se mijenjali tokom prethodne četiri i po godine. Svaki kontingent, uključujući i deseti, u svom sastavu je imao štabne oficire i podoficire, koji su angažovani na različitim dužnostima u Štabu Regionalne komande Sjever, kao i pješadijsku jedinicu koja je bila angažovana na zaštiti snaga u savezničkim bazama na sjeveru Avganistana. Osim toga, tokom određenog perioda crnogorski kontingent je imao medicinske timove, pridodate pješadijskoj jedinici, kao i instruktore koji su bili angažovani u sklopu Vojno-policijske škole u Kabulu.

U periodu od februara 2010. do marta 2013. crnogorski kontingent bio je angažovan na zadacima obezbjeđenja baze Panonia u Pol-e Khomriju, pokrajina Baghlan, zajedno sa Oružanim snagama Republike Mađarske u sklopu *Provincijskog Rekonstrukcijskog Tima-PRT*. Ovaj

113 *Operacije*, NATO-Montenegro, <http://www.nato-montenegro.me/operacije>

114 Mehmedin Tahirović, Malgorzata Lakota – Micker, Članak: „*Aktivnosti Crne Gore u MA-P-u i učešće u međunarodnim misijama i operacijama*”, Zbornik škole euroatlantizma II – Sesija, Univerzitet Donja Gorica, Podgorica, 2011.

115 *Vojnici, srećno!*, ISAF, Partner, broj 24, mart 2010. godine, str. 11

zadatak je podrazumijevao stacionarno obezbjeđenje baze, s obzirom na to da su nacionalna ograničenja u to vrijeme podrazumijevala samo zadatke unutar baze. Tokom 2012. godine i dvojica pripadnika Uprave policije Crne Gore bili su angažovani u sastavu policijskih savjetničkih timova sa zadatkom obuke Avganistanske policije.

Međutim, razvojem sposobnosti Vojske i sticanjem iskustava, kroz učesće u misijama, u martu 2013. godine odlučeno je da se redukuju nacionalna ograničenja (CAVEATS) i preuzme zahtjevniji zadatak u ISAF. Ova odluka je donešena nakon što je mađarski Provincijski Rekonstrukcijski Tim – PRT uspješno završio svoju misiju i baza Panonia u Pol-e Khomriju je predata Avganistanskim nacionalnim snagama bezbjednosti.

Od marta 2013. godine pripadnici Vojske Crne Gore su angažovani na zaštiti koalicionih snaga u bazi Marmal, najvećoj savezničkoj bazi na sjeveru Avganistana, a partneri na ovom zadatku su pripadnici Oružanih snaga Republike Hrvatske. Ovaj zadatak predviđao je dnevne i noćne patrole izvan baze, što ga je u mnogome činilo zahtjevnijim i izazovnijim.

Skupština Crne Gore je 5. jula 2011. godine usvojila novu Odluku o upućivanju do 5 pripadnika Vojske Crne Gore u misiju ISAF u Avganistanu. Prethodnom odlukom Skupštine iz 2009. godine bilo je odobreno angažovanje do 40 pripadnika. Odluka se konkretno odnosi na angažovanje u Školi vojne policije Avganistanske Nacionalne Armije (ANA) u Kabulu i obezbjeđenja neophodne rezerve u slučaju potrebe. Važno je napomenuti da dva pripadnika Vojske Crne Gore (1 oficir i 1 podoficir) su od septembra 2011. godine bili angažovani na radnim zadacima, u obavljanju neborbenih dužnosti instruktora-mentora u sekciji S-1 (za ljudske resurse), dok su sljedeća dvojica pripadnika VCG bili angažovani od martu 2012. godine, radi izvršenja zadataka instruktora vojno-policijske obuke. Ova inicijativa o formiranju zajedničkog instruktorskog tima je pokrenuta tokom crnogorskog predsjedavanja Američko-jadranskom poveljom (A5) u prvoj polovini 2011. godine u kojoj učestvuju Albanija, Hrvatska, Makedonija, Bosna i Hercegovina. Škola vojne policije Avganistanske Nacionalne Armije uspostavljena je u 2011. godini da bi kroz obuku i mentorstvo avganistanskih oficira i podoficira obezbjedila dovoljno obučenog ljudstva, koje bi nakon prenosa vlasništva na Avganistanske snage bezbjednosti, samostalno vršilo dužnost¹¹⁶.

116 M. Jakanović, *Još pet vojnika u Avganistan*, Partner, broj 39, jul 2011. godine, str. 15

Sa početkom misije *Resolute Support* (01.01.2015. godine), naši pripadnici su angažovani na obezbjeđenju savezničkih timova za obuku pripadnika Nacionalnih snaga bezbjednosti Avganistana, savjetovanje i pomoć u mjestu i pokretu.

Do sada je devet kontingenata Vojske Crne Gore uspješno završilo angažovanje u ISAF misiji, brojeći ukupno 297 pripadnika ili 15,6 % od ukupnog brojnog stanja Vojske. Svaki kontingent Vojske Crne Gore tokom angažovanja u zoni operacija u Avganistanu obišli su najviši zvaničnici države i Vojske. Tako je Treći kontingent Vojske Crne Gore posjetio predsjednik Crne Gore Filip Vujanović. Prva tri kontingenta posjetio je tadašnji ministar odbrane, mr Boro Vučinić, dok je načelnik Generalštaba Vojske Crne Gore, admiral Dragan Samardžić posjetio devet kontingenata, kao i 1. kontingent misije *Resolute support* tokom januara 2015. godine..

Evropska unija je u decembru 2008. godine formirala pomorske snage EU NAVFOR Somalia i pokrenula pomorsku operaciju **“EU NAVFOR ATALANTA”** kao odgovor na rastući nivo piraterije i oružanih pljački na morskom prostoru tzv. “Roga Afrike” i u Indijskom okeanu.

Operacija EU NAVFOR – *European Union Naval Force* „ATALANTA” prva je pomorska operacija Evropske unije i realizuje se u okviru Evropske bezbjednosne i odbrambene politike – ESDP (*ESDP - European Security and Defence Policy*). Operacija ATALANTA sprovodi se kao podrška rezolucijama Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija 1814 iz 2008. godine, 1816 (2008), 1838 (2008) i 1846 (2008). Savjet Evrope 15. juna 2009. godine odlučio je da proširi mandat operacije za još jednu godinu u odnosu na tadašnji datum završetka operacije (13. decembar 2009. godine)¹¹⁷. Takođe je 2009. godine pokrenuta i UN rezolucija 1918. Trenutno EU NAVFOR ATALANTA djeluje pod okriljem rezolucije 1950 iz 2010. godine. Operacija ATALANTA je misija manjeg rizika ako se uporedi sa misijama ISAF. U zadacima učestvuju ratni brodovi EU zemalja. Glavni cilj misije je da štiti trgovačke i ostale brodove, sprječava piratske napade sa somalijske obale i zaštititi pošiljke namirnica u organizaciji Svjetskog programa za hranu. U kritičnim situacijama svi komercijalni brodski prevoznici, koji prolaze opasnim područjem kod Roga Afrike, takođe mogu zatražiti pomoć od Misije¹¹⁸.

117 M. Danilović, *Doprinos u borbi protiv pirata*, Partner, broj 20, novembar 2009. godine, str. 12

118 G. R. Bojić, *Pirati kao novi izazov*, Partner, broj 27, jun 2010. godine, s. 13

Vojska Crne Gore u ovoj Misiji učestvuje od avgusta 2010. godine i do sada je u ovoj operaciji učestvovalo ukupno 15 pripadnika Mornarice Vojske Crne Gore. Od toga su trojica trenutno angažovani i to: dva pripadnika su ukrcani na grčkoj fregati PSARA a jedan oficir je na dužnosti u Operativnom štabu misije u Nortvudu, V.Britanija. Učešće u ovoj misiji se realizuje kroz saradnju sa mornaricama Republike Italije i Grčke Republike, na čijim brodovima se ukrcavaju pripadnici Mornarice VCG. Kroz učešće u ovoj misiji **regionalna saradnja** je ponovo istaknuta i dobija na važnosti. Postoji regionalna inicijativa **ADRION** koja okuplja Mornarice Albanije, Crne Gore, Grčke, Hrvatske, Italije i Slovenije i upravo odatle je započela saradnja i na projektu zajedničkog učešća u misiji ATALANTA.

Mirovna misija UNMIL u Liberiji je uspostavljena na osnovu Rezolucije Savjeta bezbjednosti UN 1509 od 19. maja 2003. godine sa ciljem da posmatra i prati sprovođenje sporazuma o prekidu vatre, sprječavanju i istrazi eventualnog kršenja primirja, da štiti zaposlene, prostorije, opremu i civile Ujedinjenih nacija, da pruži pomoć i podršku u ostvarivanju i poštovanju ljudskih prava pa i da podrži reformu bezbjednog sistema i implementaciju mirovnih procesa¹¹⁹.

Vojska Crne Gore od 2006. godine učestvuje u Misiji Ujedinjenih Nacija u Liberiji - UNMIL. U ovoj misiji do sada je učestvovalo 12 pripadnika Vojske. Pripadnici VCG su u ovoj misiji angažovani u sastavu timova vojnih posmatrača UN, koji realizuju patrole radi sagledavanja situacije i izvještavanja nadležnih tijela UN. Od 01. septembra 2014. godine zbog pojave epidemije ebole angažovanje naših pripadnika je „zamrznuto“.

Vojska Crne Gore učestvovala je u misiji EUTM u R. Mali od maja do novembra 2014. godine. Jedan logistički oficir je bio angažovan na dužnosti vođe instruktorskog logističkog tima, koji vrši obuku pripadnika OS R. Mali. Upućivanje sljedećeg pripadnika VCG u ovoj misiji planirano je za februar 2015. godine.

Misija UNFICYP na Kipru (*United Nations Peacekeeping Force in Cyprus*) je mirovna Misija ustanovljena 1964. godine, radi preventivnog djelovanja zbog sprječavanja eventualnih sukoba zajednica kiparskih Grka i Turaka.¹²⁰ Policijsku komponentu Misije čine policajci iz 9 zemalja, među kojima službenici Uprave policije Crne Gore koji zau-

119 UNMIL, <http://unmil.org/1content.asp?ccat=mandate&zdoc=1>

120 *Medalja za Danaja*, Vijesti od 23.11.2009, str.9

zimaju i nekoliko rukovodećih mjesta. Poslovi i radni zadaci se obaljavaju u nacionalnim uniformama sa obilježjima UN i plavom beretkom, bez oružja ili drugih sredstava prinude. **Uprava policije Crne Gore** svoje službenike upućuje u mirovne misije na osnovu odluke Vlade Crne Gore i Zakona o upotrebi jedinica Vojske Crne Gore u međunarodnim snagama i učešću pripadnika civilne zaštite, policije i zaposlenih u organima državne uprave u mirovnim misijama i drugim aktivnostima u inostranstvu.

Upućivanje policijskih službenika u mirovne misije potvrda je opredijeljenosti za evropske i euroatlantske integracije, ali i preuzimanje obaveza koje proističu iz članstva u Ujedinjenim nacijama. Zbog toga, policijska organizacija afirmiše i inicira zainteresovanost svojih službenika da apliciraju za učešće u mirovnim misijama, pri čemu im prethodno omogućava kvalitetnu edukaciju i usvajanje neophodnih vještina i znanja.¹²¹ Na osnovu pomenutog Zakona, Vlada Crne Gore je 30 juna 2009. godine donijela Odluku broj 03-8965/3 da jedan pripadnik Uprave policije u avgustu 2009. godine bude upućen u mirovnu misiju na Kipru.¹²² Trenutno je u misiji UNFICYP na Kipru angažovano 4 pripadnika Uprave policije Crne Gore. U rotaciji u martu 2015. biće upućena prva žena policijski službenik Crne Gore u mirovnoj misiji, čime će biti ispunjeni standardi UN o procentualnoj zastupljenosti žena u ovoj oblasti.

Učešće u međunarodnim misijama i operacijama za pripadnike VCG, prije svega, predstavlja profesionalni izazov, nadalje, to je obuka i edukacija, kao i razmjena iskustava sa kolegama iz međunarodnog okruženja. Za Vojsku Crne Gore učešće u misijama znači razvoj interoperabilnosti i sposobnosti, sticanje novih iskustava i naučenih lekcija, koje se kasnije primjenjuju u obuci jedinica. U VCG ima blizu 17% pripadnika koji su bili angažovani u nekoj od misija, što je umnogome doprinijelo da proces dostizanja interoperabilnost i razvoja sposobnosti bude brži i efikasniji.

Za Crnu Goru učešće u misijama znači ugled i kredibilitet u međunarodnoj zajednici, jer, kroz aktivno učešće, pokazuje odgovornost i razumijevanje o potrebi davanja doprinosa bezbjednosti i stabilnosti u

121 *Prvi crnogorski policajac u mirovnoj misiji UN*, Pobjeda od 15.08.2009. godine, str.8

122 Odlukom Vlade Crne Gore br.03-8965/3 od 30.07.2009. godine u Mirovnu misiju na Kipru upućen je 14.08.2009. godine Danaj Valentin, stariji policijski komesar, kao prvi predstavnik policije Crne Gore u misijama UN od obnove nezavisnosti. Vijesti od 23.11.2009. godine, str. 9

svijetu. Crnogorski predstavnici u misijama su visoko cijenjeni i hvaljeni za njihovo angažovanje. Snaga zajedničkog angažovanja u međunarodnim misijama i operacijama nije samo u broju njihovih pripadnika, već u činjenici da se one vrše uz učešće velikog broja zemalja koje su opredijeljene za izgradnju boljeg, mirnijeg i prosperitetnijeg svijeta.

4.1.4.6 Međunarodna saradnja i regionalne inicijative

Stvaranje povoljne međunarodne klime u procesu euroatlantskih integracija Crne Gore, jedan je od važnijih uslova za njenu uspješnu realizaciju. U tom pravcu, kako je to predviđeno Prezencacionim dokumentom Crne Gore o učestvovanju u Partnerstvu za mir, već u junu 2007. godine formirana je **Misija Crne Gore pri NATO-u u Briselu**. Misiju čine tri segmenta: *politički, vojni i odbrambeni*. Svaki od njih ima svoju ulogu koja se ostvaruje u svakodnevnoj komunikaciji sa različitim namjenskim strukturama NATO-a. Predstavnici Misije, svako u sferi svojih nadležnosti, učestvuju u radu NATO upravljačkih tijela. Organizacija Misije regulisana je pravilnicima organizacije i sistematizacije radnih mjesta na nacionalnom nivou. Politički dio Misije rukovodi se Pravilnikom o radu diplomatskih predstavništava u inostranstvu, koji je izrađen 2008. godine, a vojni i odbrambeni – posebnim Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva odbrane, koji je Vlada Crne Gore donijela 2008. godine, 2010. i 2013. godine.¹²³

Na čelu Misije nalazi se ambasador koji je ujedno i šef političkog dijela misije u kojem ima raspređeno četiri lica, i za svoj rad je odgovoran ministru vanjskih poslova i evropskih integracija Crne Gore. Njemu su potčinjeni šefovi vojnog i odbrambenog dijela Misije, koji su po liniji rada za svoj rad odgovorni ministru odbrane. Popunjenost odbrambenih i vojnih predstavnika u sadašnjem trenutku prema Pravilniku o unutrašnjoj organizaciji radnih mjesta u Ministarstvu odbrane iz 2013. godine je sljedeća: U vojnom dijelu misije 4 lica (od kojih 1 mjesto -Vojnog predstavnika nije popunjeno) i u odbrambenom dijelu 2 lica. Pored njih, u NATO komandi ACO u Monsu, postavljen je 1 Vojni savjetnik i 1 Štabni oficir, dok je u NATO komandi JFC Napulj, postavljen 1 Štabni oficir kao partnerski štabni element.

123 *Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva odbrane*, Vlada Crne Gore, Podgorica, mart 2013. godine.

Pored razvoja diplomatske misije pri NATO-u u Briselu i NATO komandi ACO u Monsu i JFC Napulju, radi unaprijeđenja odbrambene saradnje na bilateralnoj osnovi, pristupilo se i formiranju vojno-diplomatske mreže na regionalnom i globalnom nivou. Kako je to predviđeno Prezentionim dokumentom o PzM i Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva odbrane, od 2007. godine su iz Crne Gore na rezidentnoj osnovi akreditovana četiri odbrambena izaslanika: u Sloveniji, Austriji (istovremeno vojni predstavnik u OEB-S-u), SAD i Njemačkoj.

Kada su u pitanju strani odbrambeni izaslanici – atašei, u Crnoj Gori, do kraja 2014. godine akreditovana su 2 odbrambena izaslanika na rezidentnoj osnovi. To su izaslanici SAD i Grčke i 1 odbrambeni savjetnik R. Slovenije. Istovremeno ispred američke ambasade u Podgorici, a u cilju efikasnije realizacije obaveza proisteklih iz odbrambenog sporazuma između ministarstava odbrane Crne Gore i SAD, u Ministarstvu odbrane je formirana ODC kancelarija (*ODC-Office for Defence Cooperation*) sa 2 predstavnika ministarstva odbrane SAD. U dijelu koji je orjentisan na na logističku podršku, takođe je formirana i kancelarija za jednog logističkog oficira.

U cilju realizacije nesmetane bilateralne i multilateralne saradnje, Ministarstvo odbrane je u periodu od 2006 do 2014. godine potpisalo 83 sporazuma, memoranduma i protokla saradnje sa:

- » 4 međunarodne organizacije (NATO-2; EU-1; UNDP i OEBS -1 (MONDEM Program);
- » 27 zemalja (sa nekom od njih i po nekoliko puta) i 1 kompanijom.

Jedan od težišnih zadataka, na planu međunarodne političke i odbrambene saradnje, u budućem periodu jeste adekvatna popuna diplomatske misije Crne Gore pri NATO-u u Briselu i ostalim NATO komandama, što će biti realizovano nakon dobijanja poziva Crne Gore za članstvo u NATO, tokom predpristupnih pregovora između Crne Gore i NATO.

Veoma važan oblik međunarodne saradnje u procesu euroatlantskih integracija države, je razvijanje **regionalne saradnje**. Većina savremenih inicijativa, o multilateralnoj saradnji na Balkanu, implicitno je inspirisana iskustvima Evropske zajednice/unije i NATO nakon deogađaja na prostoru bivše SFRJ krajem prošlog vijeka.¹²⁴ Sve što se dešavalo na

124 Mehmedin Tahirović, Članak: *Regionalna bezbjednosna saradnja u JIE*, Zbornik škole euroatlantizma IV – Sesija, Univerzitet Donja Gorica, Podgorica, 2013.

prostoru bivše SFRJ je ujedno bila i lekcija za članice i EU i NATO. Nažalost, to je ujedno bio i poligon na kojem su definitivno uspostavljeni mehanizmi za transformaciju obije organizacije, ali i prilika za uspostavljanje novih mogućnosti i oblika saradnje između balkanskih država. Razlozi koji objektivno podstiču potrebu za novim oblicima i inicijativama za saradnju novih i starih zemalja Balkana, odnosno Jugoistočne Evrope, su sljedeći:

- » potreba približavanja Evropskoj uniji i drugim evropskim integracijama;
- » saradnja u Jugoistočnoj Evropi doprinosi evropskoj institucionalnoj arhitekturi;
- » objektivna upućenost susjeda jednih na druge, posebno imajući u vidu relativnu ograničenost nacionalnih tržišta, nivo ekonomskih snaga, potrebe razvoja infrastrukture i neophodnost regulisanja sve većeg broja socijalnih i ekonomskih pitanja na regionalnom/međunarodnom nivou;
- » potreba za boljim korišćenjem jednog ili više zajedničkih resursa i za liberalizacijom trgovine;
- » pritisak EU, NATO i drugih međunarodnih činilaca na balkanske zemlje da uspostave bolju i efikasniju međusobnu saradnju;
- » postojanje uzora u drugim subregionima Evrope ili van nje (poput zemalja BENELUKS-a, Skandinavije, Mediterana ili Baltika);
- » nestanak SFRJ (odnosno pojava sedam novih suverenih država) pored dugoročnih centrifugalnih podsticaja, ostavio je i znatnu prazninu, odnosno objektivno izazvao potrebu za novim oblicima saradnje.

Istovremeno, proces regionalne saradnje ima i veliki broj objektivnih i drugih prepreka, u koje se posebno mogu svrstati:

- » nepostajanje dugoročnije tradicije saradnje;
- » nerazvijenost privrede i ograničenost resursa (finansijskih, kadrovskih) za saradnju;
- » periferni položaj regiona u odnosu na vodeće evropske centre integracije, odnosno prevashodna ili isključiva politička i ekonomska orijentisanost većine zemalja regiona na saradnju i integraciju sa razvijenim zapadnim zemljama (EU, NATO i sl.);
- » još uvijek neprevaziđeni regionalni sporovi, uključujući i sporove oko granica ili nacionalnih manjina;

- » politička i ekonomska nekoherentnost regiona;
- » razlike u nacionalnim, političkim ili ekonomskim interesima i orijentacijama.

Prvi talas inicijativa multilateralne saradnje na Balkanu nastaje u periodu 1988–1992. kao direktna posljedica raspada Istočnog bloka, a posebno SEV-a (Savjet za uzajamnu ekonomsku pomoc, osnovan 1949. godine u Moskvi, na inicijativu Sovjetskog saveza). Drugi talas inicijativa je povezan sa raspadom SFRJ, odnosno krajem rata u BiH (a kasnije i na Kosovu) i potrebom da se na tom, kao i na širem balkanskom prostoru, redefiniše novi sistem odnosa, uspostavi regionalni mir i stabilnost i unaprijedi međusobna saradnja. Posebno mjesto u ovom periodu dobijaju NATO i EU koji svojom inicijativnošću održavaju dinamiku međusobnih odnosa na Balkanu kroz proces evropskih i evroatlantskih integracija balkanskih država.

U cilju stabilizacije regiona i realizacije procesa tranzicije balkanskih država, od strane ove dvije međunarodne organizacije pokrenut je niz regionalnih inicijativa u sektoru bezbjednosti. Svaka inicijativa u svom sadržaju ima više projekata i potprojekata iz određene oblasti sektora bezbjednosti. Ovom prilikom ističemo sljedeće inicijative koje su od kraja prošlog vijeka do danas preživjele niz transformacija i modifikacija u modelu primjene i funkcionisanju:¹²⁵

1. Proces saradnje u Jugoistočnoj Evropi – *South-East Europe Cooperation Process* – SEECP (formiran 1996);

2. Proces saradnje ministara odbrane Jugoistočne Evrope – *South Eastern Defence Ministerial* – SEDM (1996);

3. Inicijativa za Jugoistočnu Evropu – *South-East Europe Initiative* – SEEI (1999);

4. Savjet za regionalnu saradnju – *Regional cooperation Council* – RCC (2008, kao sukcesor Pakta stabilnosti za Jugoistočnu Evropu koji je pokrenut 1999. godine);

5. Centar za bezbjednosnu saradnju – *Center for Security Cooperation* – RACVIAC, od 2007. godine. (*RACVIAC se ranije od njegovog osnivanja 2000. godine zvao – Regionalni centar za pomoć u sprovođenju sporazuma o kontroli naoružanja*);

6. Inicijativa za kontrolu malog i lakog naoružanja u Jugoistočnoj i Istočnoj Evropi – *South Eastern and Eastern Europe Clearinghouse for the Control of the Small Arms and Light Weapons* – SEESAC (2002);

125 Gordana Djurović, "Crna Gora u 21. stoljeću u eri kompetitivnosti – Integracija u evropske i evroatlantske strukture", *Crnogorska akademija nauka i umjetnosti* 73/4, Pogledati: Mehmedin Tahirović, *Regionalne bezbjednosne inicijative*, Podgorica, 2010. str. 60 do 68.

7. *Američko-jadranska povelja* - U.S - Adriatic Charter - A5 (2003);
8. *Inicijativa za pomoć zemljama JIE* - Initiative to help countries in Southeast Europe - Southeast Europe Clearinghouse - SEEC, koja je formirana 2004. godine. Od 2011. funkcioniše kao Forum za odbrambenu saradnju na Zapadnom Balkanu u sklopu kojeg su: **Trening centar za podršku mirovnih operacija** - Peace Support Operations Training Centre - PSOTC, Sarajevo, BiH; **Trening centar za hemijsku, biološku i nuklearnu zaštitu** - Chemical Biological Radiological Nuclear Training Centre - CBRN TC, Kruševac, Srbija; i **Regionalni komunikacioni trening centar** - Regional Training Communication Center - RTCC, Skoplje, Makedonija; U sklopu ove inicijative pokrenut je i proces formiranja Regionalnog centra za obuku pilota helikoptera u Golubocima, Crna Gora, („Regional Training Center helicopter pilot”, Montenegro);
9. *Inicijativa za saradnju u JIE* - Southeast European Cooperative Initiative (u okviru kojeg je **Regionalni centar za borbu sa prekograničnim kriminalom** - Regional Center for the Combating of Transbordering Crime - SECI, od 1999. godine. Od 2009. godine ovaj centar je preimenovan u The SECI Center transformed into Southeast European Law Enforcement Center - SELEC;
10. *Inicijativa za spremnost i prevenciju katastrofa za Jugoistočnu Evropu* - Disaster Preparedness and Prevention Initiative for South-Eastern Europe - DPPI SEE (2000);
11. *Regionalna antikorupcijska inicijativa* - Regional Anticorruption Initiative - RAI (2000);
12. *Regionalna inicijativa za migracije, azil i izbjeglice* - Migration, Asylum, Refugees Regional Initiative - MARRI (2003);
13. *Udruženje šefova policija zemalja jugoistočne Evrope* - Southeast European Police Chiefs Association - SEPCA (2002);
14. *Konvencija o policijskoj saradnji u Jugoistočnoj Evropi* - Police Cooperation in South-Eastern Europe - PCC SEE (2007);
15. *Maršal Centar Alumni Asocijacija za bezbjednost JIE* - Marshall Center Alumni Association for Southeast European Security - MCAA-SEES (2011).

U dosadašnjem periodu primjene ovakvog načina regionalne bezbjednosne saradnje istaknut je niz prednosti od kojih posebno dolaze do izražaja:

- » ostvarivanje povoljnih uslova za prevazilaženje tradicionalnih balkanskih bezbjednosnih problema (etnički, religijski, teritorijalni i dr.);

- » jačanje povjerenja između zemalja JIE i stvaranje boljih uslova za unapređenje saradnje na svim poljima;
- » povećanje nivoa stabilnosti i bezbjednosti regiona;
- » razvijanje partnerskih odnosa sa ostalim državama van regiona koje učestvuju u regionalnim inicijativama;
- » ekonomske uštede, posebno za izdvajanja u sistemima odbrane, kroz korišćenje zajedničkih resursa;
- » osiguranje boljih uslova za brži i efikasniji proces evropskih i evroatlantskih integracija.

Kao faktor stabilnosti i bezbjednosti, Crna Gora ima veoma zapaženo mjesto u regionu. U svim navedenim inicijativama Crna Gora ima aktivno učešće a u većini od njih je i predsjedavala ili trenutno predsjedava.

Tokom Sveobuhvatnog regionalnog ministarskog sastanka (*Comprehensive Regional Ministerial*) na temu „*Harmonizacija regionalne odbrambene i bezbjednosne saradnje*“ od 02. i 03. oktobra 2013. godine na Brdu kod Kranja, Republika Slovenija, održan je sastanak ministara odbrane država članica *Američko-jadranske povelje A5* kojom je od juna 2013. godine predsjedavala Crna Gora. Tema sastanka ministara odbrane u okviru Američko-jadranske povelje, kojim je predsjedavala prof.dr Milica Pejanović-Đurišić, ministar odbrane Crne Gore, bila je „*Zajednički odgovori i prioriteti u odbrani u uslovima ekonomske krize: Doprinosi regionalnoj i globalnoj bezbjednosti*“. Istovremeno, države članice Američko-jadranske povelje, posmatrači i partneri su razmijenili mišljenja o racionalizaciji zajedničkih projekata u regionu, kao i o mogućnostima zajedničkog učešća u Avganistanu nakon 2014. godine.

Već naredne godine, 15. i 16. oktobra 2014. godine, u istom formatu održan je sastanak u Budvi, Crna Gora, na kojem su se učesnici sastanka saglasili da je potrebno uložiti napor kako bi se budžeti za odbranu efikasno trošili i pažljivo određivali prioriteti po pitanju regionalnih projekata i regionalnih centrara za obuku. Takođe, izrazili su posvećenost nastojanjima da se izbjegne nepotrebno dupliranje troškova, obezbijedi maksimalna koherentnost inicijativa, u cilju efikasnije regionalne saradnje. Pozdravljena je Deklaracija sa samita u Velsu, kojom se jos jednom potvrđuje da vrata NATO ostaju otvorena za sve evropske demokratije koje dijele principe i vrijednosti Saveza, a koje su voljne i sposobne da prihvate odgovornost i obaveze članstva.

4.1.4.7 Rodna pitanja u sistemu odbrane Crne Gore

Politika rodne ravnopravnosti u državi, posebno u njenom sektoru bezbjednosti, danas je prihvaćena ne samo u zemljama EU, već i onima koje to žele da postanu. Uspjeh ove politike zavisi, prije svega, od stepena uticaja tradicionalnog nasljeđa, intenziteta promjena u svijesti ljudi i njihovoj rodnoj osjetljivosti u svakodnevnom životu. Radi unaprjeđenja i zaštite prava žena u svijetu, a posebno u ratnim sukobima gdje se žene i djeca pojavljuju kao najveće žrtve takvih dešavanja, *Savjet bezbjednosti UN je usvojio Rezoluciju 1325: »Žene, mir i bezbjednost«, 31. oktobra 2000. godine.*¹²⁶ Nakon toga je na osnovama ove Rezolucije usvojen niz drugih kojim se nastojalo neprekidno unaprijediti stanje u ovoj vrlo značajnoj oblasti za žene, poput: 1612 iz 2005, 1674 iz 2006, 1820 iz 2008, 1882 iz 2009, 1888 iz 2009 i na kraju Rezolucija br. 1889 od 05. oktobra 2009. godine. Rezolucijama se pozivaju države i međunarodne organizacije da aktivno štite žene i djecu od nasilja u oružanim sukobima, spriječe seksualne ratne zločine, da se zalažu za rodnu ravnopravnost u mirovnim operacijama, poboljšaju specijalizovanu obuku i podrže inicijative za mir lokalnih žena. Pored toga, rezolucije obavezuju države članice UN da obezbijede povećano učešće žena u svim naporima za očuvanje i unaprjeđenje mira i bezbjednosti, da prošire ulogu žena na svim nivoima donošenja odluka u nacionalnim, regionalnim i međunarodnim institucijama i predlažu više kandidata žena da postanu specijalni i diplomatski predstavnici UN.¹²⁷

Praktična primjena politike NATO prema rodnim pitanjima, započeta je 1973. godine, kada je formiran Odbor za žene i napravljen prvi opis zadataka, a potom je 19. jula 1976. godine, od strane Vojnog Odbora NATO-a i formalno promovisan *Odbor za žene u NATO snagama (Committee on Women in the NATO Forces – CWINF)*. U cilju unaprjeđenja rada Odbora, 1998. godine osnovana je stalna Kancelarija za žene u NATO snagama (*Office Women in the NATO Forces – OWINF*), u Međunarodnom vojnom štabu (*International Military Staff – IMS*). Ova kancelarija ima ulogu sekretarijata i savjetodavnog tijela Odboru za

126 Zbornik radova sa međunarodne konferencije "Žene u vojsci" 2007. godine, *Tekst rezolucije Savjeta Bezbjednosti UN 1325*, Ministarstvo odbrane Republike Srbije Institut za strategijska istraživanja, Beograd, 2007., str. 235

127 Megan Bastick and Daniel de Torres, *Implementing the Women, Peace and Security Resolutions in Security Sector Reform*, Gender and SSR Toolkit, Tool 13, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), Page 10-13.

pitanja žena u NATO snagama. Kancelarija je odgovorna za: razvijanje mreže s odbrambenim i drugim agencijama koje se bave zapošljavanjem žena vojnika; pružanje kratkih izvještaja o integraciji polova; za prikupljanje i obradu odgovarajućih informacija koje se zatim prosleđuju zemljama članicama i zemljama partnerima, zemljama Mediteranskog dijaloga, kao i drugim međunarodnim agencijama. Odbor predstavlja centralnu tačku NATO-a za sva pitanja koja se tiču regrutovanja i zapošljavanja, obuke i razvoja, te kvalitete života žena u uniformi. Takođe, prati se i rezultat rada i učestvovanja žena u multinacionalnom okruženju tokom misija pod vođstvom NATO. U maju 2009.godine, mandat Odbora je proširen kako bi se pružila podrška za integraciju rodniha pitanja u NATO vojne operacije, a posebno u pružanju podrške sprovođenju Rezolucija 1325 i 1820, kao i budućih rezolucija Savjeta bezbjednosti UN. Odbor je tom prilikom preimenovan u ***NATO Odbor za rodna pitanja*** (*NATO Committee on Gender Perspectives – NCGP*), kako se i danas naziva.¹²⁸

Jedno od najvažnijih dostignuća NATO Odbora za rodna pitanja je izrada ***Preporuka za implementaciju Rezolucije 1325*** Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih Nacija krajem 2010. godine. U zaključku ovog dokumenta koji je sadržan na 30-ak strana su date osnovne smjernice partnerskim državama šta je neophodno preduzeti po ovom pitanju u narednom periodu.¹²⁹

NATO Odbor za rodna pitanja preporučuje:

- » da zemlje članice razviju Nacionalni akcioni plan (National Action Plan – NAP) i direktive kako bi se promovisala integracija načela rodne ravnopravnosti;
- » da visoki zvaničnici budu posvećeni i da aktivno podržavaju realizaciju rodne perspektive na NATO i na nacionalnom nivou;
- » da NATO ponudi predlog rodne obuke kako bi omogućio veću koherentnost rodne obuke preko NATO zemalja članica;
- » da NATO ponudi program „Obuka predavača« kako bi se ispunio uslov za standardizaciju i interoperabilnost u okviru rodniha pitanja;

128 Mehmedin Tahirović, Članak: Žene u sektoru bezbjednosti i euroatlantske integracije Crne Gore, Tematski zbornik radova, Žene u sektoru bezbjednosti – Regionalna perspektiva, Institut za strategijska istraživanja, Vojna štamparija, Beograd, 2012.
Link:http://www.isi.mod.gov.rs/pdf/publikacije/1338804270_Zene%20u%20sektoru%20bezbjednosti.pdf

129 Gender Training & Education, *RECOMMENDATIONS ON IMPLEMENTATION OF UNSCR 1325*, Brussels, 0012-10 NATO Graphics & Printing, Page 23.

- » da NATO i zemlje članice obezbijede odgovarajuća sredstva, u smislu finansija, vremena i osoblja;
- » da centralno tijelo rodne mreže razmjenjuje znanja i da najbolje prakse podijeli sa rodnim savjetnicima;
- » da se kreira centralizovana baza podataka sa naučenim lekcijama, uspjesima i neuspjesima u misiji;
- » da se u vojne strukture integriše rodni savjetnik, kao podrška Komandantu.

Ustav Crne Gore je, na nivou načela i opštih garancija, stvorio pravne pretpostavke za uvođenje standarda rodne ravnopravnosti i sprječavanja i eliminisanja diskriminacije po osnovu pola u svim oblastima i na svim nivoima. *Zakon o rodnoj ravnopravnosti* je prvi antidiskriminacioni zakon u Crnoj Gori, najznačajniji je mehanizam za eliminaciju diskriminacije po osnovu pola i njegovo donošenje predstavlja stvaranje ambijenta za postizanje rodne ravnopravnosti.¹³⁰

U cilju usklađivanja ovog Zakona sa Zakonom o zabrani diskriminacije i njihove potrebe usklađivanja sa pravnom tekovinom Evropske unije, urađene su izmjene i dopune Zakona o rodnoj ravnopravnosti, sa akcentom na donošenje novih odredbi obavezujućeg karaktera i izmjena u pogledu pojačanih sankcija. Naime, uvrštena su dva nova člana kojima se utvrđuju materijalne odredbe kojima se obezbjeđuje poštovanje rodno senzitivnog jezika i sprovođenje obaveznih edukacija zaposlenih o rodnoj ravnopravnosti i uvođenje kaznenih odredbi za njihovo nepoštovanje.

Institucionalni mehanizmi za kreiranje i sprovođenje politike rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori su: *Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore*, *Ministarstvo za ljudska i manjinska prava - Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti*, *Zaštitnik/ca ljudskih prava i sloboda (Ombudsman)* i *koordinatori/ke za pitanja rodne ravnopravnosti* u državnim organima i na lokalnom nivou. U 14 crnogorskih opština osnovani su savjeti za rodnu ravnopravnost pri skupštinama opština, dok su u izvršnoj vlasti određene koordinatori/ke za pitanja rodne ravnopravnosti.

Vlada Crne Gore usvojila je, u januaru 2013.godine, drugi Plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori (PAPRR), za period 2013- 2017.godine. Program sprovođenja plana za 2013-2014.

130 *Zakon o rodnoj ravnopravnosti*, Sl. List CG, br. 01-245/6, Podgorica, 2007.

godinu je razvojni dokument za implementaciju politike rodne ravnopravnosti, koji je zasnovan na međunarodnim i domaćim pravnim izvorima koji tretiraju problematiku rodne ravnopravnosti. U toku je, od strane Ministarstva za ljudska i manjinska prava rad na izradi Programa sprovođenja PAPRR-a za period 2015- 2017.godine. Ministarstvo odbrane je u ovom nacionalnom planu prepoznato u područje djelovanja - ravnopravnost u procesu odlučivanje u političkom i javnom životu, strateški cilj: ravnopravno učešće žena i muškaraca na svim nivoima odlučivanja s ciljem ***implementacije Rezolucije 1325 SBUN - Žene, mir i bezbjednost.***

U Programu sprovođenja za 2013.-2014.godinu, Ministarstvo odbrane je određeno kao nosilac sljedećih mjera, odnosno aktivnosti: - uključiti rodnu perspektivu u obuku zaposlenih u sektoru bezbjednosti, a naročito za međunarodne misije; - izraditi propagadni materijal o Rezoluciji 1325 SBUN - Žene, mir i bezbjednost i sprovođenje kampanja; - organizovati edukaciju Vojske o Rezoluciji 1325 SBUN; - uspostaviti bazu podataka o zastupljenosti žena i muškaraca u Vojsci i realizacija Programa aktivnosti Ministarstva odbrane koji se odnosi na regionalni projekat na temu: *“Jačanje regionalne saradnje na planu integracije rodne perspektive u reformi sektora bezbjednosti u zemljama Zapadnog Balkana”*.

U sistemu odbrane pridaje se posebna pažnja rodnim pitanjima. Tako se u Strategijskom pregledu odbrane Crne Gore, koji je Vlada Crne Gore usvojila jula 2013.godine, a u kojem se definišu modaliteti i dinamika reformi u sistemu odbrane i utvrđuju pravci daljeg razvoja MO i VCG, u dijelu koji pokriva oblast „ključni prioriteti razvoja sistema odbrane” - konstatuje da je napravljen značajan napredak u dijelu zastupljenosti žena u sistemu odbrane i rodnoj strukturi vojnika po ugovoru, učešće žena u VCG na nivou savremenih armija, dok su žene slabije zastupljene u strukturi podoficira i oficira, s toga je potrebno razviti mehanizme koji će omogućiti ravnomjerniju zastupljenost žena u ovoj oblasti, a u okviru PARP programa vojne saradnje koji MO i VCG sprovode u okviru euroatlanskih integracija, definisan je ***poseban partnerski cilj – rodne perspektive.***

U programima obuke jedinica Vojske Crne Gore, od 2013.godine, uvrštena je obuka iz oblasti rodne ravnopravnosti i R 1325 SBUN, a od 2014.godine i u program obuke lica koja se šalju u međunarodne misije i operacije u inostranstvu. U Vojsci Crne Gore imenovana je kontakt osoba u vezi pitanja rodne ravnopravnosti. Planom realizacije aktivnosti za

sprovođenje preporuka iz Studije o položaju žena u oružanim snagama država Zapadnog Balkana, koji je Ministarstvo odbrane donijelo februara 2014.godine, predviđa se niz aktivnosti za implementaciju preporuka iz Studije, a posebno, usvajanje Smjernica za privlačenje i zadržavanje žena u Vojsci Crne Gore, kao i edukacija pripadnika Vojske o rodnoj ravnopravnosti i R 1325 SBUN, a posebno edukacija komandnog kadra i pripadnika Vojske koji se šalju u međunarodne misije i operacije u inostranstvu.

Na osnovu navedenih strateških, programskih i planskih dokumenata, krajem maja i u junu 2014.godine, Ministarstvo odbrane i Vojska Crne Gore, nastavili su sa realizacijom mjera koje se odnose na edukaciju pripadnika Vojske o rodnoj ravnopravnosti i Rezoluciji 1325 SBUN. Ova edukacija, koju je prošlo 300 pripadnika/ca VCG, je bila dopunjena sa predavanjem o značaju rodne perspektive u međunarodnim misijama, a predavači su bile regionalne trenerice za rodnu ravnopravnost u mirovnim misijama iz Vojske Crne Gore, poručnica Sanja Pejović i potporučnica Enita Radončić.

Za zapošljavanje i zadržavanje žena u sistemu odbrane važnu ulogu imaju uspostavljene baze podataka u Ministarstvu odbrane i Vojsci Crne Gore o svim zaposlenim (KAIS – Kadrovski informacioni sistem za profesionalna vojna lica i civilna lica na službi, odnosno radu u Vojsci Crne Gore i KIS – Kadrovski informacioni sistem za administraciju i registraciju svih zakonom propisanih informacija o zaposlenim državnim službenicima i namještenicima u Ministarstvu odbrane). Ove baze podataka obezbjeđuju evidentiranje, vođenje i analiziranje podataka koji se odnose na planiranje unutrašnje organizacije i sistematizacije, na efikasno raspoređivanje i korišćenje kadrovskog potencijala, na efikasan sistem kontinuiranog školovanja i usavršavanja i na praćenje svih postupaka u vezi sa kadrovima i one se stalno ažuriraju. Budžetskim sredstvima Ministarstva odbrane, sredstvima iz prihoda Ministarstva i donacija, u toku je realizacija aktivnosti na izradi jedinstvenog informacionog sistema Ministarstva odbrane i Vojske Crne Gore, koji će, između ostalog, biti rodno senzitivna i obezbijediti kvalitetnije vođenje rodno osjetljive statistike i praćenje razvoja karijere i fluktuacije kadra (zapošljavanja i zadržavanja žena) i adekvatno uređenje sistema prikupljanja, diseminacije i analiziranja rodno osjetljivih podataka u Vojsci Crne Gore. Nabavljena je potrebna oprema, a sada se radi na izradi softvera.

U Ministarstvu odbrane, na dan 1.12.2014.godine, ima 40,84% zaposlenih žena. Nešto više od polovine ovog broja su žene sa završenim visokim obrazovanjem i u rangu su samostalnih savjetnika i obavljaju najsloženije poslove za koje je potrebna posebna stručnost i samostalnost u radu. Učestvuju u pripremi tekstova zakona i podzakonskih akata iz sistema odbrane i bezbjednosti, koordiniraju saradnju Crne Gore sa stranim državama i međunarodnim organizacijama i rade kao savjetnici za odbranu u vojnoj misiji Crne Gore pri NATO-u. Na rukovodećim radnim mjestima su dvije žene (mjesto *ministra odbrane* i *sekretara ministarstva*), a na nivou ekspertske – rukovodnog kadra 4 žene.

U Vojski Crne Gore, na dan 1.12.2014.godine, ima 9,08% zaposlenih žena, od toga su 48 žena profesionalni vojnici po ugovoru, 12 žena su podoficiri, 6 žena su oficiri i 103 žene su civilna lica. Na nivou sistema odbrane ima 12,31% žena. Za potrebe Vojske Crne Gore, trenutno se u inostranstvu obrazuje šest (6) kadetkinja.

Planom Budžeta Ministarstva odbrane za 2015.godinu planirano je da se za realizaciju poslova iz oblasti rodne ravnopravnosti u Ministarstvu odbrane i Vojske Crne Gore izdvoje finansijska sredstva u visini od 4000,00 eura koja će se, prije svega, iskoristiti za obuku pripadnika Vojske CG o rodnoj ravnopravnosti i R 1325 SBUN.

U skladu sa utvrđenim nadležnostima i organizacijom, kao i obavezama u procesu euroatlanskih integracija Crne Gore, Ministarstvo odbrane će nastaviti da radi na implementaciji politike rodne ravnopravnosti, odnosno na implementaciji Rezolucije 1325 SBUN, s ciljem integrisanja pitanja rodne ravnopravnosti u procese reforme sistema odbrane i na svim nivoima na kojima se donose odluke, kreira i sprovodi politika.

4.1.4.8 NATO program Nauka za mir i bezbjednost – SPS *(NATO SPS–Science for Peace and Security Programme)*

NATO program Nauka za mir i bezbjednost predstavlja osnovni instrument za unaprjeđenje saradnje i dijaloga sa svim partnerima, putem razmjene znanja, naučnih istraživanja i inovacija kako bi se doprinijelo ciljevima Saveza i odgovorilo na prioritetne oblasti koje su identifikovane u novoj politici partnerstva. Osnovni prioriteti Programa u savremenim uslovima su:

- » Borba protiv terorizma;
- » Energetska bezbjednost;

- » Sajber-odbrana;
- » Odbrana od CBRN (hemijskih, bioloških, radioloških i nuklearnih opasnosti);
- » Bezbjednost životne sredine;
- » Savremena bezbjednosna tehnologija;
- » Bezbjednost granica;
- » Ljudski i društveni aspekti bezbjednosti.

Dodatno, SPS program pomaže unaprjeđenju regionalne saradnje kroz naučnu saradnju. Program, takođe, pomaže u pripremi zainteresovanih država za članstvo u NATO.

Sticanjem statusa NATO partnerske zemlje 2006. godine, Crna Gora je dobila mogućnost da koristi grant sredstva koja NATO program Nauka za mir i bezbjednost nudi. Program ima za cilj unaprjeđenje međunarodne bezbjednosti i stabilnosti primjenom najboljih naučnih i tehnoloških ekspertiza, jačanje ljudskih resursa (podrška mladim naučnicima), kao i promociju regionalne saradnje između zemalja NATO članica i zemalja partnera. Grant mehanizmi koji su putem ovog programa dostupni naučnoj zajednici su: višegodišnji primijenjeni projekti, obuke i radionice. Imajući u vidu ciljeve ovog programa, kao i mogućnosti koje program nudi kroz prioritetne oblasti, benefiti za zemlju su značajni, kako u dijelu unaprjeđenja nivoa nacionalne bezbjednosti (naročito kada je riječ o kriznim situacijama izazvanim prirodnim katastrofama), tako i u međusobnom umrežavanju i izgradnji kapaciteta.

Od **februara 2007, Crna Gora je punopravni član programa NATO SPS (Nauka za mir i bezbjednost)**. Najveći doprinos u programu NATO SPS Crna Gora daje u trogodišnjem regionalnom **projektu Harmonizacija mapa seizmičke opasnosti zapadnog Balkana** koji se realizuje u koordinaciji Crne Gore. Projekat okuplja, osim predstavnika NATO-a i eksperte iz regiona - BiH, Makedonije i Srbije, i zemalja članica NATO-a Turske, Grčke i Slovenije, Albanije i Hrvatske. Naučnici NATO i partnerskih zemalja su 2013. godine nastavili saradnju sa Crnom Gorom na rješavanju pitanja od zajedničkog interesovanja. Ta aktivnost je u toku i podrazumijeva izučavanje seizmičkih opasnosti i za cilj ima da unaprijedi nalaze prethodnog SPS projekta, primjenom najsavremenijih tehnika procjene seizmičke opasnosti i rezultata prethodnog projekta. Projekat će nadomjestiti podatke koji nedostaju ili su duplirani, kao i dodati nove podatke o zemljotresima u regionu. Takođe, projekat

će uvesti ili unaprijediti prevenciju seizmičkih rizika, nivo spremnosti i mjere ublažavanja u Crnoj Gori i regionu. Cilj je da se osigura harmonizacija podataka iz jednog od seizmički najaktivniji regiona u svijetu, kao i unaprjeđenje seizmičkih mapa i sistema nadzora u skladu sa evropskim standardima. Harmonizovane mape će služiti prilikom planiranja urbanizacije, odgovora na prirodne nepogode i nove propise u arhitekturi.

Drugi važan projekat koji Crna Gora razvija sa SPS je **GEPSUS projekat** - *“Geographical Information Processing for Environmental Pollution- Related Security within Urban Scale Environments”*, koji je pokrenut u decembru 2010. godine

GEPSUS projekat finansiran je u okviru NATO programa “Nauka za mir i bezbjednost”, u okviru prioriteta bezbjednosti životne sredine i prognoza katastrofalnih događaja. GEPSUS se bavi simulacijom i praćenjem incidenata izazvanih nekontrolisanom emisijom vazdušnih zagađivača iz različitih izvora (fabrike, rezervoari, cistjerne, gasovodi, požari, teroristički napadi i sl.), a koji mogu ugroziti životnu sredinu i zdravlje ljudi. Cilj GEPSUS-a je da se savremenom primjenom tehnologija adekvatno modelira i simulira tok katastrofe i sistem adekvatnog reagovanja.

Rezultat GEPSUS-a su nova tehnološka rješenja i proizvodi, razvijeni su novi ili poboljšani postojeći matematički i računarski modeli za simulaciju disperzije otrovnih gasova u realnim atmosferskim i prostornim uslovima. Do kraja 2014. godine, šest mladih istraživača odbranilo je svoje magistarske teze kroz ovaj projekat a 25 profesionalaca iz državnih institucija Crne Gore je dobilo GEPSUS sertifikate o uspješno završenoj obuci. Uspostavljena su i dva moderno opremljena GEPSUS simulaciona centra, na Univerzitetu Crne Gore i Vojnom aerodromu u Podgorici. Istovremeno, uspostavljena je i laboratorija za razvoj hardvera i softvera u ovoj oblasti.

4.2 Akcioni plan za članstvo - MAP i Crna Gora

Akcioni plan za članstvo predstavlja svojevrsan katalog u kom se opisuju poželjni profil i karakteristike aspiranata za članstvo u NATO.

Akcioni plan za članstvo - MAP, ustanovljen na NATO Samitu u Vašingtonu 1999. godine, osmišljen je u cilju adekvatne pripreme država aspiranata za članstvo u NATO i predstavlja posljednju stepenicu ka punopravnom članstvu. Temelji se na članu 10. Vašingtonskog ugovora koji omogućava proširenje NATO-a u Evropi, ali i predviđa poseban mehanizam i procedure koje moraju da prođu države aspiranti za članstvo. Samo učešće u MAP-u ne garantuje članstvo i nije unaprijed određen broj ciklusa do upućivanja poziva za pristupanje Savezu. MAP podrazumijeva izradu godišnjih nacionalnih programa – ANP (*ANP - Annual National Program*) i vremesni je neograničen. Godišnji ciklus se završava usvajanjem Izvještaja o napretku (*Progress Report*), koji moraju da prihvate sve države članice Alijanse.

Crna Gora je pristupila MAP-u na sastanku ministara vanjskih poslova NATO, 4. decembra 2009. godine. U cilju izrade prvog ANP Vlada Crne Gore je formirala posebno radno tijelo početkom maja 2010. godine, kojim je kordinisalo Ministarstvo Vanjskih poslova i evropskih integracija a u koje su uključeni predstavnici iz različitih vladinih resora - MO, MUP, Uprave policije, ANB itd.

Prvi Godišnji nacionalni program Vlada Crne Gore je usvojila 16. septembra, a 28. oktobra 2010. godine, predstavljen je na sastanku Sjevernoatlantskog savjeta - NAC, u Briselu, čime je zvanično otpočela njegova implementacija.¹³¹

Prvim ANP –om Crne Gore bilo je definisano stanje u pet poglavlja:¹³²

a) Političko-ekonomska pitanja

- » Integracija u NATO i EU
- » Jačanje odnosa sa susjedima, regionalne saradnje i saradnje sa međunarodnim organizacijama
- » Razvoj demokratije i vladavine prava, poštovanje ljudskih i manjinskih prava
- » Borba protiv korupcije i organizovanog kriminala
- » Kontrola naoružanja i borba protiv terorizma

131 *Godišnji nacionalni program Crne Gore*, Vlada Crne Gore, Podgorica, septembar 2010. godine. Vidjeti: http://www.gov.me/biblioteka/Ostali_Dokumenti

132 Gordana Đurović, *Fulfilment of political criteria as one of the preconditions on Montenegrin path towards NATO and the EU*, Yearbook Šipan 2010., str 124 – 139.

- » Ekonomski razvoj
- » Upravljanje u kriznim situacijama
- » Naučna saradnja i ekološka bezbjednost
- b) *Vojno-odbrambena pitanja*
 - » Bezbjednosna i odbrambena politika
 - » Planovi odbrane
 - » Upravljanje odbranom
 - » Oružane snage
- c) *Resursi*
 - » Odbrambeni izdaci 2010 do 2012. godine
- d) *Bezbjednosna pitanja*
- e) *Pravna pitanja*

Krajem juna 2011. godine, Sjevernoatlantski savjet NATO-a održao je sastanak u Briselu na ministarskom nivou koji je bio posvećen ocjeni Izvještaja Vlade Crne Gore o realizaciji prvog ANP.¹³³ Sastanku su prisustvovali ministri vanjskih poslova i evropskih integracija i odbrane, Milan Roćen i Boro Vučinić, koji su davali odgovore na postavljena pitanja i predstavili buduće korake Crne Gore tokom narednog ANP-a. Izvještaj je ocinjen pozitivno, a posebno je naglašena uloga Crne Gore u jačanju regionalnog mira i stabilnosti na Zapadnom Balkanu i njena opredijeljenost za dalje jačanje dobrosusjedskih odnosa. Dva dana nakon toga, generalni sekretar NATO-a Anders Fogh Rasmussen posjetio je Crnu Goru, u cilju inenziviranja planiranih aktivnosti države na putu do punopravnog članstva u NATO.¹³⁴

Nakon ocjena saveznika o implementaciji prvog ANP-a, uzimajući u obzir sugestije o nastavku dinamike euroatlantske integracije, Vlada Crne Gore je donijela II ANP za 2011/12 godinu. **Drugi ciklus MAP-a** je započeo predstavljanjem II ANP u Briselu, 18. oktobra 2011. godine. Saveznici su ocijenili da je Crna Gora uspješno sprovodila zacrtane reformske ciljeve, koji se prvenstveno odnose na političko-ekonomska i vojno-odbrambena pitanja. Takođe, ocijenili su da je Crna Gora nastavila da igra pozitivnu ulogu u regionu i da doprinosi globalnoj bezbjednosti učešćem u ISAF misiji.

133 *Prvi Izvještaj o sprovođenju Godišnjeg nacionalnog programa Crne Gore*, Vlada CG, Podgorica, februar 2011. godine

134 Mehmedin Tahirović, Malgorzata Lakota – Micker Članak: „*Aktivnosti Crne Gore u MAP-u i učešće u međunarodnim misijama i operacijama*”, Zbornik škole euroatlantizma II – Sesija, Univerzitet Donja Gorica, Podgorica, 2011.

U izradi Drugog ANP-a, uvažene su sugestije NATO-a i on je ocijenjen kao ambiciozan, ali i realan. Posebna pažnja je posvećena sprovođenju ključnih reformi u oblasti vladavine prava i vojno-odbrambenoj i bezbjednosnoj oblasti. Prioritet Crne Gore na planu euroatlantskih integracija je dalja implementacija NATO standarda, uključujući razmjenu tajnih podataka, uspostavljanje Vojno-obavještajne službe i dostizanje interoperabilnosti sa NATO kroz implementaciju Partnerskih ciljeva.

U trećem Godišnjem nacionalnom programu – ANP, usvojenom 11. oktobra 2012. i prezentovanom u Briselu, 30. oktobra 2012. godine, zadržano je kao prioritet, učešće u NATO, UN i EU međunarodnim misijama. Najveći značaj se pridaje angažovanju u misiji ISAF u Avganistanu. U okviru ove misije, a kao primjer projekta *Pametna odbrane* na regionalnom nivou, pripadnici Vojske Crne Gore su, zajedno sa kolegama iz zemalja članica Američko-jadranske povelje (A5) i Slovenije, obučavali pripadnika snaga bezbjednosti Avganistanu u Školi vojne policije u Kabulu.

Crna Gora je nastavila sa implementacijom Partnerskih ciljeva kroz razvoj i učešće u nizu NATO projekata poput projekta Regionalni pristup vazdušnoj odbrane na Balkanu – BRAAD, Sajber odbrane kroz Program Nauka za mir, Inicijative za izgradnju integriteta. U cilju ispunjenja važnog kriterijuma i kao objektivna potreba, u februaru 2013. godine, formirano je Odjeljenje za vojno-obavještajne i bezbjednosne poslove u okviru Ministarstva odbrane.

Prilikom procjene učinka koji je Crna Gora postigla u III MAP ciklusu, od strane saveznika je prepoznat napredak u većem broju oblasti. Izuzetno pozitivno je ocijenjeno usvajanje novog Strategijskog pregleda odbrane, jula 2013. godine.

Crna Gora je započela *IV ciklus MAP-a*, vođena pozitivnim rezultatima iz prethodna tri ciklusa i uvažavajući pritom preporuke od strane NATO kao glavne smjernice za izradu četvrtog ANP-a. On je predstavljen sa sastanku NAC-a u Briselu, 28. oktobra 2013. godine. U okviru ovog ciklusa nastavljen je pozitivan trend u implementaciji započetih aktivnosti, u cilju ispunjenja glavnih spoljnopolitičkih prioriteta - integracija u EU i NATO.

U skladu sa ključnim reformskim oblastima, reforme odbrambenog i bezbjednosnog sektora, jačanje vladavine prava i jačanje javne podrške za članstvo Crne Gore u NATO, struktura IV Godišnjeg nacionalnog

programa je izmijenjena u odnosu na prethodna tri dokumenta, kako bi se jasno reflektovali prioriteti Crne Gore i pratile aktivnosti u njihovom ispunjavanju. Na toj osnovi, ***IV ANP ima sedam poglavlja i to: I Politička pitanja, II Vladavina prava, III Parlamentarne reforme, IV Bezbjednosna pitanja, V Vojno-odbrambena pitanja, VI Ekonomska pitanja i VII Pravna pitanja.***

Ministarstvo odbrane je nosilac planiranja i implementacije poglavlja o vojno-odbrambenim pitanjima i sprovodi sveobuhvatne reforme sistema odbrane kroz razvijanje vojnih sposobnosti potrebnih za preuzimanje obaveza punopravnog članstva u NATO. Implementacija III paketa partnerskih ciljeva kao jedan od ključnih prioriteta za dostizanje potrebnog nivoa interoperabilnosti sa saveznicima i partnerima i implementacija Strategijskog pregleda odbrane kroz izradu Dugoročnog plana razvoja odbrane u IV Godišnjem nacionalnom programu, između ostalog, definisani su kao prioriteti Ministarstva odbrane.

Na sastanku Sjevernoatlantskog savjeta (NAC) sa Crnom Gorom, održanom 18. juna 2014. godine u sjedištu NATO u Briselu, predstavljen je učinak Crne Gore u okviru četvrtog ciklusa Akcionog plana za članstvo, čime je zatvoren četvrti ciklus MAP-a.

Na ministarskom sastanku Sjevernoatlantskog saveza 25. juna 2014. godine, razmatrana je mogućnost upućivanja poziva Crnoj Gori za članstvo u NATO. Tom prilikom, ministri vanjskih poslova članica NATO zaključili su da je Crna Gora napravila veliki napredak, ali i da je potrebno dodatno ostvariti reforme u oblasti: *vladavine prava; obavještajno-bezbjednosnim službama; odbrambenog sistema i unaprjeđenja podrške javnosti za članstvo Crne Gore u NATO*. Istovremeno, odlučeno je da šefovi diplomatije članica, najkasnije do kraja 2015. procijene da li će Crnu Goru pozvati u Savez, umjesto da to urade njihovi šefovi država i vlada na Samitu NATO 2016. godine.

Na Samitu NATO održanom u Velsu, Velika Britanija, 4. i 5. septembra 2014. godine, uz učešće crnogorske delegacije, na čelu sa predsjednikom Vlade Milom Đukanovićem, pohvaljen je napredak Crne Gore i potvrđena odluka sa ministarskog sastanka u junu da će se do kraja 2015. odlučiti o spremnosti Crne Gore da pristupi NATO-u. U tom pravcu, sa Crnom Gorom biće nastavljen intenzivirani i fokusirani razgovori u cilju poboljšanja rezultata u četiri pomenute oblasti.

U tački 95 završne Delaracije na Samitu NATO u Velsu istaknuto je: “pozdravljamo značajan napredak koji je Crna Gora u svojim reformama uradila, njenu konstruktivnu ulogu u regionu Zapadnog Balkana i doprinos koji daje na unaprjeđenju međunarodne bezbjednosti, uključujući i njen doprinos angažmanu NATO u Avganistanu. U znak priznanja za napredak Crne Gore ka članstvu u NATO-u, Savez je odlučio da otvori intenzivirani i fokusirani dijalog sa Crnom Gorom, uz saglasnost da će ministri vanjskih poslova ocijeniti napredak Crne Gore najkasnije do kraja 2015. godine, s ciljem da se odluči o tome hoće li pozvati Crnu Goru da se pridruži Savezu. Ovi razgovori će se sprovoditi u sklopu realizacije Akcionog plana za članstvo – MAP. U međuvremenu, pozivamo Crnu Goru da nastavi svoje napore na rješavanju preostalih obaveza, posebno u oblasti vladavine prava i završetka reformi bezbjednosnog sektora. Takođe, pozdravljamo povećanje javne podrške u Crnoj Gori za članstvo u NATO-u i podstičemo dalji rad na tom području”.¹³⁵

Na osnovu ovako definisanih ciljeva, urađen je **peti ANP** i predstavljen u Briselu 17. oktobra 2014. godine na NAC sastanku, na nivou zamjenika ambasadora (DPRC), koji je od strane NATO pozitivno ocijenjen. Peti ANP sadrži iste oblasti kao i prethodni: *I Politička pitanja, II Vladavina prava, III Parlamentarne reforme, IV Bezbjednosna pitanja, V Vojno-odbrambena pitanja, VI Ekonomska pitanja i VII Pravna pitanja.*

U petom ANP-u je naglašeno da: »kroz intenziviranje redovnog dijaloga na svim nivoima, Crna Gora očekuje da intenzivirani i fokusirani razgovori teku planiranom dinamikom kako bi uspješno i na vrijeme realizovala planirane zadatke. Kroz redovna izvještavanja o postignutom napretku, koja su predviđena ovim mehanizmom, omogućuje se NATO i državama članicama da detaljno i blagovremeno prate progres Crne Gore. U dogovoru sa NATO, Crna Gora priprema svoj doprinos i učešće u razgovorima i usvojila je nacrt Plana intenziviranih i fokusiranih razgovora koji sadrži obaveze, mehanizme saradnje i komunikaciju Crne Gore sa NATO u narednom periodu. Takođe, Crna Gora će intenzivirati redovan politički dijalog sa NATO na svim nivoima i bilateralno sa zemljama članicama. U tom smislu, posjeta NAC-a Crnoj Gori tokom naredne godine bi bila značajna potvrda dobre i uspješne saradnje sa saveznicima, posebno imajući u vidu važnost odluke koju Alijansa treba da donese.«¹³⁶

135 *Wales Summit Declaration*, NATO Headquarters, Brussels, Belgium, 2014 http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm

136 *Peti godišnji nacionalni program Crne Gore u periodu intenziviranih i fokusiranih razgovora sa NATO*, Vlada Crne Gore, Podgorica, oktobar, 2014. str.4

Odmah nakon toga, 27. oktobra 2014. godine, u Crnoj Gori, Budva, održan je sastanak NATO Vojnog komiteta i Crne Gore u formatu 28+1. Sastanak je otvorio ***predsjedavajući NATO Vojnog komiteta, general Knud Bartels***. General Bartels istakao je da je posjeta Vojnog komiteta dio intenziviranih i fokusiranih razgovora sa Crnom Gorom. Takođe, pohvalio je kontinuirane napore Crne Gore uložene u implementaciju Procesa planiranja i revizije – PARP, Partnerskih ciljeva, uspješnog zaključivanja četvrtog Akcionog plana za članstvo (MAP) i započinjanje petog ANP.

Imajući u vidu rezultate koje je Crna Gora postigla u euroatlantskim integracijama u vrlo kratkom periodu, nakon obnove nezavisnosti, ulažući izuzetan napor da prevlada i nadoknadi sve administrativne i institucionalne nedostatke, kao posljedicu dugovremenog zaostajanja u razvoju države, može se sa visokim stepenom vjerovatnoće očekivati da će u toku 2015. godine Crna Gora dobiti poziv za članstvo u NATO.

PREDNOSTI ČLANSTVA CRNE GORE U NATO

5

5 PREDNOSTI ČLANSTVA CRNE GORE U NATO

Jedno od najvažnijih pitanja u procesu euroatlantskih integracija je »šta se dobija ulaskom države u NATO i koje su to prednosti članstva«, pa je stoga i odgovor na ovo pitanje najsloženiji i zahtijeva višestrani pristup. U iznalaženju odgovora na ovo pitanje vrlo je važno sagledati iskustva bivših socijalističkih država koje su postale članice NATO nakon završetka perioda Hladnog rata u međunarodnoj zajednici. Za Crnu Goru su posebno važna iskustva bivših jugoslovenskih republika Slovenije (2004) i Hrvatske (2009), koje su postale članice NATO.

5.1 Iskustva Republike Slovenije

Slovenija je počela zbližavanje sa NATO već 1994. godine kada je među prvima potpisala pristupanje u novo organizovano partnerstvo sa NATO, Partnerstvo za mir i, samim tim, počela sa realizacijom reformi u odbrambenom području. U 1999. godini uslijedilo je veliko razočaranje, kada na Samitu u Vašingtonu nije dobila poziv za punopravno članstvo u NATO. Interes i podrška javnosti pristupanju u NATO padala je, a najveći razlog bilo je postepeno smirivanje (ili bar kontrola) situacije na Balkanu poslije intervence NATO-a 1999. godine, što je, u neku ruku, posljedično izazvalo osjećanje veće bezbjednosti kod slovenačkih građana.

Slovenija je postala članica NATO 29. marta 2004 godine poslije poziva, koji joj je bio upućen na Samitu u Pragu 2002. godine i poslije referenduma, gdje je nešto više od 60% birača izašlo na referendum a 66,02 % glasalo je za članstvo u NATO. Treba napomenuti da je referendum organizovan paralelno sa izjašnjavanjem građana za članstvo u EU.

Šta je Slovenija dobila članstvom u NATO?

- 1. Veći stepen bezbjednosti,** kroz instrumente kolektivne bezbjednosti. Kamen temeljac NATO-a je kolektivna odbrana, što znači da napad na jednu članicu znači napad na sve. To NATO čini jakom organizacijom, koja je u međunarodnom prostoru vrlo respektibilna. Slovenija je kroz široku diskusiju, koja je trajala od početka devedestih godina razmatrala više opcija kako rješavati bezbjednost i

odbranu zemlje. Slovenija je mala zemlja, koja nema mogućnosti da izgradi takve odbrambene snage, koje bi mogle da adekvatno odgovore na sve prijetnje. Ne radi se samo o klasičnom oružanom sukobu, za koje se poslije smirivanja situacije na Balkanu ustanovilo, da je malo vjerovatan, nego je riječ o modernim, asimetričkim prijetnjama, sa kojima se suočava moderno društvo, kao što je terorizam, sajber napadi, širenje oružja za masovno uništenje i slično. Na te prijetnje, bez saradnje sa drugima nije moguće odgovoriti, jer te prijetnje ne poznaju ni granice, ne poštuju uslove neutralnosti, miroljubivosti, nesvrstanosti itd. Zbog toga je članstvo u NATO od tako velikog značaja: zajedno sa 27 najrazvijenijih zapadnih zemalja, sa kojim Slovenija djeli iste vrijednosti, lakše će se oduprijeti svemu, što bi moglo uticati na njenu bezbjednost i bezbjednost njenih građana.

2. ***Dugoročnu stabilnu bezbjednosnu političku okolinu***, koja će omogućiti razvoj društva, ekonomije, sa niskom nivoom rizika, Slovenija predstavlja bezbjednu okolinu za strana ulaganja. Pošto se u okviru NATO-a sarađuje sa ostalih 27 država to utiče i na bilateralnu suradnju između članica i na drugim područjima.
3. ***Ojačan vanjsko-politički profil i položaj države***. Slovenija nije više samo posmatrač onoga šta se zbiva na polju bezbjednosti, nego aktivno učestvuje u donošenju odluka u najjačoj vojno-političkoj organizaciji. Zbog pravila konsenzusa u NATO-u, Slovenija ima mogućnost da utiče na odluke, da pomaže u traženju pravih rješenja i aktivno učestvuje u izvođenju aktivnosti na području bezbjednosti.
4. ***Dugoročno stabilni izdaci za odbranu koji se ne uvećavaju***. Slovenija je u zadnjih 10 godina za odbranu trošila manje, a održavala je jednak kvantitet vojnih snaga, koje su danas i bolje pripremljene, obučene i sposobnije nego prije 10 godina. To, bez pomoći članica NATO-a, ne bi bilo moguće. NATO pruža pomoć sa znanjem, pa i finansijama, oko razvoja sposobnosti pojedinih članica. Zajednička obuka, edukacija, vježbe, omogućavaju jeftinije dostizanje većih standarda, nego što bi to mogla slovenačka Vojska da napravi sama. Kroz mehanizme kao što je »Pametna odbrana«, koja se gradi na filozofiji »*manje finansija - više sposobnosti*«, kroz mehanizme par-

tenrstva, saradnje, povjerenja itd. slovenačka Vojska postaje sve bolja i bolja, a država na nju troši sve manje sredstava.

5. Slovenačka Vojska će biti bolja, efikasnija i spremnija. Zbog prilagođavanja na NATO standarde, koji su u suštini najbolja iskustva svih država članica, zbog zajedničke obuke i vježbi, zbog mogućnosti dostupa do znanja sa kojim raspolaže 27 država, zbog stručne pomoći tih država, pa i zbog kontrole iz Brisela i vojnih komandi NATO-a, koji nadgledaju razvoj i sposobnosti vojske i ispunjavanje zadatah ciljeva, slovenačka Vojska ima bolje uslove da je bolja, profesionalnija i efikasnija nego ikada.

6. Mogućnost saradnje na različitim područjima, kao što su tehnološki razvoj, istraživanje, eksperimenti itd. NATO članice, prije svega velike zemlje, imaju snažnu tehnološku bazu, puno ulažu u razvoj i nauku, što sve podupire njihove vojske. Pristup tom znanju i učestvovanja u projektima razvoja na različitim područjima, olakšano je ako si u zajedničkoj organizaciji, koja podržava takvu saradnju. Neka preduzeća i instituti obavljaju određene aktivnosti i na odbrambenom području u okviru NATO-a.¹³⁷

7. Pomoć kad zatreba, iako nije direktna veza sa član 5. Sjevernoatlantskog ugovora, lakše je dostupna. Uz dobre odnose sa državama članicama i saradnjom s njima na različitim područjima, mnogo jednostavnije je dobiti pomoć prilikom velikih prirodnih katastrofa ili drugih prijetnji. U skladu sa članom 4. Sjevernoatlantskog ugovora svaka država može tražiti raspravu koja je vezana za bezbjednosne prilike u zemlji (na koje utiču i prirodne katastrofe) i tražiti pomoć, koju članice uvijek obezbeđuju.

Poslije 10 godina članstva istraživanja u Sloveniji kažu da nekih negativnih iskustava sa članstvom Slovenije u NATO nema. Činjenice su:

- » bezbjednost je veća (to se ne može izmjeriti, ali Slovenija nije bila u zadnjih 10 godina ugrožena nijednom prijetnjom, koju bi prouzrokovao čovjek), pošto smo u najsnažnijoj organizaciji sa državama sa kojima želimo (Slovenija se odlučila za Evropu i za parlamentarnu demokratiju »zapadnog tipa«) dijeliti loše i dobro;

¹³⁷ Na primjer: Fakulteta za društvene vede (FDV) iz Ljubljane, nekoliko godina obavljala je raziskave u članicama Nato (za potrebe Nato) po pitanju odnosa javnosti do Nato.

- » Slovenačka vojska je bolja nego što je bila prije, što se može potvrditi kroz znanje (školovanja), izvršenje zadataka, obuku i vježbe. Slovenačka vojska je danas mobilna, moderno opremljena, sa novim naoružanjem, tehnologijama i zadatke izvodi u skladu sa doktrinama, koje se smatraju za najbolje u svijetu. Slovenački vojnici, podoficiri i oficiri rade u zajedničkim komandama i jedinicama NATO-a i stiču nova znanja;
- » NATO je izveo nekoliko investicija u Sloveniji. Najznačajnija je investicija na aerodromu Cerklje, gdje je NATO sufinansirao više od 50%, 70 miliona € vrjedan projekat;
- » Preko 180 preduzeća u Sloveniji dobilo je sertifikat NATO, da ispunjavaju uslove za saradnju na području bezbjednosti sa svim članicama NATO-a. Od preduzeća zavisi koliko su bila ili će biti uspješna, ali mogućnosti postoje;
- » Slovenija, zbog članstva u NATO, neće izgrađivati neke sposobnosti, koje bi inače vjerovatno morala da osigura, ako ne sopstvenim formiranjem, onda bar ugovorom sa nekom prijateljskom zemljom. Kao primjer: Slovenija neće razvijati jedinice borbenih aviona za kontrolu vazdušnog prostora. Zbog članstava u NATO, to joj obezbjeđuju prijateljske države Italija i Mađarska. Slovenija, iako ima potreba za vazdušnim transportom, neće sama kupovati avione za transport, nego je kroz sufinansiranje sa drugim državama NATO-a obezbijedila određene kapacitete. Bez NATO-a sve to ne bi bilo moguće.
- » Slovenija uplaćuje u zajednički budžet NATO-a, ali trošak je u razumnim granicama (za Sloveniju iznosi oko 4 miliona € godišnje, dok je uplata za članstvo u UN za Sloveniju oko 2,3 miliona € godišnje plus oko 6 miliona za mirovne operacije koje izvodi UN ¹³⁸). Dio tih sredstava vraća se u Sloveniju preko investicija NATO-a (oko 38 miliona € u aerodrom Cerklje) a dio indirektno, kroz pružanje određenih garancija, recimo bezbjednost vazdušnog prostora;
- » Slovenija učestvuje u operacijama i misijama koje izvodi NATO. U koje operacije će slati slovenačke vojnike, Vlada Republike Slovenije odlučuje, na osnovu političke konotacije, mogućnosti slovenačke Vojske i finansijsku konstrukciju. U zadnjih 5 godina u prosjeku oko 300 vojnika slovenačke Vojske nalazi se u operacijama NATO-a.

138 Vidjeti: http://www.siol.net/novice/slovenija/2013/09/slovenija_dolg_ozn.aspx

5.2 Iskustva Republike Hrvatske

U analizi koristi ili prednosti članstva jedne države u NATO veoma je važno uzeti u obzir specifičnosti koje su bitne za svaku državu pojedinačno. U analizama koje su pravili hrvatski eksperti takođe se ističu bitne prednosti prije i nakon što je država postala punopravna članica u NATO.

Hrvatski vojni eksperti smatraju, da ulazak u NATO Hrvatskoj donosi tri milijarde dolara uštede. Bez članstva u Savezu, umjesto 16.000 vojnika, Hrvatska bi trebalo da ima između 50.000 i 250.000, a i suspenzija obaveznog vojnog roka teško bi se mogla sprovesti. Već i sama vizija da Hrvatska namjerava biti dio sistema kolektivne bezbjednosti NATO-a omogućila je Hrvatskoj ostvarenje milionskih ušteda. Ovakvu tvrdnju, potvrdili su analitičari i stratezi Ministarstva odbrane i Hrvatske vojske, izračunavši da je samo 2007. godine, i to zahvaljujući odbrambenim reformama i približavanju prema punopravnom članstvu u NATO, hrvatski vojni budžet ostvario gotovo trostruke uštede. Analiza koju je sačinio bojnik (sadašnji pukovnik) Dražen Jonjić,¹³⁹ egzaktno je pokazala i dokazala da je punopravno članstvo za Hrvatsku višestruko isplativija opcija.

Brojke su, naime, osjetno na strani modela kolektivne bezbjednosti i ne idu u prilog onima koji zagovaraju opciju samostalnog puta Hrvatske. Zato je vizija da će Hrvatska uskoro biti punopravna članica NATO-a, omogućila brojne koristi, napominjali su eksperti u hrvatskoj Vojsci. Bez nje, ne samo da ne bi bilo moguće modelovanje veličine hrvatske Vojske prema ciljanih 16.000 pripadnika, nego ni funkcionalnije i racionalnije korišćenje vojnih resursa. O kolikim je uštedama zapravo riječ, bojnik Jonjić pokazuje na primjeru odbrambenog budžeta za 2007. Po njemu je, na primjer, samo za modernizaciju HV-a te godine bilo predviđeno 394 miliona kuna, a da je kojim slučajem, umjesto NATO-a, Hrvatska izabrala samostalni put, samo bi stavka opremanje i nabavka nove vojne tehnike poreske obaveznike u 2007. stajala skoro tri puta više, odnosno 983 miliona kuna.

Po njemu, Hrvatska, ne samo da ne bi mogla imati tri do četiri puta manji broj vojnika, nego bi i suspenzija obaveznog služenja vojnog roka bila zapravo nemoguća. Jonjić, naime, podsjeća da individualni koncept

139 Drazen Jonjic, Vojnik broj 151, kolovoz 2007.

odbrane znači da bi Hrvatska u tom slučaju morala sama razvijati sve svoje sposobnosti, jer bi jedino tako mogla garantovati makar minimalnu sigurnost zemlje. Umjesto preporuke NATO od 2% BDP-a za odbranu, poreski bi obaveznici itekako osjetili izostanak saveznika i modela kolektivne bezbjednosti. »Podaci, dobijeni kroz simulacije, govore da bi izgradnja cijelog sistema individualne odbrane **stajala trostruko ili višestruko više** od punopravnog članstva u Sjevernoatlantskom savezu«, smatra Jonjić i otkriva poprilično nevjerovatan podatak. Da će hrvatsko punopravno članstvo, odnosno model kolektivne bezbjednosti NATO-a, ostaviti u džepu hrvatskih poreskih obaveznika gotovo tri milijarde dolara.

Za one kojima se čak ni tih šesnaestak milijardi kuna uštede ne čini dovoljno »jakim« argumentom za članstvo u Savezu, analitičari podsjećaju i na neke druge i to privredne koristi. Napominju da punopravno članstvo vrlo direktno utiče na kreditni rejting, a što ulazak u NATO znači za strane investitore, potkrepljuju i konkretnim primjerom. Bojnik Jonjić, na primjer, kao jedan od najsnažnijih primjera koristi od članstva u Sjevernoatlantskom savezu ističe Rumuniju, za koju tvrdi da su u toj zemlji direktne strane investicije u godini u kojoj je ušla u NATO porasle čak 141%.

Hrvatski poslanik Davor Božinović, nekadašnji ministar odbrane i šef hrvatske Misije pri NATO u Briselu, tvrdi da je Hrvatska ulaskom u NATO dobila najviši stepen sigurnosti koja je u savremenim uslovima moguća za jednu državu. Ništa od onoga što su kritičari ulaska Hrvatske u NATO govorili u tom razdoblju pred ulazak u Savez, nije se ostvarilo. U Hrvatskoj se nijesu izgradile NATO baze na Jadranu, Hrvatska nije postala meta terorista, Hrvatska nije pokvarila odnose ni sa jednom državom koja nije članica NATO-a itd. Čak i one zemlje koje možda ne gledaju sa simpatijama na NATO savez, svjesne su da je NATO relevantan faktor i da se ne može izbjeći saradnja sa njim. I građani Hrvatske su shvatili da NATO nije okrenut ni protiv koga, već za korist i podizanje bezbjednosti, prije svega, svojih država članica, ali i svih država kojima je u interesu da podignu nivo međunarodne bezbjednosti.¹⁴⁰

Potrebno je napomenuti da su i Slovenija i Hrvatska, kao i sve bivše republike, za potrebe odbrane u zajedničkoj državi SFRJ, 1991. godine, kada je posljednji put uplaćeno u zajednički budžet, izdvajale 4% od BDP. Kao članice NATO u 2013. godini, izdvajanja **Slovenije su 1.1%**

140 Davor Božinović, *Intervju*, Pobjeda, Podgorica, 09.12.2013.

a Hrvatske 1.5%, što samo po sebi govori o vrlo visokom nivou dispariteta, između finansijskog opterećenja sa jedne strane i stepena bezbjednosti države i građana, s druge strane, što je pokazao i sam krvavi raspad zajedničke države - SFRJ.

5.3 Prednosti članstva Crne Gore u NATO

Primjer odnosa Grčke i Turske, kao balkanskih država, sa vrlo dugom istorijom ispoljavanja različitih oblika nerazumijevanja i netrpeljivosti, kroz neriješena teritorijalna pitanja oko egejskih ostrva, etničkim i religijskim različitostima, i odnosa prema Kipru, pokazuje da kao članice NATO, nalaze načina da na miran i demokratski način rješavaju svoje sporove i, što je najvažnije, ne ratuju. Imajući to u vidu, postavlja se realno pitanje da li bi rata na prostoru bivše SFRJ bilo da je Jugoslavija bila članica NATO? S obzirom na sve izazove koje su članice saveza u 65. godišnjoj istoriji funkcionisanja Saveza savladale, kao i dostignuti nivo demokratskih vrijednosti i vladavine prava, vjerovatno da bi Jugoslavija bila lišena stradanja koja su zadesila njene građane na kraju prošlog vijeka i da bi proces razgradnje zajedničke države, u najmanju ruku bio drugačiji i s manje žrtava i materijalnih razaranja, nego što je u zbilji bilo.

Šta članstvo u NATO Crnoj Gori, kao jednoj od najmanjih država u regionu donosi:

1. Očuvanje teritorijalnog integriteta i suvereniteta države. Imajući u vidu vrlo negativna iskustva iz crnogorke prošlosti, kada je kao mala država izgubila nezavisnost 1918. godine, iako je tokom Prvog Svjetskog rata bila na strani Saveznika pobjednika, članstvo u NATO za Crnu Goru, kao malu državu, je od vitalnog i ključnog nacionalnog interesa. Iskustvo evropskih država, koje su zajedno sa Kanadom i SAD, članice NATO od 1949. godine, pokazuje da nikada u svojoj istoriji nijesu duže vremena provele u miru i s manje neposrednih opasnosti po njihov suverenitet i teritorijalni integritet.

U modernom svijetu, nijedna država se ne može samostalno izboriti sa bezbjednosnim izazovima, a posebno ne države ograničenih kapaciteta i resursa, kao što je Crna Gora. Rizici po bezbjednost nijesu uvijek jasno vidljivi, a iskustva malih država nas uče da je kolektivna bezbjednost najbolji odgovor na brojne savremene be-

zbjednosne prijetnje. Članstvo u NATO omogućava Crnoj Gori dostupnost informacija od ključnog značaja za nacionalnu i regionalnu bezbjednost.

Savremena Crna Gora je, obnavljanjem državnosti na miran i demokratski način, potvrdila da je dio evropske civilizacije i velike porodice euroatlantskih naroda. Članstvo u Alijansi dugoročna je garancija suvereniteta i teritorijalnog integriteta zemlje, bezbjednosti građana i države i preduslov je stabilnog ekonomskog razvoja i napretka kojim se otvaraju i vrata članstva u EU. Članstvom u NATO i EU, Crna Gora prihvata demokratske vrijednosti, a samim tim i odgovornost za njihovo očuvanje. Članstvom u NATO Crna Gora trajno zadržava puni suverenitet.

2. Reforma sistema nacionalne bezbjednosti. Kroz proces euroatlantskih integracija, reforma i izgradnja svih elemenata sistema nacionalne bezbjednosti je znatno jeftinija, dok je istovremeno nivo efektivnosti znatno veći. Postoji mogućnost različitih ekspertskih usluga i pomoći, kako bi se prevladale slabosti i unaprijedile sposobnosti. Istovremeno, mogućnost korišćenja resursa za obrazovanje, usavršavanje i obuku kadrova Vojske Crne Gore i drugih elemenata sistema bezbjednosti, u renomiranim akademijama, školama, centrima za obuku i različitim bezbjednosnim institucijama članica NATO, od neprocjenjive je važnosti za Crnu Goru.

Crna Gora je iz zajedničkih država izašla sa vrlo skromnim administrativnim resursima i sposobnostima, što je čini vrlo zavisnom, tako da je članstvo u savez kakav je NATO, koji funkcioniše na principima solidarnosti i međusobne pomoći, od neprocjenivog značaja.

3. Manji troškovi za odbranu. U finansijskom smislu, troškovi ulaska u NATO neuporedivo su manji od onih koje bi država morala izdvajati u slučaju izgradnje samostalnog odbrambenog sistema. Za male zemlje poput Crne Gore računica je jasna. Najviše bezbjednosti za najmanje novca Crna Gora dobija ulaskom u NATO.

NATO za Crnu Goru znači, primjenu sistema "*pametne odbrane* (*smart defence*)". To podrazumijeva efikasnu strukturu crnogorske vojske i ostalih djelova sektora bezbjednosti koji će razvijati specijalizovane kapacitete. Ostalo će nadomjestiti kolektivnim sistemom

odbrane. Takav pristup je racionalniji od razvijanja totalnog sistema odbrane, za šta ne postoje ni ljudski ni materijalni resursi. Primjer pametne odbrane - BRAAD projekat - Balkanski regionalni pristup za zaštitu vazdušnog prostora, koji znači višestruke finansijske uštede uz znatno veću efikasnost.

NATO je međunarodna organizacija, za koju se, kao i za svaku drugu, plaća članarina. Članarina se određuje na osnovu veličine zemlje, BDP-a, a definiše se na osnovu posebne procedure, nakon poziva za članstvo, kao i kod drugih međunarodnih organizacija čiji je Crna Gora član.

Iz NATO bezbjednosnih razvojnih programa – NSIP, finansiraju se razni programi koje koriste države članice i čija je vrijednost, naročito važna kada je u pitanju mala zemlja kao Crna Gora i mnogo je veća od iznosa članarine. To je mogućnost za razvoj cjelukupne društvene infrastrukture, a posebno u oblasti sistema bezbjednosti.

4. Učešće u sistemu kolektivne bezbjednosti. Prvi put u istoriji ljudskog društva male zemlje, poput Crne Gore, dobile su mogućnost da sjeđe za istim stolom sa velikim i moćnim državama i donose odluke koje su u skladu sa njihovim nacionalnim interesima. Istovremeno, način odlučivanja u NATO omogućava potpuno istovjetan uticaj na donošenje neke odluke, kako malim, tako i velikim državama. Kroz istoriju se pokazalo više puta da Crna Gora nije mogla uticati na dešavanja i odluke koja su bila u potpunoj suprotnosti od njenih želja i potreba. Biti u društvu najmoćnijih država koje funkcionišu na istovjetnim vrijednostima, demokratije, vladavine prava i ljudskih prava i sloboda, je od krucijalne važnosti za zemlju poput Crne Gore, koja tek treba da razvija svoju infrastrukturu, vrlo osiromašenu privredu i društvo u cjelini.

Odgovor na savremene izazove i prijetnje, nije moguće samostalno naći. Sajber kriminal i terorizam predstavljaju jednu od glavnih globalnih prijetnji savremene bezbjednosti. NATO je jedina organizacija koja se na sistematičan i stručan način bavi zaštitom od ovog tipa ugrožavanja i ima razvijen sistem sajber odbrane. NATO Snage za odgovor na kompjuterske incidente (*The NATO Computer Incident Response Capability* - NCIRC) štiti NATO sopstvene mreže nudeći centralizovanu 24-časovnu podršku u sajber-odbrani raznim sajtovima članica NATO-a.

5. *Stabilan i dinamičan razvoj.* Članstvom u NATO Crna Gora se potvrđuje kao stabilna i bezbjedna destinacija za investicije, što će donijeti brojne ekonomske koristi koje će doprinijeti stabilnom razvoju i održavanju dinamičnog ekonomskog rasta.

6. *Pomoć u vanrednim situacijama.* Crna Gora, kao članica NATO-a, obezbijediće svojim građanima primjenu najviših standarda u izgradnji sistema za prevenciju civilnih katastrofa i saniranju njihovih eventualnih posljedica. Pomoć članicama u takvim situacijama nalazi se visoko na listi prioriteta NATO-a. U to su se građani naše zemlje uvjerali i tokom 2012. godine, za vrijeme velikih sniježnih padavina. U slučaju vanrednih situacija NATO svojim članicama pruža maksimalnu pomoć. U situacijama kada je vrijeme odlučujući faktor za spašavanje ljudskih života i imovine, NATO svojim članicama garantuje najefikasniju organizaciju u pružanju svih oblika pomoći, od koordinacije i rukovođenja kriznim situacijama, do angažovanja specijalnih timova i isporuke neophodnih sredstava i opreme u najkraćem roku.

U okviru NATO-a funkcioniše *Komitet za civilno upravljanje u vanrednim situacijama*, koji raspravlja o unaprijeđenju Sistema odgovora na sve vrste katastrofa. U sklopu ovog Komiteta postoji Grupa za civilnu zaštitu u okviru koje se održavaju sastanci, konsultacije, seminari, predavanja i sl. na temu edukacije državnih službenika kada je u pitanju postupanje u vanrednim situacijama. *Koordinacioni centar (EAD RCC)* je NATO glavni civilni mehanizam za odgovor na vanredne situacije. Centar je aktivan tokom cijele godine, a uključuje NATO saveznike plus partnerske zemlje. Pripadnici crnogorskih službi zaštite i spašavanja su učestvovali na dvije vježbe koje je Centar organizovao, a čiji je scenario bio traganje i spašavanje iz ruševina (u slučaju zemljotresa).

Prirodne katastrofe ne poznaju državne granice. Zemljotresi, požari, poplave dešavaju se iznenada, za sobom ostavljaju stravična razaranja i odnose živote. Takođe, stalni rizik od nesreća izazvanih havarijama na industrijskim, skladišnim i tehničkim postrojenjima predstavlja dio svakodnevice savremenog svijeta. Iako je primarni cilj države da ima dovoljno razvijene kapacitete da sama adekvatno reaguje na vanredne situacije, primjeri velikih prirodnih katastrofa

pokazuju da nijedna zemlja nije uvijek u mogućnosti da sama reaguje na vrijeme u obimu koji omogućava najefikasnije spašavanje ljudskih života. Iskustvo je pokazalo da ni najmoćnije zemlje ne mogu samostalno da dostignu potreban nivo spremnosti za reagovanje u situacijama prirodnih i civilnih katastrofa (uragan Katrin u SAD-u, prirodne i tehnološke katastrofe u Indiji i Japanu).

7. *Unaprjeđenje regionalne saradnje.* S obzirom na to da je područje Jugoistočne Evrope jedno od najnestabilnijih evropskih regiona, sa veoma kompleksnim istorijskim naslijeđem, visokim stepenom prisutnosti organizovanog kriminala i korupcije, integracija u NATO kolektivni sistem bezbjednosti, za sve zemlje regiona, pa time i za Crnu Goru, predstavlja okvir za bezbjednosnu stabilizaciju i unaprjeđenje svih oblika saradnje koji osiguravaju progres i stabilnost.

Istovremeno, koncept "*Pametne odbrane (Smart Defence)*", koji je NATO pokrenuo na Samitu u Čikagu 2012. godine, omogućuje državama regiona da zajednički koriste regionalne resurse u odgovorima na različite bezbjednosne izazove koji su mnogobrojni u savremenim uslovima i da time, za mnogo manje finansijskih izdataka, postignu mnogo više efekte.

8. *Korišćenje mogućnosti koje nudi NATO program Nauka za mir i bezbjednost.* Mogućnost da koriste grant sredstva kojim raspolaže NATO program Nauka za mir i bezbjednost, je za svaku državu članicu Saveza veoma značajno. Posebno to u slučaju Crne Gore, kao mlade države za ograničenim naučnim potencijalima, dolazi do izražaja.

Program ima za cilj unaprjeđenje međunarodne bezbjednosti i stabilnosti primjenom najboljih naučnih i tehnoloških ekspertiza, jačanje ljudskih resursa (podrška mladim naučnicima), kao i promociju regionalne saradnje između zemalja NATO članica i zemalja partnera. Grant mehanizmi koji su putem ovog programa dostupni naučnoj zajednici su: višegodišnji primijenjeni projekti, obuke i radionica. Imajući u vidu ciljeve ovog programa, kao i mogućnosti koje program nudi kroz prioritetne oblasti, benefiti za zemlju su značajni, kako u dijelu unaprjeđenja nivoa nacionalne bezbjednosti (naročito kada je riječ o kriznim situacijama izazvanim prirodnim katastrofama), tako i u međusobnom umrežavanju i izgradnji kapaciteta.

Imajući u vidu sve prednosti koje su pomenute kod bivših jugoslovenskih republika Slovenije i Hrvatske, sa kojima Crna Gora dijeli slične vrijednosti iz nedavnog perioda zajedničkog života, kao i bitne specifičnosti crnogorske istorije, demografske i privredne resurse, njenu veličinu i okruženje, kao i savremene izazove i prijetnje s kojim se suočavaju moderna društva, može se zaključiti da je za Crnu Goru najracionalniji i najcjelishodniji bezbjednosni izbor, članstvo u NATO.

ZAKLJUČAK

U procesu euroatlantskih integracija razvijaju se stabilne demokratske institucije društva, što predstavlja neophodan uslov za demokratizaciju i prosperitet cjelokupnog crnogorskog društva. Učešćem u kolektivnom sistemu bezbjednosti, kakav je NATO, neposredno se obezbjeđuje politička stabilnost i podstiče ekonomski prosperitet države.

Profesionalizacija i optimizacija sistema i snaga bezbjednosti je jedna od vrlo važnih mogućnosti koja se realizuje kroz učešće države u Partnerstvu za mir i Akcionom planu za članstvo – MAP. U uslovima kada savremeni rizici i prijetnje po bezbjednost države, njenih građana i cijele međunarodne zajednice predstavljaju zajedničku opasnost, neophodna je primjena različitih metoda djelovanja u iznalaženju najefektivnijih bezbjednosnih rješenja uz korišćenje modernih i sofisticiranih sistema i sredstava, koje se obezbjeđuju članstvom u NATO-u. Crna Gora, kao mala i još uvijek nedovoljno razvijena država, ne bi mogla samostalno da iznađe efikasnije i bolje odgovore po svoju bezbjednost nego što je članstvo u NATO.

Učešćem u Partnerstvu za mir i Akcioniom planu za članstvo, koriste se različiti fondovi pomoći, centri za obuku i usavršavanje kadrova, infrastruktura i logistika NATO-a, kao i neposredan proces realizacije operativne, materijalne i administrativne standardizacije, što podrazumijeva približavanje načinu uređenja sistema bezbjednosti i vrijednostima razvijenih evropskih država. Istovremeno, to podrazumijeva i stabilan nivo izdvajanja i finansiranja sistema odbrane, kao jednog od važnijih podsistema u obezbjeđenju nacionalne sigurnosti države. Vrlo važna komponenta u ovom procesu je i neposredno učešće u aktivnostima koje se realizuju u PzM-u i MAP-u od strane NATO eksperata i specijalizovanih agencija, a koje nijedna socijalistička država nije imala, pa ni Crna Gora.

Među najizraženijim problemima balkanskog regiona jesu neprekidna netrpeljivost i loši međususjedski odnosi. U procesu euroatlantskih integracija neophodno je neprekidno učešće u različitim inicijativama i projektima koji su od zajedničkog bezbjednosnog, ekonomskog i ukupnog društvenog interesa za zemlje regiona. Učešćem u sistemu kolektivne bezbjednosti, kakav je NATO, usvajaju se zajedničke vrijednosti i standardi koji se pozitivno reflektuju na sve segmente društva, što dopri-

nosi ukupnom prosperitetu svih zemalja regiona. Istovremeno, demokratizacija društva i uvođenje bezbjednosnih standarda NATO-a za sve države Jugoistočne Evrope jedinstvena je mogućnost da se uspostave trajni mir i stabilnost u ovom dijelu Evrope.

Članstvo u NATO, istovremeno podrazumijeva posjedovanje zahtijevanih sposobnosti za zajedničko djelovanje u različitim aktivnostima koje predstavljaju odgovor na neki od mnogobrojnih bezbjednosnih izazova. Danas nijedna zemlja nije u mogućnosti da se samostalno nosi sa nametnutim prijetnjama, već je neophodno udruživanje i zajednički odgovor. Imajući u vidu da su članice NATO istovremeno i najbogatije i najmoćnije države u svijetu, kao i iskustvo funkcionisanja od 65 godina, realno se nameće zaključak da je to najbolji bezbjednosni okvir za male države kakva je Crna Gora.

PRILOZI:

Prilog A: Sjevernoatlantski sporazum

WASHINGTON D. C., 4. APRILA 1949. GODINE

Potpisnice ovog sporazuma ponovo potvrđuju svoje uvjerenje u namjere i načela Povelje Ujedinjenih nacija i svoju želju da žive u miru sa svim ljudima i svim vladama. One su odlučne da čuvaju slobodu, zajedničko nasljeđe i civilizaciju svojih naroda, zasnovane na načelima demokratije, slobode pojedinca i vladavine prava. One žele da promovišu stabilnost i napredak na sjevernoatlantskom području. One su odlučne da ujedine svoje napore za zajedničku odbranu i očuvanje mira i sigurnosti. Stoga su saglasne sa ovim Sjevernoatlantskim sporazumom.

ČLAN 1

Potpisnice se obavezuju, kako je navedeno u Povelji Ujedinjenih nacija, da rješavaju bilo kakve međunarodne nesuglasice, u koje bi mogle biti uključene, mirnim putem, na način da ne budu ugroženi međunarodni mir, sigurnost i pravda, te da će se u svojim međunarodnim odnosima suzdržati od prijetnje silom ili upotrebe sile na bilo koji način koji nije u skladu s ciljevima Ujedinjenih nacija.

ČLAN 2

Potpisnice će doprinositi daljem razvoju mirnih i prijateljskih međunarodnih odnosa jačajući svoje slobodne institucije, promovišući bolje razumijevanje načela na kojima su zasnovane te institucije, i promovišući uslove stabilnosti i napretka. Nastojat će da uklone sukobe u svojim međunarodnim društvenim politikama i podržavat će međusobnu privrednu saradnju.

ČLAN 3

Kako bi efektivnije ostvarile ciljeve ovog sporazuma, potpisnice će odvojeno ili zajedno, stalnom efikasnom međusobnom pomoći i samopomoći održavati i razvijati svoje pojedinačne i zajedničke sposobnosti da se odupru oružanom napadu.

ČLAN 4

Potpisnice će se savjetovati uvijek kada, prema mišljenju bilo koje od njih, bude ugrožena teritorijalna cjelovitost, politička nezavisnost ili sigurnost bilo koje zemlje potpisnice.

ČLAN 5

Potpisnice su saglasne da će se oružani napad na jednu ili više njih, u Evropi ili u Sjevernoj Americi, smatrati napadom na sve njih, te se stoga slažu da će u slučaju takvog oružanog napada, svaka od njih, pozivajući se na pravo pojedinačne ili zajedničke samoobrane iz člana 51. Povelje Ujedinjenih nacija, pomoći potpisnici ili potpisnicama koje su napadnute, preduzimajući odmah, same i u skladu s drugim potpisnicama, korake koji se smatraju potrebnima, obuhvaćajući upotrebu oružane sile, kako bi povratile i održale sigurnost sjevernoatlantskog područja. Svaki takav oružani napad i mjere preduzete kao rezultat tog napada odmah će biti prijavljeni Savjetu bezbjednosti. Takve mjere će biti obustavljene kada Savjet bezbjednosti preduzme mjere potrebne za ponovno uspostavljanje i održavanje međunarodnog mira i sigurnosti.

ČLAN 6¹⁴¹

U skladu sa članom 5, oružani napad na jednu ili više potpisnica smatra se da obuhvata: oružani napad na teritoriju bilo koje potpisnice u Evropi ili Sjevernoj Americi, na francuske departmane u Alžiru¹⁴², na okupacijske snage bilo koje potpisnice u Evropi, na ostrva pod jurisdikcijom bilo koje od potpisnica u sjevernoatlantskom području sjeverno od Rakove paralele ili na plovne objekte ili vazduhoplove bilo koje od potpisnica u ovom području.

ČLAN 7

Ovaj sporazum nikako ne utiče, i ne treba ga tako tumačiti, na prava i obaveze iz Povelje za potpisnice koje su članice Ujedinjenih nacija ili na primarnu odgovornost Savjeta bezbjednosti za održavanje međunarodnog mira i sigurnosti.

141 Član 6 izmijenjen je članom 2 Protokola Sjevernoatlantskog sporazuma prilikom pridruživanja Grčke i Turske NATO-u.

142 Sjevernoatlantski savjet je 16. januar 1963. godine izmijenio ovaj sporazum odlukom C-R(63)2, tačka V, prilikom proglašenja nezavisnosti bivših francuskih departmana u Alžiru.

ČLAN 8

Svaka potpisnica izjavljuje da nijedan od međunarodnih ugovora koji su sada na snazi između nje i bilo koje druge potpisnice ili neke treće države nije u protivrječnosti sa odredbama ovog Sporazuma i da se obavezuje da ne ulazi u međunarodne sporazume koji su u protivrječnosti s ovim Sporazumom.

ČLAN 9

Ovime potpisnice osnivaju Savjet u kojem će svaka od njih biti zastupljena kako bi mogla razmatrati pitanja koja se tiču sprovođenja ovog Sporazuma. Savjet će biti organizovan tako da se u svakom trenutku može brzo sastati. Savjet će ustanoviti pomoćna tijela koja bi mogla biti potrebna; posebno, on će odmah uspostaviti Odbor za odbranu koji će preporučiti mjere za sprovođenje članova 3 i 5.

ČLAN 10

Potpisnice mogu, jednoglasnom odlukom, pozvati bilo koju drugu evropsku državu, koja je u mogućnosti da promoviše načela Sporazuma i doprinosi sigurnosti sjevernoatlantskog područja, da pristupi Sporazumu. Svaka pozvana država može postati potpisnicom Sporazuma, podnoseći kandidaturu pristupanja Vladi Sjedinjenih Američkih Država. Vlada Sjedinjenih Američkih Država obavijestit će svaku od potpisnica o svakoj podnesenoj kandidaturi.

ČLAN 11

Ovaj Sporazum će biti ratifikovan i njegove odredbe će biti sprovedene u skladu sa ustavima zemalja potpisnica. Pravni dokument ratifikacije će biti deponovan što prije kod Vlade Sjedinjenih Američkih Država, koja će obavijestiti ostale potpisnice o svakom deponovanom pravnom dokumentu ratifikacije. Sporazum će stupiti na snagu među državama koje su ga potvrdile čim većina potpisnica, uključujući Belgiju, Kanadu, Francusku, Luksemburg, Holandiju, Ujedinjeno Kraljevstvo i Sjedinjene Američke Države, bude predala ratifikacije, a Sporazum će postati važećim za druge države na dan predaje njihovih ratifikacija.

ČLAN 12

Nakon što Sporazum bude na snazi deset godina ili u bilo koje doba poslije, strane će, ako bilo koja od njih tako zahtijeva, razmotriti i preispitati ciljeve Sporazuma, uzimajući u obzir činjenice koje utiču na mir i sigurnost sjevernoatlantskog područja, obuhvatajući razvoj opštih kao i regionalnih sporazuma o očuvanju međunarodnog mira i sigurnosti prema Povelji Ujedinjenih nacija.

ČLAN 13

Nakon što Sporazum bude na snazi dvadeset godina, svaka strana može iz njega istupiti godinu dana nakon što je predala izjavu o istupanju Vladi Sjedinjenih Američkih Država, koja će obavijestiti vlade drugih potpisnica o podnošenju svake takve izjave.

ČLAN 14

Ovaj Sporazum, čiji su engleski i francuski tekstovi autentični, biće deponovan u arhivi Vlade Sjedinjenih Američkih Država. Propisno ovjerene kopije, ta će Vlada predati vladama drugih potpisnica.

Prilog B: Spisak država članica NATO, EU i PZM

a) Države članice NATO-a

1.		Albania	
2.		Belgium	
3.		Bulgaria	
4.		Canada	
5.		Croatia	
6.		Czech Rep	
7.		Denmark	
8.		Estonia	
9.		France	
10.		Germany	
11.		Greece	
12.		Hungary	
13.		Iceland	
14.		Italy	
15.		Latvia	
16.		Lithuania	
17.		Luxembourg	
18.		Netherlands	
19.		Norway	
20.		Poland	
21.		Portugal	
22.		Romania	
23.		Slovakia	
24.		Slovenia	
25.		Spain	
26.		Turkey	
27.		United Kingdom	
28.		United States	

Države koje su članice EU, a nijesu članice NATO-a:

1) Austrija, 2) Kipar, 3) Finska, 4) Irska, 5) Malta, 6) Švedska

Države koje su članice NATO-a, a nijesu članice EU: 1) Albanija, 2) Kanada, 3) Island, 4) Norveška, 5) Turska, 6) SAD

b) Države članice Evropske unije – EU

1.			Austria	PzM	Neutral
2.			Belgium	NATO	
3.			Bulgaria	NATO	
4.			Cyprus		
5.			Croatia	NATO	
6.			Czech Rep	NATO	
7.			Denmark	NATO	
8.			Estonia	NATO	
9.			Finland	PzM	Neutral
10.			France	NATO	
11.			Germany	NATO	
12.			Greece	NATO	
13.			Hungary	NATO	
14.			Ireland	PzM	Neutral
15.			Italy	NATO	
16.			Latvia	NATO	
17.			Lithuania	NATO	
18.			Luxembourg	NATO	
19.			Malta	PzM	Neutral
20.			Netherlands	NATO	
21.			Poland	NATO	
22.			Portugal	NATO	
23.			Romania	NATO	
24.			Slovakia	NATO	
25.			Slovenia	NATO	
26.			Spain	NATO	
27.			Sweden	PzM	Neutral
28.			United Kingdom	NATO	

c) Države članice Partnerstva za mir – PzM

1.		Armenia		
2.		Austria		Neutral
3.		Azerbaijan		
4.		Belarus		
5.		Bosnia and Herzegovina		
6.		Finland		Neutral
7.		the former Yugoslav Republic of Macedonia		
8.		Georgia		
9.		Ireland		Neutral
10.		Kazakhstan		
11.		Kyrgyz Republic		
12.		Malta		Neutral
13.		The Republic of Moldova		
14.		Montenegro		
15.		Russia		
16.		Serbia		
17.		Sweden		Neutral
18.		Switzerland		Neutral
19.		Tajikistan		
20.		Turkmenistan		
21.		Ukraine		
22.		Uzbekistan		

Neutralne države u PzM-u:

1.		Austria		Neutral
2.		Finland		Neutral
3.		Ireland		Neutral
4.		Malta		Neutral
5.		Sweden		Neutral
6.		Switzerland		Neutral

*d) Države članice Mediteranskog dijaloga (MD),
Istambulske inicijative (ICI) i NATO Globalnog partnerstva*

MEDITERANSKI DIJALOG

1.		Algeria	
2.		Egypt	
3.		Israel	
4.		Jordan	
5.		Mauritania	
6.		Morocco	
7.		Tunisia	

ISTAMBULSKA INICIJATIVA

1.		Kuwait	
2.		Katar	
3.		United Arab Emirates	
4.		Bahrain	

DRŽAVE NATO-ovog GLOBALNOG PARTNERSTVA

1.		Japan	
2.		Australia	
3.		South Korea	
4.		New Zealand	
5.		Pakistan	
6.		Iraq	
7.		Afghanistan	
8.		Mongolia	

LITERATURA

KNJIGE:

1. Anton Grizolg, *Security and cooperation in Southeastern Europe*, Security Studies Collection, Faculty of Social Sciences, Ljubljana, 2003
2. Anton Grizold, Lidija Čehulić, *Međunarodna sigurnost i NATO u novom svjetskom poretku*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2006.
3. Branko Babić. Kritski Odred - „Međunarodna mirovna misija Crnogoraca na Kritu 1897-1899“, CID, Podgorica, 2006.
4. Dragan Bogetić, *Jugoslavija i Zapad 1952-1955. i Jugoslovensko približavanje NATO*, Beograd, 2005.
5. Gordana Djurović, Lidija Čehulić, Mehmedin Tahirović, Danijela Jaćimović, Nikola Milović, *Crna Gora u 21. stoljeću u eri kompetitivnosti - Integracija u evropske i evroatlantske strukture*, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti 73/4, Podgorica, 2010.
6. H. S. Truman, *The Memoirs, Vol 11: Years of Trial and Hope*, New York, 1956.
7. *Handbook/Priručnik*, Uprava za javnu diplomatiju NATO Brisel, 2006.
8. Lidija Čehulić, „Euroatlantske integracije i Mediteran“, Međunarodne studije, god.V., br.1., 2005.
9. Mehmedin Tahirović, Monografija, *Crna Gora na putu u NATO*, Uprava za kadrove Crne Gore, Podgorica, maj 2010.
10. Mihajlo Basara, *Balkanski pakt*, Zbornik dokumenata, Vojnoistorijski institut, Beograd 2005.
11. Radovan Vukadinović, V. Mileta, *Europa iza ugla*, Zagreb, 1990.
12. Radovan Vukadinović, *Od hladnog rata do globalnog poretka*, Zagreb, 2001.
13. Radovan Vukadinović, *Drugo posthladnoratovsko širenje NATO-a*, Međunarodne studije, god 2. br. 3, Zagreb, 2002.
14. Radovan Vukadinović, Lidija Čehulić Vukadinović, Davor Božinović, *NATO Euroatlantska integracija*, Zagreb, 2007.
15. Radovan Vukadinović, Lidija Čehulić, *Politika evropskih integracija*, Topical, Zagreb, 2005.
16. Radovan Vukadinović, Lidija Čehulić, Drago Lovrić, *NATO u međunarodnim odnosima*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb 2006.
17. *Vodič kroz Partnerstvo za mir*, drugo dopunjeno izdanje, ISAC Fund, Beograd, 2008.

ČLANCI:

1. Anja H. Ebnoether, Ernst M. Felberbauer, Mladen Stancić, *Security Sector Reform in South East Europe—from a Necessary Remedy to a Global Concept*, Vienna and Geneva, January 2007., Vidjeti: Chris Morffew, *Partnership for Peace and Security Sector Reform*.
2. Davor Božinović, *Interwuju*, Pobjeda, Podgorica, 09.12.2013.
3. Drazen Jonjic, *Hrvatska u NATO*, Vojnik broj 151, kolovoz 2007.
4. Gordana Đurović, *Fulfilment of political criteria as one of the preconditions on Montenegrin path towards NATO and the EU*, Yearbook Šipan 2010.
5. G. R. Bojić, *Pirati kao novi izazov*, Partner, broj 27, jun 2010. godine.
6. Lidija Čehulić Vukadinović, *Približavanje jugoistočne Evrope Sjevernoatlantskom savezu*, Međunarodne studije, god. 9, br.1, Zagreb, 2009.
7. L. Čehulić „Croatia on the Path to European Union“, u Yearbook Šipan 2005., (ed.), Politička kultura, Zagreb, 2006.
8. Mehmedin Tahirović, *Montenegro and the NATO Partnership for Peace Program*, Connections, The quarterly journal, Spring 20008.
9. Megan Bastick and Daniel de Torres, *Implementing the Women, Peace and Security Resolutions in Security Sector Reform*, Gender and SSR Toolkit, Tool 13, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF).
10. Mehmet Niyazi Tanilir, Mehmedin Tahirovic, Članak: „Međunarodna bezbjednost i sajber opasnosti“, MONET 34 SE, edicija BEZBJEDNOST, Volume 4, Zbornik radova, Institut za strategijske studije i prognoze (ISSP) i Centar za evropsko obrazovanje i studije (CE²S), UDG, Podgorica, 2013.
11. Mehmedin Tahirović, Članak: *Učešće Crne Gore u PzM i MAP-u*, Zbornik škole euroatlantizma I – Sesija, Univerzitet Donja Gorica, Podgorica, 2010. , str. 139 – 174.
12. Mehmedin Tahirović, Članak: *Žene u sektoru bezbjednosti i euroatlantske integracije Crne Gore*, Tematski zbornik radova, Žene u sektoru bezbjednosti – Regionalna perspektiva, Institut za strategijska istraživanja, Vojna štamparija , Beograd, 2012.
13. Mehmedin Tahirović, Malgorzata Lakota – Micker, Članak: „Aktivnosti Crne Gore u MAP-u i učešće u međunarodnim misijama i operacijama“, Zbornik škole euroatlantizma II – Sesija, Univerzitet Donja Gorica, Podgorica, 2011.

14. Mehmedin Tahirović, Članak: *Regionalna bezbjednosna saradnja u JIE*, Zbornik škole euroatlantizma IV – Sesija, Univerzitet Donja Gorica, Podgorica, 2013.
15. Mehmedin Tahirović, *Strategijski pregled odbrane – analiza resursa i odgovora*, Mjesečnik o evroatlantskim integracijama, odbrani i vojsci – *Partner*, br. 4, Podgorica, maj 2008.
16. Mehmedin Tahirović, *Brža kandidatura za članstvo u NATO*, Mjesečnik o evroatlantskim integracijama, odbrani i vojsci – *Partner*, br. 6, Podgorica, jul 2008.
17. Mehmedin Tahirović, *Proces planiranja i revizije – PARP*, Mjesečnik o evroatlantskim integracijama, odbrani i vojsci – *Partner*, br. 3, Podgorica, april 2008.
18. M. Jokanović, *Još pet vojnika u Avganistan*, *Partner*, broj 39, jul 2011. godine.
19. M. Danilović, *Doprinos u borbi protiv pirata*, *Partner*, broj 20, novembar 2009. godine.
20. Tihomir Mijović, Sporazum o bezbjednosti informacija sa NATO, Vlada Crne Gore, Podgorica, 05.04.2007. Vidjeti: „Na raspolaganju tajni podaci NATO”, Mjesečnik o evroatlantskim integracijama, odbrani i vojsci – *Partner*, br. 9, novembar 2008,
21. Tihomir Mijović, *Revizija IPP aktivnosti – dokaz odgovornosti i zrelosti*, Mjesečnik o evroatlantskim integracijama, odbrani i vojsci – *Partner*, br. 8, Podgorica, oktobar 2008.
22. Tihomir Mijović, *NATO usvojio PARP procjenu za Crnu Goru*, Mjesečnik o evroatlantskim integracijama, odbrani i vojsci – *Partner*, br. 3, Podgorica, april 2008.
23. Vlasta Zekulić, *Promijenjena uloga NATO i EU u održavanju mira*, Međunarodne studije, god. 8, br. 2, Zagreb, 2008.
24. Zbornik radova sa međunarodne konferencije »Žene u vojsci« 2007. godine, *Tekst rezolucije Savjeta Bezbjednosti UN 1325*, Ministarstvo odbrane Republike Srbije, Institut za strategijska istraživanja, Beograd, 2007.

DOKUMENTI:

1. *Deklaracija o pridruživanju Evropskoj uniji*, Sl. list RCG, br. 36/05 od 16.06.2005. godine.
2. *Deklaracija o nezavisnosti Crne Gore*, Skupština RCG, 03.06.2006.
3. *Deklaracija o nezavisnosti Crne Gore*, Skupština RCG, 03.06.2006.
4. *Dugoročni program saradnje između Norveške i Crne Gore*, Oslo, 28. septembar 2007. godine.
5. *Evropska bezbjedostna strategija*, Brisel, 12. decembar 2003
6. *Ekspoze mandataru za sastav Vlade Crne Gore Željka Šturanovića*, Skupština Crne Gore, 10.11.2007.
7. *Formacija Vojske Crne Gore*, Vlada Crne Gore, decembar 2014. godine.
8. *Godišnji nacionalni program Crne Gore*, Vlada Crne Gore, Podgorica, septembar 2010. godine. Vidjeti: http://www.gov.me/biblioteka/Ostali_Dokumenti
9. *Izveštaj o realizaciji bezbjedotne strategije*, Evropska komisija, Brisel, 2009.
10. *Izveštaj o radu Ministarstva odbrane za 2008. godinu*, Vlada Crne Gore, februar 2009.
11. *Lisabonski ugovor*, Lisabon, 2010., čl.42
12. *Membership Action Plan (MAP), approved by the Heads of State and Government Participating in the Meeting of the North Atlantic Council, Washington D.C., 23–24 April, 1999, NATO Handbook, Documentation, NATO Office of Information and Press*
13. *NATO–PfP SOFA sporazum*, Ministarstvo inostranih poslova Crne Gore, br. 08/3–392/3. od 17.12.2008. godine.
14. *Okvirni dokument Partnerstva za mir*, Crna Gora – NATO, Brisel, 14. decembar 2006.
15. *Odluka*, Vlade Crne Gore br.03-8965/3 od 30.07.2009. godine
16. *Pravilnik o standardizaciji u oblasti odbrane*, Broj: 813 – 91/13 Podgorica, 16. maja 2013. godine
17. *Prezentacioni dokument Crne Gore*, NATO, Brisel, 25. april 2007.
18. *Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva odbrane*, Vlada Crne Gore, Podgorica, mart 2013. godine.
19. *Program rada Vlade RCG za 2007. godinu*, Službeni list Republike Crne Gore, br. 45/01.2007.
20. *Prvi Izveštaj o sprovođenju Godišnjeg nacionalnog programa Crne Gore*, Vlada CG, Podgorica, februar 2011. Godine

21. *Peti godišnji nacionalni program Crne Gore u periodu intenziviranih i fokusiranih razgovora sa NATO*, Vlada Crne Gore, Podgorica, oktobar, 2014.
22. *Sjevernoatlantski sporazum*, Vašington, SAD, 1949.
23. *Sporazum o prelasku snaga NATO-a*, između Crne Gore i NATO-a potpisan je 26.11.2007.
24. *Strategija unutrašnje bezbjednosti za Evropsku uniju*, mart 2010
25. *Strategijski pregled odbrane*, Vlada Crne Gore, jul 2013.
26. *Strategija nacionalne bezbjednosti*, Sl. list Crne Gore, br. 75/08 od 08.12.2008.
27. *Strategija odbrane Crne Gore*, Sl. list Crne Gore, br. 79/08 od 23.12.2008.
28. *Strategic Concept For the Defence and Security of The Members of the North Atlantic Treaty Organisation*, »Active Engagement, Modern Defence«, Lisabon, 2010
29. *Strategija razvoja funkcije menadžmenta ljudskih resursa (HRM) u Ministarstvu odbrane Crne Gore*, Ministarstvo odbrane, Podgorica, 2014.
30. *Wales Summit Declaration*, 5 September 2014.
31. *Zakon o referendumu u Crnoj Gori*, Skupština Crne Gore, 01. 03. 2006. godine. Službeni list Republike Crne Gore, br. 38/03.2006.
32. *Zakon o tajnosti podataka*, Sl. list Crne Gore, br. 14/08 od 29.02.2008.
33. *Zakon o potvrđivanju, Dopunskog protokola Sporazuma između država ugovornica Sjevernoatlantskog ugovora i drugih država učesnica Partnerstva za mir u vezi sa statusom njihovih snaga*, Sl. list CG br. 04/09, 2009. godine.
34. *Zakon o potvrđivanju Dodatnog dopunskog protokola Sporazuma između država ugovornica Sjeveroatlantskog ugovora i drugih država članica PzM u vezi sa statusom njihovih snaga*, Skupština Crne Gore, 16.07.2014. godine
35. *Zakon o odbrani*, „Sl. list RCG“, br. 47/07 od 07.08.2007, „Sl. list Crne Gore“, br. 86/09 od 25.12.2009, 88/09 od 31.12.2009, 25/10 od 05.05.2010, 40/11 od 08.08.2011, 14/12 od 07.03.2012).
36. *Zakon o Vojsci Crne Gore*, „Sl. list Crne Gore“, br. 88/09 od 31.12.2009, 75/10 od 21.12.2010, 40/11 od 08.08.2011, 32/14 od 30.07.2014.
37. *Uredba o izmjenama i dopunama Uredbe o organizaciji i načinu rada državne Ustav Crne Gore*, Službeni list Crne Gore, Broj 1 Godina LXIII Podgorica, 25.

38. *Zakon o upotrebi jedinica vojske Crne Gore u međunarodnim snagama i učešću pripadnika civilne zaštite, policije i zaposlenih u organima državne uprave u mirovnim misijama i drugim aktivnostima u inostranstvu*, Sl. list Crne Gore, br. 61, od 13. oktobra 2008. godine.
39. *Zakon o parlamentarnom nadzoru u oblasti bezbjednosti i odbrane*, „Sl. list Crne Gore”, br. 80/10 od 31.12.2010, Podgorica, 2010.
40. *Zakon o osnovama obavještajno bezbjednosnog sektora Crne Gore*, Skupština CG Broj: 31-6/14-1/11, Podgorica, 19.06.2014.
41. *Zakon o Vojsci Jugoslavije*, član 158., Službeni list SCG. br. 7/05 i 44/05, 2006. godine.
42. *Zaključak broj 03-751*, Vlada Crne Gore, 03. februar 2011. godine
43. *Zakon o rodnoj ravnopravnosti*, Sl. List CG, br. 01-245/6, Podgorica, 2007.

INTERNET STRANICE:

http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2012_04/20120413_PR_CP_2012_047_rev1.pdf
http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_topics/20140224_140224-PR2014-028-Defence-exp.pdf
<http://www.state.gov/documents/organization/210288.pdf>
<http://www.debatingeurope.eu/2013/11/19/is-there-solidarity-in-europe-immigration/#.Uxhh884UREI>
<http://www.eea.europa.eu/highlights/natural-hazards-and-technological-accidents>
<http://issp.me/wp-content/uploads/2012/10/monet34se.pdf>
<http://www.icc-ccs.org/news/873-piracy-at-sea-falls-to-lowest-level-in-seven-years-reports-imb>
http://oceansbeyondpiracy.org/sites/default/files/attachments/View%20Full%20Report_1.pdf
<http://www.un.org/apps/news/story.asp/html/www.iaea.org/story.asp?NewsID=42480&Cr=Drugs&Cr1#.UxmOos4UREI>
<http://www.havocscope.com/worldwide-membership-of-russian-gangs/>
<http://www.nato.int/docu/pub-form.htm>
<https://pfpconsortium.org/journal-article/montenegro-and-nato-partnership-peace-program>
http://www.nato.int/docu/nato_after_istanbul/nato_after_istanbul_ser.pdf
<http://www.skupstina.cg.yu/index1.php?module=3&sub=2>
<http://www.vlada.cg.yu/biblioteka.php>
<http://www.nato-montenegro.me/operacije>
<http://unmil.org/1content.asp?ccat=mandate&zdoc=1>
[Link: http://www.isi.mod.gov.rs/pdf/publikacije/1338804270_Zene%20u%20sektoru%20bezbednosti.pdf](http://www.isi.mod.gov.rs/pdf/publikacije/1338804270_Zene%20u%20sektoru%20bezbednosti.pdf)
http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm
[http://www.uzk.co.me/images/stories/publikacije/dokumenti/Crna Gora na putu u NATO.pdf](http://www.uzk.co.me/images/stories/publikacije/dokumenti/Crna_Gora_na_putu_u_NATO.pdf)

CIP - Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

ISBN 978-86-85819-41-4
COBISS.CG-ID 26958352